

MAGÁNOS
MAGYAR TÖRVÉNY

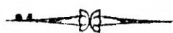
KÉRDÉSEK- ÉS FELELETEKBEN.

ELŐADVA

ACSÁDI ACSÁDY SÁNDOR

KIR. TÁBL. HITES ÜGYVÉD

ÁLTAL.

A' honi törvényeket bármilly rendű lakosnak is tudnia kell,
ha nem tudja szegény!

Harmadik kiadás,

az illető újabb törvényekkel bővítve.

PESTEN,

KILIAN GYÖRGY TULAJDONA.

1844.

MÉLTÓSÁGOS
PRIBÉRDI ÉS VUCHINI
JANKOVITS ANTAL
ÚRNAK,

Ő CSÁSZ. KIR. APOSTOLI FELSÉGE'

ARANY-KULCSOS HÍVÉNEK,

ARANY-SARKANTYÚS VITÉZNEK,

A' SZÉP MŰVÉSZETEK' BARÁTJÁNAK,

MINDEN TUDOMÁNYOK' PÁRTOLÓJÁNAK,

A' MAGYAR NYELV' BUZGÓ ELŐMOZDÍTÓJÁNAK,

MÉLY TISZTELETE' ZÁLOGÁUL

AJÁNIJA

*** Szerző.**

Előszó az Olvasóhoz.

Közönséges panasz ez a' könyv~~író~~ál, hogy „az előbeszédet nem szokták olvasni,“ — 's még is majd minden író ragaszt könyvéhez előszót, — mi az oka? Mint Csokonai rég' megjegyzé: vagy sokat akar az író magáról az olvasóval elhitetni..., vagy alázza munkáját, csekélységét emlegeti, 's bocsánatért kunyorál...,“ 's így az előbeszéd a' könyvek-ből ritkán szokott elmaradni. — A' mi engem illet: ön érdemem' sem nagyítani, sem kisebbitni nem akarom; az előszót, egészen más szempontból, szinte mint a' felöltő-ruhán a' gombot, szükségesnek, 's a' könyv' kiegészítő részének tartván, — mellyben az olvasó útásítatik, hogy a' munka' eredetét 's célját előbb megértvén, ő is azon szempontból nézze és ítélje azt, mellyből a' szerző készíté, — munkám elibe függesztenem egyáltalán kelle.

Mintegy nyolcz év óta, a' magyar nemes ifjúságnak az ügyvédi vizsgálatra készítésével

foglalatoskodván, azt tapasztaltam: hogy a' hozzám jöttek közül igen sokan, noha már a' magyar törvényben iskolai pályájokat végezték, mégis az előismereteket sem szerezték meg, — sőt a' hosszabb magyaráztatás után is, a' kézen forgó *per longum et latum* a' törvény' némely kitételei' vitatásaival lapokat magolban foglaló commentariusból a' valót a' csak állítástól, megkülönböztetni, — az igazi törvényt kiszemelni, — 's így a' feladott kérdésre egyenesen felelni képesek nem lennének: arra a' gondolatra jöttem, hogy a' törvény' velejét apróbb kérdések 's feleletekben kidolgozván, a' gyengébb elmékhez alkalmazzam, 's így a' fölötte fáradságos, és unalmas törvénytannulást könnyebbé 's kellemesebbé tegyem. A' minek csakugyan, rövid idő alatt, igen nagy sikerét tapasztalám; mert tizszerte kevesebb idő alatt 's jobb kedvel tanulták 's fogták fel a' legnehezebb tárgyakat is azon ifjak, kik az előtt szinte a' nevétől is iszonyodtak a' törvénynek. — Ezen állításom igazolására bizonyságul hívom mind azon nemes ifjúságot, kiket szerencsém volt a' magyar törvény' homályosb kitételei' megértésére vezetni, kik közül már többen az igazgató kormánynak rendes tagjai lévén, örömmel emlékezem a' velök eltöltött időre. —

Munkácskám az ifjúságnál, több évi tapasztalás után, mind inkább kapós leve; minek következtében, sokaknak javaslatára azt közrebocsátani is eltökélém magamban: azonban bizonyos körülmények, de az 1832-ben kihirdetett rendszeres országgyűlés, melytől törvényrendszerünkre is sok változtatásokat reménylénk, kiadatásától visszatartóztatának, — 's így a' diákul készült kéziratom, továbbra is csak kézirat maradt, és mint kézirat több száz példányokban leiratva, maig is a' nemes ifjúság közül sokaktól használtatik. Minthogy pedig feltett czélom vala munkácskámat kinyomatni, arra határoztam magam', hogy a' legutóbbi országgyűlés' példáját követve — mely új törvényeinket magyarul alakítá, — a' már készen lévő diák kéziratomat megmagyarítván, az újabb törvényeket is illető helyeikre beszúrván közrebocsássam. — Eredete tehát ez vala könyvemnek.

Általlátja innen az olvasó, hogy e' jelen „*Magános Magyar Törvény*“ czínű könyvecskének nem volt czélja: minden a' nagy *Corpus jurisban* létező 's már nagy részint ereje-vesztett törvényeket magába foglalni, — vagy a' törvény' némelly kétségesb helyeit tudós vitatásokkal czáfolni és fejtegetni; — hanem csak az, hogy a' magában betű szerint is érthető,

vagy ha homályos is — de a' főméltóságú királyi udvari főtörvényszékek által már megmagyarázott 's kifejtett, a' mindennapi életben igen gyakran előforduló esetekhez alkalmazott, 's így a' legszükségesebb törvényeket — a' tanulni kezdő 's szerető polgároknak, és a' tanuló ifjúságnak, minél könnyebb módon előadja, felfoghatóvá 's megérthetővé tegye. Formájára nézve azért, ámbár az szokatlan, úgy hiszem, hogy minden eddigi tanulni való törvénykönyveink közt a' legczélszerűbb; 's én felettébb óhajtom, hogy az iskolai előljárátság 's mind azok, kik az ifjúság' nevelésére felügyelnek, figyelmesekké lennének, 's állításomat szemügyre vévén, magok is megpróbálnák, hogy sikeresen tanítani 's tanulni a' Socratesi kérdezősködő rendszer száz procentóval jobb, az eddigelé gyakorlott módnál. — Ezt az tudja leginkább a' ki már próbálta. Nem kell attól félni, hogy a' kérdések' és felelek' megtanulása az ifjúból szajkót képez: hamarabb lesz azzá, a' hosszú §§-ban irt könyvek' tanulása által; mert míg végére ér a' §-nak, az elejét már rendszerint elfeledi, 's értetlenül tanul, — vagy pedig e' miatt terhes, unalmas és mellőzendő lesz a' tanulás előtte. Egyébiránt lelkiismeretes tanítónak szajkó tanítványa nem leszen soha; mert a' mit a' ta-

nuló nem ért 's fel nem fog, a' tanító arra való, hogy azt neki megmagyarázza, 's szájába rágja. Igen ohajtható volna ez okból, hogy más egyéb iskolai, úgy nevezett kézikönyvek is sikeresb tanulás és tanítás végett, kérdések és feleletekbe foglaltatnának, és a' tudományoknak csak a' köz életben tudásra szükségesbb főbb ismeretei adatnának elő: hogy a' terjedelmes tanítás, és tanultatás miatt, ne volnánk kénytelenek tapasztalni azt, hogy iskolai pályájokat végzett ifjaink, rendszerint az előismereteket is olly gyéren szerezhetik meg, és tehetik magokévá, hogy az eddigi tapasztalás után ítélve, *ti*z közül alig bir azokkal *kettő*. A' ki pedig terjedelmesb és tudományos ismeretet kívánna szerezni az iskolákban röviden előadott tanulmányokban, — ha már így a' szükséges előismereteket alaposan megtanulván bírja, — különben is a' tudós nem az iskolákban képződván, — lesz annak ideje 's alkalma, még pedig sokkal nagyobb sikerrel, az iskolákból kilépés után is, előleges alapos ismereteit terjedelmesebb munkák' olvasása által bővíteni, és szaporítani.

A' magyarságra nézve ha netalán itt ott hibáztam, az nem annyira én hibám, mint talán e' részben még mind eddig tétovázó egész közönségünké; mert megállapított nyelvsa-

bályaink nem lévén, mostani íróink közül tapasztalásom szerint majd mindegyik ön feje után indulván ön akaratja szerint alkot grammatikát; követtem mindazáltal ön meggyőződésem szerint a' jobbakat, a' régít egészen meg nem vetve, de az újat is vakon nem követve; szóval, a' mint lehetett e' literaturai zürzavarban, iparkodtam, hogy a' régibb írásmódhoz szokott se mondja könyvemet *érthetetlennek*, azonban az újabb nyelvész se állítsa, a' stylistika miatt, *hasznavehetetlennek*.

'S minthogy magyarul irtam, tehát a' műszavakat is magyarítnom kelle, 's mennyire küzdék e' részben — a' ki lelkiismeretesen meggondolja törvénykezésünk eddigi diákosságát, munkám e' részbeli hiányát általnézni fogja. Igyekeztem mindazáltal, az eddig szokásban lévő diák műszavakat úgy magyarítani, hogy azokat minden szótár nélkül is meg lehessen érteni; — szóval e' könyvecském egy olly próba munka, mellyet még bővebben 's tökéletesebben kidolgozni szándékozom, ha hogy a' közönségtől arra méltónak találtatik.

Irtam Pesten, Augustus 1-sőjén 1841.

U t a s í t ó.

	<i>lap.</i>
Adás-vevés <i>Emtio-venditio</i>	127
Adósság <i>Debitum</i>	145
— hitelből származott <i>Auszugale debitum</i>	147
— tévedt fizetés <i>Indebite solutum</i>	148
Adósság-bejegyzés <i>Intabulatio</i>	150
Áloreza <i>Larva</i>	198
Alperes <i>Incaltus</i>	216
Beállító parancsolat <i>Mandatum statutorium</i>	58
Becsű <i>Aestimatio</i>	239
Becsületvesztés <i>Infamia</i>	207
Becstelenítés <i>Dehonestatio</i>	205
Behajtás <i>Impulsio, invagiatio</i>	203
Béres haszon <i>Locatum conductum</i>	143
Bérlési szerződés <i>Arenda</i>	—
Betáblázás	150
Bírói parancsolat <i>Mandatum judiciale</i>	253
Bírói szemle <i>Oculata revisio</i>	236
Bírói zár <i>Sequestrum</i>	201
Birtokba állítás <i>Statutio</i>	58
Czímeres levél <i>Armales</i>	12
Csere <i>Cambium</i>	126 127
Csődület	157, 182
Egyházi gyámjog <i>Jus patronatus</i>	17
— nemesek <i>Praedialistae</i>	15
— személyek 's jogaik	8, 9
Eljegyzés <i>Sponsalia</i>	22

	<i>lap</i>
Ellentállás <i>Oppositio</i>	246
Esküvés <i>Juramentum</i>	237
— önkéntes, <i>voluntarium</i>	—
— szükségkinti, <i>necessarium</i>	—
— ügydöntő, <i>litis decisorium</i>	—
— pótló, <i>suppletorium</i>	—
— tisztító, <i>purgatorium</i>	—
Feljebbvitel <i>Appellata</i>	244
Felperes Actor	214
Fiúítás <i>Adoptio</i>	28
Fiúsítás <i>Praefectio</i>	—
Földesúri jogok 's kötelességek	37, 38
Főrend és jogai	10, 11
Főpapok és jogaik	8, 10
Gondviselés végett ingyen elfogadott jószág <i>Depo-</i> <i>situm</i>	144
Gyámság <i>Tutela</i>	29, 33
Hajadoni jog <i>Jus capillare</i>	75
Hajdúk, Jászok, Kunok	17
Házasság <i>Matrimonium</i>	22, 26
Házas társi örökösödés <i>Successio conjugalis</i>	78
Hatalmaskodás <i>Potentia</i>	184, 192
Határ <i>Meta</i>	116, 118
Helytelen kereset <i>Indebita actio</i>	194, 195
Helybeli törvény <i>Statutum</i>	2
Hitpénz <i>Dos</i>	81
Hitlevél <i>Diploma</i>	3
Hitrebizott jószág <i>Fidei commissum</i>	107, 108
Honosítás <i>Indigenatus</i>	12
Hozomány <i>Allatura</i>	83
Hűséges szolgálat' megjutalmazása <i>Inscriptio</i>	134, 135
Hűségtelenség <i>Nota Infidelitatis</i>	40
Idegenek <i>Extranei</i>	19
Idézés <i>Citatio, certificatio, evocatio</i>	226
Időmulás, időmulta <i>Praescriptio</i>	118, 122

	lap
Ítélet <i>Sententia</i>	238
— közbeszólló, <i>interlocutoria</i>	—
— végső, <i>finalis</i>	—
Itelettiltás <i>Prohibita</i>	243
Járadék <i>Accessorium</i>	46
Jászok, Kunok, Hajdúk	17
Jegyajándék <i>Paraphernum</i>	83
Jobbágysok <i>Coloni</i>	34
Jobbágys jogok és kötelességek	35, 36
Jószág' mineműségei <i>Aequalitas et inaequalitas</i>	
<i>juris</i>	65, 69
Kamarai szerződés <i>Contractus Cameralis</i>	56
Káptalani bizonytság	58
Kártételek <i>Damna</i>	200
Keresetlevél <i>Libellus actionalis</i>	224
Kerületi táblák	211
Kijelelt bíróság <i>Judicium delegatum</i>	210
Kilenczed <i>Jus nonae</i>	91, 94
Királyi adomány <i>Donatio</i>	46
Kir. adomány' czime <i>Titulus Donationis</i>	47
Királyi jog <i>Jus regium</i>	49
Kir. jóváhagyás <i>Consensus regius</i>	54
Királyi személy <i>Homo regius</i>	57
Kir. udvari főtörvényszék <i>Curia regia</i>	212
Konok perlekedés <i>Temeraria litigatio</i>	206
Korcsmáltatási jog <i>Jus educilli</i>	87
Korona-ügyvéd jogai 's kötelességei	39
Közkeresmény <i>Coacquisitum</i>	79
Közös haszonvételek' arányúsága <i>Proportio com-</i>	
<i>muniium beneficiorum</i>	113, 115
Közös jószág haszna	106
Kunok, Jászok, Hajdúk	17
Levél körüli vétkek <i>Delicta circa litteras</i>	198, 199
Magyar törvény, 's felosztása	1
— kútfejei	2

	lap
Magyar törvény' segédkútfejei	3
— — történetei	—
Magvszakadás <i>Defectus seminis</i>	48
Makacssági ítélet <i>Sententia contumaciae</i>	228
Megyebiróság	211
Meghatalmazott <i>Plenipotentarius</i>	219
Megintés <i>Admonitio</i>	222
Mészárszéki jog <i>Jus macelli</i>	87
Mostoha végintézet <i>Testamentum inofficiosum</i>	99
Nádori adomány. <i>Donatio Palatinalis</i>	56
Negyed. <i>Quartalitum</i>	72
Nemesség és nemesedés	11
Nemes közönségek. <i>Nobiles communitates</i>	17
Nyelvváltság. <i>Emenda linguae</i>	206
Oklevelek. <i>Instrumenta literalia</i>	236
Ország' rendes birái <i>Judices regni ordinarii</i>	212, 213
Osztály. <i>Divisio</i>	108
Osztályigazítás. <i>Rectificatio divisionis</i>	111
Örök bevallás. <i>Fassio perennalis</i>	128, 133
Özvegyi jog. <i>Jus viduale</i>	77
Özvegyi örökösödés. <i>Successio vidualis</i>	78
Perbeavatkozó. <i>Ingerens</i>	214
Perbeli megjelenés. <i>Comparitio</i>	227
Perelismerés. <i>Contestatio litis</i>	232
Per' felvétele. <i>Levata</i>	228
Perhalasztás	231
— törvényes. <i>Prorogatio</i>	232
— birói. <i>Dilatio</i>	—
Perletétel. <i>Depositio causae</i>	241
Perosztó egyesség. <i>Transactio</i>	183
Perpatvarkodás. <i>Calumnia</i>	205
Pert leszállító kifogások. <i>Exceptiones</i>	230
Perujítás. <i>Novum</i>	250
— egyszerű. <i>simplex</i>	251
— kir. kegyelem mellett, <i>cum gratia</i>	—

	lap.
Polgárok' különös jogaik	17
Pótlék-intézet. <i>Codicillus</i>	99
Révjog. <i>Jus nauli</i>	90
Sarkalatos szabadságok. <i>Cardinales praerogativae</i> .	13
Szabad kir. városok 's jogaik	15, 16
Szabados községek. <i>Privilegiatae Communitates</i> . .	18
— Egyes szabadosok. <i>Libertini et agiles</i> . . .	19
Szavatos. <i>Evictor</i>	217
Személyek' felosztása és jogaik életidejökre nézve	5, 8
Szerződések. <i>Contractus</i>	122, 126
Szolgák. <i>Servi</i>	33
Szülői hatalom, 's felosztása	19, 20
— megszűnése	21
Talált jószág. <i>Res inventa</i>	45
Tanú' tulajdonságai. <i>Requisita testis</i>	233
Tanúvallatás. <i>Inquisitio</i>	234
Természeti kölcsön. <i>Mutuum Commodatum</i>	144
Tévedt fizetés. <i>Indebite solutum</i>	148
Tized. <i>Decima</i>	91, 94
Törvényesített gyermekek. <i>Legitimatae proles</i> .	26, 27
Törvényhatóság. <i>Jurisdictionio</i>	209
Törvényszék' megsértése. <i>Violatio sedis judicariae</i> .	206
Turopoliai nemesek	17
Új adomány. <i>Nova donatio</i>	51
Új osztály. <i>Nova divisio</i>	111
Úri hatalom. <i>Domínica potestas</i>	33
Ügyvéd, jogai és kötelességei	220
Ügyvédség-vesztés. <i>Silentium</i>	207
Ügyvéd-vallás. <i>Constitutio procuratoria</i>	221
Ügyellet-visszahúzás. <i>Revocatio procuratoris</i> . .	242
Vadászat. <i>Venatio</i>	45
Vagyonszerzés' módja. <i>Modus acquirendi</i>	44
Választott bíróság. <i>Compromissum</i>	183
Vámjog. <i>Jus telonii</i>	90
Vásárbíróság. <i>Judicium nundinale</i>	86

Utasító.

Vásárjog. <i>Jus nundinale</i>	
Végintézet. <i>Testamentum</i>	94,
Végintézet nélküli örökösödés. <i>Successio ab inte-</i> <i>stato</i>	101, 1
Végrehajtás. <i>Executio</i>	238, 2
Vértagadás. <i>Proditio fraterni sanguinis</i>	1
Visszafoglalás. <i>Reoccupatio</i>	2
Visszahelyheztetés. <i>Repositio</i>	192, 1
Visszaűzés. <i>Repulsio</i>	2
Zálog. <i>Pignus</i>	135, 1
— egyszerű, <i>simplex</i>	1
— összves, <i>colligatum</i>	-
Zsidók	

Bevezetés.

Mi részekből áll a magyar törvény?

1. Csupa természeti törvényből, a' melly soha sem változik.

2. Természeti és szerzett, és így elegyes törvényből, mellynek szerzett része változható.

3. Csupa szerzett törvényből, mellyet a' környül-állásokhoz képest változtatni lehet; — mind ezek egy-
gyütt összefoglalva teszik a' magyar törvényt.

A' magyar törvény hányféle?

1. *Közönséges törvény*, melly az ország' al-
kotmányáról 's igazgatás módjáról, — úgy a' fő ha-
talomnak, és a' polgároknak egymás iránti jogaikról
szóló törvényeket foglalja magában; p. o.

a) hogy a' magyar király a' felséges austriai
házból legyen, és a' király magát az ország' törvé-
nyei' megtartására hitlevél mellett esküvéssel is köte-
lezze, 's megkoronáztassék.

b) hogy ország' gyűlésének kell tartatni, a' hol
törvények alkottassanak, Nádor választassék, az adó
meghatározottassék, 's a' t.

c) hogy a' király, jószágokat, nemességet, és
egyéb kiváltságokat, egyházi és világi méltóságokat
osztozathat, pénzt verethet, postákat állíthat, 's a' t.

2. *Magános törvény*, melly csupán az egyes pol-
gárok' külön jogait, és kötelességeit határozza meg,
— a' melly ismét vagy

a) *Polgári törvénynek*, mely a' személyes és jószág körüli jogokat adja elő; — vagy

b) *Büntető törvénynek*, mely szerint a' vétkesek testi büntetéssel vagy halállal lakolnak, — neveztetik.

Továbbá lehet még a' magyar polgári magános törvény *írott törvény*, mely a' király és nemzet' egyetértésével hozatott 's kihirdettetett; vagy csak *szókbeli törvény*, mely a' hosszas gyakorlás által, noha írásba foglalva nincs is, kötelező erejűvé vált.

A' magános törvény ismét, vagy *közös*, mely az egész ország' lakosait minden kivétel nélkül kötelezi; vagy *különös*, mely csak bizonyos lakosokat kötelez, p. o. a' Jászok', Kunok' 's a' t. különös törvényeik.

Melly kütfőkből veszi' eredetét a' magyar törvény?

A' természet törvényén, kormány-tudományon kívül:

1. Az ország' gyűlése' végzéseiből, és a' Ver-bőczy' Hármás törvény-könyvéből.

2. A' vármegyéknek, királyi városoknak, 's más nemes, vagy csak szabad közönségeknek 's úriszéknek határozásaikból 's rendeleteikből, mellyek ha a' törvényekkel nem ellenkeznek, 's a' fejedelem által is helybenhagyattak, és kihirdettettek; kötelező erejűekké váltak, 's *helybeli törvényeknek* neveztetnek.

3. A' kiváltságokból, mellyek vagy közönségeknek, vagy egyes személyeknek, valamelly különös törvény mellett engedett jogaik, és azok sérthetetlenek, p. o. a' nemesség, vásár, korcsma, mészárszék, rév, vám, tized; kilentzed 's a' t.

A' kiváltságokban megkívántatik, hogy a' király által aláíratassék, sőt már egy idő oltá a' fő kanczellár' és egy udvari titoknak' aláírása is szokásba jött; hogy a' kiváltság-levél, legalább azon megyében, a' hol az gyakoroltatni fog, kihirdetessék és közönséggé tétessék, szükséges, mivel mások magokat ahoz szabni különben nem tudnák.

4. A' királyi fő törvényszékek, p. o. a' királyi, és hétszemélyes táblák végzéseiből és ítéleteiből, mellyek fogamatba mentek. Noha ezen végzések által a' törvény' hiányát a' fő törvényszékek kipótolhatják, mégis a' közönséges törvényekkel, vagy azoknak lelkével össze nem ütközhetnek, és valamint a' fő törvényszékek magok a' hasonló esetekben egyszer hozott végzéseiktől nem egy könnyen állanak el: úgy az alsóbb törvényszékeknek, azon végzések az igazság kiszolgáltatásában szabályul szolgálnak; a' honnan mint törvényt, szokták az alsóbb bíróságok követni.

Mellyek még a' magyar törvénynek egyéb segéd kútfejei?

A' ki a' magyar törvényt alaposan érteni kívánja, annak az előszámláltakon kívül, még a' polgári állomány', a' törvény történetei — valamint a' hitlevelek', az ország' regiségei', egyházi törvény', 's az ország' állapotja', mint a' magyar törvény' kiegészítő részeinek — ismerete, szükséges.

A' magyar törvény' nevezetesebb történetei mellyek?

1) III-dik Béla alatt kezdett szokásba jóni a' panaszoknak írásban való előterjesztése, mi azelőtt csak szóval történt.

2) I. Károly alatt töröltetett el a' tüzes vas, és forró víz proba, noha IV. László alatt már tilalmaztatott.

3) I. Mátyás alatt hozatott be a' római törvény a' magyar dolgok igazgatására, de ugyan ezen király alatt el is töröltetett.

4) II. Ulászló alatt, 's annak jóváhagyásával szedte össze Verbóczi István a' Hármass törvénykönyvbe, a' Magyarok' nagyobb részint szokásból eredt törvényeit; — mellyet a' nemzet elfogadván, ma is törvény' erejével bír.

5) Maximilián alatt készültek a' bányászti törvények.

6) Az országgyűlés' végzéseit Rudolf alatt Mosóczi Zachariás, nyitrai püspök, szedte össze és adta ki.

7) VI. Károly alatt küldetett ki a' perlekedés' formáját kiigazító kiküldöttség, mellynek a' mai megjobbított perlekedés' formájára nézve sokat köszönhetni.

8) A' királyi fő törvényszékek' végzéseit s ítéleteit Mária Theresia parancsolatából szedettek össze, sat.

Egyébiránt 1723-ban a' járó bíróság megszűnven, az ítéelő mesterek' bírószkodása a' négy kerületi táblákra általtétetett; a' nagyobb perekre nézve a' királyi, és hétszemélyes táblák felállítatván maig is szerencsés előmenetellel fennállanak.

A' polgári magános törvény hány részre oszlik?

Három részre: az

I-ső rész tanít, a' személyekről és azoknak jogairól; — a'

II-dik rész, a' vagyonról. és annak szerzése módjáról; — a'

III-dik rész, a' perlekedés módjáról; — az az, a' vagyon-és személybeli jogok' oltalmazásáról, vagy az okozott sérelmek' megboszulásáról.

Első Rész.

A' személyekről 's azoknak jogairól.

A' személyek életidejőkre nézve hogy' osztatnak el?

Elosztatnak *ember-korúakra* vagy máskép' *tökéletes életidejűekre*, és *kiskorúakra* vagy máskép' *tökéletlen életidejűekre*. — A férfiak 24, a' leányok 16 esztendejök' betöltésével *tökéletes életidejűek*, — ezen alól *tökéletlen életidejűek*. — A' *kiskorúak* ismét vagy *törvényes életidejűek* 12 eszt. koruktól a' férfiak 24-ig, a' leányok 16-ig; — vagy *törvénytelen életidejűek* a' 12 esztendőn alól lévők, I. r. 111. cz.

Az ember-korúaknak vagy tökéletes életidejűeknek milly jogaik vannak?

A' *tökéletes életidejűek* átaljában mindenféle *ünnepestes szerződéseket* tehetnek, adhatnak, vehetnek, 's *magokat lekötelezhetik valaminek cselekvésére*, vagy *nem cselekvésére*, — és *szerződéseik* olly erősek, hogy azokat *megerősíteni* soha sem lehet, kivált *magoknak a' szerződő feleknek*; kivéven az *erőszak'*, *félelem'* és *csalárdság'* eseteit.

Hát a' kiskorúaknak millyen jogaik vannak?

A' *kiskorúak* de különben *törvényes életidejűek*, a' *magok személyére* és *keresményi vagyonyokra* nézve szinte *szabadon* és *erősen szerződhetnek*, ha ezen *szerződéseiket* meg nem bánták és a' *tökéletes élet-kor'* elérése, azaz, a' 24 esztendő' betöltése előtt vissza nem húzták és meg nem másolták; a' *magok ügyeikre ügyvédek*et vallhatnak, *javaikra gondviselőt választhatnak*, mind *kereső-*

leg, mind szenvedőleg perelhetnek és perbe állhatnak tulajdon személyökben I. r. 111. cz. sőt magvok szakadása' esetére, még ősi adományon kívüli jószágokról is végintézeteket tehetnek III. r 30 cz; azonban minden ősi vagyonaikról tett szerződéseik a' törvény szerint *semmi erejűek és félrevethetők*, akár bánták meg ősi vagyonaikról tett szerződéseiket, akár nem, — akár visszahúzták, akár nem; — de akár-mikor is a' szerződés' félretétele mellett az elidegenített ősi javak minden fizetés nélkül, és ingyen visszaszerezhetők I. r. 51, 111, 126. cz; 1791: 17.; 1802: 21. ellent nem álván még az idő-multa is, mivel a' mi eredetiben semmi kötelező erővel nem bírt, 's a' törvény' értelmében félrevethető volt, az a' hossz-szias gyakorlás és vele-élés által is meg nem erősödik és törvényessé nem válik.

Hát a' kiskorú és törvénytelen életidejűeknek milly jogaik vannak?

Azoknak a' társas életben még semmi jogaik sincsenek, azért sem ők nem szerződhetnek, sem velök szerződni nem lehet, sem a' személyök ellen tett sértést ők nem követelhetik: hanem mind személyökben mind vagyonjokban szenvedett sérelmeiket életben lévő szülők, gyámattyjok fogják a' törvény' útján meg-boszulni; sem ő ellenök nem követelhet senki elégtételt, kivévn a' szántsándékkal okozott kárt, mely-lyet érettök szülők vagy gyámattyok megtéríteni tartoznak; sőt ha valaki az illy törvénytelen életidejű 's kiskorú személyt törvénybe idéztetné, annak mint holt-nak egész díjában marasztaltatik az idéző, egyszóval úgy gondoltatnak mintha nem is volnának a' világon, 's annál fogva akárminemű szerződéseik is, akár ön tulajdonaikról, akár ősi vagyonjaikról, a' törvény értelmében *semmi erejűek és félrevethetők*. Azért ha a' tökéletes életidő-kor' elérése előtt a' szülők elhal-nak, a' nemésekre nézve ugyan a' vármegye, a' vá-rosi polgárookra nézve a' városi tanács, a' jobbágyokra

nézve a' földes uraság felügyelni tartoznak, nehogy az árvák gyám és gondviselő nélkül maradván, szülöikről maradt vagyonaikat elvesztegezzék 183²/₆: 9. 1715: 68. §. 14.

A' törvényes de tökéletlen életidejűek semmiféle ősi vagyonokról sem rendelkezhetnek?

Igenis, a' férfiak 16, a' leányok 14 esztendőskorokban az ősi adósságot elengedhetik, vagy fekvő jószágokat zálogba tehetik, — arany, ezüst, vagy más becses ingó vagyonaikat örökre elidegeníthetik, a' férfiak 18, a' leányok 16 esztendőskorokban, és ezen szerződések állanak az I. r. 111 cz. szerint, hanem ha annak idejében, t. i. a' férfiak 24 — a' leányok pedig ha annak idejében mentek férjhez, házasságok' első esztendejében — szerződéseiket visszahúzták, valamely hiteles hely előtt, annak ellentmondván. *Végzés 31. lap 90.*

Ha valaki tökéletes életkora előtt a' felsőbbség által a' gyámság alól fejszabadíttatván, ősi vagyonaira nézve sérelmes szerződéseket teszen, mit kell tartani az illy szerződésekről?

Ezen kérdésre nézve nagy vetélkedés van még mai napig is a' törvénytudósok közt, ha vallyon az illy ifjú a' felmentés után ősi vagyonát gondatlanul elpazérolván, sérelmes szerződéseit 24 esztendőskora előtt vissza húzhatja-e? — Némellyek azt mondják, nem; mivel a' felmentés által tökéletes életkorúságot nyervén, azokról szabadon és erősen szerződhetett; — Kövy pedig igen helyesen azt állítja, hogy a' gondviselés alóli felmentésnek, nem kárára, de könnyebbségére kellett történni a' törvény' rendelkezéséből, 's azon okból a' törvény' pártfogását el nem veszthette, t. i. hogy 24 esztendőskora előtt tett sérelmes szerződéseit vissza ne húzhassa; mert ha vissza nem húzhatná, úgy a' gondviselés alóli felmentés által neki a' törvény sokkal több kárt tett, mint hasznót engedett:

azért az ősi fekvő vagyonokra nézve a' visszahúzás megengedhető azon különbséggel, hogy a' mit a' felmentés után elidegenített, visszavehesse ugyan, de a' reá fizetett pénzeket visszafizetni tartozzék, nem úgy mint a' másik, ki a' gondviselés alól felmentve nem volt.

Az atya' halála után született gyermekeknek milly jogaik?

Az atya' halála utáni gyermekek, ha azok a' törvényes idő alatt, azaz, atyjok halálától 10 hónap előtt születtek, II. r. 62 cz. szerint a' többi törvényes gyermekekkel mindenben egyenlő joggal bírnak.

A' testi vagy lelki betegekre mi különböztetés polgári jogaikra nézve.

A' testi betegek minden polgári jogaikat gyakorolhatják, vagy általok választott személyekkel gyakoroltathatják; a' lelki betegségben sinlődők pedig jogaikat megtarthatják, de nem gyakorolhatják, p.o. a' bolondok, hanem gyámátya rendeltetik jogaik' gyakorlására és személyök' gondviselésére. I. r. 55, 124. §. 4.

Az egyházi személyekről.

Kik az egyházi személyek?

A' kik a' sz. egyházban az Isten oltárai körül forgolódván szent dolgokkal foglalatoskodnak, — a' kik vagy *világiak*, vagy *szerzetesek*.

A' világiak ismét elosztatnak *főpapokra* és *kisebb papokra*. A' főpapok közé számláltatnak: a' r. katolikus és egyesült görög vallású 1608: 1, úgy a' nem egyesült görög vallású 1792: 10, érsekek, megyés és címzetes püspökök, apát-urak, és prépostok II. r. 49. § 5. A' kisebb papok közé számláltatnak: a' plebánusok, káplánok, 's egyéb segéd-papok.

Szerzeteseknek kik mondatnak?

A' kik valamelly kegyes alapító által rendelt szabály szerint szüzességre, szegénységre, és engedelmességre esküdven a' világról lemondottak 's kolostorokban laknak, és közönségesen *barátoknak* neveztetnek, — a' kik ismét kétfélék: vagy,

Jószág-bírhatók, mint a' sz. Benedek, Zirczi és Jászói szerzetek, a' kik régi alapítványi jószágait megtarthatják: de újakat, Ulászló III. t. 55. 1647: 17.; 1715: 16, 23. sem egyházi személyek, sem szerzetesek nem szerezhetnek *Vég. 48. lap. 93.*

Vagy *jószágot nem bírhatók*, 's nem is szerezhhetnek, hanem csupán alami'snából élnek, mint a' sz. Ferencz' és Dominik' szerzetesei, és a' kegyes atyák' szerzete.

E' két szerzetbeliek közt mi különbség van az örökösödésre nevezve?

Hogy a' ki jószág-bírható szerzetbe lépett, végintézet nélkül is megkapja szülői után reá háramló ősi részének egy tized részét. — mi azonban 5000 forintnál több nem lehet, 71: 1715. A' ki pedig jószágot nem bírható szerzetbe lépett, sem az ősiekből, annyival kevésbbé a' szerzeményekből végintézet nélkül semmit sem kap.

Mellyek minden egyházi személyek' közös jogaik?

1. Ha mint tanúk valamelly tárgyban állanak, az Istenre és Szentekre nem esküsznek, hanem csak lelkiismeretek' tisztaságára tesznek bizonytságot, II. r, 40 cz.

2. A' nagyobb hatalmaskodás miatt halállal soha sem büntettetnek, hanem fejkáltságot fizetnek 10: 1723.

3. Ha valamelly főben-járó vétket követnek el, míg az egyházi szokás szerint papi hivataljoktól meg nem fosztatnak, addig büntetni nem lehet.

4. Akármennyi adósságokért is, kivált a' fő papok, egész jövedelmektől meg nem fosztatnak — hanem

tisztességes élet módjokhoz képest az illetőség mindenkor kiadatik.

Különösen a' főpapok' jogaik mellyek?

1. Holt díjak 400 ft. 1. r. 2. cz. II. r. 40 cz.

2. Külön királyi levéllel hívatnak az országgyűlésre.

3. Első helyen jobbról ülnek az országgyűlésen.

4. Tulajdon pecsétjök alatt ügyvédek tehetnek, II r. 13 cz. de nem meghatalmazottakat is, — noha a' káptalanok és conventek mind ügyvédet, mind meghatalmazottat tulajdon pecsétjök alatt tehetnek, mindazáltal ha vissza akarják húzni, más káptalan, vagy convent előtt kötelesek tenni.

5. A' jószágot bíró fő papoknak azon perekre nézve, mellyek a' kapott jószágokat szenvedőleg érdeklik, a' jószágok' átvétele' első évében *perhatalasztás* engedődik, azaz : első esztendőben felelni nem tartoznak, hogy az alatt mind a' perket megismerhessék, mind a' jószág' mineműségét kitanulhassák II. r. 50 cz.

Jegyzés. Káptalannak mondatik a' világi papok' gyűlékezete — conventnek a' szerzeteseké.

A' nemesekről.

A' nemesek hogy' osztatnak el?

Főrendekre és lovagi rendre, az úgy nevezett *nemesekre*.

A' főrendűek vagy *hivataljoknál*, vagy *czímjeknél* fogva számláltatnak a' főrendhez.

Hivataljoknál fogva főrendűek: az ország' nádora, a' királyi udvar-bíró, horváth-országi bán, tárnok, asztalnok, pohárnok, a' királyi ajtónálló- és udvar-mesterek, a' sz. korona' őrjei, a' királyi test-őrző sereg' kapitánya, a' Po'sonyi gróf, és a' vármegyék' főispányai, 10: 1687.

Czimjeknél fogva a' főrendhez tartozók: minden született herczegek, grófok, bárók és márkok.

A' főrendnek melly különös joga?

Holt díjok szinte mint a' főpapoké 400 ft. II r. 40, 43 cz. valamint özvegyeik' törvényes hitpénze is annyit teszen; I. r. 93. — *Élő díjok* pedig mint egyéb nemeseké 100 ft., mellyet ugyan a' törvény meg nem határozott, de mivel a' szokás szerint a' kisebb hatalmaskodásért 100 ft. vétetik és fizettetik, Vég. 4 lap. 171. bátran lehet 100 ftra tenni. — Különös királyi levéllel hívatnak az ország' gyűlésére, a' hová 800 frt büntetés alatt megjelenni, vagy más nemest magok helyett küldeni kötelesek 1625: 62. A' gyűlésekben két annyi büntetés alatt mindig jelen lenni tartoznak, és az ország' gyűléséről engedelem nélkül el nem mehetnek, 1635: 79.; 1662: 53; Ulászló III. t. 1 cz.

Jegyzés. Az országgyűléseni személyes megjelenhetés és szavazás, a' régibb gyakorlat szerint minden honosított herczeg, grófot, bárót, a' hon született mánásokkal együtt egyaránt illetett — azonban az 1840: 46. 47. t. cz. szerint a' honosítottakat úgy illeti ezen jog, ha a' törvényben az iránt engedmény foglaltatik, különben az 51. 53. szerint nem.

Mi a' díj, és hányféle?

A' díj bizonyos pénzbeli büntetés III. r. 5. Vég. 16. lap. 128, melly vagy *holt díj*, midőn t. i. a' megöltnek díja fizettetik; vagy *élő díj*, midőn valamely kicsapongásokért pénzre büntetettvén az élő, maga díját fizeti.

Mi a' nemesség?

Olly megkülönböztetett állapot, mellyre valaki jeles tettek által felemelkedvén, bizonyos szabadságokat és kiváltságokat gyakorolhat.

Hányféle módja van a' nemesedésnek?

Kettő: eredeti, p. o. királyi adomány, czímeres levél, és honosítás.

Származási; p. o. a' nemes apától született gyermekek szinte nemesi kiváltságokkal élnek és nemesekké lesznek.

Az anya' nemessége hogy' száll a' gyermekekre?

Ha az atya nem nemes, jöllehet az anya az, a' születendő gyermekek nem lesznek nemesek, mivel a' gyermekek az atya' nevét viselvén az ő állapotjába esnek; de ha az anya férfi ágát illető jószágokba fúsi-
tatik, a' nem nemes férjtől származott gyermekei nemesek lesznek, mivel az anyjok' nemzetségi nevét fogják viselni, I. r. 7. cz.

Mi a' királyi adomány?

A' fekvő vagyonnak, valamelly érdemes honfinak, törvényes fejedelme által, bizonyos kiváltságokkal örökösön való elajándékozása,

Mi a' czimeres levél?

Olly királyi kiváltságos levél, mellynek erejével valaki az adózó és nem nemes nép közül kivétetvén, mindennemű nemesi kiváltságok használatába tétetik.

Czimeres levélnek azért neveztetik, mivel ezen levélben a' fekvő vagyon helyett csak czimer adatik, mellyet az illy módon megneemesített és maradéki nemzetségek' czimeréül használhatnak. I. r. 6. cz.

Mi kívántatik még a' czimeres levél megnyerhetésére?

Ha az illy nemességet kérő, királyi városi polgár, szükséges, hogy legalább két tanácsos által ajánltas-
sék 15: 1649, — ha pedig jobbágy, a' földes úr' ajánlása mellet a' megye' ajánlása is szükséges 1622: 17.; 1655: 36.

Mi a' honosítás?

Midőn valamelly, a' magyar hon iránt jeles tettei által megkülönböztetett idegen, a' haza' nemesei közé bevétetik, 's a' nemesi kiváltságok gyakorlata neki megengedtetik. Melly vagy úgy történik, hogy

az országgyűlésre, az illy honosodni kívánó érdemeire hivatkozván, folyamodik a' honosításért 1550: 77; vagy pedig hosszasabb idő alatt, a' királyi kegyes rendeletek szerint legalább 10 esztendeig, az országban lakván, annak köz terheit viselvén, a' honlakóságot megnyerte, s ha érdemeiket tett, a' czímeres levél megnyerhetéseért is esedezhetik, 19: 1741.

Mellyek a' megkívántatok az ország' gyűlésén nyert honosításra?

1. Hogy az ország' gyűlésén törvénybe iktattassék a' honosodott, 23: 1715.; 69: 1791.

2. Hogy a' honosodás' díját, azaz: 2000 aranyat — hanem ha vagy féle, vagy egészen is elégedtetnek — befizesse, 41: 1741.

3. Hogy a' haza' és fejedelm' iránti hűségre hűtöt letegye, 26: 1687.

4. Hogy a' letett hitről és honosodásról hitvelevet váltson.

S ezek annyira megkívántatnak a' honosításra, hogy ezek közül bármellyiket is elmulatván, még azt nem teljesíti, hön nemeseinek nem tartathatik, 30: 1630.

— Vég. I. lap. 193.

Jegyzés. Vagynak bizonyos helyhez kötött nemések is, mint a' sz. Gáli nemések Veszprém vármegyében, kik bizonyos időkben a' királyi udvar' számára vadászatokat szoktak tartani, a' honnét királyi vadászoknak neveztetnek; — nemesi szabadságok elvesz, mihelyt a' helységből kiköltöznek.

Mellyek sarkalatos szabadságaik a' nemeseknek?

1. Hogy egyedül csak a' nemések birhatnak fekvő vagyonokat az országban tulajdonos joggal, r. 29, 30. cz.

2. Hogy egyedül csak a' nemések vehetnek részt a' törvényhozásban.

3. Hogy a' nemest a' nélkül, hogy előbb törvénybe idéztetnék, és törvény' utján elmarasztaltatnék, akár személyében letartóztatni, vagy elfogni, akár vagyónában megháborítani még a' királynak sem, annyival

kevésbé másnak, nem szabad, I. r. 9. cz. 34; 1613.; 5: 1723.

4. Az adózásnak mindenféle neveitől mentek; kivévén bizonyos körülmények közt a' királynak segedelmet szoktak ajánlani.

5. Hogy egyedül csak a' királytól, mint az ország' legfőbb kirájától függenek, I. r. 9. cz.

Jegyzés. A' jobbágy-telken lakó nemesek minden telekkel járó urbéri terheket viselni tartoznak. 183¹/₆: 11.

A' törvénybe idézés előtt mikor fogathatik el a' nemes?

1. A' gyilkos, ha tetten kapatott vagy folyvásti üldözésben akárhol, ha utoléretük.

2. A' felségbántásba, vagy háza-árulásba keveredett, a' király vagy nádor' parancsából, mindazáltal a' maga bírása által fogattathatik el.

3. A' szökött tisztviselők, ha számadás nélkül elszöktek, tulajdon uraik által elfogattathatnak.

4. A' szökött katona, vagy felkelő nemes.

5. Öldöklés, rablás', ragadozás', utonállás' és gyújtogatás' vétkesei, akárhol és akárki által elfogathatnak, 13 1625; 38: 1655; 14: 1687, 7: 1715; 5: 1805.

A' nemesség körül mely perek származnak?

A' nemesség' bebizonyítására, a' megye' törvényszéke előtt, és vagy a' tiszti ügyész kezdi az ellen, a' kinek nemessége kétséges, és magát még is valószínű nemesnek tartja, a' megye' határozása' következtében; — vagy pedig, ki a' nemességnek nincsen gyakorlatában, folyamodik a' megyére, hogy a' tiszti ügyész által ellene per inditassék, melyben nemességet bebizonyíthassa.

A' nemesség' bebizonyítására elő kell mutatni I. r. 4, 6, 8. cz. az eredeti királyi adomány-levelet, vagy az arról szóló beállító parancsolatot, — avagy a' czímeres levelet, vagy a' honosítást bizonyító hitlevelet, 's a' származás' rendjén magára alkalmazni,

azaz, a' ki azon eredeti oklevélbe írva van, azzal a' származás' rendjén magát összekapcsolni; vagy ha az eredeti oklevelek elveszték volna, elég magát valamely nemesség' gyakorlatában lévő nemzetségbeliekhez kapcsolni, — vagy pedig ha nemesi birtokot gyakorol, 's 60 esztendő't meghaladó nemességi gyakorlatot bizonyíthat.

Ezen nemességet bizonyító per mindenkor a' megye törvényszékén kezdődik, onnét a' Helytartó tanács'hoz vitetik feljebb, onnét pedig O' Felsége'hez. A' melly oklevelek kétség-kivüliek, másolatban, ha pedig kétségesek volnának, eredetiben kell a' perhez csatolni és feljebb küldeni, 21. octob. 1785; 17. febr. sat, kegyes királyi rendeletek szerint. 1792; 5. oct. 1792.

Kik nevestetnek egyházi nemeseknek?

A' kik valamely egyházi személy által azért, hogy a' felkeléskor vele együtt katonáskodjanak, bizonyos darab földdel, 's egyéb nemesi kiváltságokkal felruháztatnak.

Illy nemességet adhatnak még a' mai időben is az Esztergomi érsek, a' Győri püspök és káptalan; a' Zágrábi püspök és káptalan — és a' Pannónhegyi apátur. Az illy egyházi nemesek, bár együtt véve nem tesznek egy országos nemest, 's azért az ország' gyűlésén sem szavok sem helyök, még is egyenként szinte olly nemesi kiváltságokkal bírnak, mint az ország' nemesei, mert sem réven sem vámon fizetni nem tartoznak. Külön törvényhatóság által igazgattatnak; — van különös nádorjok, al-ispánjok és szolgál-bírájok, kiket szinte úgy, mint az országos nemesek, szabadon választanak.

A' szabad királyi városokról.

A' sz. kir. városok hányfélék?

Háromfélék: némelyek, u. m. Buda, Pest, Kassa, Po'sony, N. Szombat, Sopron, Bártfa, Eperjes, Szeged, Szokolcza, Zágráb, Korpona, Modor, Kő-

szeg, Kis-Márton, Debreczen és Szatmár, III. r. 8. cz. a' városi tanácstól a' tárnokszékre viszik feljebb ügyeiket, még pedig ha 60 ftot meghaladt; — a' tárnokszékről pedig, ha 300 ftot meghalad, a' hétszemélyes táblára.

Mások, p. o. Sz. Fejérvár, Esztergom, Lőcse, Kis-Szeben, Trencsin, Varasd, Körös, Kaproncza, Kőrmöcz, Selmecz, Breznóbánya, Beszterczebánya, Zolyom, Bakabánya, Bélabánya, Ujbánya, Libetbánya, Nagybánya, Késmárk, Ruszt, Bazin és Sz. György a' városi tanácstól a' királyi személynök' székeire, és onnét feljebb vinni nem lehet.

A' bánya-városok pereiket a' városi tanácstól a' környékbeli törvényszékre, mellynek előlülője a' kőrmöczi bíró, — innét hasonlókép' a' kir. személynökhöz, onnét tovább nem, — a' bányai pereket pedig a' bányász törvényszékektől egyenesen a' királyi, onnét a' hétszemélyes táblára, melly végett ezen fő törvényszékeknél egy bányászi per-előadó szokott lenni.

A' tárnokszék áll a' kir. városok által oda küldött személyekből, a' kik legalább öten, 16 nehéz gíra büntetés alatt, megjelenni kötelesek.

A' királyi személynök' ítélő széke pedig áll az előlülő által a' végre meghívott tagokból, kiket rendszerint a' kir. tábla' tagjai közül szokott választani.

Milyen perek folynak a' kir. városi tanács előtt?

A' polgároknak általában mind fenytő, mind polgári, mind örökösödési, szerződés' betöltésére, félrevetésére, vagy megerősítésére indított, szóval minden pereik. A' nemesek is, városi fekvő vagyonaikra nézve a' városi hatóság alá tartozván, a' városi tanács előtt perelnek és pereltetnek, 93: 1659; mindazáltal a' város kebelében lakó nemeseknek ingó vagyonaikra vagy cselédjeikre nézve a' tanács nem bíraskodhatik, 78: 1647. azonban a' városban lakó gyanús, valamint a' tetten rajta kapott nemesekre nézve törvényesen bíraskodik.

Melly jogai vannak a' királyi városnak?

1. Minthogy együttvéve egy nemes személyt teszen, azért azon nemesi szabadságokkal él, melyekkel egyéb országos nemesek, 's az ország gyűlésén helye van, és szavazattal bír.

2. Van egyházi gyámjoga, — maga választhat magának papot, építhet templomot, és paplakot.

3. Vérhatalommal bír, azaz, a' főbenjáró vétkeket elítéli, 's ha a' felsőbb törvényszékeken ítélete helybenhagyatik, a' vétkesen azt végre is hajtja.

4. A' polgároknak kivétel nélkül minden vagyonaikban végintézet nem léteben örökösödik, 16: 1649; — azonban a' polgároknak, ha hűtelenűség, vagy félség-bántás' vétkébe keveredtek, valamint a' városi telket bíró nemeseknek is, minden vagyonaikban a' korona' ügyvéde örökösödik, 87: 1647, 16: 1649.

A' kir. város mint nemes, szereshet-e vagyont?

Régenten a' kir. városok is, szinte mint más nemesek, jószágokat vehettek és adhattak; de az 1542: 33. által, régebben szerzett jószágait ugyan megtarthatják, de újak' szerzésétől eltiltátnak.

A' polgároknak mellyek különös jogaik?

Tulajdon jószágaitól, ha bár azokkal kereskednének is, réven, vámon nem fizetnek, 39: 1563.; 28: 1741; — harminczadot sem fizetnek azoktól, mellyeket a' magok' szükségére hozatnak, vagy vitetnek 14: 1723. Tulajdon boraikat minden megszorítás nélkül kimérhetik.

*A' nemes közönségekről.**Kik neveztetnek nemes közönségeknek?*

A' kik egyenként is ugyan bizonyos nemesi szabadságokkal élnek, mint a' sz. kir. városok' polgárai, mentek minden révtől, vámtól, 's ön szükségökre behozott vagy kivitt jószágtól harminczad fizetéstől;

de közönségesen és együtt-véve is egy nemes személyt tesznek, az ország gyűlésén helyök és szavok van, p.o. a' hajdúk, kunok, jászok, és turopoljai nemesek.

Milly törvényhatóság alatt vannak az illy nemesek?

Általában véve a' hajdúk, jászok és kunok a' magok kebelebeli városi tanács' hatósága mint első bírájok alatt vagynak; itt kezdődnek minden polgári pereik, 's innét feljebb vitetnek a' jászok és kunoknál a' kisebb kerületi törvényszék eleibe, mellynek előlője az alkapitány; — innét a' nagy kerületi törvényszékhez, — innét pedig az ország nádorához, mint a' jászok és kunok fő kapitányához, 's tovább nem. A' főben járó bűnökben, és az evangélikusok' házassági pereikre nézve, első bíró a' kerületi törvényszék, — 's innét nem a' nádori ítélő-székre, hanem egyenesen a' kir. táblára, onnét a' hétszemélyes táblára vitetnek feljebb. A' hajdúknál pedig a' polgári perek szinté a' városi tanács, mint első bíróság által, íteltetnek; onnét feljebb vitetnek a' kerületi törvényszékre, innét pedig a' kir. táblára 's tovább, — az evangélikusok' házassági, valamint a' büntető perek, a' kerületi törvényszéken kezdődvén, onnét a' királyi, és a' feljebb-vitel' utján a' hétszemélyes táblára terjesztetnek.

Jegyzés. Miután az 1832/3: 13. a' nem nemeseknek általában a' személyes perlekedhetési jog és személyes kereset akárki ellen is megengedettett: mint eddig szokásban volt, hogy a' sz. kir. városi polgár, hajdú, kun, jász és jobbágy, ha különben nem volt országos nemes, maga személyében a' nemes által rajta elkövetett méltatlanságokat és sértéseket nem kereshette, hanem a' városi polgárért a' városi bíró; a' hajdúért, jászért, kunért a' kapitány, a' jobbágyért a' földes úr vette fel a' keresetet, 's perlekedett értők; ennek utána ezen szokás megszűnván, mindenféle pereket magok nevében 's személyében akárki ellen is, és akár melly bíróság előtt kezdetik 's végrehajthatják. — Mindazáltal, ha a' föld birtokára nézve, a' jászok, kunok, vagy hajdúk ellen valaki pert kezdene *gyököségi jogból*; ezen per a' királyi táblán kezdődik a' kapitány ellen, és a' korona ügyvéde oltalmazza őket.

Mellyek a' szabados községek ?

A' mellyek együtt-véve sem tesznek egy nemes személyt, 's annál fogva az ország' gyűlésén sem szavok sem helyők; még is némelly kiváltságok' gyakorlatában vagynak, 's a' kebelökbeli lakosok' polgári pereiket, vagy gyakorlatnál, vagy különös engedelemnél fogva, tulajdon tanácsok előtt itélik, és csak a' feljebb-vitel' útján, mint a' 16 Szepességi városok, a' környékbeli törvényszékre, a' környék' grófjának előlülése alatt, onnét a' királyi személynökhöz viszik megvizsgálás végett. Egyéb mezővárosok, mint Pápa, Eger, Nyitra, ön tanácsoktól az úri székre, onnét a' vármegyére, a' királyi és hétszemélyes táblára viszik pereiket, 24: 1723.

Az egyes szabadosok pedig, p. o. anyjok vagy feleségek után nemes jószágokat bíró nem nemesek, minden pereikre nézve, a' nemesi törvényhatóság — és így a' megye alá tartoznak.

A' zsidók azon hatóság alá tartoznak, mellynek kebelében laknak; ők mint nem polgárok és nem hazafiak, azért, hogy az országban lakhatnak, bizonyos summát fizetnek; semmiféle hivatalt nem viselhetnek, 24: 1222. révet, vámot nem árendálhatnak, 15: 1630, 91: 1647; — ha földet bérelnék, azt keresztýén által nem műveltethetik, Kalmán I. t. 75 cz. keresztýénnel öszve nem házasodhatnak, Sz. László I. t. 10 cz. Hegyaljai borral nem kereskedhetnek, 29: 1741.

Az idegen külföldiek szinte azon bíróság eleibe tartoznak, a' hol mulatnak, 's kiket a' hazai törvények éppen úgy köteleznek, mint az itthonosokat, — még pedig a' büntető törvények ide jövetelöktől számítandó három hónap — a' polgári törvények pedig egy hónap alatt II. r. 5. cz.

*A' szülői hatalomról.**Mi a' szülői hatalom, és kit illet?*

Azon jog és kötelesség, mellynél fogva a' szü-

lők gyermekeiknek cselekedeteiket 's akaratjokat igazgatják, 's őket nevelni kötelesek; — illeti pedig mind az atyát, mind az anyát; azért minálunk inkább szülői hatalomnak neveztetik helyesen, nem atyainak csak, a' római törvény szerint.

Hányféle a' szülői hatalom?

Kétféle: természetes és polgári, vagy *személy- és vagyonbeli*.

A' természetes vagy személybeli szülői hatalomnál fogva, kötelesek a' szülők gyermekeiket nevelni, azokat a' köztársaságban hasznos polgárokká lenni segíteni, és ha ezen természeti kötelességeket teljesíteni nem akarnak, a' hazai törvények által arra szóríthatnak, I. r. 55. cz. 105: 1723, melly természetes szülői hatalom következtében, a' szülők gyermekeiket megfenyíthetik, sőt nagyobb vétkeikért tömlőczbe is zárathatják 's magok helyett az ellenségnek kezessül adhatják, I. r. 51. cz. azokkal erejükhöz képest a' magok' hasznára dolgoztathatnak.

A' polgári vagy vagyonbeli szülői hatalom kiterjed, a' gyermekek személyén kívül, azoknak vagyonaikra, p. o. ha a' gyermekek ajándékba, vagy végintézet által valamit kapnak, azt a' szülők magok elhasználhatják, I. r. 53. §. 10; a' gyermekekre néző ősi vagyonokra adosságot csinálhatnak, sőt szükség' esetében el is idegeníthetik, I. r. 51. 58. 59. cz. sőt keresményeikből gyermekeiket ki is zárhatják.

Az ősiekből kizárhatják-e gyermekeiket a' szülők?

Soha sem; sőt az I. r. 52 cz. által meghatározott esetekben a' gyermekek, életben lévő szülőiket kényszeríthetik az ősiekből részők' kiadására, u. m.

1. Ha az apa, vagy anya, ősi vagyonait pazérolni kezdi, vagy elpusztulni engedi.

2. Ha gyermekein a' szülő, minden igaz ok nélkül kegyetlenkedik.

3. Ha törvényes életkorú gyermekét a' szülő, házasságra lépni nem engedi.

4. Ha a' szülő, gyermekét valamelly vétekre kényszeríti.

5. Ha a' szülők, engedelmmel megházasodott fiút tartani, vagy élelmére semmit kiadni nem akarnának; — ezt azonban csak a' fiú követelheti, mert a' leány ha férjhez megy, a' férje tartja ötét is, ő nem köteles férjét tartani.

Vagynak azonban olly esetek is azon I. r. 52ben meghatározva, a' hol a' szülő kényszerítheti gyermekét az ősiekből része' kivételére; — nevezetesen:

1. Ha a' gyermek, szülőit megveri, vagy megsebesíti.

2. Ha a' felség-bántás vétken kívül, a' gyermek, szülőit bevádolja és elárulja.

3. Ha a' gyermek, szülőinek életök ellen, mérreggel vagy egyéb eszközzel törekszik.

4. Ha a' gyermek, rosszakkal, 's botránkoztató életűekkel társalkodik, 's megintés után sem javítja meg magát.

5. Ha a' gyermek, midőn tehetségében állana, az ellenség fogságában szenvedő szülőit ki nem váltja.

Ezen esetekben, a' legszorosabb értelemben, csak az ősiek osztatnak el; de a' szülők keresményeiket megosztani nem tartoznak; valamint nagyon természetes, hogy az ősiekből ezen esetekben részét kikapó fiu, szülői halálok után, azoknak keresményi vagyonaikból semmit se kapjon, hanemha több gyermekek nem volnának; az ősiekben ugyan végintézet nélkül is, a' keresményiekben pedig nem különben hanemha szülőivel később megbékülvén, végintézet szerint örökösödhetik.

Mi módon szűnik meg a' szülői hatalom?

1. A' természeti halál által; azonban megtörténik, hogy egyik szülő sincs már életben, a' gyermekek még is szülői hatalom alá esnek ismét, p. o. ha a' megholt szülő maga is szülői hatalom alatt volt még, a' gyermekek nagyapjok' hatalma alá jönnek.

2. Polgári hálál által, p. o. becsület-vesztés, vagy tömlöczbe kerülés, felség-bántás vagy haza-árulás vétkei miatt; mert az illy személyek már polgári módon meghaltak.

3. A' felsőbbség' akaratjánál fogva, hat. i. roszszul neveli a' szülő gyermekeit, 68: 1715, 26: 1765.

4. Osztály által, ha az életben lévő szülő, önként megosztván javait gyermekeivel, szülői hatalmáról lemondott.

5. Ha a' gyermek elhagyván szülőit, maga szorgalmával tartja magát; — azonban a' kiskorúak ha elhagyják szülőiket, azokat mindenkor visszavehetik és kérhetik, akárhol legyenek, I. r. 51 §. 7.

6. A' kiházásítás által, ha azonban a' leány olyanhoz menne férjhez, a' ki még szülői hatalom alatt van, ő is az alá kerül.

A' házasságról.

Mi a' házasság?

A' házasság Isten által rendelt, és hazai törvényeink által is megerősített két személyből, u. m. férj és feleségből, gyermek-nemzés és nevelés végett összeállott társaság.

Jegyzés. Valamint egy férj több feleséget, úgy egy asszony több férjet nem vehet 's nem tarthat 6: 1625, 40: 1630, I r. 14. cz. 11: 1723, halál-büntetés alatt.

Mi előzi meg a' házasságot?

Az eljegyzés, midőn t. i. a' férj és asszony az összeházasodásra kölcsönösen megegyeznek, egymást házastársul eljegyzik.

A' házasságra nézve miben különböznek a' r. katolikusok az evangélikusoktól?

1. Az eljegyzésben; mivel a' katolikusok az eljegyzésnek már kötelező erőt tulajdonítanak, annyira, hogy a' férj más feleséget nem vehet, az asszony

máshoz férjhez nem mehet, míg ez eljegyzés alól annak rendje szerint fel nem oldoztatnak. Az evangélikusoknál az eljegyzés semmi erővel nem bír, attól akár egyik akár a' másik fél szabadon elállhat, 's egyebet sem fizet, kivévén mátkájának jegybe adott ajándékát veszi el a' lemondó.

2. *A' kihirdetésben*, melyly az evangélikusoknál annyira megkívántatik, hogy annak mulasztása miatt, — hanemha háromszori hirdetés alól felmentettek volna, — a' kötött házasság semmi erejű 's felbontható; de nem a' r. katolikusoknál.

3. *A' házasság felbontásában*; a' r. katolikusoknál soha sem választatnak el végképen a' házasságok úgy, hogy más házasságra léphessenek, — 's a' házasság szentségnek tartatván, csak az ágytól és asztaltól válhatnak el; — de az evangélikusoknál a' házasságot arra szolgáló törvényes okokból végkép' is fel lehet oldozni, mivel csak polgári szerződésnek tartják a' házasságot, — úgy hogy új házasságra léphetnek.

4. *A' vérségi ízben*; a' r. katolikusok a' negyed izigleni vérségi atyafiak közti házasságot tiltják I. r. 107 cz.; az evangélikusok a' harmad izigleni atyafiak közt, sőt királyi engedelem mellett, még a' másod izigleni atyafiak közt is megengedik a' házasságot.

5. *A' r. katolikusoknál a' terhbe ejtés* kötelező erejű annyira, hogy gyakran kényszerítik is a' férfit a' terhbe ejtett személy' elvételére; de az evangélikusoknál mind öszve is a' gyermek-tartásra kötelezik, 's elkövetett cselekedetiért lelkiismeretével számol.

Mellyek azon esetek, mellyekben az evangélikusok' házasságai törvénytelenek és semmi erejűek, ellenben a' r. katolikusokéi törvényesek és állanak?

1. Az evangélikusoknál a' gyermekek szülők', gondviselőik' vagy gyámatyjok' megegyezése nélkül törvénytelenül lépnek házasságra, azért is az *semmi erejű és felbontható*; ellenben a' katolikusok' gyermekei, ha szülők' engedelmével nélkül léptek is házasság-

ra, azért a' házasság törvényes és fel nem bontható.

2. Az evangélikusoknál, ha az eljegyzett személy más férfitől viselős volna, és azt az eljegyző fél, már a' végbe ment házasság után tudná is meg, ezen okból mint semmi erejű felbontható lesz: ellenben a' katolikusoknál, ha már a' házasság tökéletességre ment, ezen okból fel nem bontható.

3. A' nótelenség-fogadás a' katolikusoknál akadályul szolgál a' házasságra, annyira, hogy ha csak azon fogadás alól az illető felsőbbbségtől fel nem oldoztatik, meg nem házasodhat; ellenben az evangélikusoknál semmi kötelező erővel nem bír.

Mellyek azon esetek, mellyekben a' r. katolikusoknál is végkép' elválásztatnak a' házások?

Ha a' papi összeadás és megáldás után, a' házasság testiképen meg nem erősített, két esetben válásztatnak el, u. m.

1. Ha a' házas felek közül egyiket vagy másikat a' házasság' testikép' leendő megerősítésére lehetetlen volna rávenni; melly esetben két hónapig várakozni kell, ha azon idő alatt sem történhetnék meg a' rábeszélés: akkor a' pap által történt öszveköttetés feloldoztatik.

2. Ha a' házasság' testikép' való megerősítése előtt, egyik vagy másik fél valamelly szerzetbe lépne, és ott nótelenségi fogadást tett, — vagy pedig a' házas felek közül egyik' vagy másik' testi tehetetlensége miatt, a' házasságot testikép' megerősíteni mind eddig nem lehetett, 's ezután sem lehet, — melly esetben az orvos által a' kérdéses tehetetlenség megvizsgáltatik, és ha csakugyan az orvos által ollyannak találtatik: a' pap által történt házassági öszveköttetés felbontatik, és mindegyik fél, az elsőbb esetben a' fogadás nélkül való, valamint a' másodikban a' ki nem oka a' tehetetlenségnek, ujonnan házasodhatnak, mivel ezen esetekben még nem volt igazi házasság. A' ki szerzetbe lépett és fogadást tett, valamint az is, ki tehetetlennek találtatott, többé házasságra nem léphetnek.

A' görögök házasságáról mi nevezetes?

A' görögöknél a' három negyed izbéli atyafiak házasságra nem léphetnek, mellyet ők heted iznek neveznek, mivel ők mind a' két ágon lévő személyeket összeveszik, — s csak a' negyedikben, melly nálok nyolczadiknak neveztetik, léphethet házasságra.

A' görög papok megházasodhatnak, ha még fel nem esküdtek, ámbár azután is, noha tilalmaztatik, megházasodnak.

A' görögöknél szinte némely esetekben végképen elválasztatnak a' házasok.

Melleyek az evangelikus házasok' elválási okaik?

1. A' nös-paráznaság.

2. A' házas társ' élete elleni törekedés.

3. A' házas társ' ok nélküli elhagyása.

4. A' megengesztelhetetlen gyűlölség, melly esetben először a' helybeli pap megpróbálja az összevevőit, és ha ez nem sikerülne, azután kezdeni a' váló pert.

Az elválasztott evangelikus léphet-e katolikussal házasságra?

Igen is, de csak úgy, ha az elválás' oka olyan volt, melly miatt a' katolikusoknál is elválasztották volna; különben nem.

A' vegyes házasságból származott gyermekekre nézve mit kell megjegyezni?

Ha az atya katolikus, akkor mind a' fiú, mind a' leány gyermekek katolikusok lesznek; ha pedig az atya evangelikus, akkor a' fiúk evangelikusok, a' leányok pedig katolikusok lesznek, 1791: 26. §. 15.

A' házasság körül melly perek származhatnak?

1. A' házasság felbontására, az 1791: 26 szerint a' katolikusoknál, valamint a' vegyes házasságoknál is, a' szent szék előtt, csak az ágytól és asztaltól; — az evangelikusoknál a' megye, kerületi, vagy

városi törvényszék előtt, a' házasság végképeni felbontására. A' tiszti ügyész, mint házasság védelmező, kötelessége szerint a' perbe beavatkozik, és az elválás' okait ostromolja, — a' melly per a' törvényszéktől feljebb vitetik a' királyi, onnét a' hétszemélyes táblára. Ha a' felek az elválásra elegendő okot nem birnak előadni, szorítatnak az együttlakásra, vagy a' pert újonnan lehet kezdeni, és a' hiányt kipótolni.

2. A' vér-fertőztetés' megbüntetésére, ha valaki a' házasságra megtiltott izbeli atyafiával közösködött, — a' katolikusokra a' szent szék', az evangélikusokra nézve a' megyei tiszti ügyész' felperessége alatt, 12: 1723.

3. A' nős-paráznaságért, szinte a' tiszti ügyész' felperessége alatt, 12: 1723.

4. A' több feleségűségért, szinte a' tiszti ügyész' felperessége alatt, 6: 1625, 40: 1630.

A' házasságon kívül született gyermekek' törvényesítéséről; a' fiúsításról és fiúításról.

A' házasságon kívül született gyermekek mi módon törvényesítetnek meg?

Mivel csak a' törvényes házasságból származott gyermekek törvényesek, csak azok örökösödhetnek szülei után azoknak jogaikban és vagyonaikban; a' törvényes házasságon kívül született gyermekek pedig mind ezekben nem részesülhetnek, ha csak vagy

1. *Következő házasság által* nem törvényesítetnek, azaz, a' házasságon kívül született gyermek' nemzői a' szokott mod szerint össze nem házasodnak; — mellyre azonban megkívántatik, hogy az illy gyermek' fogantatásakor, a' nemzők szabad állapotban lévén, akkor is összeházasodhattak volna: de ha a' nemzők közül egyik vagy másik, házassági kötél alatt volt a' gyermek' fogantatásakor; a' következő há-

zasság által, mint fattyú gyermeket törvényesíteni nem lehet, mivel a' törvény csak a' természetes gyermekeket engedte meg a' következő házasság által törvényesíteni; vagy

2. *A király által*, ha t. i. a' feljebbi mód szerint a' szabad személyek által nemzett gyermeknek szülői közül egyik vagy másik előbb elhalna, mint sem a' házasság által törvényesíteni lehetne: illy esetben az I. r. 108. cz. szerint az életben maradott nemző folyamodhatik a' fejedelemhez, ki a' házasság által elmulasztott törvényesítést különös királyi kegyelem-levéllal kipótolhatja; — és az így mind két esetben törvényesített gyermekek, szülőiknek minden polgári jogaikban részesülhetnek.

Megtörténthetik azonban, hogy a' házasságon kívül született gyermeknek, mind a' két nemzője elhalván, maga folyamodik a' fejedelemhez törvényesítésért; és ha azt megnyerte is, elhalt szülőinek vagyonaiban, csak azoknak végképeni magvok-szakadásával, a' korona-ügyvéd előtt örökösödik, I. r. 108. cz. de a' törvényes és természetes örökösökkel azokban nem osztozhatnak.

3. A' r. katolikusoknál a' pápa is törvényesíthet, de ha a' királyi jóváhagyás hozzá nem járult, semmi polgári jogokban a' törvényesített nem részesülhet, legfeljebb is pap lehet, I. r. 106 cz.

Hányfélék tehát a' gyermekek?

Vagy *természetes és törvényesek egyszerre mind*, a' törvényes házasságból születtek; — vagy csak *törvényesek*, mint a' fiútottak, azaz, fiúvá fogadtattak; — vagy csak *természetesek*, a' kik szabad személyektől születtek; — vagy *fattyú-gyermekek*, kiknek nemzőik vagy mind a' ketten, vagy csak egyik volt házassági kötél alatt a' nemzéskor; — vagy *zabgyermekek*, kiknek apjokat nem lehet tudni, mivel bérért bujálkodó személyektől születtek.

Mi a' fiúsítás?

Midőn valamelly jószágos nemes, férfi maradék nélkül lévén, férfi ágat illető adományos jószágaiiba, tulajdon leányát, testvér hugát, vagy nénjét, sőt testvérének leányát örökösévé teszi. I. r. 7, 17, 57, cz.

Mi kívántatik a' fiúsításra?

Királyi jóváhagyás, mivel a' nélkül a' fiúsítás semmit sem ér, minthogy férfi ágat illető adományos jószágokban tétetik örökkössé a' fiúsítandó; azokról pedig magv-szakadás' esetében királyi engedelem nélkül rendelkezni nem lehet.

Mi a' következése a' fiúsításnak?

Hogy az illy módon fiúsított leány a' törvény' értelme szerint fiúvá lett, 's a' fiúsító' nevét viselendi gyermekeivel együtt; a' honnét ha nemtelenhez ment volna is férjhez, gyermekei nemesek lesznek, mivel fiúsított anyjok' nevét viselik, — a' fiúsítónak minden javaiban részesül 's vagyonában örökösödik, I. r. 17. cz.

Jegyzés. Ha valamelly leány magát mind a' két ágat illető jószágokban, vagy férfi ágat illetőkben ugyan, de a' férfiak' életében fiúsítja: vértagadási bűnbe eshetik, I. r. 39. §. 2.

Mi a' fiúítás?

Midőn valaki, egyáltaljában sem fiú sem leány örökösei nem lévén, valamelly idegent fogad fiává 's tesz örökösévé. I. r. 8. 66. cz. Melly kétfélekép' eshetik meg, a' midőn t. i. a' fiútó vagy tüstént házához viszi a' fiútandó gyermeket, és ezen esetben, ha a' fogadott fiú meghalna, minden rendelése alá eső javaiban fogadó atyja örökösödik; vagy pedig a' fogadott gyermek, természetes szülői' házánál 's azoknak oltalma alatt marad, és ekkor a' természetes szülők örökösödnek rendelkezése alá eső javaiban.

Mellyek megjegyzésre méltók a' fiúítás körül?

1. Ha a' fiútott különben is nemes személy, a'

fiúításra királyi jóváhagyás nem szükséges, hanemha királyi adományos jószágokban fogadtatott örökösnek.

2. Ha nem nemes a' fiúított, minden esetre királyi jóváhagyás szükséges, hogy jószág-bírhatalmi-joga legyen. I. r. 8. cz.

3. Ha a' fiúításra hozott kir. jóváhagyás mellé királyi általános jog is köttetett, a' fiúított megnevesedett, ha bár a' fiúított a' jószág birtokában nem lehetett is, p. o. a' később született természetes és törvényes örökös, I. r. 66. cz. vagy a' fiúító felségbántási vétke miatt, I. r. 49. cz. az illy esetben a' fiúított a' jószágot meg nem tarthatja, minthogy a' fiúítás magvaszakadás esetére történt, azért vagy az igazi örökös, vagy a' korona-ügyvéd foglalja el a' javakat.

Jegyzés. Ha a' fiúítás után törvényes örökös születik, a' fogadott fiú a' fogadónak szerzeményeiben osztozik, de nem az ősiekből.

A' gyámságról.

Mi a' gyámság?

A' szülőiktől megfosztatott árva gyermekeknek személyekre 's vagyonaikra való felügyelés, melly vagy az életben maradt egyik szülőt a' természet és hazai törvények szerint illeti, *Végz. 10 lap 169*, mellyet különben el nem vesz, hanemha vesztegető I. r. 113. cz. vagy a' megholt szülő által *végintézetnél* fogva rendeltetik, vagy a' *felsőbbség* által az illy árvákra való felügyelés valakire bízatik; vagy pedig a' törvény' rendelkezése szerint I. r. 118. cz. az atyafiak közül, a' ki arra alkalmas, magára vállalja az árvákra való felügyelést.

Az atyafiak közül kinek van elsőbbsége a' gyámságra?

A' férfi ágon lévő atyafiak a' leány-ágbelieket mindenkor megelőzik, sőt ha az árva jószágai csupán

férfi ágat illetők volnának: a' leány-ágbeli atyafi, gyámtya nem is lehet, nehogy az árva jószágában valami zavart okozzon, sőt ha illy esetben férfi ágon senki sem volna; a' megye rendel a' gyámságra alkalmas személyt.

A' kir. városokban van különösen árvákra ügyelő árvák-atyja; a' jobbágyokra nézve pedig a' földes úr tartozik az árvákra 's vagyonaikra felügyelni. 183 $\frac{2}{6}$: 9; 1715: 68. §. 14.

Melleyek kötelességei a' gyámtyának?

Legelsőben is, mivel számadás terhe alatt van, mielőtt a' gyámságot átvenné, köteles az árvának minden vagyonát hiteles személyek által összeírtni, I. r. 115. §. 4. 's azokat melleyek el nem tarthatók, árverés útján eladni, 's a' bejött pénzt kamatra kiadni, 's az árvának hasznára fordítani. Altal vevén a' gyámságot, az árva személyére ügyelni, taníttatni 's jó erkölcsben nevelni, — fekvő vagyoinainak jól gondját viselni, I. r. 123. cz. józan gazdálkodás által gyarapítani; egy szóval az árvának mind személyére, mind vagyonára nézve, mint atya, javát eszközölni, a' bevett jövedelmekről 's azoknak hová lett fordításokról esztendőnként számot adni tartozik, 26: 1765.

Melleyek jogai a' gyámtyának?

Az árvát érdeklő perekben egyezhet, örök bevalásokat, annyival inkább más szerződéseket tehet, I. r. 126. cz. az árváért keresőleg pert áll, Vég. 10. lap. 169; I. r. 126. cz. az árva' pereiben ügyvédét vallhat, és ha az árvát valaki perbe idézné, annak díját az I. r. 132. cz. szerint kérheti.

Jegyzés. Az árvát illető leveleket vizsgálgatni nem szabad, hanem egy ládába bepecsételve kell tartani az árva felnövéséig, 68; 1715, 26: 1765.

Melleyek azon okok, melleyekért valaki a' gyámságtól felmentetik?

Ha valaki akár végintézetnél, akár felsőbbbségi

rendelésnél fogva gyámatyának kineveztetik, azt elfogadni tartozik, hanemha az el nem fogadhatásra törvényes okokat adhat elő, u. m. magának is sok gyermekei vannak, vagy jelenleg katona sorsban, vagy köz hivatalban volna, — 60 esztendőnél nagyobb öregség, — terhes betegség, — vagy irás-tudatlanság, — 's ezekhez hasonlókkal magát a' gyámság elfogadásától feloldozhatja, I. r. 122. cz.

Ellenben ha valaki önként elfogadná, sőt kérné is a' gyámságot, de ha nyilvános volna, hogy akár az árva megholt szülői, akár pedig az árva iránt engesztelhetetlen gyűlöléssel volna, vagy az árva ellen követelései is volnának, — vagy felette nagy szegénysége, avagy tökéletlen életideje miatt is, a' gyámságtól eltiltatik, I. r. 123. cz.

Jegyzés. A' férfi gyermekek 12, a' leányok 16 esztendőskorukig gyámság alatt vagynak, 1715: 68. §. 9. és azon túl gondviselőt választhatnak; mindazáltal sem egyik, sem másik' tudta nélkül semmiféle szerződéseket, mellyek ősi vagyonaikat illetnék, nem tehetnek, 17: 1791, 21: 1802.

Mi különbség a' gyámatya és gyámánya közt?

Az hogy az atya, mint gyermekeinek gyámatyja, elhalt felesége' vagyonainak birtokában marad, azoknak jövedelméről számot adni nem tartozik, még ha másodszor megházasodnék, 's ezen házasságából származott gyermekeit is abból nevelné, vagy jövedelméből más javakat szerezne, azok tulajdoni maradnak. 1715: 68. §. 13.

Ellenben ha az anya, mint gyermekeinek gyámánya, megholt férje jószágaiban marad, míg özvegy ugyan számot nem ad; de ha férjhez megyen 's a' jószágokat megtartja, azoknak jövedelméről számolni tartozik, valamint a' jövedelmekből ha más vagyont szerez, ötet csak azoknak fele illeti, — fele pedig első ferjétől származott gyermekeit, mint atyai jószágoknak járadékja, 1715. 68. §. 13.

A' gyámatyának mi a' jutalma és mi a' büntetése?

A' fekvő javakból bejövő jövedelmeknek egy hatod része, *vég. 5. lap. 167, 1715: 68: §. 12.* hanemha kevesebbel megelégednék; a' kamaton lévő tőke jövedelméből semmit sem kap *68: 1715.* Büntetése pedig vétségéhez képest különböző;

1. A' gyámságtól elmozdítatik, p. o. ha az árva' vagyonainak rosszul viseli gondját, a' gazdasággal nem gondol, az árva' nevelésére gondot nem fordít, 's maga is rossz erkölcsű kezd lenni, *I. r. 123. cz.*

2. Az okozott kárt vagy csak egyszeresen, vagy kétszeresen megtéríteni tartozik, a' mint t. i. gondatlansághól, vagy szántszándékkal okozta azt, — az egyszeres kár megtérítése még a' gyámatya' maradékaira is kihat. *Vég. 1. lap. 166.*

3. Becsületétől megfosztatik, *I. r. 123. cz.* szerint, ha az árvának akár személye, akár vagyona iránt valamelly csalárdságot akar, vagy már el is követett, p. o. ha az árvát alattomosan elsikkasztani, vagy jogait eltulajdonítani akarta.

A' gyámatya ellen milly perek kezdehetnek?

1. *Számadási,* melly ha esztendőnkénti, és a' gyámatya elmulasztja, a' tisztí ügyész' felperessége alatt számadásai' beadására idéztetik; — vagy pedig ha a' gyámságnak vége van, 's az árva tökéletes életidejét elérte, maga kezdheti ezen pert gyámatya ellen, ha az számot adni nem akarna, a' keresetet alapítván: *I. r. 115. cz., 24, 1655, 68: 1715, 26: 1765.*

2. *Örökösödési,* a' gyámatyai szerződés' félretele mellett azon jószágokra nézve, mellyeket a' gyámatya ok nélkül elidegenített, mellyeket az árva ingyen és fizetés nélkül nyer vissza, hanemha a' vevő be tudja bizonyítani, hogy az azon józágaért adott pénz az árva egyéb vagyonaiba ruháztatott. A' kereset alapítatik *1655: 24. §. 2., I. r. 24. cz. Sütő per 11-dik Decemb. 1814.*

Mindazáltal a' gyámatya által tett perosztó egyesegeket félrevetni nem lehet; hanem ha sérelmesek,

megegyeztetni, 27-dik mart. 1797, *Nagy* perbe hozott ítélet szerint; — vagynak több perek is, mint:

3. A kár' kétszeres megtérítésére. I. r. 123. cz.
4. Becsületvesztésre. I. r. 123. cz.
5. A' gyámatyának hivatalából elmozdítására.
6. A gyámsági elsőbbségért, I. r. 116. cz.
7. A' gyámatya' kezéből a' jószág' visszavevésére, ha t. i. azokat a gyámság' megszűntével kiadni nem akarná. 1655: 24. §. 3.

Az úri hatalomról.

Az úri hatalom hányféle?

Kétféle: az úgynevezett *úri*, és *gazdai* hatalom; — az úri hatalom alatt vagynak a' nem nemes cselédek és jobbágyok, — gazdai hatalom alatt pedig mind nemes, mind nem nemes cselédek, és jobbágyok.

A szolgák hányfélék?

Kétfélék: vagy önkéntesek, a' kik bizonyos időre, bizonyos summa pénzért magokat, vagyis munkájokat bérbe adják; — vagy kénytelenségbeli, kiket a' törvény teszen szolgákká, p. o.

1. A' vértagadásért. I. r. 38, 39. cz.
2. Az álорczáskodásért. II. r. 16. cz. 1723: 12.
3. Adósság, vagy kártétel, 's egyéb pénzbeli büntetésért, a' kik eleget nem tehetnek, III. r. 28. cz. II. r. 68. Vég. 5. lap. 125. azonban a' két elsőbb eset a' milyen ritka, az utóbbi szintolly mindennapi lehet.

Kik neveztetnek Jobbágyoknak?

Hajdan 1222: 10, 13, 30 szerint jobbágyoknak az ország' zászlósbai neveztettek; mai időben pedig megfordult értelemben jobbágyoknak azok neveztetnek, kik a' használásokra átengedett földért, a' föld

tulajdonosainak, mind személyökre, mind munkájokra nézve, hatósága alá tartoznak, **35: 1791.**

Honnét erednek a' jobbágyok' jogai? 's hányféle a' velök bánás-mód?

A' jobbágyok' jogai, vagy *törvényből*, vagy *szerződésből*, vagy *kiváltságból* erednek, 's e' szerint a' velök való bánásmód is háromféle.

Melleyek a' jobbágy-községek' jogai?

Minden esztendőben, az uraság által kijelölt három lakos társaik közül, egyet a' lakosok' szavazati többségével bírónak, valamint előljárókat és kis-bírákat is, magok választhatnak. A' melly jobbágy-helység' határában szőlőhegy van, ott a' község' hasznára sz. Mihály napjától sz. György napig, egy vagy több háznál, bort mérhetnek; — a' hol pedig szőlő nincs, sz. Mihály naptól Karácsonyig. — A' helység' bírāja két előljáróval, a' lakosok' 12 ftot meg nem haladó követelését megítéli, 's végrehajtja; azonfelül pedig 60 forintig a' földes úr maga, vagy törvénytudó tisztje; 60 fton felül az úriszék; a' melly jobbágy-község' pedig rendezett tanácscsal bír, a' lakosok' egymás elleni követelésöket 60 ftig megítélheti, **183²/₆: 9, 20.**

Melleyek az egyes jobbágy' jogai?

1. Urbéri, valamint egyéb tartozásainak is eleget tevén, sz. Mihály napkor magát jelentvén, sz. Gergely napkor az uraságtól veendő elbocsátó-levél mellett, mellyet a' földes úr 200 for. büntetés alatt ok nélkül meg nem tagadhat, — a' hová akar, szabadon elköltözhetik. **183²/₆: 4. §. 4.**

2. Jobbágy-telken tett épületeit, javításait, sőt a' telek' haszonvételeit is, akárkinek szabadon eladhatja. **183²/₆: 4. §. 6.**

3. Az urbéri tartozásokra nézve, a' földes úrral ideigtartó, vagy örökös szerződésre léphet, 's magát

tartozása alól megválthatja; valamint a' tizedre nézve is hasonló joggal bír. $183\frac{2}{6}$: 8, 34.

4. Maga személyében akármelly bíróság előtt, és akárki ellen, akármilyen nemű követelésére nézve, pert kezdhet és folytathat. $183\frac{2}{6}$: 13.

5. Büntető pereit főlebb viheti. $183\frac{2}{6}$: 17.

Mellyek tartozásai a' jobbágnak?

1. Minden háztól, legyen az telkes, vagy zselér-ház, különbség nélkül, *füstpénz* név alatt, egy forintot tartozik fizetni; valamint a' pálinka-égetéstől, akár maga' szükségére, akár kereskedésre égeti, két forintot fizet. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 1.

2. Minden a' jobbágytelken termett termésből, a' földes úrnak kilenczedet ad természetben, ha csak az iránt vagy különös szerződést nem kötött, vagy valamelly kiváltság által felmentve nem volna; — hasonlóképp' tizedet ad a' megyés püspöknek, a' hol szokásban van. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 2.

3. A' jobbágytelki földekben termett kenderből szinte természetben tartozik kilenczedet adni, vagy a' helyett hat fontot az uraság' kenderéből fonni. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 2.

A' melly földek külső telek' kipótlására adattak, ha azok kertté, vagy szőlővé változtattak, a' kilenczed szinte kijárandó: hanem azon földekből, mellyek a' belső házhely' vagy rét' pótlásául adattak, és azokat a' jobbágy másra használja, valamint ha ugarföldét felszántván, abból másodszori termést nyer, sem 9-det, sem 10-det nem tartozik adni. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 2.

4. A' szőlő-termésből, kivéven az asszu-szőlőt és az abból csöpögő nedvet, 9-det tartozik adni, vagy a' helyett a' helybeli szokás szerint bizonyos hegyvámot, melly akármiféle okból ha meg nem adatott, a' jövő esztendei termésből kipótlandó. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 3.

5. Egy egész házhelyes jobbágy tartozik 52 igás napot, vagy e' helyett 104 gyalog napot szolgálni;

— úgy a' félhelyes vagy negyed-részes, arány szerint. A' házas zsellérek 18, a' házatlan zsellérek pedig 12 gyalog napot szolgálnak esztendőnként; — eltöröltetvén a' hosszu fuvar, a' helyett az egész telkes jobbágy két igás napot — a' kisebb állományúak szinte aránylag szolgálni kötelesek. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 5, 7.

6. A' hol a' jobbágyok a' telki állományba be nem foglalt erdőkben fáizás' használatában vagynak: a' zsellérek fejenként fél ölfát vágni, és összerakni, — a' telkes jobbágyok pedig az uraság által kiszabandó, mindazáltal két közönséges mértföldnél meszszebb nem eshető helyre, egy-egy ölfát behordani's összerakni kötelesek; — hasonlókép' a' hol nádlás' használatában vagynak, a' telkes jobbágyok 40 kéve-, a' zsellérek 20 kéve-nád vágásra és összehordásra köteleztetvén a' fölebbi mód szerint. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 8.

Jegyzés. A' jobbágytelket bíró nemesek, ezen urbéri adózásokat, szinte mint a' nem nemes jobbágyok, minden kivétel nélkül teljesíteni tartoznak, különben rájuk nézve is állani fog a' jobbágytelekről való elmozdítás. $183\frac{2}{6}$: 11.

Szoríthatja-e a' földes úr jobbágyát ezen tartozásain felül?

Nem szoríthatja az $183\frac{2}{6}$: 7. §. 11. szerint 200 frt. büntetés' terhe alatt: hanem, ha több napszámra volna szüksége, az iránt szabadon alkudhatik a' jobbágygyal.

Hátha a' földes úr, jobbágyait valakinek haszonbérbe kiadná, tartoznak-e a' jobbágyok a' bérlőnek ezen említett tartozásokat megadni?

Ha a' jobbágyoknak úgy tetszik és elfogadják, igenis; különben joguk van a' jobbágyoknak a' szolgálatot közönségesen is, vagy egyenkint, az igás marhávalit 20 krral, a' gyalog munkát pedig 10 krral megváltani. $183\frac{2}{6}$: 7. §. 5.

Jegyzés. A' méhrajoktól, bárányoktól, gödéktől, úgy szinte apró majorságban és tojásokban egyes jobbágyok által, valamint borjúkban is több jobbágyok által összesen tett eddigi adózások, mint a' vaj' kiszolgáltatása is, az 183²/₆: 7. §. 4. által, jövődre végkép megszüntetett.

Mellyek a' földes úrnak jobbágysai iránti jogai?

A' vétkes jobbágyot, vétségéhez képest, 3 naptól 8 napig tartó fogsággal megbüntetheti, 183²/₆: 10. §. 5. — vagy ha a' többszöri megintés és fenytés után sem javítja meg magát, a' telki állományról elmozdíthatja, 183²/₆: 4. §. 12. Mint természetes atya jobbágysainak, azoknak magvok-szakadtával végintézet nélkül örökösödik minden ingó és ingatlan javaikban, — sőt a' hűségtelenség miatt elkobzott vagyonaikban is, 183²/₆: 9. §. 9. III. r. 30. cz.

Melly okból mozdítatik el a' jobbágy, telki állományáról?

1. Akár telkes jobbágy, akár zsellér, az úri és köz terhek' viselésére, még pedig ha korhely 's kicsapongó élete miatt lenne elégtelen, tüstént, különben pedig tehetsége' helyre-állítására engedett egy esztendő mulva, ha mégis tehetetlen lenne; — vagy

2. Ha mind a' községe, mind lakos társaira nézve veszedelmes kicsapongásokban lélezkzik, és a' többszöri megintés, sőt fenytés után is magát meg nem javítja; — és

3. Ha jobbágyi kötelességére nézve, az uraság' kárával több izbeli nyilvános nyakasságban vétkesnek találta; az úriszék előtt ezen tettei reábizonyosodván, telki állományáról elmozdítatik. 183²/₆: 4. §. 12.

Mellyek kötelességei a' földes úrnak jobbágysai iránt?

Köteles a' földes úr, minden megtámadó idegen ellen, jobbágyát védelmezni; a' jobbágyoknak peres dolgaikban, az igazság' kiszolgáltatása végett, tulajdon költségén úriszéket tartani; — köteles továbbá az 183²/₆: 5. szabálya szerint, a' jobbágy-telki ál-

lományt minden hiánosság nélkül kiadni, 's az abból földes úri tartozás' fejében járandó 9-det aratás után három nap alatt bevenni, nehogy a' sokáig mezőn tartás miatt a' jobbágyok kárt szenvedjenek; — köteles a' jobbágyoknak közönségesen, a' törvényben engedett mód szerint, a' bor-mérést, úgy egyenként a' pálinka-égetést is megengedni, köteles továbbá a' jobbágytelki állományhoz képest, kivált ha eszközölhető, külön tagban, elegendő legelőt adni; — ha a' helység' határában erdő találtatik, abban a' tüzelésre megkívántató fáizást ingyen megengedni, — valamint a' hol eddig szokásban volt, épület-fát is ingyen adni; szinte a' makkoltatást az erdőben, más idegének előtt, darabjától 6 krral olcsóbban adni; — köteles végre, ha a' jobbágy boltot akarna nyitni, azt a' fizetendő díj mellett megengedni; és a' jobbágyokat a' kereskedéstől tiltani, vagy akadályoztatni nem szabad. 183²/₆: 5. §. 6.

Melleyek a' nevezetesebb perek az urbéri tárgyban?

1. A' rendbeszedési, melyet a' földes úr kezd, ha látja hogy jobbágyai a' telki állománynál többet birnak; — vagy a' jobbágyok, ha tapasztalják, hogy telki állományaik a' törvény rendelte mennyiségnél kevesebbek; kezdődik az úriszék előtt, — a' kereset alapítatik 183²/₆: 10. főlebb vitetik a' megyei törvényszékre, onnét a' helytartó tanács elébe.

2. A' jobbágyinak telki állományáról való elmozdításaért, az 183²/₆: 4. §. 12-ben előszámlált esetekben; — a' földes úr' személyében az uradalmi ügyész kezdi a' pert az úriszék előtt, keresetét alapítván a' most érdeklett törvényben.

3. A' földes úr ellen, ha jobbágyain kegyetlenkedik, vagy jobbágyait a' törvényben meghatározott tartozásokon felül adóztatja, 's őket törvénytelen szolgálatokra kényszeríti, a' megyei törvényszék előtt a' tisztii ügyész' felperessége alatt, 183²/₆: 7. §. 11.

4. A' jobbágyoknak egymás között, valamint az idegeneknek a' jobbágyok ellen intézett mindenféle követeléseik, polgári, hatalmaskodási, és fenyítő perek, az úriszéken kezdődnek.

Jegyzés. Az úriszéken előlülő lehet a' földes úr maga, vagy tisztje, ha nem olyan tárgyak forognak fenn, melyek a' földes urat is érdeklik: különben más idegent választhat előlülőnek, — és szinte két meghívottat a' járásbeli szolga-bíró és esküttön kívül, a' kik bírói szavazattal szinte jelen lenni kötelesek; — mindazáltal előlülő, vagy meghívott nem lehet olyan, a' ki valamely vármegyei hivatalnál fogva fizetésben van; a' sz. bíró és eskütt helyett is más alkalmaztatik, ha a' felveendő tárgy által érdekeltetnek. 183²/₄: 10.

A' korona-ügyvédről.

Mire nézve rendeltetett a' korona-ügyvéd?

Hogy a' fejedelmi jogokat, a' sz. korona' jószágait, 's azon jószágokat, melyek vagy magvszakadásból, vagy felség-bántásból, és hűségtelenségből a' sz. koronára szállotlak, védelmezze, birtokba vegye és megtartsa; — és a' köztársaság ellen tett 's arra nézve veszedelmes kicsapongásokra felvigyázzon, 's azokat megbüntettesse.

Mellyek a' sz. korona tulajdon jószágai?

Ulászló VII. t. 3. cz, szerint: Buda, Pest, Kassa, Pöson, Nagy-Szombat, Bártfa, Eperjes, Sopron, Ó-Buda, Esztergom, Székes-Fejérvár, Lőcse, Szakolcza, Szeben, Szeged, Visegrád, Körmöcz, Besztercze-bánya, Zólyom, a' többi bánya-városokkal; a' Jászság, Kunság; Diós-Győr, a' tiszai kerület Bács vármegyében, 7: 1791. a' munkácsi vár helyett; ezen kívül a' só és harminczad jövedelem; és ezen eddig előszámlált jószágok, 's az ezekből bejövő jövedelmei a' koronának, az ország' megegyezése

nélkül, el sem cserélhetők, annál kevésbé elidegeníthetők.

Milly jószágokat bírhat még a korona?

Ideig óráig bírhatja a' megürült egyházi jószágokat, míg a' megürült szék betöltetik; — úgy a' magv-szakadásból reászálló jószágokat, valamint a' nemeseknek, szabadosoknak, és kir. városi polgároknak hűségtelenségi vétkek miatt elkobzott józágaikat, — azonban ezen jószágokat az 1741: 19; 1599: 31, 1659: 75, 1723: 103, §. 3. szerint, a' haza iránt jeles tetteik által magokat megkülönböztetett hazafiaknak, érdemeik' megjutalmaztatásául, ismét elajándékozni tartozik.

Mi a' hűségtelenség?

Olly köz véték, melly által valaki a' törvényes fejedelem' élete és személye, avagy az ország' csendessége ellen törekedik, vagy az illy vétkeket elkövetni szándékozókat meg nem akadályoztatja és fel nem fedezi. Sz. István II. könyv. 51. fej., I. r. 14. cz., 7: 1815, 9: 1723. A' hűségtelenség tehát magába foglalja a' törvényes fejedelem' megsértését, az ország' csendessége' felháborítását és különösen az 1723: 9. által megnevezett kilencz eseteket.

Mellyek azon 1723: 9-ben megnevezett esetek?

1. A' ki magát a' király és ország ellen szegezi, p. o. a' király' és ország' megegyezésével hozott törvényeknek magát alávetni nem akarja.

2. A' hiteles pecséttel híró ország-birái, és hiteles helyek, ha azon pecsét alatt hamis leveleket koholnak.

3. A' hamis pénz csinálók, és azzal mintegy 50 ftig tudva élők; ezekhez tartoznak a' hamis bankó csinálók, 23. mart. 1797.

4. A' kik az országba rablókat hoznak, fogadnak és vezetnek.

5. A' törvény által kárhoztatott eretnokség' követő. — A' törvény a' r. katholika, helvécziai és ágostai görög egyesült és nem egyesült vallás-felekezetbelieken kívül, a' többi eretnokségnek tartja; azért a' ki ezen megnevezett vallásokon kívül mást követ, eretnek, és a' törvény' rendelkezése alá esik.

6. A' kik az ország' végvárait és hozzá tartozóit készakarva elvesztik, és az ellenség' kezébe adják. —

7. A' kik háború' idején a' haza' ellenségeinek fegyvereket és más hadi szereket szolgáltatnak.

8. A' kik a' török vallást elhagyni, és keresztényénné lenni akarókat letartóztatják, és megfosztják.

9. A' harminczadosok, és mások is, a' kik az országból, a' vert aranyat és ezüstöt kiviszik, és kivinni engedik.

A' hűségtelenségnek mi a' büntetése?

A' hűségtelenségbe esett az 1791: 56. szerint mind életét (még pedig sokszor kínosan, ha másokat is elcsábított, vagy a' vétke már elkövette), mind jószágát elveszti. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ősiekből ártatlan gyermekei' része, úgy felesége' özvegyi tartása, — valamint ha a' jószágok csupa férfi ágot illetők volnának, és azokból a' leányi negyed még ki nem adatott, — a' leányi negyed, és mindenféle adósság kiadandó és kifizetendő; 's a' mi ezeken felül marad, azt viheti el a' korona-ügyvéd.

Mit tesz az, hogy a' hűségtelenség' vétke miatt a' vérségi összeköttetés elszakad?

Azt teszi, hogy a' hűségtelenségbe esett, ha életét visszanyeri is, sem testvéreinek, sem semmine-mű atyafiainak, sem azok ennek nem örökösödnek; valamint a' hűségtelenség előtt született gyermekek, a' megkegyelmezés után születettekkel, semmi vérségi összeköttetésben nem lévén egymással, egymásnak magv-szakadás' esetében nem örökösödnek, *vöaz. 61*

I. 150; 104: 1659. — hanem ha a' kölcsönös örökösödésről a' kegyelem-levélben nyilvános említés volna.

Milly pereket szokott a' korona-ügyvéd előmozdítani?

1. Polgári pereket, a' korona' örökösödéseire nézve, — jószágain elkövetett hatalmaskodásért, — és a' törvényes mennyiséget meghaladó nádori adomány ellen.

2. Fenyítő pereket a' felség-bántók és hazaárulók ellen.

3. Büntető pereket, az uzsoráskodók ellen, pénzök' elvesztésére; — a' tiltott játékokat üzők, vagy házaikban azt megengedők ellen, 100 arany büntetésre; — a' menedék-hely avagy levél megsértők ellen.

Milly jogai vagynak a' korona-ügyvédnek?

1. Mint korona' ügyvéde a' perekben a' király' személyét viseli; azért a' ki ellene hamisan esküszik, úgy gondoltatik, mintha a' király ellen esküdött volna, 's jószágait veszti; ha a' szükség úgy hozza magával, a' perbeli hitet a' király helyett ő teszi le, II. r. 39. cz. 1550. 64.

2. A' korona' akármilyen nemű pereiben segéd ügyvédekkel rendelhet.

3. Perköltséget, ha pert vesz is, nem fizet.

4. Minden pereit kiváltságosak és soron kívüliek.

5. Mint a' korona jogai' fenntartója, minden nemes és szabados személyeknek, magv-szakadás' esetében, törvényes örököse.

6. Az 1745. előtt akármikép' birtokába jött jószágok iránt ha ellene per kezdetik, előbb pert állani nem tartozik, mint a' kereső legfelsőbb helyre tett folyamodása' következtében arra utasítatik.

Mellyek a' korona-ügyvéd' korlátjai?

1. Senki' jogait és jószágait, kivéven a' világos magv-szakadás' esetét, erő-hatalommal megtámadnia és elfoglalnia nem szabad.

2. Akármelly törvényes bíró előtt pert állani tartozik. —

3. A' rendes per' útját a' perlekedők előtt el nem zárhatja.

4. A' hon' lakosit külföldi bíróság elébe nem idézheti.

5. A' törvénytelenül elfoglalt jószágokat, az illető oklevelekkel együtt, tartozik visszaadni.

6. A' megyék' 's egyéb hatóságok' köz végzéseit a' korona' jószágaiiban és jobbágyaira nézve, szinté elfogadni és magát azokhoz alkalmazni köteles.

A' megyei tiszti ügyész' kötelességei mellyek?

A' polgári, sőt gyakran a' büntető perekben is a' korona-ügyvéd' helyettese 's annak helyét pótolja; a' szegény nemesekért a' felperességet felveszi; a' jobbágyokat a' földes urak ellen védi; a' való házassokat az együtt-lakásra bírni törekszik.

A' sz. széki ügyészeknek hasonlókép' kötelességek: a' való házassokat megbékéltetni, a' házasságot védelmezni; megbüntettetni azokat, a' kik az eljegyzést felbontják, vagy a' házasságot akármi módon háborgatják, 's a' házassok közt zavart okoznak.

Második Rész.

A' vagyonról, és annak szerzése' módjáról.

Hányfélekép' szerezhetni a' vagyont?

Kétfélekép: természetileg, p. o. elfoglalás és találás által; — és polgárilag, *királyi adomány*, és *idő-multa* által; — van még egy harmadik módja is a' vagyon-szerzésnek, mellyet vegyesnek lehet mondani, mint a' *végintézet* vagy a' *nélkül* való örökösödés, azért mivel természetére nézve természet-törvényi, formájára nézve pedig polgár-törvényi.

A' foglalásnak nevezetesebb nemei mellyek?

Hajdan, míg a' földbirtokok bizonyos személyekre úgy felosztva nem voltak mint ma, lehetett földet is foglalni; de már ma tilalmas; mégis a' vadakat elfoglalni szabad: azért minden nemes ember, nem csak tulajdon határában, de a' máséban is, hol a' vadak különös gonddal nem neveltetnek, és a' szaporodás' idejét kivéve, (p. o. a' him szarvasokra 15-dik Septembertől 1-ső Juniusig; — a' nőstény szarvasokra 1-ső Juniusától 1-ső Septemberig; a' nőstény őzekre 1-ső Martiustól, Majus' közepéig; — a' nyulakra 1-ső Februártól az aratás' végeig,) a' maga mulatságára, 's szükségére szabadon vadászhat,

's nem is szabad ötet háborítani ezen mulatságában, hanemha tilosban, vagy pedig fáczánokat, császármadarakat, 's ehez hasonlókat, mellyeket a' tulajdonos különös helyen szaporít és táplál, vadászna.

A' jobbágyoknak szabad-e vadászni?

Nem szabad, — sőt fegyvert 's vadászkutyát sem szabad nekik tartani 3 ft. büntetés alatt; azonban a' kárban talált vadat agyon üthetik, 's a' földes úrságnak beadni tartoznak: úgy a' földes úr is a' jobbágyoknak, a' vad által okozott kárt megtéríteni, 100 ft. büntetés alatt köteles.

Micsoda perek származnak a' vadászat körül?

Hatalmaskodásiak:

1) Az ellen, ki a' szabad helyen vadászó nemest akadályoztatja, 's háborgatja.

2) Az ellen, a' ki tiltott, vagy szabad helyen ugyan, de a' szaporodás' idején vadász. A' kereset alapítatik az 1802: 24.

A' ki pedig a' vadászat' akár megakadályoztatására, akár az akadályozó' elűzésére fegyvert irányoz, vagy rálövi a' másokra, fenyítő per alá kerül.

A' talált jószág kié?

A' talált jószág vagy olyan, mellyet valaki elvesztett, de azért jogát tartja hozzá; — az illy talált jószágot ki kell hirdettetni, és ha 32 esztendő alatt ura találkozik, akármikor vissza kell szolgáltatni: de ha ura nem találkozik, a' találót illeti; a' tévedt marhákat a' szolgál-birónak kell bejelenteni, mellyek, ha a' kihirdetés után urok nem találkoznék, elkótyavetyéltetnek, és a' házi pénztárba tétetik a' bejött pénz.

Ha pedig a' talált jószág olyan, mellynek tulajdonosa nem tudható, vagy nem is volt még eddig ura, p. o. a' föld alá ásott kincs, melly, ha 100 tallérnál többet nem tesz, a' találóié, ha pedig több, be kell jelenteni a' korona-ügyvédnek, mellyből egy harmad-

rész a' korona-ügyvédet, egy harmad a' találót, más harmad-rész pedig a' föld-tulajdonost illeti; — ha pedig a' találó eltítkolja, a' feladó kapja a' harmad-részt, a' találó pedig azon felül hogy semmit sem kap, meg is büntetetik.

A' mi pedig a' föld' gyomrában fekvő arany, ezüst, a' más ércz-nemeket illeti: ezt is a' korona-ügyvédnek be kell jelenteni, és ha arra engedelmet kap a' találó, a' koronának fizetendő bányabér mellett, azt mivelheti. — A' só pedig, akárhol találtassék, mindenkor a' koronáé.

A' járadék kit illet?

A' kié a' tőke-vagyon, azt illeti annak járadéka is; a' kié a' víz, azé a' hal; a' víz pedig azé, a' kié a' part; ha a' part közös, a' halászat is az; így van egyéb járadékokra is.

A' királyi adományról.

Mi a' királyi adomány?

A' fekvő vagyonnak, valamely érdemes honfinak, törvényes fejedelme által, bizonyos kiváltságokkal örökösen való elajándékoztatása — a' 19: 1741; 1608: 15, 1630: 31, 1599: 31, 1659: 175, 1723: 103.

Mik kívántatnak meg a' kir. adomány-levélben általában, és mik különösen?

Általánosan mind az, a' mi egyéb kiváltságokban is megkívántatik, t. i. hogy a' törvényes fejedelem' aláírása alatt adassék ki a' nagy Cancellaria által; — mind külső, mind belsőképen igazságot, lehetőséget foglaljon magába, és össze ne ütközzék sem isteni, sem emberi törvényekkel.

Különösen pedig, a' mik egyedül a' királyi adomány-levelek' tulajdonai, megkívántatik: hogy a-

zon kiváltságos királyi adomány-levél a' bevett forma szerint irattassék, azaz, melly jognálfogva adott a' jószág, az adomány-levélbe világosan kitetés-sék, 's végre hogy ezen adomány a' valóságos, és ünnepélyes *birtokba állítás* által meg is erősítség.

Melleyek az adomány-levélbe iktatni szokott záradékok?

1. Sértetlen hagyatván minden mások' jogai, a'
II. r. 9. cz.

2. Előre bocsátván az előadott dolgok' valóságát, mint p. o. az új adomány-levelet kérő midőn azt állítja, hogy levelei elvesztek, és békességes birtoka volt eleinek, vagy magának 's a t.

3. Ha nem a' templom', vagy sz. korona' magános jószágai.

4. Csupán férfi, vagy mind a' két ágon lévő örökösöknek, és maradékoknak.

5. Örökösöknek, maradékoknak, hagyományosoknak, és engedményeseknek.

6. A' férfi ág' kihalásával a' leány-ágnak is.

7. Bizonyos summa' erejéig.

Hátha szokatlan záradék iratnék a' királyi adomány-levélbe, árt-e valamit?

Nem árt, ha különben a' királyi adomány már a' birtokba állítás, és birtok-gyakorlattal is megerősített. 22: 1647. Vég. 8. lap. 62.

Mit nevezünk királyi adomány' czimének? és miért kell azt az adomány-levélbe világosan kitenni?

Azon útat, és módot, mellyen a' már elajándékozott, de a' koronára visszaszállott jószágok, ismét valakinek ajándékoztatnak.

Szükséges pedig az adománylevélbe kitenni világosan, azért, hogyha netalán az adománynak ellentmondanak, tudhassa az adományos, mit kelljen neki bebizonyítani, és viszont az ellentmondó is láthassa, mit kelljen neki czáfolni.

Hányféleképen szállanak ismét vissza az adományi javak a' koronára?

Kétféleképen, vagy hűségtelenség miatt, vagy valamely adományos nemzetség' végképeni magvaszakadtával.

Mi a' hűségtelenség?

Olly köz vétek, melly által valaki, a' törvényes király' személye vagy élete, avagy az ország' csendessége ellen törekedik, vagy az illy törekedőket meg nem akadályoztatja, vagy fel nem fedezi. Sz. István II. könyve. 51. feje.; I. r. 14. cz. 7: 1715, 9: 1723.

Mi a' magv-szakadás?

Valamely adományos nemzetségnek végképeni kihalása, úgy hogy az egész nemzetségből senki többé életben nincs.

Hány czím alatt adatik a' királyi adomány?

Öt czím alatt:

1. Felség-bántás, vagy hűségtelenség,
2. Magv-szakadás,
3. Királyi jog,
4. Új adomány,
5. Királyi jóváhagyás' czímei alatt.

De hogy eshetik az meg; midőn adományos javak, csak kétféleképen szállanak a' koronára vissza, és mégis öt czím alatt ajándékoztatnak?

Úgy, hogy noha az adományos javak a' főlebb említett kétféle módon szállanak a' koronára: mégis mivel azon királyi jog, mellynél fogva ezen javak ismét elajándékoztatnak, különféle tekintetekben vétetik; azért az adománynak több czímjei keletkeztek, mert:

Vagy megnevezi a' király a' kútfőt, mellyből eredt az adományi jog, a' mint

1) Felség-bántásból és hűségtelenségből,
 2) Magv-szakadásból szállottak reá az adományos jószágok.

3) Vagy csak általában minden feltétel nélkül adja a' maga minden jogát, mi a' jószágban lehet — akárkinek magva-szakadtából, vagy hűségtelenségéből szállottak is vissza azon jószágok, bár legyen a' jog világos, azaz, bírja jelenleg a' korona' ügyvéde, vagy már perbe fogta; vagy lappangó, ha t. i. más bitangolja a' király' tudta nélkül azokat.

4) Vagy az adomány-kérőnek előadása szerint, a' maga, vagy elei' békességes birtoka' feltétele alatt.

5) Vagy valamelly adományos nemzetség' javaiban levő jövedőbeli minden jogait, királyi jóváhagyás mellett, előre általadja.

Némellyek mindazáltal egy hatodik királyi adományi czímet is állítanak, a' fegyverrel visszafoglalt jószágokra nézve?

Az olyan jószágokat, mellyeket a' korona fegyverrel foglalt vissza az ellenségtől, fegyver-jog czím alatt másnak nem adhatja; ha adja is, csak általános királyi jog alatt adhatja, — mivel a' korona-ügyvédek, az illy jószágokra nézve, minekutána azok a' törvény által meghatározott két örökösödési módján kívül jutottak birtokába, semmi egyéb követelése nem lehet, mint a' hadra tett költségeknek megtérítését követelni, mellyet az előkerülendő tulajdonos teljesítvén, a' jószágokat annak köteles általadni. 1715: 10. §. 9. Vég. 1. lap. 44. szerint.

Mi a' királyi jog?

A' sz. koronának, a' reá akármi módon visszashallott adományos javakban, gyakorolható hatósága. I. r. 24, 25. cz.

Hányféle a' királyi jog?

Kétféle: világos, midőn a' jószágok a' sz. koronára valóságosan reá szállottak, 's azokban ható-

ságát gyakorolja; — 's lappangó, midőn valamelly adományos nemzetség' magva-szakadtával vagy hűségtelensége miatt, a' jószág jogszerint már a' koronára szállott, de tetteleg a' javakat más bitorolja.

Lehet-e valamelly jószágot a' lappangó királyi jogból adományul felkérni, és mit kell azon esetben megmutatni, és mi a' következése, ha a' megmutatandók meg nem mutattathatnak a' felkérő által?

Igenis; lappangó királyi jogból, szinte úgy lehet valamelly jószágot felkérni, mint a' világosból: de vigyázzon a' felkérő, hogy azt bebizonyíthassa, — mert ha nem tudja, sőt a' birtokos a' maga erős birtokát megmutatandja: a' felkérő megbüntettetik a' felkért javaknak örökös becs-árában I. r. 25. cz. Azonban megtörténhetik, hogy a' felkérő nem mutathatja meg a' királyi jogot, de a' birtokos sem a' maga erős birtokát; a' birtokos ugyan felmentetik, de a' felkérő sem büntettetik. Végz. 8. lap. 68.

Ha nem tudatik, hogy valamelly jószág magv-szakadásból-e, vagy hűségtelenségből szállott a' koronára, micsoda cím alatt kell felkérni a' jószágot?

Általános királyi jog' czíme alatt, mivel az magába foglalja mind a' magv-szakadásból, mind a' felség-bántás 's hűségtelenségből reá szállott javakbéli jogokat. I. r. 24, 25. cz.

Lehet-e az általános királyi jogot más adományi cím mellé kötni? — 's van-e valamelly haszna, ha mellé köttetett?

Lehet, sőt szükséges is, az új adományt kivéve; — a' honnét haszna is igen nagy lehet, mivel megtörténhet, hogy az adománybéli javak nem a' megnevezett jognál fogva szállottak a' koronára; melly esetben, ha az általános királyi jog az adományba

mellékesen adva nem volt: akár maga a' korona' ügyvéde visszaveheti, akár másnak újlag adhatja.

Mit kell tehát cselekedni, ha az adományi fő czím, és megnevezett királyi jog a' perben elvettetik?

Az adományhoz mellékesen kötött általános királyi joghoz kell ragaszkodni, 's ha az bebizonyítható, az adomány állani fog. I. r. 24, 63. és végz. 14. lap. 63, 's 34. lap. 74.

Mi az új adomány?

Valamelly fekvő vagyonnak, a' királyi általános joggal ezen feltétel alatt: hogy a' felkérő ~~ere~~ vagy maga, az adománybeli javakat már régtől fogva birták, 's bírja — kiváltságos, és örökös joggal való szabados elajándékozása.

Kiknek köteles a' fejedelem új adomány-levelet adni?

Mind azoknak, a' kik megmutathatják: hogy a' jóságot illető leveleik elvesztek, vagy a' kik régtől fogva gyakorlott békességes birtokot mutathatnak, — még pedig ingyen, és a' kamarának befolyása nélkül. Ulászló I. t. 78. cz. 19: 1741.

Milly esetekben nem használ az új adomány-levél a' felkérőnek?

Ha templom', vagy koronát magán joggal illető, avagy erő-hatalommal elfoglalt jóságokat kér fel; melly esetekben az adomány-levél a' fejedelem által visszavéttetik, vagy per' útján megsemmisítetik, 's azon felül a' felkérő, az I. r. 37. cz. szerint, keményen meg is büntettetik.

Miért kér új adomány-levelet a' birtokos azon jóságokra, mellyeket bír? és miért kér az, a' ki nem bírja a' kérdéses javakat?

A' birtokos azért kér új adomány-levelet, mivel eredeti kiváltságait elvesztette, 's fél, hogy nemessége kérdésbe jő, 's azt be nem bizonyíthatná; vagy

pedig lappangó királyi jogot vett észre vagyonában, melyet akár a' korona-ügyvéd, ha megtudná, elvenne; akár más magának felkérhetné; — a' ki pedig nincs birtokában az új adományi jószágoknak, azért, mivel tudja hogy azon jószágok ötét illetnék, de nem tudja, mely úton kerültek a' mások' birtokába, 's kiváltsága sincsen, hogy gyökösségi vagy más pört kezdhessen — hogy tehát legyen kiváltsága, a' melylyel a' birtokost, birtoka' czimje' fölfedezésére szoríthassa. *Végz. 16. lap 70.; 10. lap 68; 42. lap 76.*

A' korona-ügyvédre nézve milyen természetű az új adomány?

Új adományi, és új szerzeményi; mivel meglett, hogy ezelőtt a' felkérőnek semmi joga nem volt, a mostan már erős joggal neki ajándékozott vagyonokhoz.

Hát a' vérségi atyafiakra nézve, milyen természetű?

Mint az új adomány előtt volt; azaz, ha az új adomány előtt csak férfi ágat illetett, noha mind a' két ágra felkérített, mégis csak férfi ágat illető léssen, — és viszont; azért az atyafiakra nézve, sem új szerzemény, sem új adomány, hanemha netalán az előtt erőtlen joggal birták volna, annak megerősítése.

Mi következik innen?

Az, minthogy új adomány által a' jószágok előbbeni természetüket meg nem változtatták; azért az új adománylevél a' fiú- és leány-ág' jogaik' megítélésében szabályul nem szolgálhat.

A' vérségi atyafiak közül, a' közös birtokot egy a' maga nevére új adományyal felkérvén, kizárhatja-e a' többi birtokban levő atyafiait?

Nem zárhatja; mert a' mint mondatott, az atyafiak közt az új adománylevél szabályul nem szolgál-

hat, — sőt ha a' lappangó általános királyi jogot új adományához köttette volna, és azt meg is bizonyíthatná, még akkor sem, mivel békességes birtok' czímje alatt nyerte a' királyi adományt — az pedig a' több birtokban lévő atyafiaival is közös; sőt könnyen megeshető, hogy illy csempeskedő atyafi, vértagadási bűnbe keverheti magát, mivel a' többi atyafiait, a' közös birtoktól akarja megfosztani.

Hát ha nem új adomány, de valamelly más akármi czím alatt szerzi meg magának a' közös birtokot egy az atyafiak közül; kizárhatja-e a' többt?

Úgy, igenis; mivel az új adományon kívül, mellynek alapja a' békességes birtok, akármeddig más czím alatt ha szerez, nem úgy szerez, mint vérségi atyafi, hanem mint idegen.

Szükséges-e az új adományhoz a' királyi általános jogot mellé csatoltatni kérni.

Nem szükséges; mivel az új adomány már magába foglal minden általános királyi jogot: és így a' esupa új adomány, minden mellesleges czím nélkül, kimeríti mind azon általános királyi jogot, melly a' jószágban van, és lehet.

Ha az új adomány által mind a' fiú, mind a' leány-ágnak egyformán adattak a' jószágok, mégis a' fiú ág' kihaltával, a' leányoktól visszaveheti-e a' korona-ügyvéd az illy adományi jószágokat?

Igenis, ha t. i. a' korona-ügyvéd a' férfi ágnak az új adomány előtti magán kizáró jogát, és így az új adománylevél' szükségtelenségét megmutatja; vagy pedig a' leányok új adomány előtti birtokot, mellyre hozatott az új adomány, nem mutathatnának; — különben nem.

Mi a' következése, ha az új adományos, a' feladott birtokot be nem bizonyíthatja?

Mivel a' békességes birtok' örve alatt nyerte az új adományt; azért azt be nem bizonyíthatván, az új adomány-levél megsemmisítették, 's az I. r. 37. cz. szerint a' felkérő meg is büntetetik.

Mi a' királyi jóváhagyás?

A' királyi akaratnak azon szabados kijelentése, mellynélfogva a' koronára nézve szabad rendelkezés alá nem eshető adományi fekvő vagyron, egyik adományosról a' másokra általszállítatni megengedtetik. I. r. 64. Végz. 26. lap 72.

Miő kiváltságot nyer tehát a' vevő a' királyi jóváhagyás mellett?

Azt, hogy az ajándékozó felség biztosítja a' vevőt az iránt, hogy az eladó adományosnak akár magva-szakadtából, akár hűségtelenségéből eredhető jogainál fogva, a' már egyszer általvenni megengedett jószágokat vissza nem követeli, és szinte olly' kiváltsággal bírni engedi, mint a' más czim alatt elajándékozottakat.

Milly jószágok a' koronára nézve szabad rendelkezés alá nem eshetők?

Csak a' királyi adománybeliek, és az örökös bevallással szereztettek, ha a' reá hozott királyi jóváhagyással kiváltságosítottak.

Tehát az illy jószágokról egyáltalában nem lehet rendelkezni?

Igenis a' törvény és szokás által kivett némelly esetekben, u. m. Az első szerző, ha egyszersmind magva nem szakad, minden királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhet, még adományi jószágairól is, — és ezen rendelkezése tartand fiú ága' magva szakadtáig. Végz. 39. lap 75. Továbbá rendelkezhet még az utolsó szükségben lévő is, p. o. fejeváltásá-

gaért, vagy az ellenség fogságából leendő kiszabadításaért, I. r. 59. cz. és felkelési költségekért; végre ha az adomány-levélben ezen záradék volna: „*Örökösöknek, maradékoknak, hagyományosoknak, és engedményeseknek*“, mivel ezen esetben, előre adta a' király, jóváhagyását.

Lehet-e a' királyi jóváhagyás mellé a' királyi általános jogot is kötni?

Lehet igenis, sőt felette hasznos is, mivel megeshető, hogy az eladó az általadott jószágokat nem bírta erős és kiváltságos joggal; hanem a' koronának, egy régen magva-szakadt nemzetség után, joga lappangott benne, — mellyet a' korona-ügyvéd megtudván, vagy maga elveszi, vagy másnak ajánlékozza; azért a' királyi jóváhagyás csak akkor elégséges és foganatos, ha az általadott jószágokat erős és kiváltságos joggal bírta.

Megtörténhetik-e hogy a' vevőnek mind királyi jóváhagyás, mind a' mellé csatolt általános királyi jog adatott, mégis elveszti a' birtokot?

Igenis megtörténhetik, mivel megeshető, hogy sem az általadónak, sem a' koronának nem volt joga a' jószághoz, hanem egy életben levő adományos nemzetségnek, — melly előjövén, 's jogait hebizonyítván, a' jószágot bizonyosan elfoglalja.

Főlebb az mondatott, hogy az általvevőnél a' királyi jóváhagyás által kiváltságosítatnak az általvevett jószágok?

Igenis, de csak az általadónak magva-szakadta' esetében, a' mikor t. i. a' királyi jog eredne; de ellent nem állván a' királyi jóváhagyás, az általadónak örökösei, ha az illy általadás és elidegenítés serelemkre volna, azt a' törvény' útján megerősítenithetik, 's visszaperelhetik.

Milyen ereje van a' királyi jóváhagyásnak akkor, ha az a' halál' esetére általadandó javakra hozatott?

Mivel az illy általadás, p. o. fiúsítás, vagy fiutás, csak az általadónak magva-szakadta' esetére szokott történni, és a' királyi jóváhagyás is csak a' magv-szakadásból eredhető jogokat adta által; azért, ha az általadó még halála előtt hűségtelenség' vétkébe esik, vagy pedig törvényes örököse születnék: a' hozott királyi jóváhagyásnak semmi sükere sem leszen; mivel az első esetben a' korona-ügyvéd, a' másodikban a' törvényes örökös foglalja el a' jószágokat.

Hányféle a' királyi adomány?

Kétféle: tiszta, ha egyedül érdemért adattak az adományos jószágok; vegyes, ha az érdem mellett bizonyos summát fizetett az adományos.

Mi a' kamarai szerződés?

Midőn a' korona-ügyvéd valamely jószágot pénzért ad valakinek, mellyet a' vevő, szokás szerint, ha felét a' summának tüstént lefizette, mindjárt birtokába vehet; a' más felére pedig bizonyos fizetési háttár-idő tétetik a' szerződésben, és midőn azt is lefizette, csak akkor nyerhet forma szerénti kiváltságos adomány-levelet; — különben míg az illy szerződés mellett bírt jószágokra nézve a' törvényes kiváltság ki nem adatik, 's ünnepélyes birtokba való állítással meg nem erősítetik, mindig csak zálog marad, és számos esztendőök mulva is, ellent nem állván az idő-multa, akár a' korona-ügyvéd, akár más felkérő által visszaválthatnak.

Mi a' nádori adomány?

Valamely még a' koronára tettelesen reá nem szállott, sem perbe nem fogott fekvő jószágnak, magyar nemesnek, örökösen és kiváltságos joggal, az ország' nádora által való elajándékozása.

Melleyek a' nádori adomány' korlátai?

Hogy csak magyar nemesnek, egyszer, és nem többet 32 teleknél, azt is nem nagyobb tagból elszakasztva, és csak olyan jószágot adhat, mellyet a' korona-ügyvéd nem bír, sem perbe nem fogott; annál fogva csak új adományt, vagy jóváhagyást osztogathat, 's nem adhat vegyes adományokat; mivel a' korona-ügyvédet szavatossággal nem terhelheti, hanemha a' felfizetett summát az ország' kincstárába betétené.

Mi a' birtokba állítás?

Az adományosnak, a' neki királyi, vagy nádori adománynyal adott javakba való ünnepélyes és törvényes beállítás.

Kik és mennyi idő alatt viszik véghez ezen ünnepélyes 's törvényes birtokba állítást?

Az a' végre kiadott beállító parancsolatban megnevezett egy világi, 's ugyanazon parancsolatban valamelly *káptalan*, vagy *convent* által kiküldetni parancsolt papi személyek, — mellyért az egyik a' királyi személy, a' másik káptalani vagy conventi bizonyosság nevet viselnek, — kik a' körülbelől levő szomszédok 's határosok' jelenlétükben nyilván, és az egész öszvegyült közönség' láttára, az adományost bevezetik a' birtokba, még pedig az adomány-levél' költétől számítandó egy esztendő alatt; hanemha ellenség, vagy dőghalál uralkodnék a' hely' színén, melly esetekben a' legközelebb levő szomszéd helyen is megeshetik a' beállítás.

Az illy beállító személyekben mi tulajdonok megkívántatók?

A' királyi személy nemes és birtokos legyen azon vármegyében, mellyben a' beállítás véghez viendő: és pedig ha több vármegyében lenne, mindenik megyében, hanemha a' több megyében fekvő adományi javak közül egyik vagy másik *uradalom' fejéül*,

's a' többi mint járulatok neveztetnek ki az adomány-levéiben; melly esetben elég, ha azon megyében leszen birtokos a' beállító királyi személy, mellyben az uradalom' feje fekszik. Ezen tulajdonok azonban nem kívántatnak meg a' királyi tábla hites jegyzőiben.

A' káptalan, vagy convent által kiküldött bizony-ságban pedig megkívántatik, hogy törvénytudó, és a' hazai nyelvet értő legyen.

Hányféle a' beállító parancsolat?

Kétféle; vagy maga az ajándékozó fejedelem adja, és kezdődik ezen záradékkal: „**Figyelembe vevén és megfontolván hűséges szolgálatját**“ 's a' t. tart egész esztendeig, mellynek az az ereje, hogy ha az eredeti adomány-levél elveszne is, ezen beállító parancsolattal kipótolható, mivel az adomány-levél' egész foglalatja bent vagyon; — a' másikat adja valamelly rendes ország' birája, és kezdődik: „**Jelentetik nekünk**“ záradékkal, tart pedig 60 napig, és csak a' birtok' védelmezésére, de nem visszaszerzésére használható.

Mellyek ünnepélyességei a' beállításnak?

Hogy a' szomszédok, és határosok összehívattasának, kik ha megjelenni nem akarnának, 16 nehéz girára, vagy 64 ezüst forintra büntettetnek, az alispán által; — a' beállító személyeknek 3 napig a' hely' színén kell maradni, 3 nap' multával a' hely' színéről ugyan elmehetnek, 15 napig mindazáltal valamelly közzellévő helyen, vagy a' káptalanban együtt kell lenniök, hogy az ellenmondókat elfogadhassák, és feljegyezthessék; — 15 nap mulva pedig a' káptalanban vagy conventben a' királyi személy ugyan akkor leteendő, a' káptalan vagy conventbeli pedig a' már leteett hite alatt, az egész beállítás' rendéről hiteles tudósítást tesznek, úgy szinte a' beállítottnak bizony-ság-levelet tartoznak kiadni.

Ha a' beállító személyek hamis tudósítást tesznek a' beállításról, mi a' büntetésök?

A' királyi személy, fejét és minden vagyonát veszti, a' káptalan vagy conventi bizonyosság pedig homlokára sült akasztófa-bélyeggel, 's örökös tömlőczzel büntetetik. 43: 1492, II. r. 16. cz. Ha pedig a' káptalan vagy convent tudva hamis bizonyosságlevelet adna ki, elveszti pecsétjét, és a' kik jelen voltak, egyenkint a' fölebbi büntetéssel büntetnek.

Mimódon orvosoltatik a' beállításban történt hiba?

Ha a' hiba csak történetes, egy igazító parancsolat által; ha pedig lényeges, új beállítás vagy 32 esztendei békességes birtok által.

Mi a' tiszta, sértett, és megtisztított beállítás?

Tiszta, ha 15 nap alatt a' beállításnak senki ellene nem mondott; sértett, ha 15 nap alatt valaki ellene mondott; megtisztított, ha azon 15 nap alatt az ellenmondó vagy visszahúzta ellenmondását, vagy per által megsemmisítetett.

Ha az ellenmondás per' útján semmisítetett meg, kell-e a' birtokba állítást újra véghez vinni?

Igenis, még pedig szinte olly királyi, és káptalaubeli bizonyosság által, valamelly ország' bírāja által kiadandó beállító parancsolat mellett; sőt még akkor is, ha az ellenmondási per, egyesség által elenyésztetik.

Lehet-e az illy módon leendő birtokba állításnak ísmét ellenmondani?

Ellenemondani nem; de mivel e' másodszori birtokba állítás mintegy bírói végrehajtás formán megyen véghez; azért mint a' hosszú útú perekben, a' bírói végrehajtást, úgy itt is visszaverni lehet.

A' királyi adomány körül milly perek származhatnak?

1. Az ellenmondás' ok-adására. A' kereset alapítatik. I. r. 30. cz. Mátyás király VI. t. 15. 27, 46. cz. 51: 1563, 26: 1723. Ezen pert kezdi az

adományos, akár legyen birtokban akár nem, 32 esztendő alatt.

2. Az ellenmondás' oka' elfogadására. A' kereset alapítatik a' fölebbi törvényekben; kezdi az ellenmondó, akár van birtokban, akár nincs, ha igazságához bízik, 32 esztendő alatt; mindkettő kezdődik és lefoly a' királyi táblán, és hosszú útú per.

3. A' birtokba állítás' tisztaságából, a' kerületi táblán. A' kereset alapítatik. I. r. 32. cz. 28: 1715, 34: 1723. Kezdi az adományos 32 esztendő alatt akármikor, ha t. i. a' birtokban lévő a' beállításakor nem mondott ellent, melly esetben ha okát nem adhatja ellent nem mondásának, a' kerületi tábla által a' birtokból kivettetik, és birtokon kívül kell keresnie, ha mi követelni valója van.

4. Az ellenmondás' ellenére elfoglalt jószágok' visszaszerzésére, az alispán előtt. A' kereset alapítatik Mátyás VI. t. 22, 27. cz. Ulászló I. t. 59. cz. 91: 1653. Kezdi, ki a' beállítás' alkalmával birtokban volt, 's ellenmondott, de az adományostól kivettetik, 32 esztendő alatt akármikor; ha bebizonyítja ellenmondását, visszahelyheztetik, és az adományos az elfoglalt javak' közönséges becs-árában elvett haszonvételeiben elmarasztaltatván, birtokon kívül keresendi adománybeli jogát.

5. A' gyökösségi per, a' királyi tábla előtt. A' kereset alapítatik III. r. 13. cz. I. r. 34. cz. Ulászló I. t. 54. cz. és ha a' kereset a' közben jöhető akadályok' elhárítására is intéztetett, I. r. 59, 60. cz. II. r. 54. cz. 47: 1723.

Jegyzés. Vagynak még több perek is, nevezetesen *gírás per*, a' beállító királyi személy ellen, a' ki a' sz. bíró által megveendő 6 nehéz gira büntetés alatt, a' reá bízott beállítást köteles végrehajtani, — és a' meghívott szomszédok ellen, a' kik az alispán által megveendő 16 nehéz gira büntetés alatt a' meghívásra megjelenni tartoznak; — továbbá még a' beállító személyek ellen, ha a' beállításról hamis tudósítást tennének, — még pedig a' királyi személy minden jószágát,

és fejét veszi, a' papi személy pedig örökös fogsággal, 's a' reá süttött akasztófa-bélyeggel büntettetik. 48: 1492, és II. r. 16. cz.

A' ki magva-szakadásból kért fel valamelly jószágot, az ellenmondó ellen mit kell bizonyítani?

Ha a' magv-szakadás nem régi, azaz 32 esztendő meg nem haladott, csak azt, hogy a' jószág-bíró nemzetség valósággal kihalt legyen, még pedig birtokból; — ha pedig a' magv-szakadás régi, azaz 32 esztendőt meghaladott, nem csak magva-szakadását, és birtokát kell bebizonyítani, de még azt is, hogy valóságos, és kiváltságos jog mellett birta azon nemzetség azon javakat: melly úgy esik meg, hogy azon magva-szakadt nemzetségnek, adományos kiváltságát, ünnepélyes beállítását, és birtokban lételetét, vagy eredeti oklevelekkel, vagy hiteles másolatokkal bizonyítandja.

Elég-e p. o. a' férfi ág' kihalása' megbizonyítására a' vármegyétől, vagy leány-ágtól az iránt kiadott bizonyítvány?

Nem elég; hanem ezek mellett a' születést feljegyző könyvek' kivonatai, és tanu-vallatások is szükségesek.

Ha a' magv-szakadástól 32 esztendő még el nem tölt is, mikor kell mégis az adományosnak gyökösségi próbát teljesíteni?

Akkor, ha az ellenmondó által az állítatik: hogy a' magva-szakadt haszonbérleti, vagy zálogos joggal birta az adomány-javakat; vagy akkor is, ha a' magv-szakadás ugyan nincs 32 esztendő, de a' magva-szakadott már több 32 esztendőnél, hogy az adományos által most felkért javak' birtokából kiesett: mivel ezen esetben a' magva-szakadott, ha maga birtokba akart volna is menni, szinte gyökösségi próbát teendő vala. Végsz. 25. l. 72.

Hát a' ki felség-bántásból kér fel valamelly jószágot, mit kell bebizonyítani?

Mind azt, és azon módon, a' mit és a' mint a' magv-szakadásból adományt nyerő köteleztetett bizonyítani.

Mi a' törvény és igazság, ha valamelly élő nemesnek jószágait, reáfogván a' hűségtelenséget, vagy felség-bántást, valaki felkéri?

Ha a' felkérő egyenesen felség-bántást és hűségtelenséget fogván valakire, annak jószágait magának ajándékoztatni kérte; az illy tetemes bűnt be nem bírván bizonyítani, azon bűnbe és büntetésbe keverte magát, 7: 1715.

Ha valaki általános királyi jogból kérte fel a' jószágot, mit kell bizonyítani?

Meg kell bizonyítani, honnan eredett, hűségtelenségből-e vagy magv-szakadásból, azon királyi általános jog. Végz. 7. l. 67. és 14. l. 69. Itt is hasonló módon tekintettel lévén, a' miből t. i. származtatni fogja a' királyi általános jogot, ha régi-e vagy új a' magv-szakadás, vagy hűségtelenség, — 's a' szerint kell a' többit bebizonyítani. Végz. 33. l. 74.

Hát a' ki új adományt kér, mit tartozik megmutatni?

Vagy a' maga, vagy elei által gyakorlott békességes birtokát, I. r. 37. §. 9. ha kivált az alperes, az idő-multát kivéve, csupán birtokkal védelmezi magát. Végz. 18. l. 64; 16. l. 70. 44. l. 77. — De a' kiváltság ellen ha kiváltságot, 's annál fogva jogot jog ellen állít, vagy arról lesz kérdés: mellyik adomány által merítődött ki a' lappangó királyi jog? — ha egyikkel sem, akkor a' birtokos felmentetik.

Hát a' ki királyi jóváhagyást nyer, mit kell megmutatnia?

Az örök bevallási, végintézeti, fiúitási és fiúitási irományok' valóságát, melyekre a' jóváhagyás hozatott, azután az általadónak kiváltságos jogát kell bebizonyítani.

Az ellenmondás' ok-adására, és ellenmondás' oka' elfogadására indított perek miben egyeznek, és miben különböznek egymástól?

Megegyeznek abban, hogy mind a' kettő ugyan azon királyi tábla előtt kezdődhetik és foly le, és hogy mind a' kettőben szükségképen nem a' felperes, hanem a' birtokon kívül lévő köteles bebizonyítani a' bebizonyítandókat; — továbbá hogy mind a' kettőt, 32 esztendő alatt kell kezdeni, mert különben az idő' múlta, mind a' per-kezdhetést, mind a' jogot elenyésztí: noha az ellenmondó valamelly hiteles helynél újabban tett ellenmondása által jogait fenntarthatja, és későbbben is kezdheti az iránt perét, mindazáltal nem ellenmondó per' útján, hanem kiváltságon alapított gyökösségi jogból.

Különböznek pedig abban, hogy az ellenmondás' okadására kezdett per által most keresünk valamelly jószágot, 's azért a' keresetnek czímjét be kell bizonyítani; — az ellenmondás' oka' elfogadására indított per által pedig visszaszerzünk valamelly régebben is minket illető jószágot, 's azért, a' szerzeményi czímet épen nem, hanem csak a' tettét, t. i. mely módon ment ki birtokunkból, kell megmutatni.

A' gyökösségi jogból kezdett perek hányfélék?

Kétfélék; az első csupán tetteleges, azaz, a' tettnek a' törvényre való helyes, vagy helytelen alkalmazása miatt indítatik; ilyenek p. o. akármelly tett *megerőtleníteni* kéro' perek.

A' második az igazi gyökösségi jogról és körülte támasztható jogos kérdések' elítélése miatt kezdett perek, melyek egyedül csak a' kiváltságon alapítanak.

Általánosan a' gyökösségi jogból eredett perek micsoda bíróság előtt kezdődnek? 's micsoda törvényekben alapítatnak?

A' csupán tetteleges perek a' tett' különböző volta'hoz képest, különböző törvényekben alapítatnak, mindazáltal minden kivétel nélkül mindenkor a' királyi tábla előtt kezdődnek.

Az igazi gyökösségi jogból származtatott perek, szinte a' királyi tábla előtt kezdődnek, és a' kereset alapítatik. *I. r. 34. cz. III. r. 13. cz. Ulászló I. t. 54. cz.* és ha a' kereset-levél a' közben jöhető akadályok' elhárítására is intéztetett. *II. r. 57. cz. 47: 1723.*

Kiváltság nélkül lehet-e gyökösségi pert kezdeni?

Ha netalán valaki kiváltságát elvesztette volna, gyökösségi pert kezdhet, az ország' birái által már egyszer ezen tárgyban hozott, és fogamatba vétetett ítélet' alapján. *Végz. 11. l. 63.*

Gyökösségi jogból ki, és mikor kezd pert?

Az, a' ki elő tudja mutatni kiváltságait, 's annál fogva erős jogát valamelly jószágra, de a' más kezére lett általszállítás' czímjét nem tudja; — avagy tudja ugyan, hanem idő közben a' birtok több kezen általmenvén, a' birtok' czímje sokfélekép' változott, p. o. örök bevallásra, vagy királyi adományra, vagy zálogra, melyeket az alsóbb ítélő székek, ha a' perben előadatnának, sem nem magyarázhatnának, sem a' dolog úgy hozván magával, meg nem erőltethetnének, vagy félre nem vethetnének.

Továbbá gyökösségi per kezdődik még a' régi örökösödésekre 's a' régi zálogok' visszaváltására nézve, mivel itt is adhatják elő magokat elvetendő, vagy megerőlténítendő akadályok, avagy olly környüállások, hogy a' kereső fél, kiváltságai' előmutatására szorítatik.

A' gyökösségi jogból kezdett perben mit kell a' keresetre, mit a' dolog' velejére megmutatni?

Mivel a' gyökösségi pernek alapja a' kiváltság, azért a' kereset' megalapítására szükséges a' kiváltságot, p. o. a' királyi adomány-levelet előmutatni, vagy eredetiben, vagy hiteles másolatban; be kell bizonyítani továbbá, hogy ezen király-adomány mellett törvényesen, és ünnepélyesen birtokba állítatott, és legalább egy esztendeig békességes birtoka volt; és annakutána a' királyi adomány-levelet magára alkalmazni, azaz, a' király-adomány nyerőt, a' származás' rendén magával öszvekapcsolni. *Végz. 23. lap 65; 1. lap 60; 7. l. 62; 19. l. 64.*

A' kereset' velejére pedig, be kell bizonyítani a' keresetbe vett jószág'nak holfekvését, 's mennyiségét.

A' kinek kiváltsága, p. o. király-adomány-levele nincs, azonban hajdani békességes birtokát megmutathatja, mit kell cselekednie?

Új adomány-levelet kérjen, 's magát birtokba állítván, a' származadó ellenmondó perben hajdani békességes birtokát bebizonyítván, szoríthatja a' birtokost birtok-czímje' fölfedezésére.

A' jószág' mineműségéről, és a' két ág' jogairól.

Hányfélék a' nemesi jószágok?

Kétfélék: vagy *király-adománybeliek*, vagy *azonkivültek*, és vagy mind a' két ágot, vagy csak fiú ágot illetők.

A' királyi adománybeli jószágok mülly természetűek? hát az azon-kivültek?

A' királyi tiszta adománybeli jószágok, rendszerint egyedül férfi ágot illetők, hanemha vagy az ado-

mány-levél' záradéka, vagy pedig az első szerző rendelkezése által, mind a' két ágra világosan kiterjesztve volnának; — valamint a' királyi adományon kívül szereztettek, mind a' két ágat illetik, hanemha az első szerző, a' jószág' természete ellen való rendelkezésével, csak férfi ágra szorította volna azokat.

Hogy a' jószág' melly ágat illetőségét meg leheszen tudni, mire kell figyelmezní?

A' szerzemény-levelek' záradékára, mint p. o. a' király-adományi — örök bevallási — hűséges szolgálat' jutalmazási, és végrendekezési leveleknek záradékára. I. r. 21. §. 6. Végz. 24. l. 65.

Hogy' fog a' férfi ágat illető király-adományi jószág mind a' két ágúvá lenni?

Úgy, ha az első szerző, a' záradék' ellenére, mind a' két ágra rendelte, és ezen rendelkezésre királyi jóváhagyást is nyert.

Hogy' lehet azt érteni, hogy a' vérség közt nincs helye az időmultának?

Azt kell érteni a' mind két ágat illető osztatlan javakra; mivel a' leány-ág, a' csupa férfi ágat illető jószágokat, az idő-multával szinte úgy, mint akármelley idegen, eltulajdoníthatja. Végz. 3. l. 79. sőt a' fiak magok is, az osztály után egyik a' másik' részét elfoglalván, az idő-múlással a' jószág' haszonvételeire nézve tulajdonosi jogot szerezhetnek, nem azonban a' jószág' tulajdonára nézve.

Hát ha az adomány-levélben semmi az örökösöket illető záradék sem volna, mit kell az olly jószágokról tartani?

Azt, hogy azért a' férfi ág, azon jószágokban a' szerző után örökösödni fog, de nem a' leány-ág is; ellenben az olly adományi jószágokban, melyekről az adomány-levélben ezen záradék: „hagyományosok-

nak, engedményeseknek“ foglaltatik, a' leány-ág is örökösödik.

Mi a' törvény és igazság azon esetben, ha p. o. az első szérző, az ő adományos és fiú ágat illető javait, a' többi fiai közül csak egynek adta végrendeleténél fogva?

Az, hogy azon hagyományos fiú, azon végrendeletnél fogva, szinte első szerzővé levén, ezen végrendeletbe neki hagyott javakra, szinte olly háttartalan rendelkezési joggal bír, mint az első szerző, és tetszése szerint rendelkezhet róla; ha azonban ezen hagyományos fiú, végrendelet nélkül kihalna, az ő maradéki között ezen jószág mind a' két ágat fogja illetni, mint ezen fiú által királyi adományon kívül szerzett vagyon; kihalván pedig ezen hagyományos fiúnak egész ivadéka, visszaszáll a' jószág az első szerző' maradékaira, de csak a' férfi ágra, mivel az adomány-levél' ereje föléledvén, annak záradéka' értelmében leszen az örökösödés. *Végz. 24. l. 141.* — ismét Adonyi 1803, és Meszlényi 1806 pereikbe hozott ítélet szerint.

Mi a' törvény és igazság, ha valamelly nemzetségnek, ugyanazon egy jószágról, két 's egymással ellenkező záradékú szerzemény-levelei vannak? p. o. örök bevallás mind a' két ágra, 's a' reáhozott királyi jóváhagyás férfi ágra?

Ha az örök bevallási levél' záradéka mind két ágra szól, és a' leány-ág birtokban van, noha a' királyi jóváhagyás csak a' férfi ágat nevezi, mégis birtokban maradnak a' férfi ág' magva-szakadtáig, *I. r. 21. cz.* de akkor a' korona-ügyvéd elveszi a' leányoktól.

Ellenkező esetben, ha az örök bevallási levél' záradéka, csak a' fiú ágat illeti, a' reáhozott királyi jóváhagyás pedig mind a' két ágat: ha a' leány-ág birtokban van, benmarad, ha benne nincs, bele nem

is mehet, hanem a' férfiak' magva-szakadtával a' korona-ügyvéd előtt ők örökösödnek. *I. r. 73. cz.*

Ha a' királyi adomány-levél' záradéka kétséges és homályos p. o. ezen kifejezésekkel „örökösöknek és maradékoknak“ mire kell figyelmezní annak megtudásában, melyik ágat illeti a' jószág?

Figyelmezní kell:

1-ször A' szerzemény' gyökére; ha valljon csupa érdemért-e? vagy érdemért és pénzért vegyest? avagy csupa pénzért szereztettek a' kérdéses javak?

Ha csupa érdemért szereztettek, úgy csupán férfi ágat illetnek; ha pedig érdemért és pénzért vegyest, akkor is férfi ágat illetnek, mivel az érdem vétetik a' szerzemény' fő alapjául, a' ráfizetett pénz pedig csak pótlékul, *I. r. 17, 18, 21. cz.* mindazáltal a' ráfizetett pénzből részeit a' leányok is kapják, *I. r. 21. cz.* ha pedig csupa pénzért szereztettek, úgy mind a' két ágat illetik, mivel a' pénz, mint ingó vagyon, mind a' két ágat illeti. *Végz. 25. l. 141.*

2-or Az első szerző' rendelkezésére; mivel az első szerző szabadon rendelkezhet az ő vagyonnairól, akár legyenek azok adománybeliek, akár azon-kivüliek. *Végz. 26. l. 141.*

3-or A' birtok-gyakorlatra, ha t. i. mind a' két ág, osztály mellett ment birtokba, a' szerzemény-levél' kétséges záradéka mind a' két ágat fogja illetni, míg ellenkező be nem bizonyítatik. *Végz. 4. l. 30.*

Melleyek minden különbség nélkül mind a' két ágat illető vagyonok?

1-ör Az ingó vagyon mind a' két ágat illeti rendszert; kivévén a' férfi ágat illető jószágokban tett javításokat, épületeket, barmokat és minden hozzá megkívántató 's rajta levő gazdasági szereket, és eszközöket, melleyek egyedül a' fiaké. *Végz. 8. lap 138, és 20. l. 130.*

2-or A' zálogos javak, mivel pénzt képeznek, mind a' két ágat illetik: kivévén azon esetet, ha va-

lamelly fiú atyafi, az ő fiú ágat illető vagyonát adja zálogba fiú ágon való atyafiának; mivel ezen esetben a' jószág atyafinál maradván, természetét meg nem változtatja, azonban a' pénzből részeit a' leányok kikapják. *Végz. 31. l. 143. — 43. l. 145.*

3-or A' megöletett nemesnek díjába, és leányi negyedbe adott jószágok is, mind a' két ágat illetik. *I. r. 17. cz. III. r. 5. cz. II. r. 55, 56. cz.*

Az időmulás által szerzett jószágok azon ágat illetik, melly az időmulás alatt birtokot gyakorlott.

Az örökbe szerzett javak mellyik ágat illetik?

Rendszerint mind a' két ágat, kivévén hogyha az első szerző csupán férfi ágra rendelte volna, melly esetben csak pénzt kapnak a' leányok. *Végz. 1. l. 136.*

Micsoda perek származnak a' két ág' jogai körül?

1) A' birtokban levő leányágnak a' birtokból való kizárására, kezdik a' férfiak a' királyi tábla előtt, a' keresetet alapítván az *I. r. 17, 18, 21, 48. és II. r. 5, 52. cz.*

2) A' nemzetséget illető okleveleknek hiteles másolatban leendő kiadatására, kezdik a' leányok a' férfi ág ellen, a' királyi táblán, kereseteket alapítván az *I. r. 42, és II. r. 15. cz.*

3) A' leány-ág kiváltságos jognál fogva osztályt kér a' férfiaktól a' királyi táblán, keresetét alapítván az *I. r. 17, 18, 21, 48. és II. r. 5, 52. cz.*

Mit kell előmutatni a' férfi ágnak, ha a' leány-ág' kizárására kezdett pert?

1-ör Ha netalán a' leányok, a' férfiaknak, nemzetségi származásokat hántorgatnák; nemzetségi származásokat, az első szerzővel való összekötés által, be kell bizonyítaniok. *Végz. 3. l. 79.*

2-or A' leányok' kértére minden okleveleket fedezni, még pedig hit alatt. *Végz. 6. l. 80.*

3-or Kizáró magán jogaikat a' kérdéses jószág-ra bebizonyítani, az első szerzeményi levelek szerint, de nem új adomány által. I. r. 37. Végz. 18. l. 64. és 24. l. 65.

Mikor nem kell a' férfiaknak magán kizáró jogait a' leány-ág' kizárására megmutatni?

Hogyha mind a' szerző-levélnak záradéka, mind pedig a' szerzemény' gyöke, egyenesen és világosan a' férfi ág' részére van; mert az illy esetben, ha bár osztály mellett jöttek volna is a' leányok' birtokba, azért ha csak idő-mulással magokat nem védelmezhetnék, a' birtokból kirekesztetnek. Végz. 16. l. 82.

Mi módon védelmezhetik a' leányok birtokjokat a' férfiak' megtámadása ellen?

Vagy örök bevallás, vagy időmulta által; ha örök bevallással állnak elő, a' férfiak annak megerősítésére utasítatnak. Végz. 5. l. 80.

Az okleveleknek hiteles másolatbani kiadatását miért perlik a' leányok?

Azért, hogy azokból megtudhassák, melyek a' nemzetségi jószágok közül azok, melyekhez a' férfiakkal egyenlő jogot tarthatnak, — és a' kezdendő perben legyen a' mivel keresetöket támogathassák; azonban nem épen szükséges az irományok' közléseért külön pert kezdeni, mivel a' férfiak ellen az egyenlő jog' megnyerésére kezdendő perben, a' Végz. 2. l. 79. szerint, különben is tartoznak hit alatt felfedezni, 's előadni minden irományokat — még pedig, ha közönséges levél-gondviselő nincs köztök, minden egyes atyafi.

Ha külön pert kezdett a' leány-ág az irományoknak hiteles másolatban való kiadására, mikép' és hol történik az meg?

A' királyi tábla elibe beadatnak azon levelek, melyeket a' leányok lemásoltatni kívánnak, 's azok

minden további belső értékeik' vizsgálata nélkül le-
másoltatnak, a' királyi tábla' előlölője által aláíratnak,
és birói pecsétjével megerősítetnek. *Végz. 10. l. 110.*

*Kérhetik-e a' férfiak is, a' leányok által ellenök
kezdett perben, a' netalan nálok is található le-
velek' közlését?*

Ugyanazon perben nem kérhetik, mivel ezen per-
ben a' viszonykövetelésnek nincs helye; hanem külön
perrel követelhetik tőlök. *Végz. 4. l. 109.*

*Ha a' férfiak a' levelek' fölfedezésében a' hit lé-
tételre birói módon szorítatnak, főlebb vihetik-e
a' pert a' hit letétel előtt?*

A' hit letétel előtt semmi esetre sem; *Végz. 1.
l. 166,* de igenis a' hit letétel után, azonban a' leve-
lek' fölfedezése előtt. *Végz. 11, 12. l. 110.*

*Ha a' leány-ág általátja az oklevelekből, hogy a'
férfi ág' birtokában levő jószág mind a' két ágot
egyenlően illeti, hol kezd pert?*

Ha a' leány-ág meg tudja mutatni, hogy azon
jószágoknak birtokában volt, *gyakorlatból* kezd csak
az örökösödési biró előtt. *Végz. 9. l. 81.* ha pedig
birtokát meg nem mutathatja, akkor a' szerzemény-
leveleken, 's kiváltságokon alapítván keresetét, ellent
nem állván az idő-multa, *gyökösségi jogból* kezd pert
a' királyi tábla előtt.

*Ha a' leány-ág a' királyi táblán kezdett perében,
a' jog' egyenlőségét bebizonyította, megtörténik-
e ugyanott azon osztály is?*

Az osztály meg nem történik, hanem annak meg-
tételére, az osztály' birájához utasítatnak. *Végz. 15.
l. 82; 9. l. 81.*

*Hát ha a' jog' egyenlőségét a' leányok be nem bi-
zonyíthatják, követelhetnek-e valamit?*

Ha a' leány-ág be nem bizonyíthatná a' jog' egyenlőségét, sőt az irományok szerint, annak sem jelenleg, sem jövőben azon jószágokban örökösödése nem lenne: azon esetben mint csupán férfi ágat illetőkből a' leányi negyedre követelheti, ugyanazon perben. *Végz. 4. l. 80.*

A' negyedről.

Mi a' negyed? milyen jószágokból? ki által? és kinek adatik?

A' tiszta királyi adomány által csupán férfi ágnak adott jószágokból, azon nemzetség leányainak — ha még ki nem adatott, akár a' fiú ág, akár azok' kihalásával a' korona-ügyvéd, vagy az új felkérő által is — egyszer kiadandó negyed-része. *Végz. 10. lap 81.*

A' negyed örökösödés-e? és tartozik-e a' negyedet kapó a' terheket mint az örökösödéssel viselni?

A' negyed nem örökösödés, hanem törvényes illetőség, azért a' terhek sem érdekelhetik. *Végz. 4. l. 85.* annyiban azonban mégis követi az örökösödés rendjét, a' mennyiben mindenkor az első szerzőhöz legközelebb levő kapja. *Végz. 10. l. 81.*

Mimódon enyészik el a' negyed?

Az első szerzőnek adósságai által, ha t. i. több az adóssága, mint vagyona; az első szerzőnek elidegenítése, vagy hűségtelenségi vétke által.

Ha valamellyik a' leányok közül mind a' két ágat illető vagyonoknak egy részét, mint leányi negyedet elfogadta; valljon a' többi leányok azért követelhetik-e részeiket, a' jószágból kiadatni?

Igenis, I. r. 90. cz. de előbb a' negyed' ezimje alatt részét kikapó leánynak tettét, a' királyi tábla előtt meg kell per által erőltetni.

Ha az adomány-levél ezen záradékkal „magva-szakadván a' férfiaknak, a' leányoknak is“ van kiadva, a' negyedet ki kell-e adni az illy jószágból?

Nem kell, mert a' férfi ág' kihaltával a' leány-ág fog örökösödni; valamint ha csupán férfi ágra szereztek a' jószágok, vegyes királyi adomány mellett, a' negyed belőle nem jár, mert a' korona-ügyvéd, mind a' befizetett pénzt, mind az idő közben tett javításokat az utolsó magva-szakadt' leányinak kifizetni köteles, 's nem is foglalhatja el a' jószágokat előbb, mint ezen kötelességeit teljesítené. *Végz. 1. l. 84 — 12. l. 57.*

Ezen most érintett záradékkal nyert jószágokban, a' férfi-ág' kihaltával, a' leány-ágbeliék mindnyájan együtt örökösödnék-e?

Nem mindnyájan, hanem az utolsó magva-szakadt fiúhoz a' legközelebb álló leány-ágbeli örökösödik először, és egyedül; ennek magva-szakadtával pedig az ehhez legközelebb álló, és így az első szerzőhöz visszafelé fognak örökösödni egymás után, és egyenként.

Hányféleképen adatik ki a' negyed?

Kétféleképen: pénzül és természetiben. Pénzül így: összeiratnak először azon jószágok, melyekből a' negyed kiadandó, minden hozzá tartozóival, külső és belső járulattal, jobbagy-telkeivel; 's akkor négy egyenlő részre elosztatnak, egy negyed-része köz becsú szerint megbecsültetik, és a' becsár kész pénzül kifizettetik, I. r. 89. cz. Természetiben ismét kétféleképen, vagy visszaválthatólag, vagy örökösen.

Visszaválthatólag, midőn t. i. a' főlebb előadott becsárt kész pénzben mindjárt ki nem fizethetnék az örökösök; akkor ezen negyed, zálogképen a' negyed-et kapónál hagyatik természetiben, míg vagy a' férfi-ág, vagy annak kihaltával a' korona-ügyvéd, vagy az újlag felkérő kész pénzen vissza nem váltják; — vagy pedig ha az első szerzőnek fia nem volna, 's egyszersmind maga személyében magva-szakadna: ezen esetben az atyai lakházzal az egész jószágnak a' főlebbi módon kiszakasztott egy negyed-része, a' szerző' leányainál hagyatik természetiben, míg férjhez nem mennek. I. r. 29. §. 5. és akkor vagy a' korona-ügyvéd, vagy az új felkérő által pénzü vissza-váltatnak, I. r. 29. §. 6. I. r. 43, 60. 47: 1723.

Örökösen pedig akkor adatik ki természetiben a' negyed, ha t. i. a' negyed-et kapó leány, attya' vagy férjfi attyafiai megegyezésével birtoktalanhoz megyen férjhez, I. r. 29. §. 7. melly esetben ha a' férjfiak kihalnának is, a' korona-ügyvéd a' természetiben kiadott negyed-et el nem foglalhatja.

A' negyed-et természetiben kikapó leány' magva-szakadtával kire száll az illy jószág?

Az életben levő férjfi ágra, kik mindazáltal kész pénzben tartoznak visszaváltani, és a' pénzt a' következő negyed-et kapónak kifizetni; valamint a' férjfiak' kihalta' esetére, a' korona-ügyvéd is hasonló ténnyel foglalhatja el. *Mátyás VI. t. 26. §. 10.*

A' negyed micsoda perrel, és micsoda bíró előtt kerestetik?

A' mint t. i. vagy tagadják, vagy nem a' férjfiak a' negyed' kiadását, a' szerint a' per is, bíró is különböző; ha nem tagadja a' fiú ág, hogy negyed-et tartozik adni, hanem csak kiadása' módjában nem egyezhetnek, akkor a' per kezdődik örökösödési bíró előtt; ha pedig a' fiú-ág egyáltalában tagadja a' negyed-tartozást, akkor a' királyi tábla előtt kell ke-

resni. A' keresetre be kell bizonyítani, hogy a' negyedet kereső, leánya az első szerzőnek, vagy ahhoz legközelebb áll a' származás' rendén. Továbbá be kell bizonyítani a' szerzemény-levelekből, hogy a' jószágok olyanok, a' melyekből a' negyed járandó. *L. r. 29, 88, 89. cz.*

Ki kell-e az olyan jószágokból is adni a' negyedet, melyek az utolsó fiúnak leánya' fiúsítása által leányára szállottak?

Ha még ki nem adatott, ki kell igenis; mert a' fiúsítás által, a' birtokot általvevő leány, fiúvá lett; 's azért a' leány-ágnak örökösödése azokban nem származott.

A' hajadoni jogról.

Mi a' hajadoni jog? milyen jószágokból és mikor adatik?

A' hajadon leányoknak, jog és törvény szerénti tartást, lakást, és kiházasítást magába foglaló illetőségek; adatik pedig az atya' halála után, mind azon atyai vagyonokból, melyekben férjfi testvéreivel nem osztozik.

A' negyed-e, vagy a' hajadoni jog, kiterjedőbb?

A' hajadoni jog kiterjedőbb, mivel a' negyed csak olyan jószágokból adatik, melyekben sem jelen, sem jövendőben nem örökösödik a' leány-ág; a' hajadoni jog pedig illeti a' leányokat mind azon jószágokból, melyekből jelenleg ugyan nem, de jövendőben, p. o. a' fiak' kihaltával, örökösödhetnek; továbbá megtörténhet, hogy ugyanazon jószágokból a' negyed már megkapta a' leány, és még hajadoni jog is illeti belőle.

Jegyzés. Hajadoni jog nem illeti az apáczákat. Végz. 3. lap 84.

Hányféleképen adatik ki a' hajadoni jog?

Négyfélekép', vagy

1) Együtt él elhunyt attya' fiú örökösével; — vagy

2) Esztendőnként bizonyos mennyiségű pénzt kap az illető örökösöktől; — vagy

3) Bizonyos mennyiséget fizetnek egyszerre neki; — vagy

4) Bizonyos rész jószágot kap a' hajadoni jog' fejében.

Ha azonban a' hajadoni jogot kiadni nem akar-nák az illető örökösök, az örökösödési bíró elébe idé-zendők. *Végz. 18. l. 164.* a' keresetet pedig alapít-ván. *I. r. 29, 30, 67. cz.*

A' kiházasításra nézve, mi rendszabást állapított a' törvény?

Ha a' szülék által házasítatott ki a' leány, az a' szülék' akaratjától függött — annyit adtak neki a' meny-nyit akartak; — és azon okból egyik leány ha többet kapott kiházasítása' fejében mint a' másik: a' keves-bet kapott, az örökösöktől, annival kevésbé az élet-ben levő szüléktől, pótlást nem követelhet; — az örö-kösök által történendő kiházasítás pedig a' jószág' jö-vedelméhez méretik. *Végz. 17. l. 140. 's 34. l. 143;* és *I. r. 67. cz.*

Ha a' hajadoni jog, bizonyos rész jószág' kiadása által teljesítetett, de idő közben a' hajadon ezen jószágból kivettetett, mit kell tennie?

Rövid úton magát az al-ispán által a' birtokba helyheztetni kérheti; ha azonban a' visszahelyheztetés előtt férjhez menne, ezen keresete megszűnik. *V. 7. l. 193.* és más úton sürgetheti károsítását, p. o. a-dóssági vagy kárkövetelési perrel.

Az özvegyi jogokról.

Mi az özvegyi jog? minő jószágokból, és mikor adatik?

Az özvegy asszonyoknak, jog és törvény szerinti tartást, lakást és kiházasítást magában foglaló illetőségek, I. r. 67. §. 2; adatik pedig a' férj' halála után — kivévén azon esetet, ha a' férj adna okot az elválásra, melly esethen a' férj, életében is köteles az özvegyi tartással; — mind azon jószágokból, mellyekből sem özvegyi, sem házastársi jognál fogva nem örökösödhetik.

Mellyek azon jószágok nevezetesen, mellyekből az özvegyi jog kiadandó?

1) A' gyermekek tartoznak adni minden ősi fekvőkből, úgy az örök áron szerzett fekvőkből is, ha a' szerzemény-levéiben az özvegy, mint köz szerző beírva nem volna.

2) Az elhunyt férj' szüléi, testvérei, és oldalas atyafiai az ősi fekvőkből, sőt a' királyi adományánál fogva szerzetekből is, ha nevők' beiratásánál fogva azokban ők örökösödnek.

3) A' korona-ügyvéd az adományos fekvő jószágokból. *Végz. 24. l. 165.* Sőt a' korona-ügyvéd kénytelen az özvegyet az adományos jószág' birtokában hagyni özvegyi tartás' fejében, mind addig, míg vagy férjhez nem megyen, vagy meg nem hal. I. r. 29, 30, 98. cz.

Mi különbség az özvegyi jog, és özvegyi 's házastársi örökösödés közt?

Hogy az özvegyi jog csak ideig, azaz, addig tart, míg az asszony előbbi férje' nevét viseli; megszűnván pedig özvegyi állapotja, vele az özvegyi jog is megszűnik: valamint ő nem rendelkezhet özvegyi jogairól, úgy őtet sem lehet attól, még végrendeletnél

fogva is megfosztani. — Továbbá özvegyi jog csak özvegy asszonyt illet, nem özvegyférjet is; mivel az özvegy férjnek az özvegyi jog helyett más pótlékja vagyon, t. i. elhunyt hitvese' jószágai' jövedelméről, ha gyermekei maradtak, számot adni nem tartozik, ha újra megházasodnék és gyermekeket nemzene is; nem úgy mint az asszony, ki ha férjhez ment, első férje' javairól számot adni köteleztetik.

Az özvegyi, valamint házas-társi örökösödés pedig, tulajdonosi joggal száll az özvegyre, 's azokról halála' esetében rendelkezhet is, 's kivált a' házas-társi örökösödés a' férjet is illeti.

Hányfélekép' adatik ki az özvegyi jog? és micsoda bíróság előtt kerestetik, ha az örökösök kiadni nem akarnák.

Négyfélekép' adatik ki, mint a' hajadoni jog; ugyanis, — vagy

- 1) Együtt-él elhunyt férje örököseivel; vagy
- 2) Esztendőnként az örökösöktől bizonyos mennyiségű pénzt kap; vagy
- 3) Bizonyos mennyiséget, egyszerre fizetnek az özvegyi tartás' fejében; vagy
- 4) Bizonyos rész jószág hasítatik ki számára, melyből illendően megélhet; mit ha az illető örökösök önként teljesíteni nem akarnának, az örökösödési bíró által megítélthetni, a' keresetet alapítván az I. r. 29, 30, 67. cz.

Hogyha az özvegyi tartásul kiadott jószágokból, időközben az özvegy kivettetnék, mit teendő léssen?

Rövid úton magát az alispán által visszahelyezteti; ha azonban a' visszahelyeztetés előtt férjhez menne, vagy meghalna, — az elsőbb esetben maga, a' másokban örökösei más úton, *Végz. 7. lap 193.* p. o. adóssági vagy kárkövetelési úton, és perrel keresheti és kereshetik az elmulasztott haszonvételt, és okozott kárt.

Mi okért vesztetheti el az özvegy jogait?

1) Az elkövetett nős-paráznaság miatt, hanem ha férje ezen vétkét, vagy nyilván elengedte, vagy elhallgatta volna, I. r. 105. cz.

2) Hogyha ő ad okot a' házassági elválásra. V. 3. l. 161.

3) Hogyha férje' hitelezőinek magát lekötölte. Végz. 19. l. 164.

4) Ha az özvegyi tartás' vagy hitpénz' fejében birt nemzetségi jószágokat vesztegeti, vagy pusztítja. Végz. 12. l. 163.

5) Ha a' nemzetség' okleveleit, és irományait még törvényes megintés után is kiadni nem akarja. 61: 1618. 67: 1622.

Micsoda jogai vannak még az asszonynak, özvegyi jogán, özvegyi és házastársi örökösödésén felül?

Hogy a' házasság alatt szerzett minden ingó bingó, vagy fekvő de zálogos, sőt az örök áron szerzett fekvő javaknak is, ha az asszony' neve a' szerzemény-levélbe beírva volna, fele tulajdonosi joggal illeti, mint közkeresőt; annálfogva van köz keresményi joga. I. r. 48, 102. cz. 1681: 11.

Mikor nem kap az asszony semmit sem a' köz keresményből?

1) Ha azokról a' férj, mint főszerző, a' Végz. 4. l. 124, 11. l. 138, 30. l. 142, 5. l. 162. szerint másként és más végre rendelkezett, úgy hogy abból feleségét egészen kizárta.

2) Ha a' férj annyi adósságot hagyott maga után, hogy minden keresménye arra fordítandó. Végz. 13. 19. l. 140; 1. l. 171.

3) Ha a' férj által elidegenített ősi javak' visszaszerzésére kell fordítani a' keresményt.

4) Ha a' házasság' ideje alatt a' köz keresményt elélték. Végz. 8. l. 162.

Micsoda jogai vannak még az özvegyi jog, és házastársi örökösödés, és köz keresményi jogokon kívül, az özvegynék?

Hitpénzét, és jegy-ajándékait, valamint hozományát, elhunyt férje' javaiból, annak örököseitől viszsza követelheti. I. r. 93. cz.

Mi a' hitpénz, és hányféle?

Bizonyos summa pénz, mellyet vagy törvénynél, vagy szerződésnél fogva, a' törvényesen férjhez ment asszonynak, házastársi hűsége' megtartása' esetében, elhunyt férjének vagyonaiból, annak örökösei fizetni tartoznak; annál fogva kétféle, törvényes, vagy írott.

A' hitpénz milly okból adatik?

Az özvegyi állapoton való könnyebbítés' tekintetéből, 's azért csak özvegyet illet; nem tehát mint Verböczy állítja, a' szüzesség' elvesztéseért, — mivel a' másodszor sőt harmadszor férjhez ment asszonyt is illeti a' hitpénz.

Ha az asszony maradék nélkül előbb meghalna mint a' férje, hitpénze kire száll?

Férjére, mivel a' hitpénz, mint főlebb mondatott, csak özvegyet illet; már pedig az asszony hamarább meghalván férjénél, nem maradt özvegyen, a' hitpénz sem illeti; de ha az asszony özvegyen maradt, férje' örökösein megveheti, — ha pedig meg nem vehetné életében, hátrahagyandó akárminemű örökösei szinte megvehetik. I. r. 93. §. 5, 6.

Mennyit teszen az ország zászlósainak, mennyit a' nagyok', és mennyit a' nemesek' özvegyeiknek törvényes hitpénze?

Az ország' zászlósai' özvegyeinek hitpénze teszen 400 ftot; a' nagyok' és nemeseknek, kik 50 telket bírnak, vagy a' mai szokás szerint jó birtokok, özvegyeik' törvényes hitpénze teszen 20 ftot. I.

r. 93. §. 4. még pedig az először férjhez ment asszonyt az egész, — a' másodszor férjhez mentet fele, a' harmadszor férjhez mentet negyedrésze, és a' negyedszer férjhez mentet nyolczadrésze illeti, a' megnevezett törvényes hitpénznek. I. r. 96. cz.

Jegyzés. Az 1840: 22. t. cz. 85. §. szerint ezen régiebb szokás változott annyiban, hogy különbség nélkül minden mágnás feleségi hitpénze 400 ft. a' nemeseké és polgároké szinte különbség nélkül 200 ft. 's a' nem nemeseké 40 ftot. tesz ezüst pénzben.

Mimódon fizettetik ki a' hitpénz?

Ha világos a' hitpénz' mennyisége, kész pénzzel kifizettetik, vagy pedig könnyen kész pénzre fordítható ingó-bingókban; ha pedig kész pénz nincs, a' fekvő vagyonból így adatik ki: a' fekvő jószágoknak egy része hozzá tartozandóival együtt, a' törvényes hitpénz mennyisége' erejéig köz becsú szerint megbecsültetik, és azon rész jószág az özvegynek zálogba adatik, míg az illető örökösök kész pénzzel kiválthatják. I. r. 93. cz.

Mi okból vesztheti el az asszony hitpénzét?

1) A' nős-paráznaság' vétke miatt I. r. 105. cz.

2) Ha az özvegy másodszor férjhez menvén, hitpénzével az illető örökösöktől megkínáltatik, de sem azt fel nem veszi, sem a' hitpénz' fejében bírt jószágokat vissza nem bocsátja.

3) Ha biróiképen is megintetik, 's a' nemzetségi okleveleket ki nem adja.

4) Ha a' család' jószágait, mellyeket mint özvegy bírt, vagy másodszori férjhez menetele után is, hitpénze 's más egyéb jogainál fogva bír, elidegeníti, 's elpusztítja. *Végz.* 12. l. 163; 61: 1618; 67: 1622.

5) A' nagyobb hatalmaskodás vétke miatt, ha elmarasztaltatott 's a t. II. r. 43. cz.

A' törvényes hitpénz miben egyez meg, és miben különbözik az írott vagy szerződési hitpénztől?

1) Hogy a' törvényes hitpénz csak asszonyt, még pedig az 1840: 22. t. cz. 85. §. szerint nemest, nem nemest egyaránt illet, — de az írott a' férjet is illet-heti. —

2) A' törvényes hitpénz, mint kiváltságosított tartozása a' férjnek, minden egyéb hitelezői előtt ki-fizettetik. 1840: 22. t. cz. §. 85. *Végz. 20. lap 164*, hanemha az asszony maga is lekötölte volna ma-gát férje' hitelezőinek. *Végz. 19. lap 164*. Az írott hitpénz pedig csak úgy fizettetik ki, egyéb hitelezők előtt, ha az elsőség' jogáért a' szokott helyen beje-gyeztetett, vagy régibb minden egyéb adósságoknál.

3) A' törvényes hitpénzt, ha perrel kerestetik, bebizonyítani nem kell, mivel az törvény szerinti ter-he a' férj' javainak; de az írott hitpénzt be kell bizo-nyítani, szerződés vagy tanúk által.

4) A' törvényes hitpénzt, a' férj' javainak zálo-gosa I. r. 103. cz. sőt vevője is, ha a' vételkor az íránt értesítetett, fizetni tartozik, de nem az írottat.

5) A' törvényes hitpénz, az ősi javakból is ki-fizettetik, de az írott csak a' szerzeményekből.

6) A' törvényes hitpénznek az időmulta sem árt, de az írottat elenyésztheti.

Abban mindazáltal megegyeznek, hogy egyik sem zárja ki az özvegyi jogot, az özvegyi és házas-társi örökösödést; és továbbá, hogy mind a' kettőnek csak a' férj' halála után van helye.

A' hitpénz micsoda bíró előtt kerestetik?

Az örökösödési bíró előtt, a' kereset alapítatik I. r. 29, 36, 93, 98. cz. Az írott hitpénzt az adós-ságok' formájára kell keresni, a' 126: 1647. tartal-mánál fogva.

A' jegyajándékról, és hozományról.

Mi a' hozomány? és mi a' jegyajándék?

Mind azon ingó vagyonok, melyeket az asszony férje' házához hozott, hozomány nevet viselnek; azon ingó vagyonok pedig, melyeket az asszony eljegyzése' alkalmával, akár vőlegényétől, akár lakodalmakor másoktól kapott, jegyajándéknak nevezetnek.

Ezek mindenkor tulajdonai maradnak az asszonynak, annyira, hogy ezeket férje ellen elkövetett vétkeiért sem veszítheti el; azért a' férj, vagy örökösei által, mindenkor visszaadandók. I. r. 105. cz.

Mikor nem térítik mégis az örökösök, az asszony hozományait meg?

Ha p. o. magát férje' adósságaiért lekötölte, vagy azoknak a' férje' javaiba lett beruháztatását bebizonyítani nem tudja, szerzemény pedig nincs, melyből az, illy esetre kifizetendő volna; vagy van szerzemény, de az asszony, a' házassági örökösödésnél fogva, maga örökösödött azokban. I. r. 93, 95. Végz. 24. l. 165.

Meghalván az asszony, az ő hozományai kit illetnek?

Ha gyermekei maradtak, azokat illetik; ha pedig gyermekei nem maradtak volna, a' jelesebb őseitől maradt emlékek, és más ősi drágaságok, családjára; a' többi pedig, mint házi bútorai, és egyéb eszközei, férjére szállnak.

Mit kell arra megmutatni, hogy az asszonyi hozományt, a' férjtől vagy annak örökösétől vissza lehessen nyerni?

A' nemes asszonyra nézve meg kell mutatni:

1) A' hozomány' valóságát.

2) A' férj' házához való hozatalát.

3) És ha a' férjről semmi szerzeményi javak nem maradtak, annak ősi javaiba lett beruháztatását; mivel különben vissza nem térítetik. Sőt hogy férjének egyéb hitelezői előtt elsőbbséggel birjon, szükséges a' férjhezmeneteltől hat hónapok alatt betábláztatni. — Különben a' közönséges adóslevelek közé tartozandó. — A' kereskedők szinte czímök bejegyeztetésekor tartoznak feleségeik' jegyajándékát és hozományát bejegyeztetni — vagy ha később házasodnának meg, hat hónapok alatt a' házasság napjától számítva — vagy, a' hozomány kézhez vételétől számítandó hat hónapok alatt. Melly bejegyeztetést két párba benyújtott folyamodásban kérendi a' fél, 's az illető hatóság végzése mind a' két párra feljegyzendő, — egyik pár a' félnek kiadandó, másik a' hatóságnál megtartandó, — melly nélkül csődület esetében próba levéllel elsőséget követelendő elő nem állhat. 1840: 16. §. 9.

A' jobbágyokra nézve pedig az 1840: 8. t. cz. 14. 15. §. olly rendelést foglal magában, hogy minden jobbágynök kötelesek jegyajándékaikat, hozományukat — akár kész pénzből, akár marhákból, akár-miből állanak azok — a' földes úr' befolyásával a' helybeli előljárók által őszveíratni, megbecsültetni — mellyről készitendő két párnak az egyike helység' ládájába teendő, a' másik az asszonynak adandó. Különben ezen szabály nem teljesítése csak természetben meglevő hozományára enged követelést.

Micsoda bíróság előtt kell keresni a' hozományt?

Az örökösödési bíróság előtt; a' kereset alapítatik az I. r. 100, 105, 110. cz. és 126: 1647.

Lehet-e özvegyi tartást, hitpénzt, hozományt együtt egy perrel, és egy bíró előtt keresni?

Lehet igenis, mivel mind egy személyt illetnek — azon egy természetűek lévén, különben is egy bíróság elibe tartoznak.

Az özvegy' megszorítására kik, és mikor kezdenek pert?

A' meghalt férjnek örököse az özvegy ellen, ha t. i. felette sok jószágnak maradt az özvegy birtokában, özvegyi tartás, és hitpénz' czímje alatt — szinte az örökösödési bíró előtt, a' kereset alapítatik az I. r. 98. czímben.

A' mód-nélküli írott hitpénz' megerőtlenítésére, kik, és hol kezdik a' pert?

A' kiket az elhunyt férj után legközelebb illet az örökösödés; ha szerzemény nincs, akkor az írott hitpénz elvettetik, és a' törvényesre szállítatik; ha pedig van szerzemény, de az írott hitpénz szerfelett nagy, lejjebb szállítatik a' királyi tábla előtt, a' kereset alapítatik az I. r. 59. cz. 49: 1723; 26: 1715.

Mi a' törvény és igazság, ha az özvegy a' hitpénz' fejében bírt jószágokat a' hitpénznél nagyobb summa idegenítette el?

Az illető örökösök a' hitpénznél többet érte nem fizetnek, azért a' jószágot mégis vissza veszik, a' 61: 1618. 105: 1647. 25: 1655. értelmében; a' vevő pedig többi pénzére nézve az özvegyhez utasítatik.

A' királyi haszonvételekről.

Hányfélék a' királyi haszonvételek?

Azokon a' felséges jogokon kívül, mellyek egyedül a' fejedelmet illetik, mint p. o. hogy királyi adomány' czíme alatt jószágot adhat, nemességet, egyházi vagy világi méltóságokat osztogathat, országgyűlését összehívhatja, a' halálra ítélteknek megkegyelmezhet, 's a t. — vagynak két rendbeli királyi jogok, a' mellyek királyi haszonvételeknek is nevezetnek; mellyeknek egyike a' só és királyi ércz-bányák, a' többi ércz-bányáktól a' koronának fizetendő

adó, posták' jövedelme, az országból kiköltözők', vagy az országban meghalt idegenek' jószágának egy része, a' pénzverésből háramló haszon, a' kiviendő, vagy behozandó portékák vámja, most is szoros értelemben a' királyi hasznok közé számlálatnak, 's a' királyt illetik; — a' másik pedig vagy is a' kisebb haszonvételek, mellyek eleinte szinte a' koronát illették, de vagy *világos törvény*, vagy *kiváltság* mellett, vagy pedig hosszas gyakorlás, és *idő-multa'* erejével, a' magános birtokosokra általszállottak, 's ma már azok által használatnak, a' millyenek a' vásár-jog, a' korcsma, mészárszék, rév vagy híd' tartás, kilenczed, vagy tized, 's az ezekből származó haszonvétel.

Mi a' vásár-jog?

Olly kiváltságos jog, mellynek erejével a' vele élő, tulajdon határában, a' vevőkre és eladókra nézve, *vásár* neve alatt, bizonyos időkben összejövetelt tarthat, és a' vásárosoktól, a' kik a' helypénz-fizetés-től, vagy törvény, vagy kiváltságnál fogva nem mentesek, helypénzt szedhet.

Kik gyakorolhatják a' vásár-jogot?

A' nemesek, királyi városok, 's más szabados községek, kik ezen jogot különös kiváltság mellett megnyerték, vagy a' hosszas gyakorlással idő-multa által megszerezték.

A' vásár-joggal bírók millyen hatóságot gyakorolhatnak?

Az 183²/₆ esztendei 18-dik czikk' értelménél fogva, a' vásár alatt keletkezett minden adás vevésbeli panaszokat, úgy a' bejegyzett kereskedőkre, legyenek azok bár nemesek, vagy nem nemesek, valamint egyéb nem kereskedő de vásáros személyekre nézve, az apróbb vétkekkel együtt, még a' vásár alatt rövid úton elítélik, és a' hozott ítéletet végre is hajtják.

A' nem kereskedő vásáros nemes személyekre kiterjeszkeszhetik-e a' vásár-bíróság?

Legyen a' vásár bár sz. kir. város, vagy más szabados község, avagy földes-úri határban, de az ott találtató vásáros nemes személyek' ügyeibe, a' helybeli vásár-bíróság nem avatkozhatik, a' főlebb említett törvénynél fogva, hanem a' vásár' ideje alatt jelen levő sz. bíró és eskütt ítélk meg minden illy nemes ellen, vagy a' nemeseknek egymás közt előadható panaszait. 183²/₆: 18.

Mit kell tenni, ha az eladó az alkut meg nem állja?

Ha a' vevő maga is eláll a' vételtől, 's tovább nem akar kereskedni a' vásár-bíróság által, kívánhatja foglalójának kétszeres visszaadását; különben pedig a' törvény' rendes útján szoríthatja a' vonakodó eladót, a' kötés' betöltésére, 183²/₆: 18.

Köteles-e a' vásár-bíróság a' feladott panaszt tüstént felvenni?

Köteles; azért, ha netalán valamelly vásári portéka, birói szemlét, vagy becsüt, vagy zárt kívánna: a' bíróság tartozik tüstént, még a' vásárnapot, vagy délutáni időt sem véve ki, azok iránt rendelkezni, és a' panaszolkodót bátorságosítani, — 's a' dolog úgy hozván magával, a' panaszolkodónak a' bepanaszlott' vásári portékájából árverés' útján mindjárt elégtételt adni. 183²/₆: 18.

Ki fizeti a' költségeket?

Mindenkor a' panaszló előre tartozik letenni, mellyek azonban a' vesztes fél által neki megtérítenek. 183²/₆: 18.

A' szóbeli panaszt tartozik-e elfogadni a' vásár-bíróság? 's van-e helye az ügydöntő eskünek, 's lehet-e az illy pereket főlebb vinni?

A' szóbeli, szinte úgy mint az írásba foglalt panaszokat a' vásár-bíróság köteles elfogadni, melly

esetben, a' panaszos felek magok személyesen, vagy megbízottjaik által jelennek meg a' vásár-bíróság előtt; — az ügydöntő esküvésnek nincs helye, sem az illy úton elítélt pereket főlebb vinni nem lehet, azonban megengedtetik az elmarasztaltnak, birtokon kívül a' törvény' rendes útján, mind a' per' tárgyát, mind a' mellesleg okozott károkat követelni. 183²/₆: 18.

Mi a' korcsmáltatási, és mi a' mészárszéki jog?

A' korcsmáltatási jog a' bornak és más szeszes italoknak, kisebb mértékben való folyvásti árultatása.

A' mészárszéki jog pedig a' marha, és más szokott húsnak fontonkénti árultathatása. Mind kettő illeti a' földes urat, sz. kir. városokat, vagy más szabad községeket, a' kik ezen jogokat kiváltságnál fogva, vagy idő-multa által megszerezték.

Hát a' melly hatart közösen többen bírnak, közösök-e ezen jogok is?

Az 183²/₆: 12. §. 11. értelménél fogva, az eddig divatban volt udvar-telkesek' korcsmáltatási, mészárszéki jogaik megszűnven, akár hányan legyenek a' határban birtokosok, és akár voltak eddig némellyek gyakorlatában ezen jogoknak, akár nem; ennekutána ezen jog közönségessé lett, és kiki birtoka szerint a' jövedelemből osztozik; -- a' királyi vagy szabados városok, avagy kiváltságosított közönségek' kebelében találató korcsmáltatási és mészárszéki jog, a' községeket magokat illetik.

Hát a' jobbágyságot illeti-e a' korcsmáltatási jog?

Igenis, az urbéri törvények' 183²/₆: 6. §. 2. szerint, az olly jobbágy-helységek, mellyeknek különös biráji és esküttjei vagynak, és szőlő-hegyekkel bírnak, sz. Mihály' napjától sz. György napig, — a' kik pedig szőlő-hegyekkel nem bírnak, sz. Mihály' napjától Karácsonyig, — akár egy akár több házaknál, de csak benn a' helységben, bort mérhetnek, akár tulajdon termésöket, akár más vidékről hozottat, —

sótt a' hol eddig szokásban volt, vásár' alkalmával a' falun kívül a' vásárgyepen is, valamint a' szőlő-hegyekben is, de csak a' szőlő-munka' ideje alatt, és csak a' szőlő-munkások' számára.

Mészárszéki jog azonban a' jobbágyokat nem illeti, 's nem is szabad nekik húst mérni, kivévén ha valami egészséges marhájok hasznavehetlenné lenne, azt ki-mérhetik; — ha mindazáltal a' földes uraságnak előre tudtára adták volna, hogy nincsenek elegendőképen hússal ellátva, és az uraság arról gondoskodni nem akar-na, vághatnak és mérhetnek húst is. 183²/₆: 6. §. 6.

Micsoda perek származhatnak a' korcsmáltatási és mészárszéki jogok körül?

1) A' korona-ügyvéd' pere a' királyi tábla előtt, a' korcsma' vagy mészárszék' eltörlésére, az ellen, a' ki törvényen és kiváltságon kívül, a' korona-ügyvéd' tudta nélkül bitorolja azokat; mivel a' melly jogok eredetiképen a' fejedelmet illetik, azokat törvény, kiváltság, vagy idő-multa nélkül senki sem használhatja; — keresetét alapítván. I. r. 23, 78, és II. r. 7. cz.

2) A' kir. városi ügyész' pere, a' város' kebelében lakó nemes ellen, a' ki kiváltság nélkül korcsmát nyit, szinte a' kir. tábla előtt; keresetét alapítván 35: 1598.

3) A' vármegyei tiszti ügyész' pere azok ellen, a' kik törvénytelen, és hamis mértéket használnak, akár a' korcsmákban, akár a' mészárszékekben, a' vármegye' ítélő széke előtt, keresetét alapítván. 71. 1659. Noha ugyan az idézett törvény szerint meghatároztatik, hogy a' szolga-bíró megtapasztalván a' mértékek' hamis és törvénytelen voltát, ha nem többet érők 12 forintnál, azt tüstént elvegye; ha pedig többet érnének, ugyan 12 ftot vegyen a' velek élön; és ha ezen rövid úton való végrehajtásnak szegezne magát ellene valaki, csak akkor idéztessék perbe, még pedig a' nemesek 100, a' nem nemesek 40 ftba, fél-re tévén minden törvényes orvoslást, marasztaltassanak.

4) A' vármegyei tiszti ügyész' pere, leginkább a' királyi városok ellen, hogy ha a' mértékek vizsgá-

latát, a' kebelekbani korcsmákban, és mészárszékeken az alispánnak meg nem engednék; — vagy azok ellen is, a' kik a' vármegye által meghatározott árszabályt általhágják, a' megye' törvényszéke előtt; keresetét alapítván, 71: 1659. a' büntetés a' városra, úgy a' nemesekre 100 ft, a' nemtelenekre nézve 40 ft, mellynek egy harmada a' végrehajtóé, két harmada pedig a' megye' közpénztárába tétetik.

Mi a' vámi és révi jog?

Olly, fejedelemtől nyert kiváltságos jog, mellynek erejével a' vele bíró, a' tulajdon költségén épített hidoñ, vagy kompokon általjáróktól, szekér- és marha-szám szerint, a' felsőbbség által meghatározott vámot vagy rév-pénzt szabadon szedheti.

Jegyzés. Ha a' vám' és rév' bérlője zsidó volna, senki sem tartozik neki fizetni. 15: 1723.

Kik vétetnek ki a' rév- és vám-fizetéstől?

A' nemesek, egyházi személyek, 's ezeknek tulajdon dolgaikba járó jobbágyaik, 's cselédek; — továbbá a' királyi és némelly szabados városok' polgárjai, az esztergomi érseknek minden jobbágyai, a' katonaság, a' tanuló ifjúság, a' malomba és a' menyasszonyért jövők menők.

Ha valaki hamis gázlókat keresvén a' vámokat kikerüli, mi a' büntetése?

A' mit viszen attól megfosztatik, mellynek viszszerzése végett azután perlekedhetik az illető hatóság előtt.

Micsoda perek származhatnak a' vám és rév körül?

1) A' korona-ügyvéd' pere, ha valaki minden kiváltság nélkül állította fel a' vámot vagy révet, a' királyi tábla előtt. *Végz.* 14. l. 57.

2) A' megyei tisztii ügyész' pere a' kiváltságosított vám' vagy rév' eltörlésére, a' melly már p. o. a' kiszáradás miatt szükségtelemné lett, a' megye' törvényszéke előtt, keresetét alapítván 15: 1715; 15: 1723.

Ha azonban a' vám' tulajdonosa, tulajdon költségén szárazította ki a' vámhíd' környékét, azért továbbra is fennmarad vámszedhetési joga.

3) A' megyei tisztí ügyész' pere, a' háromszoros büntetésre: 1-ör 100, — 2-or 200 ft, — 's 3-or a' vámhely' elvesztésére; melly két előbbi büntetések a' végrehajtó bírót és a' megye' pénztárát, a' harmadik pedig a' korona-ügyvédet illetik. Ezen háromszoros büntetésnek helye van ezen esetekben:

1) Ha a' vámos a' vám' eltörlése után is szed vámot az utasoktól.

2) Ha a' megintés után is, zsidó vámszedőt tart.

3) Ha a' felsőbbség, vagy a' megye által meghatározott vámnál többet kicsikar.

4) Ha az utasokat még messziről a' vámon való keresztül menetelre erőlteti.

5) Ha a' bírói megintés után sem igazítja meg a' hidakat, és töltéseket.

6) Ha a' szárazon vagy jégen általjáróktól veszen vámot. A' kereset alapítatik az első esetben 11: 1566. 29: 1655. 15: 1723; — a' másodikban 15: 1630. 91: 1647. 15: 1723; — a' harmadikban 12: 1566; — a' negyedikben 13: 1566; 34: 1625. *Mátyás I. t. 15. cz.*, — az ötödikben *Ulászló I. t. 87, 12: 1566, 15: 1723*; a' hatodikban 15: 1723.

7) A' megkárosodott' kárkövetelési pere, a' vám' tulajdonosa ellen, a' kárkövetelő bíróság előtt, keresetét alapítván *Ulászló I. t. 87. és 15: 1723*, ha t. i. a' töltés' vagy híd' rossz volta miatt kárt szenvedett; — és más több apróbb perek, mellyeket kik tudni vágyanak, megolvashatják: „*Elementa juris prudentiae Hungariae de telonia et naulo.*“

Mi a' tized vagy kilenczed?

Olly törvényes jog, mellynél fogva a' törvény által meghatározott föld' termékeiből, a' tizedet vagy kilenczedet azon személyektől, kik az alól felmentve nincsenek, az ezen joggal bíró szedheti.

Kit illet a' tized, és kit a' kilenczed?

A' tized, sz. István II: 52 szerint, illeti a' megyés püspököket, és katolikus papokat, kiknek a' tized iránt vagy kiváltságaik vagynak, vagy idő-múláson túl gyakorlatban vagynak; — vagy a' földes urakat, a' kik a' tizedet az illető püspököktől vagy örökre, vagy csak bizonyos időre megszerezték.

A' kilenczed pedig egyenesen a' földes urakat illeti.

A' tized adás' terhe alól kik mentetnek fel.

1) A' nemesek tulajdon majorsági földeikből, irtásaikból, avagy újonnan foglalt földeikből tizedet nem adnak. 22: 1574; I. r. 9. cz. *Ulászló I. t. 50.* cz. egyébiránt, ha a' nemes jobbágytelket bír és mivel, azokból, a' földes úri tartozásokon felül, a' tizedet is tartozik megadni. *Végz. 6. l. 84.*

2) Nem fizet a' nemes, ha az ellenségtől való félelem miatt tulajdon földjét elhagyván jobbágytelket mivel.

3) Az alapítványi jószágokból sem fizettetik tized.

4) Az egyházi adományosok sem fizetnek tizedet, azon földektől, melyeket adományból bírnak.

Jegyzés. A' Somogy vármegyei nemesség fizet tizedet a' Pannonhegyi apátornak 45: 1729. A' Szepességi nemesség pedig a' tized adástól 1776-ban szabadítatott fel a' királyi főtörvényszékek által.

A' tizedet-e vagy kilenczedet kell előbb kivenni?

Előbb a' kilenczedet, mivel ha a' tized vétetnek ki előbb, a' földes úri kilenczed is a' tized alá esnék.

Az aratás' végzésétől hány nap alatt kell a' tizedet, és kilenczedet kivenni?

Ha az egész aratásnak még nincs is vége, de valamelly dülőben, annyival inkább az egész határban, már a' termés letakarítatott, 's az iránt a' helység' elöljárói jelentést tesznek a' földes úrnak vagy tisztjének; minden azon dülőben, vagy az egész határban levő termékekből, három nap alatt, az ünnepi

napokat kivéve, tartozik kivenni a' kilenczedet, úgy a' tizedet is, a' kit az illet; különben harmad nap mulva, a' járandóságot a' földön hagyván, a' jobbágy a' magáét haza hordhatja, nem levén ellene helye a' későbbi nyomozásnak. 183²/₆: 7.

Hát a' szőlő-termésből mit ad a' jobbágy?

Hasonlókép kilenczedet a' földes úrnak, sőt néhol hetedet, vagy ezek helyett bizonyos summa pénzt, hegyvám nevezet alatt, a' hol az iránt a' földes úr a' jobbágyokkal szerződésre lépett; — a' bornak minden nemeiből kiadatik a' kilenczed, kivevén az asz-szúszőlőt és az ebből kicsepegő nedvet.

Mikor idéztetik a' jobbágytelki szőlőt bíró nem-es az úriszékre, és mikor az alispán elébe?

Az úriszékre idéztetik akkor, ha eddig mindig megadta rendesen a' bor kilenczedet, 's most legelő-ször tagadja meg, a' szőlőből való kibecsültetés-re; ha pedig már több esztendőtlől fogva nem adott, és így nemleges gyakorlatban volt, akkor az alispán elébe idéztetik, a' földes úri jogok helyre-állitá-sa' tekintetiből, *Ulászló I. t. 49. cz. 1655: 48, 1625: 58.* Ha pedig a' nemtelen jobbágy tagadná meg a' gabonából a' kilenczedet, hatalmaskodó perrel fen-yítetik; mivel a' földből való kibecsültetés által keve-set, vagy semmit sem vesztené — hanemha a' jobbágy-telkek' szabad adása bevése volna divathan azon helyen.

A' tized körül milly perek származnak?

1) A' kétszer annyi büntetésre — az ellen, ki a' tizedet megtagadja, vagy szedését megakadályoztat-ja, az alispán előtt 5: 1608, a' kereset alapítatik 1548: 61; 1609: 17. meg kell próbálni az ez előtt való békességes gyakorlatot, a' tized szedés iránt azon határban; ha csak a' haszonbéri kész pénz tagadta-tik meg, nincs helye ezen büntetésnek.

2) Hatalmaskodási per az ellen, ki a' tizedet el-viszi, vagy azt szedni megakadályozza, az alispán előtt; a' kereset alapítatik 29. 1609.

3) Hatalmaskodási per az ellen, a' ki erőszakosan ollyantól vesz tizedet, a' ki azzal nem tartozik, vagy legalább a' tized nem-adásnak gyakorlatában volt, az alispán előtt; a' kereset alapítatik a' 89: 1655; 97: 1715; sőt ha verekedés is történt a' tized megvételekor, a' testi fájdalmakért is, 31: 1659.

4) Kiváltságból, a' királyi tábla előtt.

A' végintézetről.

Mi a' végintézet, és külső formájára nézve hányféle?

Midőn valaki, azon esetre ha meghal, és utolsó akaratját meg nem fogja változtatni, vagyonát egészen, vagy részét egy vagy több személynek hagyja: végintézetnek mondatik; melly kétféle:

1) Ünnepeles, melly azon felül, hogy az intézkedőnek, valljon valósággal az volt-e akaratja, mi a' végintézetben foglaltatik, hogy megbizonyítandó, — még a' törvény által meghatározott bizonyos formaságok is megkívántatók.

2) Kiváltságosított, mellyben semmi külső formák, vagy ünnepelességek nem kívántatnak, az intézkedőnek akaratja' bebizonyításán kívül; és az illy kiváltságosított végintézetnek csak négy esetben van helye az 1715: 27. §. 5. u. m.

1) A' hadba menetel' és

2) A' döghalál' idejében;

3) Ha csupán az intézkedő gyermekéről van.

4) Ha szent czélokra intéztetett, vagy a' fejedelem részére: melly esetekben az ősieknak egy részére az intézetet kiterjeszteni lehet. *Végz. 27. l. 142.* — melly négy esetben, ha az intézkedő, az egész végintézetet maga írta és aláírta, semmi tanú nem kívántatik; de ha maga nem írta, vagy írhatta, akkor két tanú' jelenléte szükséges; az egyik azért, hogy a' vég-

intézetet megírja, a' másik annak bizonyítására, hogy azon végintézet, az intézkedőnek akaratjából íratott.

Az ünnepélyes végintézet hányféle?

1) Közöséges, melly bizonyos közhitelességű helyek és személyek előtt íratott, vagy gondviselés végett azoknak adatott által.

2) Magános, melly öt becsületes, 's egyszerre együtt jelenlevő tanúk' jelenlétében íratott, sőt ha az intézkedő írni nem tudna, hatodik tanú is szükséges, a' ki helyette aláírja; 's mind az öt tanú aláírja és megpecsétli a' végintézetet, még pedig ha egyiknek vagy másíknak pecsét-nyomója nem volna, a' másíkéval is élhet; inkább azon egy pecsét-nyomó kétszer, sőt többször is reányomassék, mint később a' végintézet, a' külső forma miatt, hiános legyen.

Ezen magános végintézet lehet továbbá írott, a' mint t. i. mindjárt írásba foglaltatik; vagy csak szóbeli, a' mint t. i. az intézkedő, a' jelenlevő tanúk előtt élő szóval előadja utolsó akaratját, vagyona felől; és ha az illy végintézet íránt kérdés támadna, a' tanúk hit letétel mellett fogják annak valóságát bizonyítani.

Továbbá a' magános írott végintézet lehet még bepecsételt, a' midőn t. i. a' meghívott tanúkkal a' végintézet nem közöltetik, és a' tanúk a' már készen álló és bepecsételt végintézetnek csak hátára írják neveiket; vagy pecsétlen, azaz, nyitott, midőn a' tanúknak a' végintézet foglalata felolvastatik.

Jegyzés. Ha a' végintézet valamelly külső forma' hiánya miatt elrontatnék, mint szóbeli megállhat, ha a' tanúk még életben vannak, és a' végintézetet hittel bebizonyítják.

Belső formájára nézve mik kívántatnak meg a' végintézetben?

Hogy az intézkedő bírjon személyes intézkedésbeli tehetséggel; azaz, se ne akadályoztassék p. o. elméleti hiány miatt, se ne tiltassék p. o. tökéletlen

életideje miatt, mert az illy esetekben készült végintézet semmi erejű; — továbbá legyen az intézkedőnek vagyonbeli tehetősége, azaz, szabadon rendelkezési joga, hogy ne a' más vagyonáról, vagy ha magáéről is, de ne ősiekről intézkedjék; mivel ezen esetekben a' végintézet a' törvény' útján az illető örökösök által félrevettetik és megerőtlenítetik.

Kik mondhatnak ellent a' végintézetnek?

Mind azok, kiknek az örökösödésben valamelly sérelmet okozna a' végintézet, mint p. o.

1) A' gyermekek, hogy ha attyok akár ingó, akár fekvő ősi vagyonokról intézkedett. *Végz. 5. l. 103.* — vagy keresményéről intézkedett ugyan, de ősi vagyonát elpazérolta, azért a' keresménynek az ősit kell kipótolni. *Végz. 2. l. 136; 49; 1723.*

2) A' testvérek vagy oldalas atyafiak, hogyha az intézkedő olly ősiekről intézkedett, mellyeket ő, vagy az ő elei, a' követelő atyafiakkal, vagy azoknak eleikkel történt osztálynál fogva bírt, mellyekbe a' vérségi atyafiaknak kölcsönös örökösödésük van; — ha a' közös jószág' jövedelmeiből szerzett osztatlan vagyonból, az ötet illető részen felül, 's annál fogva más vagyonáról intézkedett, *47: 1723.*

3) Az özvegy, még pedig először a' nemes özvegy, két esetben, ha t. i. a' szerzemény' alapjául az asszonyi jószágok szolgáltak, vagy a' szerzemény asszonyi ékességekre fordítván, még éltében a' férj feleségének ajándékozta minden szerzeményét; az elsőbb esetben ha a' szerzemény' felén túl, a' másikkban, ha csak legkisebb részére kiterjesztette volna is végintézetét; — másodszor a' polgárok' és nem nemesek' özvegyei, ha az intézkedő férj, a' *III. r. 29. cz* ellenére, a' szerzeménynek felénél többről rendelkezett volna.

4) A' korona-ügyvéd, midőn az utolsó magvaszakadott az adományos, vagy örök áron szerzett

de királyi jóváhagyással kiváltságosított javakról teszen végintézetet.

A' korona-ügyvéd milly jószágokról tett végintézeteket nem bántathat?

A' korona-ügyvédre nézve, szabadon rendelkezhet a' magva-szakadó, a' királyi adományon kívüli jószágokról; valamint a' vegyes adományba felfizetett summa pénzről; úgy a' jószágban tett minden nemű javításokról, épületekről, akár legyenek azon jószágok tiszta adománybeliek, akár azon kívül valók; 's az ezekről szóló végintézetekhez semmi köze.

Mimódon intézkedhet a' jobbágy, földes urára nézve?

Minekutána a' jobbágyoknak az 183²/₆: 4. §. 6. és 9. által mind örökösödésképen rájuk szállott, mind magok által pénzen szerzett, vagy szorgalmok által gyarapított, akár ingó, akár fekvő vagyonaikra, úgy a' telki állományaik' haszonvételeire nézve, szabad adás-vevési jog adatott; e' szerint, azon törvény által a' földes uraknak a' III. r. 30-ból származott joga megváltozván, szabadon és a' földes úrnak minden sérelme nélkül intézkedhetnek, minden éltökben rendelkezésök alatt levő vagyonaikról; a' földes úrnak, egyedül a' jobbágy' végintézet nélküli magvaszakadta' esetében maradván fel örökösödési joga.

A' főbb papok millyen megszorítással rendelkezhetnek szerzeményeikről?

Ha csak a' fejedelemtől különös engedelmet nem nyernek, különben kereszményöknek harmad-résznél többől nem rendelkezhetnek; — az alsóbb rendű papok pedig, mint a' plebánusok, káplánok, és az egyházi szolgálatban kinn levő segéd szerzetesek, minden szerzeményeikről szabadon rendelkezhetnek.

Micsoda ünnepélyességei vagynak a' jászok' és kúnok' végintézetőknek?

2) Ha a végintézet külső formájára nézve hiányos, azon ökből a végintézet megerősítésére kezdetik a per, azok által, kiket a végintézet nem léte esetében az örökösödés illetne; — és így az özvegy asszony is kezdheti, ha a köz keresményből kizáratott; mit különben, ha a végintézet külső formájára nézve hiányos nem volna, nem tehetne; meg kell mutatni, hogy az intézkedő a törvény által megkívántató külső formákat elmellőzte, p. o. a tanúk nem egyszerre, vagy nem öten voltak jelen, vagy az intézkedő írni nem tudván, még sem volt hatodik tanú; — vagy a királyi városi polgároknál az intézkedő írást tudó nem lévén, mégis bepecsételt nemesi végintézetet tett s a t.; a kereset indítatik a nemesekre, szabadosokra, és a városi polgároknak nézve is a sz. szék — **27: 1715, 15: 1647,** és a jobbágyokra nézve az úriszék előtt.

3) Ha az intézkedő végintézetét megtette, akár tulajdon gyermekei, akár idegen hagyományosai között; az örökösödők közül akár egyiknek, vagy másiknak végintézetbeli részét, némellyek kiadni nem akarnák: — a károsodott kezdi a pert, a kerületi táblán **28: 1715.** a végintézet betöltésére.

4) Ha a végintézetbeli javakat, némelly idegének, minden jog és birtok-czím nélkül bitorolnák: a végintézet végrehajtója kezd pert, vagy csak a végintézetbeli javak özsvésítésére, *Végz. 1. lap 169.* az örökösödési bíró előtt, örökösödési per útján, — vagy az erőszakos letartóztatók ellen, hatalmaskodási pert az alispán előtt.

5) Ha az intézkedő akár elméleti, akár életideje hiánya ellenére rendelkezett; az illető örökösök által az örökösödési bíró előtt, örökösödési per kezdődvén, a végintézet **II. r. 52. cz.** mellékesleg elvettetik, hasonlóképp akkor is, ha valaki a más vagyonáról intézkedett.

A' végintézet nélküli örökösödésről.

Milly renddel megy a' végintézet nélküli örökösödés?

I. Az ősieken általában

- 1) A' gyermekek,
- 2) A' szülők,
- 3) A' testvérek vagy oldalas atyafiak;

II. Az ingó szerzeményben

- 1) A' gyermekek özvegygel,
- 2) A' házastárs,
- 3) A' szülők,
- 4) A' testvérek vagy oldalas atyafiak;

III. A' fekvő szerzeményben általában

1) A' gyermekek; ha az özvegy' neve is be volna írva a' szerzemény-levéelbe (mert különben a' fekvő szerzeményben nem örökösödik), az özvegygel fennként.

2) Ha a' szülők vagy testvérek' avagy oldalas atyafiak' nevei be volnának írva a' szerzemény-levéelbe, ők; — ha nem:

3) A' házastárs, — örökösödnek.

IV. A' királyi adománybeliekben, valamint egyéb vagyonokban is, nem lévén egyéb örökös, a' korona-ügyvéd örökösödik.

A' gyermekek milly renddel örökösödnek?

1) A' természetes és törvényes gyermekek, ha egy apától egy anyától valók, mind az atyai, mind az anyai javakban egyenlőn örökösödnek; különben az apai jóság csak az egy apától, az anyai pedig csak az egy anyától születetteket fogja illetni.

2) Ha az apai jóságok csupán férfi ágat illetők, azokban, valamint azoknak javításaiban, épületeiben, szóval akármi hozzátartozóiban nem örökösödnek a' leányok. *Végt. 20: lap 140; 8. l. 138.* kivén az olly jobbagyi tartozásokból özvegyült summát, melly még a' köz apa' életében kinn maradt tartozás-

ből gyűlt össze, melyből a' leányok is részesültek.
Végt. 9. l. 138.

3) Az első izi testvérek örökösödnek fejenként; a' második, harmadik, vagy több izigleniek pedig törzsök szerint.

*Ha gyermekek nincsenek, kik örökösödnek az ősi-
 ekben?*

A' szülők, — még pedig ha az édes apa, vagy édes anya életben nincs, a' nagy-apa és nagy-anya; ha ezek sem volnának, az ős-apa, és ős-anya örökösödnek; a' királyi adománybeliekben is örökösödnek a' szülők, ha az adomány-levélbe nevök be volna írva.

*Ha sem gyermekek, sem szülők nincsenek, kik örökösödnek az ősi-
 ekben? és kik a' szerzeményi-
 ekben? 's milly alaponál fogva?*

A' testvérek, vagy ha testvérek nem volnának, az oldalas atyafiak; még pedig úgy, hogy a' közelebbi kizárja a' távolabb valót az ősi-ekben, a' vérségi öszveköttetésnél; és így kölcsönös örökösödésnél fogva I. r. 47. a' szerzeményiekben pedig az 1723: 47. szerint azon okból, mivel osztatlan állapotban szereztettek, a' törvény' ezen rendszabásánál fogva, akármit az osztályos atyafiak az osztály előtt keresnek, abban magva-szakadás' esetében végintézet nélkül a' több osztályos atyafiak örökösödnek.

Hát az osztályban kapott ősi jószágok' jövedelméből szerzett vagyon kit illet?

A' mint t. i. vagy királyi adománybeliek, akkor a' koronát; vagy adomány-kivüliek, és gyermekek nincsenek, az atyafiak előtt a' házastársat 1687: 11. 26: 1715; azonban az illy jövedelemből, vagy akárhonnan szerzett vagyont, ha ősi javaiba beruházta, mint az ősi-ek' járulata, azokat illeti, a' kik az ősi-ekben fognak örökösödni.

Az özvegyi örökösödésnek mikor és millyen jószágban van helye?

Az özvegy asszony, a' férje' szerzeményeiben ha gyermekeivel osztozik, özvegyi örökösödésnél fogva osztozott; és van helye minden ingó és zálogba vett fekvő javakban, sőt az örök áron szerzetekben is, ha az özvegy' neve mint köz szerzőé a' szerzemény-levélbe beírva volna, I. r. 48. cz. melly javakban, ha gyermekei nincsenek, egyedül örökösödik mint házastárs.

Ha semmi törvényes örököse nincs a' magva-szakadt nemesnek, szabadosnak, polgárnak, és jobbágnak: vagyonaik kire szállnak?

A' nemesek' és szabadosok' minden vagyonaiban, legyenek azok ingók vagy fekvők, adománybeliek vagy azon kívül valók, minden kivétel nélkül; — a' magva-szakadt jobbágnak jobbágytelki szőlőjén kívül, más földes úr' hatósága alatt birt szőlőjében, úgy a' polgári, vagy jobbágytelken lakó nemesek' és szabadosok' ingó vagyonaiban; — valamint a' katolikus püspökök' szerzeményének egy harmad-részében, és az alsóbb rendű katolikus papoknak, ha tízed iziglen semmi attyokfia nem volna, minden szerzeményiben a' korona, I. r. 10. cz. a' magva-szakadt polgároknak a' város, a' jobbágyoknak a' földes úr, örökösödik.

Jegyzés. Meg kell jegyezni, hogy a' korona, a' magva-szakadt által csak jelenleg birt, de nem a' per által visszaszerezhető vagyonaiban örökösödhetik. I. r. 27. cz. kivévén a' magva-szakadtnak perrel visszaszerezhető adományos jószágait.

A' jobbágyok' örökösödése körül mik nevezetesek?

Ha a' jobbágy végrendelet nélkül hal el, minden hátrahagyandó ősi és keresményi javaiban törvényes házasságból született fiú és leány gyermekei egyformán örökösödnek; azon megjegyzéssel azonban, hogy ha netalán valamellyik fiú vagy leány kiházásítása-

kor, vagy azon kívül is szüléitől valamit kapna, az osztály-részébe tudandó 1840: 8. §. 1. 2.

A' jobbágytelek' osztályára nézve mi tudandó?

Minthogy a' jobbágy telket az 1836: 4 és 5 t. cz. szerint csak a' földes uraság' egyezésével lehet felosztani, azért, ha annak felosztását a' földes úr meg nem engedné, vagy az osztozók magok sem tartanák célirányosnak, ezen esetben magok közt tartandó árverés útján, ha ugyan közölők találkozik a' terhek' viselésére alkalmas személy, a' legtöbbet ígérőnek általadható, ki a' többit kifizetni tartozik. 1840: 8. §. 4.

Hát ha nincs az osztozók közt alkalmas a' jobbágyi terhek' viselésére?

Ekkor, valamint akkor is, ha az osztozóknak legalább fele kívánná, az osztály alá tartozó telek nyilvános árverés alá bocsátandó. Melly a' földes úr befolyásával úgy történik, hogy előre a' telek a' község előljárói által megbecsültetik, — 's ettől számítva egy hónapi határ idő szabatik az árverésre, — melly alkalommal, ha a' felek az ígért árba meg nem nyugodnának, ismét egy holnap közbejöttével árverés tartatik, a' mідőn a' legtöbbet ígérőnek a' becs áron alul is általadandó. 1840: 8. §. 5. Ugyanaz áll a' szőlőkre is. §. 6.

A' jobbágyoknak feleség vagy gyermek nem létében végrendelet nélkül ki örökösödik?

Ha szülői életben vannak — ezek, mind ősi, mind szerzeményi javaiban, — ezeknek nem létében pedig az oldal-örökösödésnek van helye, az ősieken minden megszorítás nélkül, — a' szerzeményiekben pedig úgy, ha még megosztotva nem volt testvéreivel, — különben ezekben a' földes úr örökösödik. 1840: 8. §. 8. 9.

Követelhet-e özvegyi tartást a' jobbágy nő?

Igenis, még pedig míg él, és férje nevét viseli, 's a' jobbágy telek' mívelésére, 's a' vele járó terhek'

viselésére alkalmas — azt is megtarthatja; különben az illető örökösök a' telket átvehetik, sőt el is adhatják, az özvegy' mérsékelt tartását előbb biztosítani tartozván — 1840: 8. §. 16.

Hát ha a' jobbágnak kétházasságbeli gyermekei maradnak?

Az özvegy férjének ősi vagyonaiból, úgy első házassága alatti szerzeményeiből is, özvegyi tartásképpen egy gyermek részt követelhet — azonban ezt sem veheti föl 's költheti el, hanem a' földes úr' és előjáróság' felügyelése alatt maradván, csak kamatja illeti, — melly rész egyszersmind ha az özvegyi vagy férjhez megy, vagy meghal, a' többi osztózókra száll vissza — 1840: 8. §. 18.

Jegyzés. Ezen újabb rendelkezés alá tartoznak minden nem nemes személyek közt támadott osztály kérdések — mellyek a' felhozott újabb törvények kihirdetése után keletkeztek — visszaható erővel a' törvény nem bírván 1840: 8. §. 19.

Az örökösödés miben különbözik az osztálytól?

Hogy az örökösödés idegenek közt is lehető, de az osztálynak csak vérségi atyafiak közt van helye.

Meghatározza-e a' törvény az örökösödési bírók hatóságát?

Igenis, az 1729: 35. így határozta meg: hogy a' szolga-bíró 3000 forint erejéig, azon felül pedig, ha egy megyében fekszenek a' keresetbe vett javak, határozatlan mennyiségig az alispán; ha pedig több megyében fekszenek a' keresetbe vett javak, a' kerületi tábla előtt kell keresni; — a' világos örökösödés pedig summás úton a' megye, királyi vagy más szabad város, és a' földes uraság által kinevezendő kiküldöttség által ítéltetik el, 183²/₆: 14. §. 2. a' jószág' minőségéhez képest.

Ha nem világos, vagy régt az örökösödés, avagy épen idegen ellen követeltetik, hol kezdődik a' per?

Ha atyafi ellen követeltetik a' nem világos vagy régi, azaz, 32 esztendő megvaladott örökösödés; mindenkor lehet az alsóbb törvényszékeken a' pert kezdeni, mivel az atyafi atyafi ellen soha sem tartozik joga gyökösségét próbálni: ellenben ha idegen ellen, és régi örökösödés követeltetik, úgy a' királyi táblán gyökösségi perrel kell keresni, mivel úgy tekintetik mintha csupa kiváltságnál fogva perlené el az idegentől a' jószágot.

Hát a' korona' ügyvéde, ha régi örökösödést keres, köteles-e gyökösségi próbát tenni?

Ha a' korona-ügyvéd valamelly jószágot valakinek magva-szakadtából, vagy hűségtelenségéből, örökösödési úton fogott perbe, — hasonlókép' ha a' magva-szakadás vagy hűségtelenség régi: gyökösségi próbát kell tennie, még pedig úgy, hogy semmiféle magános személyt nem szoríthat oklevelek' szolgáltatására.

Az osztatlan, osztózó, és megosztózott atyafiakról.

Micsoda közös hasznaik vannak az osztatlan atyafinak?

Hogyha az atyafiak valamit szerzenek osztatlan állapotban, p. o. a' közös jószág' jövedelméből, az mindegyikkel közös, és osztály alá való, 1723: 47. vagy ha az osztatlan testvér nem a' közös jószágból, de valamelly más úton szeréz valamit, p. o. zálogba vagy örökbe szerzette, és osztály alá bocsátja, közősek és kölcsönös örökösödés' tárgyává lettek, Végz. 2. l. 61. 's maradékaiknak sincs ezen tett ellen semmi keresetök; — vagy osztály alá sem terjesztette, még is ha házas-társ vagy gyermekek nélkül halna ki, végintézet nélkül, a' többi atyafiak örökösödnek ezen keresményben, sőt akkor is, ha gyermekei maradnának, de később kihalnának.

Hát ha az atyafi a' közös jószágot elidegeníti, mi a' törvény és igazság?

Hogyha a' többi atyafiak az elidegenítésben meg nem egyeztek, kiki a' maga részét az elidegenített közből a' vevő idegentől ingyen fogja visszanyerni. *Végz. 2. l. 132, 47: 1723*; de ha az eladó atyafinak részét is visszavenni kívánnak, ha zálogba volt adva, elsőbbségi jognál fogva, a' rajta fekvő egész summa' letétele mellett; ha pedig örök bevallással adott el, a' királyi tábla előtt, intés elmulasztásból; vagy ha minden mag nélkül az eladó atyafi elhalt volna, örökösödési sérelemből, a' bevallást megerősítő perrel, lehet csak a' vevőtől az elidegenítő atyafi részét visszaszerezni. *Végz. 23. l. 135.*

Az intés' elmulasztásából akkor is kezdhetnek pert az osztozott atyafiak, ha valamelyik közülök osztályban kapott részét adná el, akár zálogba, akár örökre, a' többinek tudta nélkül.

Mel melyek neveztetnek az atyafiakra nézve közös jószágoknak?

Mind azok, mel melyek a' köz apától és anyától maradtak a' gyermekekre, 's ezeknek az a' természetök, hogy minden gyermekeket egyiránt érdekelnek; hanemha, vagy a' törvény' vagy a' szerző köz apa' rendelkezénél fogva, vagy csak a' leányokra, vagy a' férfiakra nézve is, az egyenlő osztály alól kivendők volnának.

Milly esetekben és millyen jószágok vétetnek ki az egyenlő osztály alól?

P. o. Ha a' jószágok már a' szerzeményi gyöknél fogva csupán csak a' férfi maradékokra szereztettek volna, mint az adománybeliek, vagy hűséges szolgálat' tekintetéből ajándékba szereztettek, mel melyeknek záradéka egyenesen csak férfi ágat nevez, a' leányokra nézve osztály alá nem bocsátatnak; vagy pedig a' szerző köz apa egyenesen férfi maradékira szorította volna minden szerzeményi javait, és a' férfiak közt is

az örökösödés' rendjét meghatározta, mint a' hitre bízott jóságokban.

Mi a' hitre bízott jóság? mellyek ünnepélyességei, és kiváltságai?

A' hitre bízott jóság az, mellyet az első szerző egyenesen férfi örököseinek rendelt, úgy hogy azok azt se ne terheltessék, se el ne idegeníthessék. 1687: 9.

Ünnepélyességei azok, mellyek egyéb kiváltságos jóságoknak, t. i. hogy az ilyféle rendelkezés királyi jóváhagyás által megerősítessék; és ha nem az egész országban, legalább azon megyében a' hol fekszik, kihirdetessék.

Kiváltságai pedig, hogy sem leányi negyeddel, sem özvegyi tartással (noha sokan ellenkezőt tartanak az özvegyi tartás' adása iránt) nem terheltethetik, sem a' kihirdetéstől fogva akármilyen adósságokért el nem foglaltathatik.

Hányfélekép' lesz az örökösödés az ily hitre bízott jóságokban?

Kétfélekép, vagy a' szerzőtől számítva, a' ki az egész nemzetségben legöregebb; vagy mindig az első szülött fia fog örökösödni az ily jóságokban, a' szerint t. i. a' mint a' szerző azt rendelte.

Ha az ily hitre bízott jóságot az első szülött, vagy legöregebb, szükségtelen adósságokkal terheli, vagy elidegeníti, mit kell tenni?

A' kit a' jelen birtokos után, az ily jóságokban közvetlen illet az örökösödés, per által a' jelen birtokost kivetheti, és magának a' jóságot átadathatja, melly esetben a' tett adósságokat ugyan, hanemha a' jóság' megtartására elkerülhetetlenül szükséges volt tenni, ki nem fizeti; valamint az elidegenített részt ingyen visszaveszi.

Hát az ily jóságokban, mellyek a' köz apa után minden gyermekeket egyiránt illetnek, miképen történik meg az osztály?

Legelsőben is mind az ingó, mind az ingatlan vagyonok öszveiratnak, mellyért is köteles minden osztó atyafi. bemondani és beszámítani azon jövedelmeket, és pénzeket, mellyeket a' közösből még a' köz apa' életében vagy attól fogva is szedett; hanemha behizonyítaná, hogy ezen jövedelmek és pénzek neki a' köz apától költés végett, vagy ajándékba adattak; — an- nakutána az így öszveirt vagyonok annyi részre elkülönöztetnek, a' hányan az osztzkodók vagynak, és vagy sors húzás, vagy barátságos egyesség által kinek kinek esendő részét által és birtokába adják, és így az osztályról levelet készítenek, mellyet minden atyafi aláír.

Hát ha az osztzkodó atyafiak közül, a' ki talán birtokában van az osztandó jószágoknak, az ily barátságos osztályt akadályozná, mit kell tenni?

Ha az örökösödők ellen semmi kétség, p. o. akár atyával, akár anyával testvér, akár unokatestvérek legyenek azok, a' kik az osztályt kérik, az ellen, a' ki azt akadályozza, egyenesen folyamodhatnak a' megye' köz gyűlése, sz. királyi, vagy más szabados köz- ség' tanácsa, vagy földes uraság elibe, az osztandó javaknak minőségéhez képest, a' folyamodásba egy- szersmind a' folyamodó két általa szabadon választan- dó bírakat megnevezni köteles — melly a' másik féllel közöltetvén, szinte az is maga részéről legfőlebb 15 napok alatt két bírót választhat — s ezen négy bírák választanak egy ötödiket elnökül; — ha pedig a' pa- naszlott maga részéről a' szabott időre nem választá- na, a' hatóság fog helyette bírakat nevezni, valamint az elnököt is, ha a' választott bírák annak választásá- ban megegyezni nem tudnak — a' kik azután legfőlebb egyeztetendő alatt, minden formásokok mellőzésével, rö- vid úton az osztályt, még pedig sors húzás által meg- tészik — 1836: 14. §. 2. 1840: 13.

Hát ha az osztandó javak több megyében feksze- nek, az ily summás bírói osztályra honnét fog kiküldöttség jeleltetni?

Ezen esetben az osztozkodó felek, tetszésük szerint, mindazáltal köz megegyezéssel, választhatnak a megyék közül; ha pedig a választásban meg nem egyezhetnének, akármelyik osztozkodó folyamodására, ő felsége fog jelelni a megyék közül, mely a foglalatoskodó küldöttséget kinevezzé 183²/₆: 14.

Van-e helye az ily summás úton, bírói módon véghez viendő osztályban, a hit alatti felfedezésnek? 's lehet-e főlebb vinni?

Olyan vagyonok, melyek különben be nem bizonyíthatók, hit alatt felfedeztetni sem kértethetnek, úgy a főlebbvitelnek sincs helye; mindazáltal megengedtetik birtokon kívül, hogy a' rendes törvény' útján kereshesse, a' ki magát károsodottnak véli 183²/₆: 14.

Az osztályba kapott jószágok milyen természetűekké lettek az osztály által?

Ösiekké, és atyafiak közt kölcsönös örökösödés' tárgyává, — azaz, hogyha egyik vagy másik osztozó atyafi örökös nélkül kihalna, a' többi életben levő osztozó atyafiak, vagy azoknak maradékai, fognak a' magva-szakadottnak osztályba kapott vagyonaiban örökösödni; továbbá az osztozók' osztályba kapott vagyonukra nézve, egyik a' másiknak szavatossággal köteles, azaz, ha valamelly osztozó, tulajdon hibáján kívül, vagyonát egészen vagy részben elveszti, a' többiek azt neki pótolni tartoznak; és utoljára, hogy az osztálytól elmúlt egy esztendőn túl, senki az osztályt ön hatalmánál fogva fel nem bonthatja, jöllehet a' törvény' rendes útján sérelmét orvosolhatja.

Az osztozó testvérek közt, mi külön joga a' legkisebbiknek? hát a' legöregebbnek?

A' legkisebb testvér megtarthatja magának az atyai lakházat, de a' többit abból kifizetni tartozik; a' legöregebb pedig a' nemzetségi ok-leveleket általveszi, azoknak gondviselése egyedül őtet illetvén, hanemha I. r. 42. cz. kivétele alá esnék, t. i. vagy elme-

beli tehetsége' hiánya, vagy vesztegetése miatt arra alkalmasnak nem találhatnák. Kis korú, vagy lelki-beteg testvéreiért, mint gyám vagy gondviselő, a' szenvedő perben megjelenhet, kereső pereket pedig maga személyében, mint több testvérei' vagy atyafiái' jogai' fenntartója, kezddhet és folytathat.

Az osztályba becsúszott hibák mi módon orvosolhatók?

Ha a' hiba csak történetes és az osztálybeli javoknak csak részét érdekli, osztály igazítás által, melly azon bíró előtt kerestetik, a' ki volt, vagy a' kinek kellett volna lenni, az első osztály alkalmával, ha perrel kerestetett volna, még pedig a' történt osztály' napjától számítandó 32 esztendő alatt; mert különben mind a' perlekedést, mind a' jogot az időmulta elenyésztí; a' kereset az osztály-igazításra alapítatik. 36: 1729.

Vagy lényeges az osztályban történt hiba, és az egész osztályba kapott javakat érdekli, p. o. egyik csupa ősieket kapott osztályba, a' másik csupa zálogbelieket, mellyeket később a' tulajdonosok tőle kiváltván, jószág nélkül marad; — ezen hiba orvosoltatik új osztály által; melly esetben az első osztálybeli vagyonokat újrolag öszvesíteni szükséges, 's úgy újra elosztani a' vagyont, valamint a' visszaváltásból bejött pénzt is, mellyet ha az atyafiak önkényt tenni nem akarnának, a' megsértett fél kezddhet pert a' királyi táblán, az első osztálytól számítandó 32 esztendő alatt akármi-kor, keresetét alapítván, I. r. 45, 46. cz. 36: 1729.

Lehet-e olyan vagyonokra osztály-igazítást, vagy új osztályt kérni, mellyek az első osztályba be-foglaltak nem voltak?

Nem lehet; sőt ha valaki olly javakra osztályigazítást, vagy új osztályi pert kezdene, mellyek az első osztályba be nem foglaltattak; — vagy egyik atyafi a' másiktól elfoglalta volna, akár egészen, akár csak részében osztályba kapott vagyonát, 's azt hasonló per-

rel orvosolni kívánna a' sértett fél; az illy esetekben sem egyik sem másik pernek helye nem lévén, a' per leszállítatik; — hanem az első esetben csupa osztályt kell kérni, ha azokhoz jogot tart; a' másodikban pedig vagy visszahelyheztető, vagy a' környülálláshoz alkalmazható pert kell kezdeni.

Osztály igazítási, vagy új osztályi pert ugyanazon egy hiba miatt lehet-e többször keresni?

Akár osztály-igazítást, akár új osztályt, az osztálytól számítandó 32 esztendő alatt, azon egy hiba miatt, csak egyszer, és nem többször lehet kérni és keresni; és csak akkor van helye ezen pereknek, ha már az első osztály megtörtént.

Az ősi ingó vagyonokra nézve lehet-e új osztályt kérni?

A' csupa ingó vagyonokra nézve, ha bár azok ősiek legyenek is, új osztályt soha nem lehet kérni, — hanemha az első osztály alól elvonattak volna, első osztályt.

Ha valamelly atyafi osztályos pert kezdett volna több atyafiai ellen, azonban a' per' folyta alatt azokkal megegyezvén, pénzül vette fel illetőséget: ennek fia kérhet-e osztály-igazítást, vagy új osztályt?

Egyiket sem kérheti, mivel az ő atya, atyafiai ellen osztályos pert kezdett ugyan, de a' per' folyta alatt velők megegyezvén nem osztozkodott, és így nem volt osztály, melyet most igazítani, vagy újonnan elrendelni kérhetne; hanemha csakugyan gondolja, hogy atya igen kevésben egyezett meg, a' királyi tábla előtt kezdendő perrel atyának azon egyezését előbb megerősítenívén, azután kezdjen pert osztályra.

Az idegenek, p. o. adományosok, hagyományosok, mostoha-fiú, és mostoha-anya közt van-e helye az osztály-igazításnak, vagy új osztálynak?

Nincs, mivel ők nem a' vérségi összeköttetésnél fogva, és így nem törvényes értelemben osztozkod-

tak; azért ha valamely sérelmök támadt is az illy szöszerénti osztályból, azt, ha bírói módon hajtattott végbe, a' végrehajtást megigazító per által, ha pedig ön akaratjokból történt, a' szerint, a' mint egyik vagy másik, előre nem látott környüállások miatt sérelmet szenved, vagy mások által megcsalatott, vagy megerőtlenítő, vagy félrevető per által orvosolják.

A' közös haszonvételek' arányúságáról.

Mi a' közös haszonvételek' arányúsága?

A' közös haszonvételeknek az együtt birtokosok közt való igazságos és egyenes elosztása, melly az egyenetlen gyakorlat miatt szokott követeltetni.

Kik kezdhetnek pert a' közös haszonvételek' arányúságára, és kik ellen?

Minden akár tulajdonosi joggal, akár haszonbérben, akár zálog' címje alatt birtokban levők, akár együtt köz megegyezéssel, akár egyenkint is, az ellen, a' ki a' közös haszonvételekből, p. o. körösmából, révből, vámból, fáizásból, legelőből 's a' t. illetőségénél többet szed és többet bír; — vagy az 183²/₆: 12 hozatalától fogva, az ellen, a' ki magánosan akarná bírni az illy közössé rendelt haszonvételeket, ha bár annak birtokában már időmultán túl is volna, és nem akarná közre bocsátani.

Jegyzés. Az 183²/₆: 12. rendelete szerint, az arányúságra nézve eddig divatozott szokások és törvények Végz. 6. lap 91. megváltozván, minden a' határban találtató királyi, vagy más haszonvételek is közössé tétetni rendeltetnek, különös körösmát, különös mézsárszéket, külön révet, 's a' t. ugyanazon határban senki többé nem bírhatván, hanem az abból bejövő hasznok, a' birtok-arányúság szerint a' közbirtokosok között elosztandók.

Mi fog az arányúság' kulcsául vagy szabályául szolgálni?

Azon régi lakosokkal megülve levő házhelyek, mellyek régtől fogva olyanoknak ismertettek, ha bár a' külső tartozmányok idő' jártával azoktól elszakasztattak vagy máshová kapcsolattak is.

Honnét lehet, és ki határozandja el a' házhelyek' mennyiségét?

Vagy a' hiteles tanúk' vallásaiból, vagy a' gyakorlatot bizonyító, és kiváltságosított oklevelekből az eljáró bíróság fogja elhatározni, tekintettel lévén az osztályos atyafiak, vagy ezek' jogán bírók között előforduló esetekben az elágazásra vagy osztályi részre. 183²/₆: 12.

Hátha a' házhelyek' mennyiségét egyáltalában ki nem lehet dolgozni valamelly helységben, vagy mezővárosban, avagy pusztában; mi fog az arányúság' kulcsául szolgálni?

Az illy esetekben, vagy a' királyi és egyéb haszonvételekben, vagy a' köz birtokosok' köz megegyezésével felosztott teher-viselésben való részvétel, és divatozott gyakorlati mód, vétetik szabályul.

Vagy pedig, ha ezen mód sem volna világos, kinek kinek belső birtoka a' közösből lett foglalások' kihagyásával felméretik, és az abból kijövő számok lesznek szabályai az arányúságnak 183²/₆: 12. vagy pedig ha még ez sem volna világos, kinek kinek belső és külső birtoka a' közösből lett foglalások' kihagyásával felméretik, 's az ebből kitetsző mennyiség szolgál az arányúság szabályául 1836: 12.

Jegyzés. Egy nemes udvar-telek rend szerint kétszer, vagy legfőlebb háromszor annyinak vétetik mint egy jobbágj-telek 183²/₆: 12. §. 9.

Ha p. o. a' legelő, csekélysege miatt felosztható nem volna, mit kell cselekedni?

Mivel a' köz haszonvételek' arányúsítása mellett, a' tagosztály is tárgya ezen pernek, azaz, a' minden birtoknak egy tagban való kihasítása: azért az egy tagban leendő egész birtok' kiadatásának a' legelő' csekélyisége akadályul nem szolgálhat; mert a' legelők csak azon esetben maradnának osztatlanul, ha más haszonra nem fordítható darab földekből állanának, vagy pedig a' hozzájárás különben gátoltatnék; melly esetben a' legelő marhák' mennyisége és mine-műsége bírói módon elítéltetvén, meghatároztatik, hogy az arányúság szerint a' birtokosok külön hány darab marhát tarthassanak, és ezen számot szaporítani minden darabtól a' közbirtokosok által annyiszor, a' mennyiszer rögtön megveendő 1 ft. büntetés alatt nem szabad. 183²/₆: 12.

Jegyzés. Az idő-mulásnak nincs helye a' gyakorlatból indított arányúsági perben.

A' gyakorlatból hol kezdődik az arányúsági per?

A' megye alispánja előtt, a' kereset alapítatik 183²/₆: 12; meg kell bizonyítani a' keresetre, a' birtokban lételt, és közbirtokosságot.

Hát a' kiváltságos arányúsági per hol kezdődik és mikor?

A' királyi táblán, mikor valaki a' belső telkekből kevesebbet bír illetőségénél, mellyet kiváltságai-ból megmutatott a' perben; megnyervén a' jogos pert, 's illetősége a' belső telkekből kiadatván, a' közhasznok is hozzá adatnak; a' kereset alapítatik, 14: 1618, 69: 1715. Ha csupa atyafiak közt indítatik az arányúsági gyökösségi per, akármilyen szerzeményi levél, ha nem is kiváltságos, erős alapul szolgál a' keresetre, mivel az atyafiak a' jog' erősségét nem fessegethetik.

Jegyzés. Az erdőbe szinte úgy, mint egyéb haszonvételekbe, vagy birtokbeli tagosztályba, vitetik be az arányúság.

A' h a t á r o k r ó l.

Mi a' határ? 's hányfélekép esik a' határozás?

A' nagyobb földbirtokoknak egymástól elkülönöző jelei és vonalai, millyenek a' dombhányások, árkok, lások, 's a' t. határoknak mondatnak; — a' határozás, vagy máskép határjárás, négyfélekép szokott megesni.

1) Barátságos egyesség által, ha t. i. a' szomszéd birtokosok egymás közt a' felállítandó határjelekben megegyeznek, I. r. 86. cz.

2) Rendes országbirói parancsolat mellett, és azon parancsolatban megnevezett személy, és káptalanról kiküldött bizonyosság által. I. r. 86. cz. II. r. 21. cz.

3) A' megyebeli alispán által, ha t. i. valamely helységek, vagy szomszéd birtokosok között, a' határ felett villongás támadt, melyet akár a' járásbeli szolgabíró' hivatalos tudósításából, akár egyik vagy másik panaszos fél által hozzá tett folyamodásból megtud, tüstént tartozik kimenni a' hely' színére, 's a' felek által előállítandó tanúk' hit alatti előadásokból, a' peres felek között ideigleni határt tenni; mely ideigleni határt tartozik mind a' két perlekedő fél 100 ft. büntetés alatt megtartani, sőt ha elhanyaglának az alispán által tett határok, a' megyétől kiküldendő hatalom-karral az elhányó' költségén visszaállítatnak mind addig, míg rendes per' útján el nem ítéltetnek.

4) Birói végrehajtás által, midőn t. i. a' határ iránt kezdett per befejeztetett, az ítéletben megállapított határok, birói végrehajtás által eszközöltetnek.

Jegyzés. A' határ-járásról készült levelekbe a' jelenlevő bizonyságok' nevei befoglaltatnak.

Ha valaki az alispán által ideiglen felállított határjelek miatt magát sértettnek érzi, hogy' orvosolhatja?

Pert kezdhet vagy gyakorlatból az alispán előtt, keresetét alapítván az I. r. 84, 85. cz. 20: 1635. Meg kell bizonyítani a' kérdéses és villongás alatt levő darab földre, az emberi emlékezetet meghaladó birtok-gyakorlatot: a' honnét ki minél régibb gyakorlatot tud mutatni, annál könnyebben nyerhet, 's annál erősebb a' törvény előtt, minél régibb 's több tanúkat tud előállítani gyakorata' bizonyoságául.

Vagy gyökösségi jogból a' királyi tábla előtt, keresetét alapítván az egyéb gyökösségi perekben felhozott törvényekben; mivel ez szinte olly gyökösségi per, mint akármelly más ilyen névvel nevezendő gyökösségi per; kezdődik akkor, ha az alispán előtt birtok-gyakorlatot nem lehetett elegendőkép' bebizonyítani, és a' per elesett: vagy pedig a' próbák' egyenlősége miatt, az alispán a' peres földet kétfelé osztotta, mellyet szenvedni nem akar, 's azért kiváltóságainál fogva, vagy a' királyi főtörvényszék által már egyszer ezen peres földre nézve hozott és fogatba vett ítélet mellett, a' peres földre jogait bebizonyíthatja.

Ha a' perlekedők mind ketten egyenlően bizonyítják a' birtok-gyakorlatot, mit csináljon a' bíró?

Ha a' perlekedő felek egyformán tudnak a' peres földre birtok-gyakorlatot mutatni, a' peres föld kétfelé osztatik, 20: 1633. Végz. 6. l. 195.

Ha két megyei helység közt támadt a' határbeli villongás, ki a' bíró?

Ezen esethen az ország' nádora fog bírót kijelteni, a' ki aztán teljes hatósággal fogja az elébe adott villongó kérdést elítélni; ha pedig két ország közti határ-kérdés forog fenn, annak megítélése az ország' gyűlés eleibe tartozik.

Ha a' közbirtokosok közül már némelleyek a' perbe vont felekkel megegyeztek, lehet-e azért a' pert folytatni?

Ha némelyek a' közbirtokosok közül megegyeztek volna is a' perbe vont felekkel, azért a' többiek folytathatják.

Hogy vitetik a' határozó per fölébb?

Az alispán által ideiglen tett határozás, a' meg nem álló fél által, a' kanczelláriára fölébb vitethetik megvizsgálás végett; az alispán előtt kezdett forma szerinti per pedig a' megye' törvényszékére, onnét a' királyi, 's innen a' hétszemélyes táblára fölébb vitethetik, melly törvényszékektől a' peres földet mutató földabrosz, egy kiküldendő tag által, az ítélet-hozás előtt újra meghitelesítetik.

Jegyzés. Az időmulásnak nincs helye, mert az elszakasztott darabok mindig visszafoglalhatók.

Az időmulásról.

Mi az időmulás?

Midőn a' törvény által meghatározott idő alatt, a' más békességes birtok-gyakorlata által, azon vagyonokban az előbbi tulajdonos jogát elveszti.

Micsoda vagyonok, személyek, idők és jogok vesztetnek ki az időmulás alól?

Vagyonra nézve:

1) A' zálog, melly több esztendők' elforgása után is mindenkor visszaváltható, legyen az szerződési, birói, avagy törvényes. I. r. 81, 82. cz. Azonban a' kár' bátorságosítására adott valamelly ingó vagyon, mellyet ha 15 nap alatt a' tulajdonos vissza nem vált, elveszett, és a' zálog-levelek, mellyek nem foganatosítottak, 32 esztendő alatt erejüket veszítették. I. r. 82. cz.

2) A' mind a' két ágat illető jöszágok osztály előtt. I. r. 78. §. 5.

3) A' törvényes hitpénz, özvegyi és hajadoni jog, leányi negyed, és az ezek' természetén levők. I. r. 78. cz.

4) A' határok, valamely határból elszakasztott darab föld, mindig visszakapcsolható, I. r. 85. cz.

5) Az önakarattól függő, és természeti szabadságból eredő cselekedetek.

6) A' közös haszonvételek' gyakorlata.

Bizonyos személyek:

1) Kik ellenség által elfogattak és fogságban vagynak. I. r. 56, 79. cz.

2) A' kik gyermeki szeretetből szüléiket az ellenség' fogságába kísérik, és velek ott maradnak. I. r. 79. cz.

3) A' kiskorúak 16 esztendőn alól, 1729: 36, 37.

Bizonyos idők:

1)	A' zenebonáskodó Rákóczy	Ferencz	alatt	8
2)	" " " "	"	György	— 7
3)	" " " "	Tököly	—	— 30
4)	" " " "	Zápolya	—	— 18

esztendők, mint háborgás alattiak.

Bizonyos jogok:

1) A' fejedelmi nagyobb jogok, és a' korona' magán-jószágai.

2) A' tized-szedhetési jog, világiakra nézve.

3) Ollyan jogok és vagyonok azokra nézve, kik azt törvény szerint nem bírhatják, p. o. a' nem nemesek, nemesi jogot és jószágot.

Mikor mondjuk: „alszik az időmulás,“ vagy „az időmulási esztendők eltöröltetnek?“

Midőn valamely közbejött akadály által a' már folyamatban levő esztendők felfüggesztetnek, azt mondjuk: „alszik az időmulás“ azaz, az időmulás' esztendei nem folynak; elmulván pedig a' felfüggesztő akadályok, az időmulás is mintegy felébredvén, az

előbb lefolyt esztendőök tovább folytattnak. Ha pedig valamely törvényes órással élünk jogaink' fenntartására, az időmulási esztendőök eltöröltettek, úgy hogy ezen tettől az időmulási esztendőök újonnan számítnak.

Mi kívántatik meg arra, hogy az időmulás által birtokot szerezzünk?

Hogy a' törvény által az időmulásra megkívántató idő alatt, még pedig a' koronát örökösödés' útján illető jószágokra, úgy egyéb kiváltságokra nézve 100 esztendei, az egyházi jószágokra 40 esztendei, a' nemesi jószágokra és jogokra 32 esztendei, a' városi polgári valamint a' jobbágyi vagyionokra esztendő és egy nap alatt, a' magunk' neve alatt békességes birtokot gyakoroljunk.

Mi a' birtok és hányféle?

Valamely jognak vagy jószágnak birtokban vétele, tartása, — 's az azokból jövő haszonnak szedése, melly háromféle u. m.

1) Természeti, midőn t. i. birtokba tart valaki valamely jogot és jószágot, 's az abból járó hasznat is szedi, de a' jog vagy jószág' tulajdona mást illet *polgáriképen*, p. o. a' zálogba vagy kölcsönbe vevő, haszonbérelő, bírja *természetikép'* a' jószágot, hasznát is szedi, a' nélkül, hogy a' jószág' tulajdonához jogot tartana.

2) Polgári, midőn valaki a' jószág' tulajdonára nézve fenntartja jogát, noha a' haszonvételekre nézve másnak adta *természeti* birtokába, p. o. a' zálogba, haszonbérbe, vagy kölcsön-adó.

3) Vegyes, midőn valaki mind *polgári*, mind *természeti* birtokot gyakorol, azaz, mind birtokban tartja a' jószágot ön neve alatt, mind hasznat szed, minden bér vagy ezim nélkül, p. o. az örökbe vevő, 's erőszakos foglaló. 's a' t.

Jegyzés. Az időmulás' elkezdésére a' vegyes birtok, de folytatására a' polgári is elégséges.

Milly jogokat és vagyonokat nem lehet időmulás által szerezni, ha bár birtokot gyakorlunk is azokban?

Az olyan jogok és vagyonok, melyek közösek, p. o. a' közbirtokosok közt a' legeltetési, fáizási, vagy egyéb közös haszonvételek, vagy a' melyek valami bér' fejében, vagy valamelly czim alatt bíratnak, p. o. haszonbérben, zálogban, vagy a' gyámatya és gondviselő által az árva' vagyona, az időmulással soha el nem enyészthetnek.

Hányfélekép' lehet az időmulásnak ellentállni?

Természeti módon, azaz, ön hatalmából való megtámadás által, mivel az erőszakos foglalót lehet mindig ön hatalommal háborgatni; és ha minden esztendőben legalább egyszer, az elfoglalt birtokban megháborított, p. o. vagy az aratásban, vagy a' gabona betakarításban, vagy a' széna kaszálásban: sok esztendő' multával sem mondhatja békességes birtokát, 's az időmultával soha sem védelmezheti magát; vagy

Polgári, azaz, törvényes módon, midőn p. o. az erőszakos elfoglaló tette ellen, valamelly hiteles helyen *ellenmondás* tétetik, vagy birói módon tetteért *megintetett*, vagy *perbe idéztetett*.

Az olly nemzetségnek, melly időmulás által szerezte vagyonát, magava-szakadása' esetében ki fog örökösödni?

Azon nemzetség, melly azokat időmulta által elvesztette, de a' korona' semmi esetre sem; mivel mint kárt nem kíván szenvedni, az adományos' javainak időmulta által mások' kezeire lett jutásából, hanem a' magva-szakadásból az időmulta' ellenére akárhol találja (kivevén ha a' magv-szakadástól 100 esztendő eltelt volna) elfoglalja: úgy a' magánosok' időmulta által szerzett vagyonaiból semmi hasznót sem követelhet.

Melleyek azon perek, a' hol

- 1) *Sem a' pernek sem a' jognak, —*
- 2) *A' hol a' jognak (ha csak fel nem tartatik),
de a' pernek nem, —*
- 3) *A' hol mind a' jognak, mind a' pernek —*
- 4) *A' hol csak a' pernek, azaz, a' perútnak,*
- 5) *A' hol majd a' pernek, majd a' jognak, majd
egyiknek sem — árt az időmulta?*

Az 1-sőre, zálogos, határozó, osztályos, és arányúsági perek.

A' 2-ra, a' gyökösségi, tartozásból eredett, és valamelly sérelmes tett' megerőtlenítését kérő perek.

A' 3-ra, az előintés' elmulasztásából, az ellenmondás okadására, a' birtokba állítás' tisztaságából, kötések' betöltésére, ellentállás' okadására indított, és más büntető perek.

A' 4-re, az ellentállás' okelfogadására indított per.

Az 5-re, az ítélet' megújítását kérő per, a' milyen volt t. i. az anya-per, a' szerint vagy lehet kérni az ítélet' megújítását 32 esztendő alatt, vagy nem; és vagy fel lehet továbbra is új ellenmondás mellett tartani a' jogot, vagy nem.

A' szerződésekről.

Mi a' szerződés és hányféle?

A' szerződés valamelly természeti és erkölcsi tekintetben szabados és lehető dologról két vagy több személyek közt történt egyesség; a' melly vagy feltételes, vagy általános, vagy egyoldalú, vagy kétoldalú.

Melley okokból lehet a' szerződéseket megmásítani?

Erőszak, félelem, csalárdság, és tévedésből; mert ezek a' szerződéseket vagy megsemmisítik, a'

mint t. i. a' szerződés' *lényegére* kihatnak; vagy áll ugyan a' szerződés, de kár-pótlásra okot szolgáltatnak; — vagy a' szerződés' megerőtlenítésére adnak alkalmat; és ezen esetek a' törvény' közönséges szabálya alól, mellynélfogva senki a' maga ön tette' félrevetésére vagy megerőtlenítésére pert nem kezdhet, kivétetnek.

Hogy a' szerződéseket el lehessen dönteni, mit kell cselekedni?

Mihelyt tévedését vagy megcsalását valaki észreveszi, tüstént valamelly hiteles helyen ellentmondjon a' szerződésnek, nehogy a' hallgatás, vagy gyakorlat által megerősödjék, és törvényessé váljon. I. r. 62, 72. cz.

Jegyzés. Midőn csak jó reménység' fejében, és látatlanban veszünk valamit, p. o. egy garmada búzát mérés nélkül, vagy a' halászkótól egy hálövetést, vagy a' szüretet előre, — és a' várakozás megcsalt is bennünket, azért a' szerződés áll.

Mellyek a' megsemmisítés alá eső szerződések?

1) A' kiskorúak' minden szerződéseik, I. r. 111, 126. cz.

2) A' gyámatya' vagy gondviselő' sérelmes szerződése, 68; 1715, 32: 1659. 24: 1687.

3) Az osztatlan testvérek' részéről tett szerződés. 47: 1723.

4) Ha a' szerződő felek közt ismeretlen nyelven íratott a' szerződés, és meg nem magyaráztatott 13: 1687. a' mit mindenkor a' panaszolkodó tartozik bebizonyítani; *Végz. 3. l. 103.* azonban az ismeretlen nyelven írt szerződés, ha az a' kit illet, 32 esztendő alatt magának azt meg nem magyaráztatta, az időmulta által (ha különben félrevethető, vagy megerőtleníthető volt is) megerősödik.

5) Ha az özvegy a' hitpénze' fejében bírt jószágokat, a' hitpénzt felülmuló summába idegeníti el.

Milyen bíróság előtt kezdődnek a' perek a' szerződés' félrevetésére? hát megerőtlenítésére?

A' szerződés' félrevetésére mindenkor az örökösödési bíró előtt, mivel rendszerint az örökösödés mellett mellesleg szokott az illy szerződés' félrevetése kéretni, — megerőtlenítésére pedig mindig a' királyi táblán; — azonban a' polgárookra a' városi tanács, a' jobbágyokra nézve az úriszék, mind félrevetheti, mind megerőtlenítheti a' kérdésben levő szerződéseket; 's ezen tekintetben a' városi tanács, és úriszék nagyobb hatósággal bír, mint az alsóbb nemesi törvényszékek, melyek a' szerződéseket meg nem erőtleníthetik.

Micsoda perek származnak általában a' szerződések körül?

1) A' szerződés' betöltésére, a' nemesekre és szabadosokra nézve, mindig a' kerületi táblán; a' polgárookra a' városi tanács, és a' jobbágyokra nézve az úriszék előtt, a' kereset alapítatik *Mátyás VI. t. 17. cz. Ulászló I. t. 38. cz. 31: 1723.* Meg kell bizonyítani a' szerződés' valóságát. — Az alperes elmarasztaltatik a' kötés' betöltésébe, ha pedig azon okból, mivel a' kötött dolog már természeti valóságában nincs meg, a' kötést betölteni nem lehet, az okozott károk' megtérítése mellett egyenlő értékű dolog' teljesítésébe marasztaltatik; a' per-költség, és az idő közben vett haszonvételek nem térítetnek meg. *Végz. 3. l. 151.*

Ha egy testvér valamelly szerződés' betöltésére pert kezdett, 's a' perbe bele halt, életben maradt testvére folytathatja-e a' pert?

Nem folytathatja, mivel a' per folytatásra nem elég a' vérségi összeköttetés, hanem egyenlő jog is kívántatik, — aztán a' testvér a' testvérnek perrel kereshető jogában nem örökösödik; de a' fiú az apja által elkezdett akárminemű pereket folytathatja, kivevén a' csupa személyét illetőket.

2) A' szerződés' megerőtlenítésére családságból, erőszakból, félelemből, vagy tévedésből a' nemesekre és szabadosokra nézve a' királyi táblán, *Mátyás III. t. 26. cz. 1536: 39. 1552: 17. 1687: 13. 1715: 52.* a' polgárookra a' városi tanács, a' jobbágyokra nézve pedig az úriszék előtt, ugyanazon törvényekből; meg kell mutatni a' családságot, erőszakot, félelmet, vagy tévedést.

A' szerződésből eredhető károk' megtérítésében, mire kell figyelmezní?

A' szerződésből eredt károkra nézve meg kell jegyezni, hogy a' ki szántszándékkal okozta azt, megtéríteni tartozik; — ha a' szerződésből mind a' két fél hasznot húz, a' kárt mind a' két szerződő viseli; — a' történetes kárt senki sem téríti meg, azt a' tulajdonos szenvedí. *Végz. 2. l. 82.*

Ha a' szerződés két értelmű, vagy homályos, hogy' kell magyarázni?

Ha a' szerződés két értelmű, a' jobb értelemre kell magyarázni; ha pedig homályos, az ellen, a' ki okot adott a' homályra.

3) A' bánat-pénz' megvételére, még pedig ha külön kerestetik, az adóssági per-úton, és adóssági bíró előtt *Mátyás VI. t. 17. Ulászló I. t. 38. cz.* ha pedig a' szerződés' betöltésére indított perben mellesleg kerestetik, akkor a' kerületi táblán kell követelni; — de jobb külön perrel az elsőbbségi mód szerint keresni, mert akkor a' perköltségek is megtérítenek a' vesztés fél által.

Ha a' szerződést meg nem álló fél a' bánatpénzt letesszi, megmenekedhetik-e az által a' szerződés' betöltésétől?

Ha a' szerződés egyenesen úgy volt kötve, hogy a' bánatpénz' letételével a' szerződés megszűnjön: úgy igenis; különben mind a' bánatpénzt fizetni köteles, mind a' szerződést betölteni tartozik.

Van-e helye az időmultának a' szerződéseknél?

Igenis; mind a' jogra, mind a' perre nézve, kivévén a' szerződés' megsemmisítési esetét.

A' c s e r é r ő l .

Mi a' csere?

A' fekvő vagyonoknak, alkalmasabb birtok' 's nagyobb haszonvétel' tekintetéből, elcserélése.

Szükséges-e a' cserébe adandó jószágokra nézve az osztályos atyafiakat az iránt előre meginteni?

Nem szükséges, *Végz. 12. l. 95.* mivel a' csere nem elidegenítése a' javaknak, *Végz. 1. l. 104.* hanem csak könnyebb gazdálkodás' tekintetéből való átaláltoztatás; minthogy a' csere által a' javak el nem idegenítenek, lehet akár ősi, akár szerzeményi javakat cserélni, az örökösödők' gazdálkodásbeli könnyebbsege tekintetbe nem vétetvén.

Van-e a' vérségi atyafinak más idegenek előtt elsőbbsége, a' cserébe adandó jószágokra nézve?

Igenis, ha mind a' birtokra, mind a' gazdálkodásra nézve hasonló alkalmatosságú javakat adhat, *Végz. 3. l. 104.* különben nem.

Mit tesz az, hogy a' cserélt jószág a' cserébe adottnak természetét követi?

Azt, hogy a' milyen természetű volt a' cserébe adott, olyan lesz a' cserébe kapott, azaz: ha a' cserébe adott mind a' két ágat egyiránt illette, a' cserébe kapott is mind a' kettőt fogja illetni, *Végz. 20. l. 122.* akármilyen volt is különben a' másik félnél, — és viszont.

Hányféle a' csere?

Háromféle: tiszta, végyes, és tettetett.

Tiszta, ha a' magyar közmondás szerint szőrt szőrért cserélnek, azaz, semmi feladás sem történt; vegyes, ha egyik vagy másik bizonyos summa pénzt felfizetett; és tettetett, ha a' csere' színe alatt az ősi javaknak elidegenítése lappangott, p. o. nagy értékű jószágért kis értékű vagyon adatott cserébe, a' többi pedig pénzül fizettetett ki. *Végz. 2. l. 104.*

Micsoda perek származnak a' cseréből?

- 1) A' tettetett csere' megerősítésére;
- 2) A' csere-szerződés' betöltésére 's a' t. és a' mellyek a' szerződésekből eredni szoktak.

Az a d á s - v e v é s r ő l.

Mi az adás-vevés?

Olly egyességi szerződés, melly által valamelly dolog, bizonyos és meghatározott summa pénzért, másoknak általadatik.

Hogyha átadás' és tüsténti fizetés' fejében történt az adás-vevés, azonban vagy az átadás, vagy a' fizetés elmaradt, lehet-e a' kötéstől elállani?

Igenis; hanemha a' vevő, a' kötés' betöltését perrel sürgetni, vagy az eladó hitelbe is oda adni, avagy az eladott dolog' árát adóssági perrel keresni, inkább akarná.

Ha valamelly kijegyzett dolog, mielőtt a' vevő átvenné, elvesz, kié a' kár? hát ha az általában eladott elvesz, kié?

Ha p. o. egy pinczebeli 10 hordó bor közül, a' melly hordó kiválasztatott 's lepecsételtetett, annak abroncsai elpattogván a' bor elfoly, a' kár a' vevőé; de ha ki nem választatott, csak általában van az alku 10 hordó közül akármellyikre: ha mindjárt 2, vagy 3, sőt ha több elfoly is, a' kár az eladóé leszen.

Mit kell tartani a' vett portéka' hibájáról?

Ha a' vett portéka vagy dolog a' vételkor is hibás volt már, és a' hiba látható volt, a' kár a' vevőé; mivel a' vevő, a' törvény szerint szemes és vigyázó legyen; ha tehát a' hibát általnézte, magának tulajdonítsa, p. o. ha valaki a' vásárban inpókos, vagy vak lovat veszen, — a' hiba látható volt, magának tulajdonítsa a' vevő, ha mégis megvette; — de a' nem látható hibákról az eladó jót állani köteles, valamint az abból származott károkat is tartozik megtéríteni.

A z ö r ö k b e v a l l á s r ó l .*Mi az örök bevallás? és mellyek ünnepélyességei?*

A' fekvő birtoknak örök áron 's valamely hiteles hely előtt való ünnepélyes megvevése.

Ünnepélyességei pedig:

1) Hogy az eladó maga személyesen, vagy törvényes megbízottja által jelen legyen azon hiteles hely vagy személy előtt, p. o. a' nemesi jószágokra nézve a' káptalan, convent, avagy az ország' rendes biráji, 's azoknak rendes ítélő mesterei előtt, a' holt t. i. az eladás történik vagy meghitelesítetik. *Végz. 47. l. 93.* A' királyi városi birtokra nézve, a' városi telek-birói hivatal, és a' jobbágy-telki haszonvételekre nézve a' földes uraság előtt.

2) Hogy élő szóval is bizonyítsa az eladás' valóságát, és a' jegyző-könyvbe beiktattassék; még pedig az eladott jobbágy-telki haszonvételekre nézve két jegyző-könyv — egyik az uraságnál, másik a' helységénél — levén, mind a' kettőbe, a' vétel' megsemmisítése terhe alatt, be kell íratni. *183²/₆: 4. §. 7.*

3) A' nemesi birtokra nézve, hogy a' vérségi és osztályos atyafiak megintessenek, és a' vétellel megkináltassanak, hogy az idegenek előtt, ha kedvök volna a' birtokot megtartani, megtarthassák. A'

királyi városokban nem csak a' vérségi atyafiakra, de még a' szomszédokra is kiterjesztetik a' megintés' szükségessége.

Jegyzés. Valljon a' jobbágyoknál szükséges-e vagy sem a' megintést előrebocsátani, az újabb törvény is hallgat róla.

Kiket kell törvény szerint meginteni, 's hogy történik az meg?

1) A' már kiházasított fiakat és leányokat, vagy mint a' magyarok mondani szokták, a' szárnyokra kelt gyermekeket.

2) A' szülőket, ha azok az ősiekből gyermekeik' illetőségeiket még éltökben tulajdon joggal kiadták.

3) Az oldalas atyafiakat ízek szerint

A' megintés pedig úgy történik, hogy az idegen-
nel kötött szerződés hiteles másolatban a' szolgabíró
vagy eskütt, vagy a' királyi tábla' hites jegyzője ál-
tal, az illető atyafival közöltetik. *Végz. 4. l. 94.* 's
egyszersmind tudtára adatik, hogy ha tetszik, azon
summáért, és azon feltételek alatt, melyért és a' mely-
lyek alatt az idegen már kialkudta, elsőbbség' jogá-
nál fogva tartsa meg, — melly megintés után ha 15
nap alatt, magát mint vevő nem jelentette, 's a' szer-
ződésbeli feltételeknek eleget nem tett, által lehet adni
a' vevő idegennek a' jószágot, 's többé semmi aka-
dályt az atyafiak nem tehetnek, — 's ezen intés a' ké-
sőbbi eladásra is megtartja erejét. *Végz. 5. l. 94; 6.
l. 104.*

Ha pedig sokan, sőt nem is lehetne tudni kik vol-
nának a' megintendő atyafiak, akkor az illető megye'
közgyűlése előtt a' szerződés kihirdettetik; 's az ille-
tő atyafiak felszólítatnak a' vételre, *I. r. 71. cz. II. r.
83. Végz. 2. lap 94.*

Jegyzés. Meg kell inteni azt is, a' kinek valamelly szer-
ződésnél fogva lekötött a' megintés. *Bay 1808.*

Hányféle az örök-bevállás?

Háromféle, — ha

1) Minden alapos ok nélkül csupa vesztegetésből adja el valaki jószágait; a' melly eladás az örökösödők által mindenkor megerőtleníthető, I. r. 58, 59. cz.

2) Bizonyos és helyes okoknál fogva adatnak el a' jószágok, p. o. a' kisebb értékű jószág eladatik, hogy a' nagyobb értékű jövedelmes jószágot a' zálogból vissza lehessen szerezni, 's ezen eladásokat ritkán lehet megerőtleníteni. I. r. 58, 59. cz.

3) Utolsó szükségben, miut már mondattak az utolsó szükség' esetei, és az illy eladást soha sem lehet megerőtleníteni. Végz. 14, 16. l. 87; 20: l. 88; 15. l. 87.

Szükséges-e elmulhatlanul, az örök bevallás' erősségére, hogy hiteles helyen történjék, 's hiteles pecsét alatt az örök bevallási levél kiadatassék?

Elmulhatlanul szükséges, mivel különben az olly eladás, melly csak magánosok között, minden hiteles hely vagy személy előtt való meghitelesítés nélkül történt, csak zálog lesz, és mint zálog az örökösök által akármikor visszaváltható; de nem az eladó által is. Végz. 49. l. 200.

Micsoda perek származnak az örökös eladásból?

1) Az örök bevallás' megerőtlenítésére, az örökösödési sérelemből, a' királyi tábla előtt; a' kereset alapítatik, I. r. 58, 59. cz. Kezdi a' pert az, kit az örökösödés illetve, az eladott jószágban, az eladónak halála után. Meg kell bizonyítani a' keresetre mindenek előtt osztály-levél, vagy tanúk által, az eladott jószágok' ősiségét. Végz. 1. l. 85. azután az eladóval vérségi összeköttetését. Végz. 46. l. 93. és a' kérdéses javakbeli közös jogát, és végre az eladás' helyes, vagy helytelen okát, a' hol-fekvéssel és mennyiséggel.

Jegyzés. Ezen per szokás által némelly királyi városokban is becsúszott, holott csupán nemesi fekvő jószágokról szöll e' törvény.

2) Az örök bevallás' megerőtlenítésre, a' megintés' elmulasztásából, a' nemesek a' királyi tábla, a' polgárok a' városi tanács előtt, a' kereset alapítatik, I. r. 60. cz. ha pedig nem birt jöszágok adattak volna el, Végz. 6. l. 106. még életében is az eladónak lehet ezen pert kezdeni. Kezdi az oldalas atyafi, sőt a' királyi városokban a' szomszédok is, a' kiket meg kellett volna előre inteni, és a' vétellel megkínálni, 's még is elmulasztatott; a' keresetre hasonlókép be kell bizonyítani, az eladott jöszágok' ösiségét. Végz. 1. l. 93; 10. l. 95, 17. l. 96. Valamint a' vérségi összeköttetést és jog' közösségét, és végre hogy a' megintésnek meg kellett volna történni.

Az örök bevallás' megerőtlenítését, akár az örökösödési sérelem — akár a' megintés' elmulasztása miatt az engedményes keresheti-e?

Nem keresheti, mivel mind a' két rendbeli perben, a' keresetre vérségi összeköttetést, és jogközösséget kell próbálni. Már pedig az engedményes, mint idegen, ezeket nem mutathatja.

3) Az örök bevallás' megerőtlenítésére, a' megintés' tekintetbe nem vételéből, a' királyi táblán, a' kereset alapítatik. I. r. 60. cz. Kereshetik a' szomszédok, a' kik megtudván az eladónak szándékát, törvényesen megintették az eladót, hogy másnak ne adná a' jöszágot, mégis ezen előintés' ellenére más idegennek adta el, — hasonló joguk van a' leány-ágbelieknek, a' csupán férjfi-ágot illetőkre nézve. Be kell bizonyítani hogy a' megintés, jókor, és idejében megtörtént.

Kinek kötelessége a' perben az örök bevalló-levelet előmutatni?

Ha a' felperes önként elő nem adta, megállapítván ítélet által a' kereset, az alperes tartozik előmutatni; mert különben minden további vitatás nélkül megerőtlenítetik. A' Marsovszky perbe hozott ítélet szerint 1804.

Az örök bevallást örökösödési sérelem miatt megerőtleníteni kérő per, gyökösségi per-e, és kötetes-e a' felperes gyökösségi jogát megmutatni?

Nem *gyökösségi* per, mert nem a' felperes' erős vagy erőtlen jogairól van itt a' kérdés, mivel a' vevő maga is a' felperes jogán bírván a' jószágot, azt nem feszegetheti, *Végz. 13. lap. 77.* hanem az örök eladás' alapos, vagy alaptalan voltáról, 's azért csupa *tettleges* per, mindazáltal könnyen átváltozható gyökösségi perre, ha t. i. az alperes eláll az örök bevallástól, 's más joggal, p. o. a' netalán királyi jóváhagyás mellé csatolt lappangó királyi joggal védelmezi magát, melly esetben kénytelen a' felperes gyökösségi jogát a' gyökösségi perben előadott mód szerint bebizonyítani.

Ha a' vevő alperes az örök bevallástól eláll, 's más joggal védelmezi magát, mi a' következése?

Ha a' vevő alperes az örök bevallástól elállván, más joggal védelmezi magát, p. o. *időmultával*, vagy *királyi joggal*, és be nem bizonyíthatja: az örök bevallás, ha annál alaposabb okokból történt volna is, tüstént megerőtlenítetik; és többé az örök bevallás' helyes vagy helytelen voltáról szó nem lehet.

Mi a' törvény és igazság azon esetben, ha egy jószág iránt több örök bevallások történtek; p. o. eladta a' nagy-apa, az apa újra eladta, és megerősítette a' nagy-apai bevallást, kérheti-e az unoka az illy örök bevallások' megerőtlenítését?

Igenis, ha az apa a' nagy-apai örök bevallást a' törvény' útján már megerőtlenítette, és azután vallotta másodszor be; de ha az apa a' nagy-apai bevallást előbb meg nem erőtlenítette, sőt azt másodszori bevallásával megerősítette, soha sem. *Végz. 8. lap. 20.*

Lehet-e annak örök bevallását megerőtleníteni, a' ki az eleiről zálogkép' reászált jószágot örökbe megszerezvén, ismét örökbe eladta?

Nem lehet, mert noha ő eleitől kapta a' kérdéses birtokot, de csak zálogba, azaz, ideig tartó joggal, ő maga szerezte meg erősebb joggal, és így mint szerző azt ismét eladhatta. *Végz. 25. l. 89.*

Ha az eladás' okai csak általánosan vagynak az örök bevallásban érintve, ki köteles azokat megpróbálni? és ki akkor, ha meg vagynak az okok nevezve?

Ha az eladás' okai csak általában vagynak előadva az örök bevalló-levélben, az örökbe-vevő köteles azokat megnevezni, valamint azt is bebizonyítani, hogy azok az eladásra törvényes okok lehetnek; — ha pedig rendre meg vagynak nevezve az eladás' okai, azok mind addig törvényesek lesznek, míg csak az eladó' örökösei azokat ellenkezőkép' be nem bizonyítják. Ha pedig házastársak közt történt az örök bevallás, mindenik esetet a' házastárs tartozik bebizonyítani, mivel a' törvény által feltételik, hogy a' házastársak könnyen tehettek az örökösök' megrontására hamis szerződéseket, és elidegenítéseket egymás között. *Végz. 9. l. 10.*

Ha az alperes bebizonyítja, hogy a' felperes a' perbe fogott jószágot ismét el akarja adni, mi a' következése?

Ha az alperes örökbe-vevő bebizonyítandja, hogy a' felperes ismét el akarja adni a' jószágokat, melyekre most a' bevallást megerőtleníteni kéri, az alperes a' kereset alól felmentetik, 's a' bevallás állani fog.

A' hűséges szolgálat' megjutalmazásáról.

Milly jószágokat lehet hűséges szolgálat' megjutalmazásául adni?

Mind ősi, mind szerzeményi jószágokat, és mint-hogy személyes érdem és szolgálat forog fenn, még az illető atyafiak' megintése sem szükséges.

Ha általában vagynak az ajándék-levélben megérintve a' szolgálatok, ki köteleztetik azoknak névszerinti előszámlálására, és bebizonyítására? és ki, ha megnevezettek a' szolgálatok?

Ha általában vagynak csak, minden megnevezés nélkül, az ajándék-levélben megérintve a' szolgálatok, a' jutalmazott köteles, az illető örökösök által ellene támasztandó perben, rendre megnevezni szolgálatait, és azokat be is bizonyítani; mert különben szolgálatait be nem bizonyíthatván, a' szolgálat' címe alatt tett jutalmazás megerősítenetik, és a' jószágokat elvesztí. Ellenben ha az ajándék-levélben meg vagynak a' szolgálatok nevezve, azok mind addig igazaknak tartatnak, míg az azt elrontani akaró örökösök ellenkezőt nem bizonyíthatnak. Végz. 9, 10. lap 86.

Hány neme van a' szolgálat' megjutalmazásának?

Kétféle, vagy bizonyos esztendőkig adatik valamelly jószág' szabados használása jutalom végett, vagy örökre; mind a' kettő lehet, vagy tiszta, azaz midőn csupán a' tett szolgálatokért adatnak által a' jószágok; — vagy vegyes, midőn a' jutalmaztatott bizonyos summát az adott jószágra felfizetett.

A' jutalmaztatottnak magv-szakadásával ki örökösödik az illy jószágokban?

A' bizonyos esztendőkre adott jószágokban, minden kivétel nélkül, mindenkor a' jutalmazó nemzet-

ség; ha pedig örökre volt adva, arra kell figyelmezní, ha valljon az ajándék-levélben a' jutalmazó lemondott-e minden ezen jószágban jövendőre származható jogairól, vagy nem? ha lemondott, akkor a' korona, ha le nem mondott, maga a' jutalmazó nemzetség.

Szükséges-e az ily hűséges szolgálatban kapott jószágokra királyi jóváhagyást kérni?

Szükséges bizony, kivált ha királyi adományi jószágok, és örökbe adattak; mert meglehet, hogy az ajándékozó' nemzetsége hamarabb ki fog halni, mint a' jutalmazotté, — vagy hűségtelenségbe eshetik, melly esetekben a' korona-ügyvéd, ha királyi jóváhagyással meg nem erősített, elfoglalja.

A' bizonyos esztendőre adott jutalom-jószágokat a' jutalmazó' magva-szakadtával, az esztendők' éltelése előtt elfoglalhatja-e a' korona-ügyvéd? hát felség-bántásból?

Ha a' hűséges szolgálati jutalom-jószágok csak bizonyos időre adattak, és az alatt a' jutalmazó' kihalt, a' korona-ügyvéd tartozik bevárni az esztendők' éltelését; de ha felség-bántásba esik a' jutalmazó, akkor tüstént elfoglalja a' hűséges szolgálati jószágokat, ha nincs királyi jóváhagyással erősítve.

A' z á l o g r ó l.

Hányféle a' zálog?

A' zálog vagy természeti vagy magyar törvény szerinti. A' természet-törvény szerinti zálog az, midőn a' kár' megtérítése, vagy adósság' kielégítése' bátorságául bizonyos vagyon a' követelőnek kijeleltetik, és vagy általadatik, vagy nem; de mind

a' két esetben *természeti törvény* szerinti zálog lesz azon vagyon, és a' kár meg nem térítése', vagy adósság' ki nem fizetése' esetében, az elégtétellel azon vagyonból eszközöltetik; még pedig ha más-kint nem lehetne, eladatik.

A' természeti zálog ismét hányféle?

Háromféle, t. i. vagy a' hitelezőnek szabad-választást engedj az adós, minden vagyonaiban az elégtétellel; vagy megnevezi névszerint valamely vagyont, melyet zálogképen leköt; — vagy csak általában köti le minden vagyont az adósság' erejéig.

Hát a' magyar törvény szerinti zálog mi?

A' fekvő vagyonnak ideig óráig való adása vévése, azon feltétel alatt, hogy a' meghatározott esztendőek eltelése után, ugyanazon jószágok, a' magok mineműségökben visszaadassanak.

A' magyar törvény szerinti zálog hányféle?

Háromféle, vagy 1-ör törvényes, midőn t. i. a' jószágok vagy hitpénz', vagy özvegyi tartás', vagy leányi negyed' fejében törvény szerint általadatni rendeltetnek, a' rajtok fekvő pénz' erejéig. Vagy

2-or Birói, midőn kár' vagy adósság' elégtételül birói foglalás által adatnak a' hitelezőnek a' jószágok; szinte a' rajtok fekvő pénz' kifizetéseig.

Jegyzés. Az 183²/₆: 15. §. 16. által az 1792: 17. a' be-
li rendelete, hogy a' birói zálogba adott városi és jobbágy-telki haszonvételek egy esztendő és egy nap alatt visszaváltathatnak, eltöröltetvén, ennekutána, úgy a' városi vagyonok mint a' jobbágy-telki haszonvételek, valamint a' nemesi ingó vagyonok is, tüstént tartandó árverés' útján eladatnak, és azokat többé visszaváltani nem lehet.

3-or Szerződési, a' melly szerződés mellett bizonyos esztendőkre, melly mindazáltal 32 esztendőnél többre nem terjedhet, adatik által.

Micsoda perek származnak a' zálogból?

1) Egyszerű zálog-váltó, a' jószágoknak egy vagy több megyében fekvéséhez képest az alsó bíróság előtt, még pedig a' szolga-bíró előtt **3000** forintig, azon túl határozatlan summáig, ha egy megyében fekszenek a' jószágok, az alispán előtt, ha pedig több megyékben feküdnének, a' kerületi táblán: ha t. i. a' több vármegyebeli jószágok *összesen* és egy summában zálogoltattak el; mert különben az *egyszerű* zálogot, azaz, ha több megyebeli részek noha egyszerre, de külön summában zálogoltattak el, a' megyei bíróság előtt és külön külön kell keresni; ha pedig több kerületekben feküdne *az összes zálog*, a' melylyik kerületi tábla előtt akarja a' felperes, választhat.

Hátha a' zálog régi, azaz, a' zálog-váltás sok akadályokkal terheltetik, p. o. királyi adománynyal, vagy örök bevallással, hol kell keresni?

A' királyi tábla előtt, és ezen esetben gyökösségi jogot kell mutatni, egyébiránt akármely régi világos zálogot, ha semmi akadály nincs, az alsó bíróságnál is lehet keresni. Valamint akkor is a' királyi táblán kell a' zálog-váltó pert kezdeni, ha *az összes zálognak* csak egy részét kívánja a' felperes kiváltani. *Végz. 10. l. 200.* mivel ezen esetben a' zálogos summa' elosztása forog fenn; az pedig csak a' királyi táblán íteltethetik el, hogy melyik részre mennyi fog esni az egész summából, és így mennyin lehet a' perbe fogott részt kiváltani.

Az egyszerű zálog-váltó perben mit kell a' keresetre bizonyítani, és micsoda törvényen alapítatik a' kereset?

1) A' zálog' valóságát I. r. 82. §. 3.

2) A' kiváltási jogot.

A' zálog' valósága bizonyítatik a' foganatba ment zálog-levelekkel; reáadási summáról szőlő nyugtatványokkal; ha az eredeti zálog-levél elveszett, a' zálog-levél másolatjával, ha csak egy tanú is aláírta

azon másolatot, hogy az eredetivel megegyez, és ha más nincs, osztályos levéllel is lehet próbálni, *Végz. 18. l. 114.* A' mi azonban csak azt fogja bizonyítani, hogy a' keresőnek joga van a' perbe fogott jószág-hoz. Tanúvallatással; a' kik p. o. olvasták, vagy látták a' zálog-levelet, vagy tudják egyenesen hogy azon javak zálogba adattak. *53: 1625.*

A' visszaválthatási jog pedig bebizonyítatik az elzálogosítóvali vérségi összeköttetés', és jog közösség' bebizonyítása által. *Végz. 2. l. 199.* Ha pedig nem atyafi, hanem idegen keresi a' jószágot, engedmény-levéllal, t. i. hogy az, kit a' visszaváltás jog szerint illetne, neki hatalmat adott azon jószágok' kiváltására. *Végz. 7. l. 111.* Azonban az illy engedmény-levéltre meg kell jegyezni, hogy csak az engedő' életében lehet vele kereskedni, mert meghalván az engedő, az engedmény is elenyészett, mivel a' holtaknak semmi jogaik, azért azoknak jogain sem lehet kereskedni.

A' kereset alapítatik I. r. *80, 82. cz.*

Ki ellen kezdődik a' zálogos per? és kiket kell abba megidézni?

A' zálogos per mindenkor az ellen kezdődik, a' ki jelenleg birtokban van, még pedig ha a' jószág csak egy személynek adatott volna zálogba, de most sokan bírják, egyenkint minden birtokost perbe kell idézni, *Végz. 35. l. 118.* sőt ha a' perben álló alperesek közül egyik vagy másik a' per' folyta alatt a' birtokot másra ruházná, az új birtokost is, mivel különben a' végrehajtást, mint perbe nem idézett, ellentállással megakadályoztatja.

Megállapítván ítélet által a' kereset, továbbra mit kell bebizonyítani?

A' jószágnak hol fekvését, és mennyiségét, *Végz. 1, l. 199; — 11. l. 101.* még pedig valamelly határnak csak részéről van a' szó, tehát fekvését bemutatni, és az alperes' birtokára alkalmaztatni, *V. 18. l. 114.*

Melly summák, fizetések, és épületek vétetnek fel a' számadásba?

1-ör A' zálogos és reáfizetett summák.

2-or A' jószágra átírt summák, p. o. ha a' zálogos, akár a' jószág' tulajdonosa' özvegyének törvényes hitpénzét, akár hitelezőinek tartozását fizette volna ki.

3-or Szükséges per-költségek, *Végz. 38. l. 118; 1. l. 44: 11. l. 45.* p. o. mellyeket az arányúsági vagy határozó perekre tett, mindazáltal az ország által ajánlott segedelem-pénz, vagy felkelési költség a' számolásba be nem vétetik, mert ezen költségeket mindig a' birtokos viseli, legyen az haszonbérló, zálogos vagy tulajdonos.

4-er A' hasznos épületek' becs-ára; itt azonban arra kell figyelmezní, valljon a' zálogos levélben van-e a' zálogosnak szabad építhetés engedve, vagy sem? ha van, úgy mindenféle épületek, még azok is, a' mellyek egyedül multság' kedvéért tétettek, megtérítendők: különben pedig csak a' gazdasághoz szükségesek' megkivántató épületek' ára térítetik meg. Azon épületeket pedig, mellyeket engedelem nélkül, vagy éppen per' folyta alatt tett a' zálogos, elviheti vagy leronthatja, mindazáltal úgy, hogy a' tulajdonos kárt ne szenvedjen egyéb épületeiben miatta. *Végz. 25. l. 116.*

Jegyzés. Valamint a' zálogosnak mindennemű törvényes javításai megtérítendők, úgy az általa okozott károk és pusztítások is betudandók, 's követeléséből lerovandók lesznek. *Végz. 51. l. 119.*

II. Zálogváltó per, megintés mellett itt meg kellett előzni a' pert birói megintésnek, melly szerint a' zálogos felszólítatott a' zálogos esztendők' eltöltével a' jószág' kibocsátására, 's egyszermind 3 forint summával megkináltatott a' végre, hogy a' többi rajta fekvő pénzt, és törvényes követeléseit is öszve és felszámolván, a' zálog-váltó kész per nélkül letenni; melly esetben ha a' zálogos a' kisebb summát fel nem vette, és így követeléseit elő nem adta, perbe idéztetik, még

pedig az 1-ső szám alatti mód, és bíróság elébe; a kereset hasonló törvényekbe és a megintésbe alapítván, és hasonlókat bebizonyítván, a per velejébe arról leszzen kérdés: hogy a zálogos a megintésre miért nem számlálta és adta elő a jószágon levő követeléseit per nélkül? mellynek ha elegendő okát nem bírja adni, a megintéstől fogva az elvett haszonvételekbe, és perköltségbe marasztaltatik. *Végz. 13. l. 201.*

III. Zalog-váltó per, hasonlóképp megintés mellett; itt is meg kellett előzni a pert a bírói megintésnek, melly szerint a zálogos, az egész zálog-summának bíró által lett megkínálásával, a jószág kibocsátására felszólítatott; ha a zálogos sem a summát fel nem vette, sem a jószágot ki nem bocsátotta, perbe idéztetik, hogy okát adja, miért az egész summával megkínáltatván azt fel nem vette, és a jószágot ki nem bocsátotta. Ha elegendő okát nem bírja adni, az egész zálog-summa elvesztésébe, a megintéstől vett hasznok visszatérítésébe elmarasztaltatván, a zálogot ingyen tartozik visszabocsátani. *Végz. 15. l. 201.* Hasonló büntetése van annak is, ki a bírói zálogot attyafiának, a summa letétetvén, nem akarja kibocsátani. *Végz. 1808.* Sőt ha a pert a zálogos ezen büntetés után újra kezdi, s minden törvényszékeken keresztül viszi, de sehol sem nyert, még egyszer ilyen büntetésbe keveredik. *Mátyás VI. t. 25. cz. II. r. 24. §. 6.* Ezen pert azonban nem mindenkor tanácsos kezdeni, ha csakugyan bizonyosan nem tudja a váltani akaró a zálog-summa és egyéb követelések mennyiségét; mert a pénzt a bíró kezébe kellett volna letenni, annak 15 nap múlva 20-ad részét a bíró levonja, a pénz gondviseléseért, *Ulászló I. t. 95. §. 14; 1609: 74. §. 14; 1638: 31. §. 2.* mellyet a vesztés fél szenved; könnyen megeshetik pedig, hogy a zálogos okát adhatja, miért a pénzt fel nem vette, p. o. hogy a megkínáláson a szolga-bíró esküttével nem volt egyszerre jelen, vagy ha a királyi tábla jegyzője által tétetett a megintés, s nem volt

az iránt az illető ítélőmestertől kiküldve, vagy az egész jószágon fekvő törvényes követelési summával nem volt megkinálva, és így a' zálogos feloldoztatván, a' váltó szenvedí a' huszad-rész' veszteséget.

Hátha a' zálogos a' megkinált summát ugyan felveszi, és a' jószágot mégis vagy egészen vagy egy részben ki nem adja?

Ha csak részét tartóztatja vissza, azon letartóztatott részre nézve az előbbi mód szerint zálog-váltó perbe idéztetik; és ha okát nem tudja adni a' letartóztatásnak, a' pénz' felvételétől elvett haszonvételek' megtérítésében és per-költségekben marasztaltatik. *Végz. 11. l. 200; 28. lap 116. 47. l. 146.* Ha pedig az egész jószágot letartóztatta, akkor mint erőszakos letartóztató, mivel pénzt felvevén, megszűnt zálogos birtoka, hatalmaskodási perrel fenýítetik, mellynek minden következéseit viselendi.

IV. A' zálogos szerződés' törvénytelen feltételei' megerőtlenítésére, a' királyi tábla előtt, a' keresetet alapítván I. r. 58, 59, 80, 82; 1655: 32, 16: 1715. Meg kell mutatni a' keresetre az egyéb zálog-váltó perekben megkívántatókon kívül, a' zálogba adott javak' ősiségét, és a' feltételek' törvénytelenségét, p. o. hogy 32 esztendőn túl adattak zálogba, és olyan pénz' nemében köteleztett a' visszaváltás, mellyet épen nem, vagy igen nehéz volna összeszedni, — hogy a' zálogos levélbe nagyobb summa van beírva, mint a' zálogos valóban fizetett, — hogy nem részenkint, hanem egyszerre lehessen a' jószágot visszaváltani; hogyha 32 esztendő eltöltével ki nem váltatnak, más 32 esztendők alatt ismét ne lehessen kiváltani, — hogy a' tulajdon, és nem kölcsön vett pénzen lehessen kiváltani; 's a' t.

Jegyzés. Ha a' felperes elő nem mutathatná az illy zálog-levelet, de a' zálogot hebizonyíthatja, az alperes tartozik azt előmutatni.

Hátha valaki szerzeményi javait adta illy törvénytelen feltételek alatt zálogba, azok iránt mit kell tartani?

Azt, hogy noha a' törvény csak az ősiek' törvénytelen feltételek alatti zálogolását tiltja, mégis azt a' szerzeményekre nézve is kell érteni; mivel a' törvény nem engedte meg a' szerzőnek, hogy szerzeményéről a' törvénnyel összeütköző rendelést tehessen, azaz, zálogba adja a' jószágot, mégis annak visszaváltását lehetetlenné tegye; — hanem mégis különbség van a' kettő között, t. i. hogy ha az ősiek zálogoltatnak el törvénytelen feltételek alatt, az iránt per kezdetvén, a' törvénytelen feltételek megsemmisítvén, tüstént vissza lehet a' jószágot váltani, — de nem a' szerzeménybelieket, hanem azokra nézve a' törvénytelen feltételek, törvényesekkel cseréltetnek fel, és az esztendő' eltelésével lehet csak kiváltani.

V. A' zálogos szerződés' feltételei' általruházására, elsőbbségi jognál fogva, vagy a' megintés' elmulasztásából, a' zálogos bíróság előtt; a' kereset alapítatik **I. r. 60. cz.** Meg kell mutatni a' keresetre, a' vérségi összeköttetést az elzálogolóval; a' javak' ősiségét, és így a' jog' közösségét; továbbá, hogy a' jószág valósággal zálogba adatott, s azután hogy a' megintésnek meg kellett volna törvény szerint történni, és elmulasztatott.

A' többi perek azok, melyek az egyéb szerződésekben szoktak eredni.

Jegyzés. Ha olyan a' haszonbérlei szerződés, hogy egyszerre bizonyos summa letétetvén annak esztendőnkénti kamatja szolgál fizetendő esztendei haszonbérül, az illy haszonbérlet valósággal záloggá változtatik, **26. August. 1806. Horváth.**

A' béres haszonról.

Mi a' bérbe-adás?

Olly egyességi szerződés, melly mellett valaki akár munkáját, akár a' vele-éléssel el nem fogyaszt-ható vagyonát, bizonyos és meghatározott summa pénzért, bizonyos időre használásra másnak átadja. Az átvevő, haszonbérlónek mondatik.

Ha a' jószággal bizonyos eszközök sütt barmok is adatnak bérbe, vissza kell-e azokat téríteni a' béres esztendő' kiteltével?

Igenis, még pedig azon számmal, és mineműségben, ha bár azok a' használat alatt elkoptak, a-vagy elvesztek volna is; azért a' bérló, a' béres idő' kiteltével hasonló nemben és értékben előállítani tartozik.

Mi módon szűnhet meg a' bérleti szerződés?

Mivel a' bérbe adást-vevést különös környü-lások szülték, p. o. valaki azért adja bérbe jószága-it, mivel maga restel, vagy nem tud gazdálkodni, és a' bérbe-vevő különös kedvelője a' gazdálkodás-nak, ezen körülmények a' maradékokra nézve meg-szűnhettek; — azért a' haszonbérloi szerződés, egyik vagy másik szerződő fél' közbejött halála által, a' meghatározott esztendő' eltölte előtt is megszűnhet; 's a' maradékok attól elállhatnak, úgy mindazonáltal, hogy ha a' bérbeadó' maradéki állanak el a' szerző-déstől, a' bérlónek javításait, mellyeket reménység' fejébe tett, és költségeit is megtérítsék; ha pedig a' bérló' maradéki mondanának fel, azokat nem köve-telhetik.

Mi a' törvény és igazság, ha a' haszonbérló, a' szerződés' feltételeit nem teljesíti? hátha telje-síti, és mégis a' bérbe-adó által a' jószágból e-rőszakosan kivettetik?

Ha a' haszonbérő a' szerződés' feltételeit nem teljesíti, annak betöltésére a' kerületi táblára perbe idézethetik; vagy ha restel a' bérbeadó perlekedni, ön hatalommal a' jószágból kivetheti, és másnak adhatja bérbe; ellenben, ha a' haszonbérő teljesíti a' feltételeket, a' kötött esztendő'k' eltölte előtt a' jószágból kivetni nem lehet, ha mégis kivétnék, az alispán által magát rövid úton visszahelyheztheti; és a' kivetés által okozott kárait, haszonvételeit, 's költségeit megítéltetheti.

Milyen nemei vagynak még a' szerződésnek?

Olyanok, melyek által valamely jószágnak, vagy vagyonnak használata ingyen és bér nélkül engedtetik másnak, mint a' természeti kölcsönben, a' hol ha a' használat által el nem fogyasztható vagyon kölcsönöztetett, p. o. valaki egy pár lovat, vagy ökröt kölcsönözött mástól szántásra, vagy más dologra, a' végzett munka, 's engedett haszonvétel után, természetiben tartozik visszaadni a' kölcsön vett jószágot, és ha vissza nem adná, magát hatalmaskodási perbe keveri, mint a' más' tulajdonának erőszakos letartóztatója. — Ha pedig a' használat által elfogyasztható vagyon kölcsönöztetett, p. o. búza, vagy pénz, azt hasonló értékű és nemű vagyonban kell visszaadni — melyet ha visszaadni nem akarna, adóssági-per úton, a' költségek' megtérítése mellett, rajta követelhetni.

A' gondviselés végett ingyen elfogadott jószágot a' tulajdonosnak, a' mikor kéri, vissza kell adni; különben mint letartóztató, hatalmaskodási perrel fenyegetik a' letartóztatott vagyon' visszaadása mellett 28: 1638; 106: 1647. *ha pedig még el is tagadná, bebizonyodván ellene az eltagadott vagyon' valósága, két annyit érőben tartozik visszaadni, 's a' melletti becsülete' vesztesére ítéltetik.* 1622: 16. §. 1.

Az adósságról.

Hányféle az adósság?

Kétféle: világos, melly mind mennyiségére, mind mineműségére nézve meghatározott, és az adóstól magától is elismertetik; és

Nem világos vagy határozatlan, mellynek mennyiségét maga a' felperes sem tudja, 's azt a' perben fogja felvilágosítani, 's birói elhatározástól függ; ilyen adósságok leginkább a' társas kereskedésből eredők.

Mellyek nevezetesb nemei az adósságnak?

A' kölcsönből, hitelbe-adásból, tévedt fizetésből, és a' számadásból eredett adósságok.

Mi a' kölcsön magyar törvény szerint?

Olly uzsorás szerződés, mellynek erejével a' vele élés által elfogyasztható vagyon nem ingyen, hanem bizonyos bérért adatik által, p. o. 100 forint, esztendei használatra, 6 forint bérért.

Jegyzés. Régenten a' magyarok minden kölcsönt ingyen, bér nélkül, írás nélkül adtak egymásnak; de ma már a' számos köztők lakó idegen nemzetbeliek régi hitelöket elrontván, akár ingyen, akár írás nélkül, kivált pénz-kölcsönözés, riikán történik; — eltanulták a' zsidóktól, görögöktől az uzsora-vételt, kik mindenkör uzsora mellett kölcsönöztek, 's mivel gyakran igen nagy uzsorát vettek, a' törvény azért határozta száztól hat forintot vehetni, mi már ma kamatnak neveztetik; uzsorának pedig az mondatik, ha valaki száztól hatnál többet zsarol.

Mik megkívántatók a' kölcsönről szöllő kötelezvényekben?

Hogy azokban a' hely a' hol, a' nap és esztendő a' mikor kelt, világosan kitétessék, a' pénznek

neme és mennyisége, a' hitelezőnek és adósnak neve, 's a' feltételek meghatározottan feljegyeztessenek; — minden igazítástól vagy vakarástól tiszta legyen — és a' mennyire lehet, ha nem egész kiterjedésében is, legalább a' summa mennyisége az adós által íratassék.

Van-e más neme is a' kötelezvényeknek?

Van, mellyben a' hitelező és adós' nevén, a' pénz' mennyiségén, a' helyen és napon 's esztendőn kívül semmi más írva nem foglaltatik, 's úgy szólván tiszta papiros, a' honnét olaszosan *charta-bianca* nevet is visel; ennek ereje az, hogy a' hitelező azon esetre, ha az adós fizetni nem akarna, tetszése szerint írhat bele feltételeket, és azoknak elfogadására az adós magát előre kötelezte.

Ha a' kamatról semmi említés nincs a' kötelezvényben, tartozik-e mégis az adós megfizetni?

Ha a' kötelezvényben nincs a' kamatról említés, törvény szerint kamat nélkül kölcsönözte pénzét a' hitelező; — azonban ha a' fizetésre határ-idő van téve, és a' határ-napra az adós le-nem fizette adósságát, attól fogva, — valamint ha határnap sem volna, a' birói megintéstől, a' kamatokat is fizetni köteles. *Végz. 7. l. 155; 16. l. 156*; vagy ha birói megintés nem történt, a' perbe idézés' napjától, *Klempai' perében Sept. 9-én 1796.* hozott ítélet szerint.

Ha a' kamat+fizetés köteleztetett, mégis milly esetekben nem fizettetik?

Ha az egyenes adós meghal, és az örökösök nem voltak értesítve az adósság felől; azért ha soká marad és összegyűl a' kamat, elvesz; valamint akkor is elvesz, és nem fizettetik kamat, ha az adós elegendő vagyont ajánlott a' hitelezőnek per nélkül, de ő azt elfogadni nem akarta, vagy pedig a' tőkét maga az adós felmondta, de a' hitelező felvenni nem akarja. *Végz. 3. l. 154; 20. l. 157.*

A' magyarokat millyen bíróság elébe lehet idézni tartozásaikért?

Minden magyar lakost a' maga illető birája eleibe, sőt a' váltóbeli követelésekre nézve is, miután az 1840: t. cz. szerint honunkban is Váltó-törvényszékek állitattak.

Ezen itt előszámlált esetekben mimódon történik az idézés 's végrehajtás?

A' váltó-törvényszékre már bemutatott és a' megjelenésre határ-napot nyert kereső-levél, másolatban a' magyar kir. kancellária' útján azon megyéhez utasítatik, mellyben az adós lakik, és a' megye a' szokott úton egy arra való tagja által közli, 's ekkép' perbe idézi; — hasonlóképen történik a' végrehajtás is.

Az idegenek megvehetnek-e mindenféle adósságokat a' magyarokon?

Nem, hanem csupán tulajdon adósságaikat, nem pedig a' netalán másoktól nyereség-végett megvetteket is, p. o. azon adósságot, mellyel magyar magyaroknak tartozik, — az ilyen adósság elvesz, 41: 1662.

Mi a' hitelből származott adósság?

A' hitelből származott adósság az, melly a' boltban megvásárlott portékák', vagy mesterembereknél csináltatott ruhák', avagy más szerek' árának a' vételkor ki nem fizetéséből eredett; mellyet a' boltosok, és mesteremberek az arra készített hitelező könyvekbe beírnak, 53: 1723, 's onnét valamelly hiteles személy által kiíratván, az adós ellen fél próbát teszen; ha pedig a' boltos vagy mesterember hitét is leteszi mellé, egész próbát teszen. II. r. 17. cz.

Mi a' tévedt fizetés?

Ha olyannak fizetünk, kinek nem tartozunk, vagy azt fizetjük, mi már meg van fizetve. — Az illy tévedt fizetést vissza lehet követelni az adóssági bíró

előtt, a' keresetet alapítván az I. r. 71. cz. 1752: 17, 1723: 42.

A' tévedt fizetésben a' kamat fizettetik-e?

Ha az, kinek a' történt tévedt fizetés birói módon értésére adatik, egyszersmind annak visszafizetésére megintetik, 's azt nem teljesíti, igenis, 37: 1729. különben nem.

Hogy neveztetik az, ki a' más adósságát magára vállalja?

Azon személy, ki másért jót áll, 's adósságát, ha netalán fizetni nem tudná, magára vállalja, kezesnek neveztetik. Meg kell azonban jegyezni, hogy a' kezes csak akkor tartozik az egyenes adós helyett fizetni, midőn már annak épen semmije sincsen, 's a' bíró már mindenét elfoglalta, 's még sem telt ki az adósság, — kivevén az általános jót-állót, a' ki mindig fizetni tartozik, akár fizethet az egyenes adós, akár nem.

A' kezes hogy' mentheti fel magát a' fizetés alól?

Úgy, ha a' kezes észrevehén, hogy az egyenes adós nagyon kezd vesztegetni, a' hitelezőt meginteti, hogy adósságát iparkodjék megvenni, 's ez késedelmeskednék, és későbbben az adós mindenét elvesztegetvén fizetni nem tudna: a' kezes sem köteles fizetni, mert a' hitelező egyenesen maga restségének tulajdonítsa, miért nem követelte adósságát az adós' fizethető állapotjában.

Melly bíró előtt kell a' kezest perbe idézni?

Ha az egyenes adóssal együtt mellesleg idéztetik, az egyenes adós' birája eleibe, akár volna az a' kezesnek illető birája, akár nem; ha pedig külön perrel kerestetik, akkor tulajdon illető birája elébe kell idézni.

Az adósságra nézve, milly renddel határozta meg a' törvény a' bíróságot?

A' nemesekre és szabadosokra nézve, kik valamely törvényhatóság alá nem tartoznak, illy renddel: hogy a' legkisebb summától kezdve 200 fűg csak a' szolga-bíró előtt lehet és kell kezdeni az adóssági pert, 200 forinton felül 3000-ig akár a' szolga-bíró akár az alispán előtt, — 3000 forinton felül 12,000-ig az alispán előtt, és 12,000 forinttól kezdve határozatlan summáig a' kerületi tábla előtt.

A' kereset alapítatik az adóssági perekben *Mátyás VI. t. 17. cz. Ulászló I. r. 38: cz. 1659: 31,* és ha a' kamat is követeltetik. 1647: 144.

Ha valami kötelezvény valakinek fizetésbe, vagy valami követelésbe adatik által, azonban vagy nem valóságos, vagy meg nem vehető, a' megcsalatott mi tevő?

Ha minden jótállás és szavatosság nélkül elfogadta valaki a' más kötelezvényét fizetésbe vagy követelésbe, ha nem valóságos, vagy meg nem vehető, magának tulajdonítsa; de ha szavatosság mellett fogadta el, mindenkor keresheti pénzét, a' kötelezvényt visszaadván előbbi tulajdonosának.

Az adóssági kereset-levélbe milly záradékot kell szükségképen beiktatni?

„Betudván a' betudandókat, és levonván a' levonandókat“ — ezen záradékot mindenkor szükséges a' kereset-levélbe beírni, nehogy, ha már a' követelésből valami kifizettetett volna, a' felperes azt is láttassék követelni, különben ezen záradék' kihagyásával könnyen patvarkodás' büntetésébe keverheti magát.

Mivel bizonyítatik az adósság?

Kötelezvénynyel, ha t. i. abban minden törvényes megkivántatóságok meg vannak, és akár igazítástól, akár vakarástól menttek; — tanúvallással, a' kik p. o. jelen voltak a' pénznek felvételén; és a' kamat' fizetéséről szőlő ellennyűgtatvánnyal; — a' bol-

tosok' és mesteremberek' hiteles könyvök' kivonatjával a' mellé tett esküvéssel.

Ha a' nap, vagy hónap, avagy esztendő fel nem jegyeztetett a' kötelezvénybe, honnét számítatik a' kamatfizetés?

Ha a' nap maradt ki a' kötelezvényből, akkor a' következő hónap' első napjától; — ha pedig a' hónap maradt ki, a' következő esztendő' első hónapjától; — ha pedig az esztendő maradt ki, akkor vagy a' birói megintéstől, vagy a' perbe idézéstől számítatik a' kamat.

Mi a' betáblázás, 's mi végből kell tenni?

Az adósságnak azon hatóság. előtti kihirdetése, és jegyző-könyvébe való beírása, mellynek kebelében az adós lakik és valamit bír; a' végett, hogy egyéb hitelezők előtt a' kielégítésben elsőbbséget nyerjen.

A' betáblázásnak hol kell történni?

Mindenkor azon köztörvényhatóság előtt, hol az adósnak javai fekszenek, mellyekre a' betáblázás intéztetik. P. o. a' nemesi és jobbágyi javakra nézve az illető megye' közgyűlése előtt — sz. k. városokban 's jász-kun kerületekben fekvőkre nézve a' városi tanács' rendes ülésén — a' hajdú városokban a' ker. gyűlésen — a' bányai vagyona nézve pedig a' bányászti hegymester és jegyző előtt történik a' betáblázás. 1840: 21. §. 1.

Jegyzés. A' most idézett törvény' 2-ik §. szerint más hatóság alatt fekvő vagyonokra még akkor sem terjed a' betáblázás, ha azok csak részei vagy tartományai volnának is a' nagyobb jószágoknak, vagy uradalomnak, mellyre a' betáblázás történt.

Megyei kis-gyűlésen lehet-e betáblázni?

Lehet, de törvényes ereje csak azon közgyűléstől számítandó, mellyen a' kis gyűlés' jegyző-könyve hitelesítetik. Ugyanazon közgyűlésen történt betáblá-

zások pedig különbség nélkül egy napon történnének tekintetnek. §. 3.

A' betáblázás' érvényességére mi kívántatik?

Hogy előbb történjék, mint a' csődület iránti folyamodás bíróság elébe adatik.

A' betáblázás milly jogot ad?

Csődület esetében más hasonnemű adósságok előtt, melyek betáblázva nincsenek, kielégítési elsőbbséget ad: korábbi-betáblázás a' későbbi betáblázás felett elsőbbséggel bír. Egy napon, vagy egy gyűlésen betáblázott adósságok az adóslevel' kelte szerint sorozandók, vagy fizetendők. §. 5.

Betáblázást milly javakra lehet intézni?

Az 1840: 21. óta csupán ingatlan javakra, — és az eddigi szokás, mely az ingókra is adott elsőbbséget, azon törvény kihirdetésétől három évig marad erejében. §. 7.

Mik kívántatnak a' betáblázáshoz?

Hogy a' kötelezvények mindenkor eredetben mutattassanak elő, a' kereskedői könyvek' kivonatai pedig és váltótörvényszékek' olyan ítéletei, melyekre nézve a' hitelező az adósnak ingó javaiból teljes kielégítést nem nyert, hiteles formában iktattassanak be. Továbbá hogy a' betáblázandó követelés határozott sommáról szólljon. — §§. 8. 9.

Jegyzés. Ha valamely kötelezvény betábláztatna, mielőtt az abban kitett pénzt, vagy értéket az adós hitelezőjétől átvette, a' betáblázásból eredő elsőbbség azon időtől számítatik, midőn a' pénz' vagy érték' átadásával teljesezésbe ment a' kötelezés — §. 10.

Általános betáblázás a' kir. városokra nézve áll-e?

Kir. városokban nem, hanem mindenkor ki kell jelelni a' betáblázandó fundust, vagy egyenkint megnevezni, ha mindnyájára ki akarja terjesztetni. — §. 14.

Jegyzés. 1. Megyékben történhetnek általános betáblázások, de erejük csak a' megyebeli javakra terjed. §. 13.

2. Minden sz. kir. város tartozik betáblázási könyvet tartani, 's az úgy nevezett föld-könyvvel összekötni.

Mit, ha az adós maga kijelelte polgári ingatlan vagyonát a' betáblázásra?

Akkor egyéb javaira kiterjeszteni nem lehet a' betáblázást. §. 16.

Eladható-e ily polgári vagyon, mellyre betáblázások történtek?

Igen — de a' vevő addig, le ne fizesse árát, míg a' betáblázott követelések vagy kifizetve nincsenek, vagy a' hitelezők megegyezésével biztosítva; különben a' hitelezőknek kezességgel tartozik minden kárért. §. 17.

Ily eladásoknál mi a' városi tanács' kötelessége?

Tudósítani a' hitelezőket, hogy legfőlebb egy hónap alatt követeléseik biztosítása iránti kívánságukat jelentsék ki. S ha a' követelők nem nyugodnának meg abban, hogy követeléseik egyéb vagyonokra írassanak át, hanem kielégítést kívánnak: a' vevő — ha csak másféleképpen nem egyez a' hitelezőkkel — a' fizetést mindig a' városi tanács előtt teljesíti; 's a' tanács az illető követeléseket kielégítvén, csak azt fizeti az eladó kezéhez, a' mi fenn marad — §. 17.

Jegyzés. 1. Ha a' nevezett egy hónap alatt nem jelentené ki akaratját valamely hitelező, a' vevő választásától függ, azon követelést a' maga terhére átiratni, vagy a' városi tanácshoz leírni.

2. Magától értetődik, hogy ha a' betáblázással terhelt vagyonnak csak része adatik el, a' biztosításnak csak az eláttandó részre nézve kell megtörténni, — mellyre nézve ha a' szükség kívánja, a' tanács sommás uton rendel. §. 18.

Nemesi javakra nézve lehet-e a' betáblázás' ezen módját használni, melly a' fentebbiek szerint a' k. városokra meg van állapítva?

Igenis szabadságában áll bárkinek a' megye' közgyűlésétől küldöttség' kinevezését kérni, melly a' javakat hitelesen összeírja, felméri, 's munkálódásának valóságáról felelettel tartozik. — §. 19.

Jegyzés. Az illy javokról különös jegyző-könyv vitetik.

A' betáblázással terhelt nemesi javak' eladására milly rendelet?

A' vevő tartozik az illető követelőket tudósítani 's őket kielégíteni, vagy követeléseiket magára vállalni, — különben a' betáblázott követeléseket tartozik viselni, ha az egész vételbeli summát letette is. — §. 20.

Jegyzés. Ugyan ez áll akkor is, midőn az adós valamelly törvényhatóság alatt levő 's általános betáblázással terhelt minden birtokát eladja, — ha bár más hatóság alatt birtokai megvolnának is. §. 21.

Egyébíránt a' betáblázás hogy szok történni?

A' bemutatott iromány az illető közgyűlési vagy tanács ülésben felolvastatik, 's végzés által betáblázottnak jelentetik, mi mind a' jegyző-könyvbe iktatandó, mind a' betáblázott irományra feljegyzendő, — sőt ha kivántatik, hiteles bizonyítmány is adandó. Ezenkívül a' betáblázott iromány' másolata egy különös e' végre szolgáló jegyző-könyvbe beírandó. — A' betáblázási könyvet szabadon kiki díj nélkül megtekintheti — 's illő díj mellett belőle a' levéltárnok által kivonatott adatni, bár kinek joga van. §§. 11. 12.

Hát a' kitáblázás hogy történik?

A' betáblázott kötelezvénynek visszaváltásával ugyanazon hatóságnál, mellynél a' betáblázás történt. A' kitáblázandó kötelezvényt eredetiben kell bemutatni, — melly ha eltéved, az iránt az illető fél folyomodik, 's megsemmisítés és kitáblázásért esedézik. Az illető hatóság a' betáblázott kötelezvény' másolatát a' h. t. tanácsnak megküldi, melly körlevél és hírlapok által is kihirdeti, 's egy évi határ-időt tűz ki, — ezen

idő' elfolyta után ha senki igényeit reá nem bizonyítja be, a' kitáblázás megtörténhetik. — Ha valaki ellen hamis, vagy kifizetett kötelezvény tábláztatik be, 's ez perútján felmentetett, a' felmentő ítélet mellett történhet a' kitáblázás. -- §. 22.

Mi a' betáblázás díja?

200 ftnál többről nem szőlő kötelezvényektől 1 ft. 30 kr. — 200 fton felül 3 ft. — a' kitáblázásért díj nem jár. §. 23.

Jegyzés. Fiuméra nézve ezen szabályok nem állnak.

Az örökösödők tartoznak-e az adósságokat fizetni?

Igenis, még pedig az örökösödés' erejéig; — ha azonban nem az adós után örökösödnek, nem tartoznak fizetni; p. o. ha valaki, elei által elidegenített jószágot maga pénzén szerez vissza, abból sem apjának, sem nagy-apjának avagy testvéreinek adósságát nem tartozik fizetni; — valamint a' gyermekek atyok' adósságát nem fizetik akkor, ha az atyok hamarébb meghalt, mintsem nagy-atyok, és így nem atyoknak, hanem nagy-attyoknak örökösödtek.

A' per-költségeket ki fizeti?

Az alperes mindenkor tartozik a' felperesnek költségeit is megtéríteni 1659: 31. *Végz. 3. lap 154.* hanemha az alperes per nélkül is ajánlotta akár a' tőke-adósságot, akár annak elégtételéül szolgálendő elégséges vagyont, de azt a' felperes el nem fogadta. A' felperes is megtéríteni köteles az alperes' költségeit akkor, ha minden igaz ok és alap nélkül kezdte a' pert. *Végz. 21, 22, 23. l. 157.*

Jegyzés. Ha a' hitelező 32 észkendő alatt sem kamatot nem vett, sem a' tőke-sommát vissza nem kérte, sőt csak barátságosan sem szőlította fel az adóst, akár egyik, akár másik fizetésére: minden követelését, az időmúlás által elvesztette.

A' végrehajtás mikép' történik?

Ha az elmarasztalt adós, kész pénzzel nem fizetheti tartozását: az illető végrehajtó bíró kimegyen, és az adós által kinevezett, vagy — ha ő az elégtételre szolgálendő vagyont kinevezni nem akarná — a' nyertes fél által kinevezendő vagyont bírói zár alá veszi, egyszersmind határ-napot rendel, melyet azon megyében kihirdet, 's mellyen azután az ingó, vagy királyi városban fekvő vagyonok, árverés' útján, többé soha vissza nem válthatólag, örökbe, a' többet ígérőnek eladatnak, a' bejött pénzből pedig a' hitelező kielégítetik. A' nemesi fekvő vagyon ugyan el nem adatik, hanem bírói zálogképen a' nyertes hitelezőnél hagyatik, mind addig, míg az adós a' rajta fekvő pénzt ki nem fizeti. 183²/₆: 15.

Hátha a' végrehajtó bíróság' körében nincsen elég vagyona az elmarasztalt adósnak, mit kell tenni?

Azért, ha más hatóság alatt volna vagyona, a' végrehajtás azon megyéhez utasítandó megkereső-levéll mellett folytatik.

Hát a' kerületi táblán hozott elmarasztaló ítéletek hogy' hajtatnak végre?

Ha az elmarasztalási summa nem több 12,000 forintnál, csak az illető megyéhez küldendő megkereső-levéll mellett vétetik foganatba; melly kiterjesztetik azon esetre is, ha akár több akár kevesebb legyen az elmarasztalási somma, de a' végrehajtás' következtében az elmarasztalt adósnek vagyonai árverés alá bocsátandók; — melly esetben az illető megyéhez utasított megkereső-levéll mellett, a' megyei bíróság fogja azt eszközölni; ha pedig az elmarasztalt summa 12,000 forintnál több, a' kerületi táblától kiküldendő tábla-bíró fogja azt eszközölni, kivevén az árverés' útján eszközözendő elégtételt, melly mindenkor az illető megyére tartozik. 183²/₆: 15.

Van-e helye az ellentállásnak?

Az ellentállás, ha az elégtételre szolgáló vagyonyok' összeírása' és megbecsülése' alkalmával tétetik, elfogadható, hanemha arról a' kötelezvényben az adós már előre lemondott volna; különben a' bíróság az árveréskor semmi esetre el nem fogadhatja. 183²/₆: 15.

Ha valamelly olly vagyon neveztetik ki az elégtételre, mellynék haszonvételei becsü által megtudandók, mire kell figyelmezní, és kik lesznek becsúsók?

Hogy az olly jószágokban a' haszonból le kell előbb vonni a' reá fordítandó munka-bért, és csak a' mi tisztán fennmarad, az lészen az igazi haszon; az olly haszon' megbecsülésére pedig, a' hozzá értők közül, az elmarasztalt adós nevezhet kettőt, és a' becsültető bíró egyet; ha pedig az elmarasztalt fél nevezni nem akarna, helyette is a' bíró fog nevezni, a' kik hit alatt tartoznak az elejőkbe adott vagyont, színte úgy az abból jövő hasznót megbecsülni. 183²/₆: 15.

Az árverés alá bocsátott javak' eladására nézve, melly határ-idők szabatnak a' törvény által?

Az ingó vagyonra nézve három hónap, melly alatt azt egyszer tartandó árverés után a' többet ígérőnek által kell adni; — a' polgári fekvő vagyonra két hónap, melly idő alatt kétszer lehet azt egy-egy hónap' közbevetésével árverés alá bocsátani, — és ha a' másodszori árverésen a' becs-árnál is kevesebbet adnának érte, oda kell adni; — a' nemesi fekvő vagyonra nézve pedig, három hónapi idő közbevetésével, csak egyszeri árverés fog tartatni, a' mikor a' legtöbbet ígérőnek, ha mindjárt a' becs-árnál kevesebb volna is, által kell adni, és bírói zálogban fogja bírni mind addig, míg pénze le nem fizettetik. 183²/₆: 15. §. 18.

A' kir. városhban lakó nemes ellen az elmarasztaló ítéletet ki hajtja végre?

Az ingó javaira nézve mindig az illető megyei bíróság, — városi telkére nézve is ugyanaz, de mindenkor a' tanács' tudtával; — és ha a' megyei bíróságnak a' városi tanács az illý végrehajtást ellenzené, egyenesen a' város ellen fordítatik a' végrehajtás, és a' város' vagyonából fog eszközöltetni. **78, 93: 1647.**

Ha az elmarasztalt adós, ugyanazon fekvő vagyont akarná az elégtételre átadni, mellynek árába elmarasztaltatott, mire kell figyelmezní?

Ha azon vagyon most talán kevesebbet érne, és az elmarasztalt somma belőle ki nem telnék, egyéb vagyonaira is kiterjesztessék az elégtétel; ha pedig többet érne, különben is az **183²/₆: 15.** szerint árverés alá fog jónni, 's az elmarasztaltának maradjon a' felesleg, nem úgy, mint a' *Végz. 33. l. 160.* mondja, hogy: ha bár többet ér is most az eladott sommánál, mégis annyiban adassék a' nyertesnek.

A' csődületnek mikor van helye?

Midőn az adós, vagy annak örökösei, vagy a' hátrahagyott jószág' gondnoka az illető bíróság előtt kijelentik, hogy az adósságok a' vagyont meghaladják; — vagy midőn a' hitelezők, egy vagy többen — bizonyítják be a' fizetési tehetetlenséget 's kérnek csődületet. — **1840: 22. §. 5.**

Jegyzés. A' csődület' megnyitását kérheti bármelly hitelező olly kötelezvénnel, vagy váltóval is, mellynek fizetési ideje nem járt le.

A' csődület feletti biráskodás hová tartozik?

1) Bejegyzett kereskedőkre, közkereseti társaságokra nézve biráskodik azon hatóság, mellynek körében a' bukottnak kereskedési telepje vagyon. Ha ezen telep p. o. királyi vagy kiváltságos városi ható-

ság alatt van — azon hatóság, — ha pedig megyei, vagy földes úri hatóság alatt — mindenkor a' megyei törvényszék bíraskodik. Ha pedig a' telep több hatóságok alatt fekszik; melly hatóság előbb megkeresetik, fog bíraskodni a' csődületben. — Tekintetbe nem vétetvén, a' bukott bír-e nemesi jogokkal vagy javakkal.

2) Be nem jegyzett kereskedőkre nézve, ha nemesek és egyszersmind nemesi javakat bírnak, mindenkor az illető megye, hol a' javak fekszenek — ha pedig több megyékben fekszenek, hol a' bukott lakik, — és ha rendes lakást nem tart, vagy épen külföldön lakna, az illető kerületi tábla — ha pedig több kerületekben feküdnének a' javak, — a' hitelezők' folyamodására ő Felsége által kijelelendő királyi tábla bíraskodand.

A' kir. városokban lakó nemesi javakat nem bíró nemesekre, valamint egyéb városi hatóság alá tartozókra nézve — a' városi tanács bíraskodik. Első bírósági hatósággal ellátott mezővárosokban lakó nemesekre nézve pedig az illető megye bíraskodik. Végre

Minden egyéb nemesek és nem nemesek felett, ha bár földes úri hatóság alatt laknának is — mindig az illető megyei törvényszék bíraskodik. Fiuméra nézve az ottani váltó és kereskedési törvényszék' illetősége a' csődület feletti bíraskodás. A' Jászokra, Kunokra nézve hatóságaik bíraskodnak. A' hajdukra nézve — első bíróság a' városi tanács — főlebbviteli bíróság a' ker. Törvényszék, — 's onnan a' hétszemélyes Tábla 1840: 22. §. 1.

Hátha a' bukott ellen más bíróságok előtt perek vannak folyamatban — vagy már le is folytak?

Az első esetben — áttétetnek a' csődületi bírósághoz, 's ott íteltetnek el. A' másodikban, ha már lefolytak 's vegkép elintéztettek 's főlebbvitel útján megvizsgáltattak is, szinte áttétetnek — de csak osztályozás felett bíraskodik a' csődületi bíróság. — §. 2.

Jegyzés. Ezen rendszabás alól kivételnek: az ingatlan nemesi javakra nézve indított perek — és bányászti keresetek, — a' javak azonban a' csődületi tömeghez tartoznak 's osztályozás és kielégítés tekintetéből a' csődületi perhez adandók. — §. 3.

Hát az olly zálogokra nézve, melyekre a' váltó-hitelezőnek a' váltó T. könyv I. R. 193. §. és I. R. 198. §. szerint zálog és megtartási joga van?

A' csődületi bírósághoz át nem tétetik, hanem marad a' váltó-törvényszéknél. §. 4.

A' csődületi per megkezdése hogy történik?

Ha az adós maga fedezi fel bukását, 's csődületet kér — a' csődületi bíróság köteles annak megnyitását azonnal megrendelni. Ha pedig a' hitelezők kérnek csődületet — folyamodást intéznek az illető bírósághoz, városokban a' tanácshoz, megyékben az alispánhoz — a' fizetési tehetetlenséget bizonyító próbákkal együtt. §. 6.

'S a' megkeresett bíróság kötelessége miből áll?

A' folyamodást azonnal közli, mellékleteivel együtt a' panaszlottal, kitűzött rövid határ-napra személyes vagy ügyviselője általi megjelenését meghagyja, hogy akkoron a' városi tanács, vagy megyei törvényszék előtt tartozási, követelési állapotját minden halogatás nélkül kimutassa.

Jegyzés. A' megyékben az alispán — rendes időn kívül is a' panaszlottnak kitűzött határ-napra a' törvényszéket összehívni köteles.

A' kitűzött határnapon a' bíróság mit tesz?

Ha bíróság' illetősége ellen kifogás tétetik — mi később nem történhetik — haladék nélkül ítéletet hoz, miután a' felek' bizonyítványait fontolóra veszi, 's ha szükséges lenne, az adósnak vagyonbeli állapotját a' hely' színén megvizsgáltatja, — 's ha mind a' két részről bemutatott bizonyítmányokból, vagy vizsgá-

latból az adósnak fizetésbeli tehetetlensége valóságos, vagy alaposan gyanítatik: a' csődület' megnyitását azonnal megrendelni tartozik. §§. 7. 8.

A' fizetési tehetetlenség alaposan miből gyanítható? 's milly okok elegendők a' csőd' megrendelésére?

Ha az adós megszökik, vagy elrejtezik — ha a' megrendelt időre meg nem jelenik, 's értékét kimutatni vonakodik — ha ellene bebizonyítható, hogy hitelezőivel elengedés végett egyezkedik — 's végre ha a' kereskedő könyvekből világos, hogy a' tartozás a' követelést felülmulja, vagy ha a' könyvek rendesen nem vitetnek, vagy éppen meghamisítatnak. §. 10.

A' csőd' megnyitását elhatározván a' bíró — mi következik?

Ugyanazon ítéletben egyszersmind az adósnak ingó ingatlan javait zár alá véteti — 's neki követelési és tartozási állapotjának hit alatti felfedezésére határnapot rendel — a' csődületi tömegnek pedig ideiglenes gondnokot és per-ügyelőt rendel, a' bukott javainak összeírását elrendeli, 's a' hitelezők' összeírására határidőt tűz ki — 's ezen ítélet kihirdettetvén, a' csődület megnyitottnak tekintetik. §. 11.

Jegyzés. Ha a' bukott öregség, betegség miatt élelmét meg nem kereshetné, a' bíróság a' csődületi tömegből tartás fejében neki 6 vagy legfőlebb 20 krt rendel a' tömegből kifizetendőt, naponkénti élelmére — de ha a' per folyta alatt, más kereset módja nyílna — a' hitelezők' kérelmére ítélet által a' tömeg felmentetik. §. 12.

A' zár alá vétel ki által megy végbe?

Városokban két kiküldött tanácsbeli, megyékben a' törvényes bizonyosság által — másutt fekvő javakra nézve pedig átküldő levél mellett az illető hatóság által. A' felfedezési eskü a' csődületi bíróság előtt tétetik le — ha azonban más törvényhatóság alatt lak-

na — szinte átküldő levél mellett történik. Hasonlóul történik az összeírás is. §. 13. 14.

Az összeírásnál a' kiküldött tanácsbelieken, vagy törvényes bizonyyságon kívül kinek kell még jelen lenni?

A' tömeg' gondnokának, vagy megbízottjának — szabadságokban áll a' hitelezőknek is.

Mire kell figyelmezní az összeírásnál?

Ha a' bukott' vagyoni közt el nem tartható dolgok is lennének, azok eladatnak. Az ingatlan nemesi javak iránti jogokat tárgyzó irományok lepecsételtetnek — 's az illetőknek kiadatnak. Továbbá — ha a' bukottnál némelly bepecsételt letétemények találtnak, mellyeken név, vagy más ismertető jel van, fel nem bonthatók, hanem az összeírásba világosan körülírandók 's a' tömeggondnoknak átadandók.

Mit, ha a' bukott köz tisztviselő volt — 's nála pénztár, köz-pénztári szekrény találtnak?

Azok lepecsétlendők — 's minden irományokkal együtt a' csődületi bíróságnak átadandók, — melly azzonnal tudósítani tartozik azon hatóságot, mellyet a' pénztár illet, — 's megjelenvén annak megbízottjai, a' pénztár felnyitattik, és ha abban némelly magánosokat illető letétemények találtnának: azok míg követeltetnek, a' tömeg' gondnokánál tartandók, a' többi pedig a' hatóság' megbízottjainak kiadatik. A' hatóság pedig tüstént megvizsgálván a' számadásokat, a' fölösleget — ha volna — a' tömegnek átadni köteles, — ha pedig követelése volna, a' csődületi tömegnek joga van követelni. §. 17.

Milly javakra nem lehet az összeírást kiterjeszteni?

Azon ingatlan javakra mellyek a' bukott' feleségének sajátai — ha i. i. az adós-leveleket alá nem írta, — továbbá a' bukott tisztviselő fizetésére. §. 18.

Hát ha a' bukott osztatlan állapotban van vérésgével?

Csak azon javakat lehet összeírni, mellyek kizárólag a' bukott' tulajdonai — a' közösből illetőségére nézve pedig a' tömeg' gondnoka és perügylő az 183²/₆: XIV. Cz. utján keresetet indítani tartoznak. — §. 19.

Hát ha a' bukott valamelly közkereseti társaság tagja?

A' tömeg' gondnoka a' társaságokról szőlő Törvényczikk' értelmében a' bukottra eső részt a' társaságtól követeli, összeíratja 's zár alá téteti. Ha pedig valakivel csak közösségben élne, társasági szerződés nélkül, szinte összeírandók a' talált tárgyak, azon megjegyzéssel, hogy közösöknek állítatnak. §. 20. 21.

Az összeírás hány példányban készítendő?

Két példányban — egyik a' gondnoknak, másik a' bíróságnak átadandó. §. 22.

A' tömeg-gondnok (ideiglenes) az összeírás után mit teend?

Az összeírt javakat, kereskedését, 's követelését tárgyzó irományait a' bukottnak kezéhez és számadása alá veszi, — mik el nem tarthatók, a' hitelezők' összejötteig is eladatja árverés utján, — egyebekre gondosan felügyel felelet terhe alatt, a' per nélkül behajthatókat behajtja. Mellyeket pedig per nélkül behajtani nem lehet, — a' perügylő ideiglen is tartozik törvény utján behajtani, vagy az e' féle perek' bevégezését sürgetni, — 's a' 2. §. szerint a' más bíróságok előtt folyó perek' áttételét tüstént eszközölni. §. 23, 24.

A' hitelezők' összehívása hogy történik?

Közönséges összehívó végzés által (edictalis citatio). — melly végzésben világosan kiteendők:

- a) A' csődületi bíróság' megnevezése,
- b) A' bukottnak neve,
- c) A' hitelezők' megjelenésének helye 's határnapja,
- d) Az ideiglenes tömeg-gondnok' neve,
- e) A' kirendelt ideiglenes perügylő' neve,
- f) Azon felszóllítás, hogy kik a' tömegben bár milly jogcizmmelel valamit követelnek, a' kitűzött határidőre keresetöket beadják — későbbi követelések' beadásának helye nem lévén. §. 25.

A' kitűzött határidő mennyi lehet?

Harmincz napnál rövidebb — százhusznál hosszabb nem lehet. Ezen végzés minden esetre, az eljáró bíróság' kapuira kiszégezendő, 's a' kiszigezés napja is arra feljegyzendő. §. 26.

Az összehívó végzés' kihirdetése hogy történik?

A' kiszigezésen felül, azokra nézve kik az eljáró bíróság' törvényhatósága alatt laknak, ezen hatóság; más törvényhatóság alatt lakókra nézve pedig a' helytartó tanács útján történik a' kihirdetés. §. 27.

Jegyzés. Azon perekben, mellyek szabad kir. városok' tanácsa előtt folynak, a' városi tanács — megyékben a' törvényszék, — a' mezővárosi tanács előttiékben pedig a' tanács' kérelmére az illető törvényhatóság kéri meg az összehívó végzés' kihirdetése végett a' helytartó tanácsot. 'S a' helytartó tanács az összehívó végzést nem csak szokott körlevelek útján hirdeti ki, hanem azon hazai hirlapokban is, mellyek a' váltótörvénykönyv II. R. 214. §. következésében e' féle hivatalos hirdetmények' közlésére szolgálnak. §. 28, 29.

2. Nem szükséges a' helytartó tanács utján hirdetés, ha az eljáró bíróság' hatóságán kívül egy hitelező sem lakik. Ha pedig külföldön is volnának hitelezők — azoknak tudósítása a' m. u. Cancellaria útján eszközöltetik. §§. 30, 31.

*Ha a' bukott házastársával, vagy vele harmad-
ziglenes rokonival, vagy sógorságban levőkkel
terhes szerződéseket kötött — érvényesek-e?*

A' csődületet közvetlen megelőzőtt 15 napok alatt kötöttek igen — csak akkor, ha az illetők más alkalmas próbákkal bebizonyítják, hogy mi a' szerződésben foglaltatik, valósággal megtörtént. A' bukott többé, mihelyt a' csőd megrendelve van, vagyonáról nem rendelkezhetik — 's ha valamit elidegenít, mint csaló tekintendő. §. 32. 130.

Jegyzés. A' csőd' megrendelése után birói foglalás nem intéztethetik a' bukott ellen más bíróságtól.

Mit, ha a' bukott vagyonokat elrejt?

A' bukott, fél esztendőttől háromra' büntetődhetik a' vétséghez képest büntető per útján — §. 130. az pedig kinél rejtve volna valami, ha bebizonyítható, hogy tudva vette kezéhez, mint orgazda büntetendő, — ki pedig a' bukottól szinte tudva a' csőd' megrendelését, javakat vesz, — ingyen tartozik visszaadni. §§. 33. 34.

Hát ha valaki ingó zálogot birt a' csőd előtt?

Tartozik a' tömegnek kiadni — de a' tömeg a' zálogon fekvő követelést azonnal tartozik kifizetni. És ha a' zálogtartó, 's perügylő, gondnok közt a' zálog iránt valamelly kérdés támadna, a' csődületi bíróság sommás úton ítél, és végrehajtást is eszközöl. §. 35.

Mit, ha a' csőd' megrendelése után örökösödik vagy végrendelet által vagyonhoz jut a' bukott?

Haladék nélkül összeírandó 's a' tömeghez adandó.

A' haszonbérlore és haszonbérbe-adóra milly szabály?

Ha a' haszonbérbe-adó esik csőd alá, a' szerződés fel nem bomlik; ha a' haszonbérbe vevő, megszűnik a' szerződés, melyet a' jelen törvények' hirdetésétől fogva törvényes bizonyság előtt kell kötni, 's törvényes átadással megerősíteni, 's az illető hatóságnak bemutatni. §. 37.

Ha az összeírás alá bizományt árúk 's másnak kétségtelen sajátjai kerültek, a' tulajdonos hogy keresheti?

A' hitelezők' összejövedeleig is beadhatja kérelmét a' csődületi bírósághoz, melly kereset-levelében körülírja a' tárgyat, mellyet sajátjának állit, ahozi jogát megmutatja, és a' módot, mellyen a' bukotthoz került, 's valósággal összeíratáskor a' tömegben találtatott. §. 38.

Jegyzés. Ezen rendelés alá tartoznak a' feleség' valóságos ingókbani hozományai is, mellyek még természetben meg vagynak — és hozománybeli adós levelek is, mint annak sajátjai. §. 39.

A' hozományon kívül mit követelhet a' feleség az ingókból még?

Csak a' mi kizárólag számára és gyermekei számára készült tulajdon, ruhák, fejérenmü, ágynemü, 's azon bútorokat, mellyek nevével, vagy gyermekei nevével meg vannak jegyezve. Többi követelései az osztályozás alá tartoznak.

Jegyzés. A' férj, felesége csődületi tömegéből az előszámláltakon kívül minden találtató ingókat követelhet. §. 40, 41.

Mit, ha mesterember' vagy napszámos' eszközei, szerszámai kerültek összeírás alá?

A' tömegből azonnal kiadandók. §. 42.

Mit követelhet az, ki a' bukottal együtt lakott? 's vele valamit közösen birt?

Természetben csak azon tárgyakat követelheti a' tömegből, mellyek kizárólag általa használtattak, — a' közösen birt tárgyakból pedig az eladási árnak felét, §. 43. És az e' féle követelések a' tömeg-gondnok, perügylő 's netalán a' helyben levő hitelezők' kihallgatása után sommás úton íteltetnek el a' bíróság által. A' követelő azonban biztos kezeszt állítani tartozik, hogyha később a' csődületi per' folytában el-

lenkező bizonyítatna be — a' tárgyat, vagy annak árát visszafizetendi. §. 44.

Hát ha a' hitelezők' összejövedele után adatik a' bírósághoz ily nemű kereset?

Akkor még azon választmány is meghallgatandó, melyet a' hitelezők kineveznek (erről alább lesz szó) és ha a' választmány sem ellenkezik, haladéknélkül kiadandók a' kereset alá fogott tárgyak — vagy ha bíróság ítélet által helyesnek nyilvánítja. §. 45.

Mit, ha a' hitelezők' megjelenésére szabott határnap bekövetkezik?

Minden követelő személyesen vagy törvényes ügyviselője által köteles megjelenni a' bíróság előtt — s követelését szükséges oklevelekkel együtt két példányban legfőlebb 3 nap alatt beadni. §. 46.

Szinte azok is — kik más bíróság előtt perlekedtek, kötelesek követeléseiket külön kereset-levél mellett két példányban beadni. Az egyik példányhoz, mely a' bíróságnál marad, az eredeti per csatlandó minden okleveleivel; a' másikhoz, mely a' perügyelőnek adatik, azon oklevelek melléklendők az eredeti perből, melyek a' kereset igazolására szükségesek. §. 47.

A' csődületi kereset-levél ki ellen intéztetik?

A' tömeg ellen — a' gondnok' vagy perügyelő' megnevezése nélkül. Új kereset levélre nincs szükség, ha a' bukott elhal. §. 48.

A' kereset-levélben mik világosan kiteendők?

A' beadás' napjáig járó kamatok — pontosan kiszámítva az egész kereseti mennyiség — s még az osztályozás iránti kívánság is okokkal támogatva — s mind ezekre nézve ítélet kéretik. §. 49.

Hátha valamelly hitelező a' kitűzött három nap alatt követelését szükséges próbákkal be nem adhatná?

Az akadályt azon három nap alatt tartozik bejelenteni, 's a' bíróság haladék nélkül ítéletet hoz a' perügyelő' kihallgatásával; 's ha az akadályt fontosnak találja, új rövid határidőt engedhet. És ezen új határidő megtartandó, különben többé keresete fel nem vétetik. §. 50.

Jegyzés. Az említett ítélettől fölebbvitel nincs.

A' megjelent hitelezők először is mit teendnek?

A' három nap alatt szótöbbséggel egy három tagból álló választmányt neveznek, az ideiglenes gondnok' számadásait átveszik, 's megvizsgálás végett a' választmánynak átadják; az ideiglenes gondnok' jutalmát meghatározzák — 's ha akarják újra megválasztják jövődjére, vagy újat választanak, 's vele megalkusznak. §. 51.

Jegyzés. Ha az ideiglenes gondnok a' neki rendelt jutalommal nem elégszik meg — a' bírósághoz folyamodhat. —

2. Az érintett választásoknál a' hitelezők egyenlő szavazattal bírnak; ha pedig két egyenlő részre oszlanak, azon rész határoz, mellynek követelési tőkesummája nagyobb. §. 52.

3. A' fentebbieket a' hitelezők ha 3 nap alatt nem teljesítik, a' bíróság teljesíti. §. 53.

A' csődületi kinevezett választmány' kötelessége mi?

Az ideiglenes gondnok' számadásait megvizsgálja, azokra észrevételeit megteszi, a' tömegnek átadását az új gondnok' kezére eszközli. §. 54.

Mit ha az érintett észrevételekben az ideiglenes gondnok meg nem nyugszik?

A' bírósághoz adhatja ellenészrevételeit, és a' bíróság határoz sommás úton, 's végre is hajtja ítéletét. A' meg nem elégedő fél fölebb viheti ugyan ez' ítéletet, de a' végrehajtás a' végítélet után történhet. §. 55.

Milly hatósága továbbá a' választmánynak?

A' gondnok csak ezen választmány' jóváhagyásával tehet eladásokat és szerződéseket, valamint annak jóváhagyásával rendelkezhetik a' bejött pénzekről — 's azért a' tömeg által kiadott oklevelek a' választmány' egyik tagja által aláírandók.

Ha némelly tömeghez tartozó javak még eladandók volnának, ezen választmány határozza el. §. 56, 57.

Az érintett eladásokra nézve milly kivételes szabályok?

Az ingatlan nemesi javak a' csődület' bevégezése előtt nem levén eladhatók, azon ingók sem, melyek' műveléséhez szükségesek. §. 48.

'S a' nemesi ingatlan javak' eladása hogy történik?

Mindenkor árverés' útján — de azoknak egészen vagy részenkinti eladását a' választmány határozza meg — eladás alá azonban ki nem teheti. Az eladás előtt azokat megbecsülteti, 's az árverésről tudósítja azokat, kik azon javakra betáblázva vagynak, 's magának az árverésnek teljesítését a' tömeg-gondnokra bízza. — Az árverés becsű áron kezdendő — 's ha vevő nem találkozik, a' választmány új határidőt tűz ki, a' midőn a' becsű áron is eladandók a' javak. §§. 59, 60, 61.

A' bejönni szokott pénzekről a' választmány felelős-e?

Igen — és csak olly helyekre adhatja ki, hol teljes bátorság van, különben minden kárért eleget tenni köteles, — sőt arra is ügyelni tartozik, hogy a' csőd' bevégezésekor a' kiadott pénzek kész pénzben behajthatók legyenek. §. 62.

A' választmány' hatóságához még mik tartoznak?

A' szükséges költségeket, mellyek nem halaszthatók, a' gondnok által kifizetteti. Ha a' gondnok'

hűdenségét vagy alkalmatlan voltát tapasztalná, a' csődületi bíróság előtt tüsténti elmozdítását kéri, — 's ha a' bíróság a' vádat alaposnak találja, az elmozdítottat számadásra szorítja, 's a' választmány' kijelölésére új gondnokot nevez. §. 64.

Jegyzés. Ezen ítélet sem vihető fölebb.

A' beadott példányokkal mi történik?

Egyik példány a' bíróságnál, egy csomóban a' beadás' rende szerint sorozva, jegyezve megtartatik — másik a' perügyelőnek tüstént kiadatik, kinek ítélet mellett meghagyatik, hogy a' keresetek' minősége és valósága iránt észrevételeit megtegye 's kitűzött határnapra a' bíróságnak bemutassa. 'S ezen határnap rendesen 15 — 's legfőlebb 45 napra terjedhet, ha t. i. a' hitelezők' száma nagy. §. 65.

A' perügyelő ezen határidő alatt mit teend?

Észrevételeit megteszi, de csak a' keresetek' minőségére és valóságára nézve, nem pedig osztályozásokra nézve; mellyek ellen pedig észrevétele nincs, világosan szinte megjegyzi — minden hitelezőre nézve külön irást készítvén, — 's a' kitűzött határnapokon két példányban beadni köteles. §. 66.

Hát azon követelésekre, mellyek más bíróság által tétettek át?

A' mennyiben azokban végső bírói ítélet nincs, kifogást csak a' kereset' valósága 's minősége iránt tehet. Ha azonban illy perekben az adós megjelenés vagy védelem' elmulasztásaért makacssági ítélet által el van marasztva — vagy váltó keresetben a' váltóbíróság által sommás úton fizetési végzés hozatott, melly ellen a' törvényes idő alatt az adós kifogást nem tett, — ha az illy elmarasztalás, vagy fizetési végzés (váltótörvényszéki t. i.) a' csődület' megnyitásakor végre nem hajtattott, (ámbátor ítélt dolog) szabad a' perügyelőnek mind azon kifogásokkal élni, mellyek a' kereset' valóságát érdemileg tárgyazzák. §§. 67, 68.

Mit, ha ez is megtörtént?

A' bíróság a' sorozat iránt végítéletet hoz, melyben egyszersmind a' perügyelőnek díját is meghatározza. §. 79.

Az első osztályhoz mik tartoznak?

1) A' tömeg' kezelésére szükségesképp fordított költségek, hova a' tömeg-gondnok' és perügyelő' díja, 's a' bukottnak netalán tartására történt kiadások is tartoznak.

2) A' megyei törvényszék előtt lefolyó csőd-perekben a' bírói eljárásnak díja, mely az 1000 frtot meghaladó, de 10,000 fra nem menő perekben 25 forint — 10,000-tól 50,000 ftig 50 f. — ezen summán felül pedig határozatlan summáig 100 ft. a' bíróieljárás' díja, 's mindenkor a' megye' házi-pénztárába fizetendő; — 1000 forintot meg nem haladó tömegtől díj nem jár. A' többi bíróságnál a' régibb szokás áll.

3) A' végrehajtási költségek.

4) A' közhivatalbeli letétemények, pénzek vagy ingók, mennyiben azok természetben még ki nem adtak, vagy az érettek bejött pénz ki nem fizettetett. Es a' tisztviselők' hivatalos számadásából eredett elmarasztalások.

5) Minden közadóbeli tartozások.

6) Bányászati kir. urburai tartozások — ugyanazon időre.

7) A' folyó évi földes-úri tartozások.

Jegyzés. A' régibb e' féle tartozások ide nem tartoznak. §. 81.

Hát ha a' tömeg olly csekély, hogy ezen első osztálybeli követelések kifizetésére sem elég.

Akkor a' fent említett sor szerint intéztetik a' fizetés, ha a' hátrább álló követelésekre mi sem jut is. §. 82.

A' második osztályhoz mik tartoznak?

1-ör A' gyámsági elmarasztalások.

2-or A' bukott' cselédjeinek bére egy évre.

3-or A' kereskedői segédek' bére az 1840: 16.

cz. 31. §. értelmében.

4-er Az orvosi és gyógyszerári követelések egy évre.

5-ör A' temetési költségek; még pedig egészen csak akkor, ha a' bukott a' csőd előtt holt meg, ha pedig azután, mint szegény eltemetendő, 's csak az elkerülhetlen költségek fizettetnek.

6-or A' lakásbér, félévre a' csőd előtt.

7-er Kéményseprő' bére egy évre a' csőd előtt.

§. 83.

Ha az első osztálybeli követelések' kielégítése után nem marad annyi, hogy a' második osztálybeliek teljesen kielégíthetnének, mi történik?

A' 2-ik osztálybeliek közt az elsőből maradt vagyon aránylag a' követelés mennyiséghez képest felosztatik. §. 84.

A' harmadik osztályhoz mik tartoznak?

1-ör A' bukottnak ősi adósságai, mellyek az örökség' átvételekor már be voltak táblázva, vagy az átvétel után hat hónap alatt betábláztattak. Ezen adósságok a' bukott' ősi adósságának erejéig megelőzik a' bukottnak még korábban betáblázott saját adósságait is, — magok közt pedig a' betáblázás' sora szerint fizetendők azon örökségből, mellyet terhelnek. Azon ősi adósságok, mellyek be nincsenek a' fentebbiek szerint táblázva, a' bukottnak tulajdon adósságai előtt elsőbbséggel nem bírnak.

2-or A' bukott feleségének törvényes hitbére, melly a' mágnásoknál 400, nemeseknél és polgároknál 200, nem nemeseknél pedig 40 for. tesz p. pénzben. Ezen jegypénz az ingókat csak akkor terheli, ha ingatlanok nincsenek. Megelőzi pedig a' bukottnak még

azon adósságait is, melyek ellene házassága előtt betábláztattak. Így minden birói ítélet által megállapított vitalitiumok is, ha azok az ítélet' kihirdetése után hat hónap alatt betábláztattak, vagy ha ingatlanok nincsenek, 's az illető törvényhatóság előtt bejegyeztettek.

3-or A' feleségi hozomány és jegyajándék, ha annak valósága 's a' férj' kezére jutása, sőt nemesekre nézve az ingatlanokba történt beruházására bebizonyítatik.

Jegyzés. Szükség azonban, hogy az e' féle hozományok, kereskedőknél az 1840: 16. t. cz. 9. §. értelmében a' Czim bejegyeztetésekor szinte bejegyeztessenek; ha pedig később házasodna meg, hat hónap alatt az egybekelés után — vagy azonnal, ha házassága után kerülne kezéhez. — Nem kereskedőkre nézve hat hónap alatt a' kézhez kerülés után betábláztassanak, különben más bejegyzett, vagy betáblázottak előtt nem bírnak elsőbbséggel.

4-er A' bukottnak a' 21: 1840. értelmében betáblázott adósságai.

5-ör A' bukott által kiadott vagy elváltalt váltóbeli kötelezések. §. 85.

Jegyzés. 1) A' 4. és 5. alatti követelésekre azonban megjegyzendő, hogy a' betáblázott hozomány, és a' bukottnak betáblázott adósságai, az ingatlanokra nézve bírnak a' bejelentett hozomány (a' fentebbidézett 16. 1840. értelmében) és váltóbeli adósságok előtt elsőbbséggel; — ellenben az ingókra nézve a' bejelentett hozomány és váltó adósságok megelőzik a' betáblázott adósságokat. 'S azért egyiket a' másikból csak akkor lehet fizetni, ha marad.

2) Ingóknak tekintetnek az ingatlanokhoz tartozó gazdasági ingó vagyonok, — de az ingatlan nemesi vagy nem nemesi javaknak csődület alatti jövedelmei az ingatlanokhoz számítatnak. §. 86.

Ha különösen megnevezett javakra történtek betáblázások, és ki nem kerül a' fizetés?

Más ingatlan javakra ki nem terjed a' betáblázás; ilyenkor az illy követelés a' közönséges adós levelek közé soroztatik. §. 87.

Ha a' csődületi tömegből ezen 3-ik osztálybeli követelések ki nem elégíthetők — mi történik?

A' betáblázott követelések egymás közt a' betáblázás' ideje szerint sorozandók. Váltó követelések pedig az aláírás, még pedig hiteles aláírás' ideje szerint sorozandók, azaz, ha azok az adós fél által a' váltótörvényszék vagy városi tanács' színe, vagy megyékben a' törvényes bizonyság előtt, a' kiadás' idejének és summának világos kifejezésével íratlak alá; — 's illy követelések, más váltói követeléseket megelőznek. Ezen rendszabály alá tartozik 's levonás nélkül kifizetendő, kereskedőnél a' törvény' értelmében bejelentett hozomány is, melly még a' hitelesen aláírott váltókat is megelőzi. Egyéb követelésekre aránylagos felosztásnak van helye. §. 88.

A' negyedik osztály alá mik jőnek?

1) A' bukottnál mint magány személynél letett tárgyak, mellyek a' csőd' megnyitásakor természetben már nem voltak meg.

2) A' bukott' feleségének be nem táblázott vagy be nem jegyzett hozománya.

3) A' közönséges adós-levelek.

4) Minden terhes szerződésből eredő tartozások.

5) Minden kivonati (auszugalis) adósságok.

6) Minden számadási követelések, mellyek az 1-ső osztályhoz nem tartoznak. §. 89.

Ezen 4-dik osztálybeli tartozások hogy fizettetnek?

Minden sorozás nélkül aránylag felosztatik a' 3ik osztályból megmaradt somma. §. 90.

A' kamatok megítéltetnek-e a' csődületi perekben?

Igen — és a' megírt négy osztályba megítélt követeléseknek kamatajai azon elsőbbséggel bírnak, mely-

lyel a' tőke, mitől fizetendők, — de ezen elsőbbség csak azon kamatoknak adatik, melyek a' csőd alatt járnak, és melyek a' csőd' megnyitása előtt egy évről hátra vagynak. §. 91.

Hát az 5-ik osztály alá mik tartoznak?

A' most fentebb említett kamatoknál régibb kamatok; 's ha nincs vagyon, hogy egészen kifizethessenek, aránylagos felosztásnak van helye. §. 92.

Mik a' 6-ik osztály alá?

Minden a' fentebbiekben elő nem számlált egyéb követelések, melyek elsőbbséggel szintén nem bírnak egymásközt, hanem felosztatnak. §. 93.

Az osztályozás iránti végítélet főlebb viheto-e?

Szabadságában áll bármely hitelezőnek, vagy per-ügyelőnek is, ha akár a' követelés' valóságát, akár osztályozását illető itélettel meg nem elégedne, azt főlebb vinni — 's a' főlebbvitelt más hitelezők' itéletére is kiterjeszteni. 'S a' főlebbvivő, tartozik szándékát külön iratba határozottan kijelenteni 's okait is előadni, de nem új próbákat. És ez történhetik 3 nap alatt az itélet' kihirdetésétől. §§. 96, 95.

Jegyz. A' gondnok, ha számadásait a' bíróság helytele-
neknek ítélte, 's elmarasztalta, szinte főlebbviheti, de birtokon kívül. §. 94.

A' bírósághoz beadott főlebbviteli bejelentéseket szabad-e a' feleknek még megtekinteni?

Igen — és ha egyiknek vagy másiknak az előadott főlebbviteli okokra észrevétele volna, legfőlebb 8 nap alatt a' bírósághoz beadhatja. §. 97.

A' csőd-perekben ki a' főlebbviteli bíró?

A' váltó-feltörvényszék, 's mindenkor birtokon belől. §. 98.

Jegyzés. A' más bíróságtól áttett perekben hozott itélettel meg nem elégedő fél szinte a' váltó-feltörvényszék-re viszi a' csőd-perrel együtt főlebb keresetét. §. 99.

Eltelve a' főlebbvitel' kijelentésére szabott határidő, mi a' bíróság' kötelessége?

Ítélet által a' főlebbvitelt elhatározza, 's az egész eljárást minden mellékletekkel együtt haladéknélkül a' V. Feltörvényszékre felküldi. §. 100.

A' V. Feltörvényszék' eljárására nézve milly szabály?

A' Feltörvényszék a' főlebbvitt csődületi pert 's azon pereket, melyek a' csődületi perrel együtt főlebbvitettek, a' mennyiben ezek felső vizsgálaton keresztül nem mentek, azonnal megvizsgálja 's ítéletet hoz. Ha az első bíróság' ítéletét helyben hagyja, továbbí főlebbvitelnek helye nincs, a' per végrehajtás végett az első bírósághoz haladéknélkül visszaküldetik. Ha pedig különbözőleg ítél, mint az első bíróság: a' hét-személyes táblához is fölvitetik, mely azt egyéb polgári perek előtt vizsgálat alá veszi — §. 101.

A' Váltó Feltörvényszék ítélhet-e olly követeléseket, melyeket a' csődületi bíróság mint valótlánokat elvetett?

Igenis — és ha olly követeléseket megítél, az osztályozásba nem ereszkedik, hanem a' követelések' valóságát illető kérdésekben ítéletét a' hétszemélyes táblához felküldi, 's ha a' Váltó-Feltörvényszék ítélete helyben hagyatik, az első bírósághoz sorozás végett visszaküldetik a' per. § 102.

Az illyképpen visszaküldött perrel mi történik?

Az újabb sorozást tartozik a' perügylő harmad nap alatt teljesíteni; mit a' bíróság a' hitelezőkkel azonnal közölvén, azok legfőlebb nyolcz nap alatt kötelesek észrevételeiket beadni. A' midőn a' bíróság, miután nyolczad napot enged ismét a' megtekintésre; ítéletet hoz, 's azt kihirdeti. §. 103.

Jegyzés. Huszonnég óra alatt, a' fentebbi módon főlebbvihető ezen ítélet, 's a' per a' felső bírósághoz felküldetik. §. 104.

A' végrehajtás mikor kezdődik?

Mihelyest a' per az első bírósághoz visszaküldetik, vagy ha a' felek főlebb nem is vitték a' pert. 'S hogy ez történhessék, a' csődületi választmány' kötelessége a' pénzek' behajtásáról gondoskodni — e' gondnoknak utolsó számadása ótai kezelését ismét megvizsgálni, 's ha abban meg nem nyugodna, a' bíróság elébe adni, melly tüstént ítél 's ha szükség, végre is hajt, (birtokon kívüli főlebbvitel fennmaradván) §§. 165, 166, 167.

Ezek után a' bíróság felszámítja a' megítélt követelések' egész mennyiségét, 's ha tömeghez ingatlan nemesi javak is tartoznak, mellyek el nem adathattak a' per' végeig, a' rajtok levő gazdasághoz tartozó ingókkal, az 1836. 15. értelmében, árverés alá bocsátja, egyik bírósági tag kiküldetvén; ha pedig más hatóság alá tartoznának a' javak, átküldő levél mellett teljesíteti. §. 108.

Az árverésről vezetni kellettő jegyzőkönyvben mire kell figyelmezní?

Hogy ingók' és ingatlanok' ára külön és szorosan elválasztva jegyeztessék fel. Magától értetődvén, hogy ha az árverésnél már a' megkívántató mennyiség bejött: az árverés azonnal megszűnik. §§. 109. 110.

Tisztára hozatván, 's pénzzé tétetvén a' tömeghez tartozó javak, a' kielégítés hogy menend végbe?

A' kifizetés' sorát a' gondnok bírói rendelés' következésében nyolcz nap alatt elkészíti 's annyi példányban beadja, hogy a' bíróságnál egy, 's minden hitelezőnek egy példány maradjasson. A' bíróság azonnal kiadja a' hitelezőknek, 's harmad napig észrevételeiket azok közölvén íteletet hozand, a' kifizetés' sorát megálapítja. §. 111.

Jegyzés. 1) Az 1-ső osztály' 1. 2. 3. számok alatti költségeket azon hitelezők viselik, kik kielégítést nyertek, és ha a' per' bevégezteig ki nem fizettettek, a'

biróság kinek kinek járandóságából aránylagosan le-
vonja. §. 112.

- 2) Ha az 1-ső és 2-ik osztálybeli követelések' kielégítése a' tömeget úgy kimerítené, hogy a' 3-ik osztálybeliek' kielégítése teljesen meg nem történhetne, nehogy a' 3-ik osztály alá tartozók közül egyedül azok szenvedjék a' hiányt, kik az ingókra nézve bírnak előbbséggel, az egész 2-ik osztálybeli követeléseknek, és az 1-ső osztálybeli 2. 3. 4. 5. 6. 7. alattiaknak kielégítésére fordított somma aránylag az ingatlanoknak árából is fizetendő. §. 113.

A' fentebbi fizetés' rendét megállapító ítélet hogy hajtatik végre?

A' bíróság azon ítéletet a' gondnoknak kiadja, és egy birói tagot küld ki, kinek jelenlétében a' gondnok a' megállapított rend szerint fizeti a' követeléseket,—s melly követelés egészen kifizettetik, az okleveleket átveszi, mellyek pedig teljes kielégítést nem nyernek, azokra a' kifizetett mennyiséget feljegyzi, 's nyugtatványt vesz. §. 114.

Jegyzés. 30 nap alatt ha valamelly hitelező illetőségét fel nem venné, azt a' gondnok birói kezek közé teszi. §. 115.

Megtörténvén a' kifizetések, mi van hátra?

A' gondnok és kiküldött tag jelentést tesznek, az okleveleket bemutatják, 's a' bíróság megszűntnek nyilatkoztatja a' csődöt. §. 116.

Hátha a' csőd' megszűntetése után a' bukottnak valamelly vagyona találkozni?

Azok, kik teljes elégtételt, vagy éppen semmit sem kaptak, birói foglalást kérnek, mi ugyanazon bíróság által azonnal teljesítendő, 's végrehajtandó. §. 119.

Jegyzés. Olly javak értetődnek, mellyek a' tömeghez tartoztak volna, vagy a' tömeg által indított perek' lefolytából származnak.

Hátha valamelly örökség száll a' bukottra a' csőd' megszűntetése után?

A' ki nem elégített hitelezők új csődöt nyithatnak, mellybe az új hitelezők is — ha vannak — meghívandók; 's ezen új csőd-per úgy foly, mint az első. §. 118.

Jegyzés. Csődperekben az említett kifogásokon kívül semmiféle perorvoslatoknak helye nincs — §. 119. Perbeli költségek a' felek közt kiegyenlítettnek tekintetnek 's meg nem ítéltetők. §. 120.

A' perügyelőt milly esetben lehet elmozdítani?

Ha a' kiszabott határidőket a' bíróság' felszólítására nem tartja meg — 's díjt sem követelhet. §. 121.

A' megyékre és kerületi táblákra milly rendelet?

Hogy az ügy hátramaradást ne szenvedjen, a' megyei törvényszék mihelyt a' csődper megkezdetik, egy választmányt nevez, melly áll egy elnökből, egy táblabíró, szolgabíró 's esküttből, és egy állandó jegyzőből; 's ezen választmány közben szöllő ítéleteket hozhat, de a' per' érdemét tárgyzókat csak a' törvényszék. Ez áll a' kerületi táblától nevezendő választmányra nézve is, melly áll elnökkel 's a' jegyzővel együtt öt tagból, kik törvényszünetek alatt is jelen lenni tartoznak. §. 122.

Felülfizetési keresetnek (actio ad superinscriptionem) 's ha van mikor? mikor nincs?

Azon javakra nézve, mellyek a' csőd' következtében vétettek birói foglalás alá, semmi esetben helye nincs. Azon nemesi ingatlan javakra nézve pedig, mellyek csőd előtt birói zálogképpen becsű mellett adattak valakinek kezére, vagy a' csődöt megelőző öt év alatt szerződés által adattak zálogba, indíthatnak felülfizetési keresetet azok, kiknek követeléseik ki nem fizetettek. Régibb szerződési zálogokra azonban, és árverés által más kezére jutottakra, valamint bármelly polgári javakra nézve is, felülfizetési kereset nincs. §. 123.

A' hamissággal párosult, vagy vétkes gondatlanságból eredett bukásra nézve milly rendelkezés van?

A' csődületi bíróság a' csőd' megnyitását megrendelő ítéletben egyszersmind a' bukottnak szoros kötelességévé teszi, hogy bukása' okait ugyanazon határidőig írásba foglalva beadja. Mit a' hitelezőknek megvizsgálni joguk van, sőt ha a' bukott okait alaptalanoknak látnák, vizsgálatot is kérni. Mit a' bíróság tartozik is megrendelni, szabadságában állván a' hitelezőknek a' vizsgálatot megnézni, úgy a' kereskedői könyveket 's levelezéseket is. §§. 125, 126, 127.

Mit, ha a' per' lefolytáig bebizonyíttatik, hogy a' bukott csakugyan álnoksággal élt, vagy vétkes gondatlanság miatt bukott?

A' kifizetés' rendét megállapító ítéletben kimondja a' bíróság azt is, hogy a' bukás hamisságból, vagy vétkes gondatlanságból eredvén, jövőre váltókat ki nem adhat, bejegyzett kereskedőnek nem tekintődhetik, 's hiteles kereskedői könyvet nem vezethet, — és ezen ítélet a' h. t. tanács útján kihirdettetik. Sőt nagyobb beszámítást érdemlő hamisság' vagy gondatlanság' esetében, a' bukott illető fenyítő bírájának átadatik, a' véték' bizonyítására szükséges irományokkal. §. 128. A' fenyítő bíróság pedig köteles azonnal perbe fogni a' bukottat, sőt ha az elszökéstől tartani lehetne, le is tartóztatni. §. 129.

Hamisságból eredett bukásnak mikor tekinthető a' bukás?

a) Ha a' bukott megszökik a' csőd előtt vagy után. —

b) Ha a' bíróság' idézésére sem maga, sem képviselője által meg nem jelenik.

c) Ha értékbeli állapotját felfedni nem akarja.

d) Ha ugyan bírói ítélet következtében bukásának okát adni nem akarja.

e) Ha valamit eltítkolt, vagy a' csőd alatt eladott. —

f) Ha hamis adósleveleket adott ki, vagy valóságos kötelezvényeinek kiadási napját előbbre tette.

g) Ha hitele' emelésére hamis leveleket használt — és

h) Ha valamelly számadása alá bizott, vagy le-
tett vagyont, vagy gyámsága alatti árva-értéket el-
tulajdonított.

Jegyzés. Kereskedőknél 's gyárosoknál hamisságból cre-
dett bukásnak tekintetik még 1. ha a' bukott könyveit
hamisan vezette, meghamisította, leveleket szaggatott
ki, vagy ragasztott beléjük; 2. vagy ha éppen nem is
vezet könyveket.

'S az illy bukás mint büntettetik?

Bűn perrel megbosszúlandó — 's fél évtől háro-
mig tartó tömlöczre íteltethetik. §. 130.

Hát a' vétkes gondatlanság esetei millyek?

1) Ha a' bejegyzett kereskedő könyveit rendet-
lenül vezeti, és évenként kereskedői mérleget (balance)
nem készít.

2) Ha valamelly kereskedő rövid idő alatt tete-
mes vagyont elpazarlott — 's nem tudja megmutatni
hogy szerencsétlenségek érték.

3) Ha, midőn látta a' kereskedő könyveiből,
hogy minden adósságait nem képes fizetni: a' he-
lyett hogy hitelezőit összehívná, bírói foglalás útján
mások' kárával egyik vagy másikat kielégíti.

Az illy bukás hogy büntettetik?

Azon felül mik már fentebb a' (124. §.) mon-
datak, fenyítő bíróság által egy héttől — hat hónap-
pal büntetethetik, különösen az előbbi kérdés' 3-dik
száma alatti esetben.

A' perosztó egyességről.

Mi a' perosztó egyesség?

Olly szerződés, mellynek erejével a' szerződő felek' szabad rendelkezhetősök alatt levő és perbe fogott jószágot, egyik a' másiknak vagy egészen, vagy egy részben, vagy bizonyos somma pénzért átadja. Melly perosztó egyességet, ha nem a' lefolyó per' bírása előtt történik, szükséges valamely hiteles hely vagy személy előtt tenni; sőt ha a' korona-ügyvéddel történne, még királyi jóváhagyással is jó lesz megerősíteni.

Mi az alapja a' perosztó egyességnek?

Mindenkor a' per' kétséges kimenetele, a' honnét az atyafiaknak megintése sem szükséges; — azonban meg kell jegyezni, hogy a' perosztó egyesség csak annyiban lesz erős, a' mennyiben a' szerződő csak a' maga részében egyezett, és a' mennyiben a' pernek kétséges kimenetele volt, — de ha nem volt, vagy pedig atyafiai' részére is kiterjesztette a' perosztó egyességet, vagy földre vették vagy megerőtlenítetik, az illetők által.

Ha valaki a' perosztó egyesség' megerőtlenítésére pert kezdett, 's azt megnyerte, megítéltetnek-e egyszersmind a' keresetbe vett javak is?

Nem, hanem a' perosztó egyesség' megerőtlenítése után keresheti csak azon javakat a' törvény' rendes útján, mellyekre nézve az tétetett.

Milly perek származhatnak a' perosztó egyesség körül?

Azok, mellyek egyéb szerződésekből.

A' hatalmaskodásról.

Mi a' hatalmaskodás?

Olly magános véték, melly által valaki akár valamelly vagyon' vagy jog' oltalmazása-, vagy visszaszerzésekor, ön bíróságát áthágva és készakarva, mást akár személyében akár vagyonában megsért.

Hányféle a' hatalmaskodás?

A' magyar törvény a' hatalmaskodást kétfelé osztja, nagyobb és kisebb hatalmaskodásra.

A' nagyobb hatalmaskodás' esetei melyek?

Mátyás VI. t. 15. cz. Utászoló I. t. 56. cz. II. r. 42. cz. szerint öt nevezetesebb és régi esete van a' nagyobb hatalmaskodásnak, u. m.

1) A' nemes ember' megverése vagy megsebesítése. —

2) A' nemes ember' megölése, joga' vagy vagyonai' védelmezése vagy visszaszerzése alkalmával.

3) A' nemesi birtok' hozzátartozóival való egész elfoglalása, nem p. o. csak részében.

4) A' nemesi udvar' megtámadása.

Az újabb törvény (10: 1723.) szerint ide számoltatnak:

5) Az ország' rendes biráinak és azok' képviselőinek letartóztatása, bezárása, vagy megverése.

6) A' menedék-hely' vagy levél' megsértése.

7) Az ország-gyűlésén panaszt tevők' panasztételökért való akármikori megverése.

8) A' kik az ország' vagy megye' gyűlésére 's törvényszékére menőket vagy onnét visszajövéket letartóztatják, vagy megverik.

9) A' katonai törvénytelen tettek, és szökött szolgák miatti vizsgálódásban levők' letartóztatása vagy megverése.

10) Az emberi tagok' megcsonkítói. I. r. 14. cz. *Sigm. III. t. 3. cz. 1723: 10.*

Ki a' bírája a' nagyobb hatalmaskodásnak, és mi a' büntetése?

A' nemesekre és szabadosokra, kik valamelly hatóság alá nem tartoznak, úgy szinte a' jobbágyokra nézve is, ha földes úr azokért elégtételt adatni nem akarna, a' királyi tábla; — a' polgárookra nézve a' városi tanács. Az öt elsőbb esetekben alapítatik a' kereset, *Mátyás VI. t. 15. cz. Ulászló I. t. 56. és II. r. 42. cz.* Az újabb törvény szerinti nagyobb hatalmaskodás' eseteiben pedig **10: 1723.**

Büntetése, az ország' zászlósaira nézve 's egyéb fő rendűekre **400** forint; a' nemesekre **200** forint; a' nem nemesekre **40** forint; *III. r. 5. cz. Végz. 16. l. 128. II. r. 43. cz.* azonban a' hatalmaskodó ősi vagyonaiból reá esendő részét, úgy szinte minden szerzeményi jószágait elveszti. *Végz. 11. l. 14; 16. l. 128.* de ezen jószágokat köz becsú szerint vissza lehet váltani *I. r. 56. cz.* a' perköltség és okozott kár, valamint az elszenvedett fájdalomakért ítelt pénz a' hatalmaskodó által megtérítendő. *Végz. 5. l. 120.*

Az elítelt jószágból $\frac{2}{3}$ az ítélő bíróságot, $\frac{1}{3}$ a' felperest illeti, a' többi pedig általában mind a' felperesé. **34: 1729. Végz. 11. l. 14.**

Hányfélekép' követtetik el a' nagyobb hatalmaskodás, 's mikép' történik az idézés?

Vagy egyes személy követi el azt, valaki mellé vett több emberekkel, vagy csak parancsolatot ad tisztjeinek és jobbágyainak 's küldi a' hatalmaskodásra.

Ha csak egyes személy követte el a' hatalmaskodást, egyedül fog perbe idéztetni a' maga illető bírása elibe; ha pedig mellé vett több emberekkel követte el, maga mint fő-hatalmaskodó perbe idéztetik, a' felvett emberekért pedig, ha kivált tulajdon jobbá-

gyai, ő tartozik a' törvénybe megjelenni; ha pedig fizetésbeli tisztje, vagy nemesek, vagy nem nemesek, és a' mások' jobbágyai voltak a' hatalmaskodásra felvett, avagy megbízott személyek: mind fejenként és egyenként idéztetnek perbe, és kiki tulajdon személye' díjában elmarasztaltatván, kiki magáért fizetni köteles, még tulajdon jobbágyai is a' földes úrnak, kik mindazonáltal földes urokon azt visszakövetelhetik.

Ha pedig küldöttek által követtetett el a' hatalmaskodás, és a' parancsolat vagy küldés bebizonyítható, úgy tekintetik a' küldő vagy parancsoló, mint-ha maga személyében jelen lett volna, azért az előbbi mód szerint maga is perbe idézendő.

A' nagyobb hatalmaskodási perben mit kell a' keresetre bebizonyítani?

A' mint t. i. a' sértés vagy csak személybeli, vagy vagyonbeli, a' szerint a' próbálandók különbölk; — ha személybeli, kivált az öt első és régi hatalmaskodási esetekben, a' nemességet, még pedig a' legszorosabb értelemben, és semmi kifogást nem szenvedhet oklevelekkel kell bebizonyítani. *Végz. 2. l. 20. 3. l. 21.* az utóbbi és újabb törvény szerinti esetekben pedig csak a' hatalmaskodást kell bebizonyítani; — ha pedig vagyonbeli, akkor azon vagyonokban, melyekben a' hatalmaskodó által megsértetett, legalább is egy esztendei békességes magán-kizáró birtok-gyakorlatot kell bebizonyítani.

Mi a' kisebb hatalmaskodás?

Olly véték, melly által valaki, minden igaz ok nélkül, előre kigondolt csalárdságból, és ártani akarásból, polgár-társát akár személyében, akár vagyonában megháborítja.

Jegyzés. A' kisebb hatalmaskodási eseteket meghatározni igazán nem lehet, mivel nálunk a' jó rend tartásra felügyelő hivatal különösen felállítva nem lévén, minden a' jó rend ellen elkövetett tetteket, úgy az ap-

róbb ragadozásokat is a' kisebb hatalmaskodási perrel büntetik.

Ki a' bírja a' kisebb hatalmaskodásnak, 's mi a' büntetése?

A' nemesekre és szabadosokra nézve mindenkor az alispány, a' polgárookra nézve a' városi tanács, és a' jobbágyokra nézve az úriszék; kivévén mégis azon eseteket, ha t. i. az ország' gyűlésén követtének el illy vétek, vagy pedig két megyei helység közt, minden megelőzött határ-villongás nélkül történt a' kisebb hatalmaskodás; — mind a' két esetben a' királyi tábla az ítélő bíró, a' kereset alapítatik **I. r. 68. cz. II. r. 67. cz. 1613: 23.**

Büntetése a' nemesekre nézve, valamint a' kir. városokra is, ha együtt követték el a' hatalmaskodást, **100 ft**; mellynek fele a' bírót, fele a' nyertest illeti **1625: 55.** A' nem nemesekre nézve is, kik nemesi jószágokat bírnak, és abból követik el a' hatalmaskodást, **100 ft**, noha ők csak **40 ft**ot vehetnek; — egyéb polgárookra, vagy nem nemesekre csak **40 ft**; azon kívül minden okozott kár' megtérítése, per-költség, és az okozott fájdalmak' megfizetése **II. r. 67. cz. 1392: 55; 1729: 42.** és a' netalán az elfoglalt jószágokra tett épületeknek és javításoknak elvesztése. **1542: 4.**

Hogy' követtetik el a' kisebb hatalmaskodás?

Szinte mint a' nagyobb hatalmaskodás, vagy egyes személy, vagy felvett emberekkel, vagy küldöttek által; itt azonban az idézés különbözik abban, hogy a' hatalmaskodásra felvett vagy küldött emberek, akár voltak tulajdon jobbágyai akár nem, csak hogy nem nemesek voltak, azokért mindig a' fő hatalmaskodó fog mind a' törvényben felelni, mind érettők fizetni; úgy a' tisztjeiért, sőt ha tisztjeinek hatalmat sem adott volna a' hatalmaskodásra, mégis érettők fizetni tartozik az, kinek tisztje elkövette **II. r. 48, 53. cz.** Mindazáltal visszakövetelheti az úriszék

előtt tisztjétől az érette fizetteket, *Ulászló I. t. 24. cz. 1647: 37; 1622: 65.* A' nemes felvett vagy küldött hatalmaskodók pedig személy szerint idéztetnek perbe, és kiki magáért fizet.

Ha a' kir. város köz akarattal követte el a' hatalmaskodást, hogy' idéztetik perbe, 's hogy marasztaltatik el?

Mivel a' kir. város' közönsége együtt véve teszen egy nemes személyt, azért a' városi bíró' személyében az egész közönség idéztetik az alispán eleibe, és mint egy nemes személy, csak egy nemesi személy' díjában marasztaltatik; — ha pedig egyes polgárok, sőt lakosok, vagy város' szolgálai is vétettek fel, avagy küldettek a' hatalmaskodásra, a' polgárok ugyan egyenkint idéztetnek, és kiki a' maga díjában elmarasztaltatván magáért fizetni köteles, a' lakosokért pedig és város' szolgáláért a' perbe idézett bíró, mint a' város' képviselője fog a' törvényben felelni, és a' város' pénztárából díjaikat fizetni. *1649: 18.*

Mellyek a' gyakoribb esetek, mellyekben a' kir. város hatalmaskodást követhet el?

1) Ha a' szomszéd földes urakat akár személyekben, akár jószágaikban, vagy jobbagyaikra nézve megsérti, vagy más nemeseket is jogaik' gyakorlatában megháborít.

2) Ha az alispánynak a' város' kebelében levő mérszárszéki es korcsmabeli mértékek' vizsgálását megakadályoztatná. *63: 1715.*

3) Ha a' város' határán túl is gyakorolná hatóságát.

4) Ha a' városban lakó nemesek' személyére és ingó vagyonaikra nézve bírószkodik.

5) Ha a' más törvényszékek' megkereső-levél mellett hozzá küldött ítéletét végre nem akarja hajtani, *Ulászló V. t. 9. cz.*

6) Ha a' nemesek' akármiféle házi szükséges eszközöket készítő cselédjeit akadályoztatná vagy háborgatná. 1723: 74.

A' hatalmaskodási perben mi különös figyelemre méltó van?

1) Hogy a' felvett, vagy küldött hatalmaskodókat név szerint kell előszámlálni a' vádlevélben, ha pedig vidékiek volnának, elég a' hányan voltak, számát megnevezni.

2) Ezen záradékot: „kihagyván a' törvény szerint kihagyandókat“ be kell a' vádlevélbe írni, nehogy a' kereső az előszámlált hatalmaskodó jobbágyok közé tudatlanságból nemeseket is kevert volna, 's azoknak díjában elmarasztaltassék, I. r. 82. cz.

3) A' hatalmaskodás' helye és ideje helyesen feljegyeztessék, hogy ha a' szükség úgy hozná magával, azt meg is mutathassa, II. r. 82. cz.

4) A' sérelemnek minősége és mennyisége meghatározatassék.

5) A' hatalmaskodásnak módja előadassék.

A' kisebb hatalmaskodási perben mit kell a' keresetre bebizonyítani?

Ha a' sérelem személybeli, csak a' sértés' mineműségét és mennyiségét 's törvénytelenységét; ha pedig vagyonbeli, akkor legalább is egy esztendei békességes magán-kizáró birtok-gyakorlatot.

Tehát a' vagyonbeli hatalmaskodásra mindig szükséges-e az esztendei birtok-gyakorlat' megmutatása?

Nem mindig szükséges; ez kívántatik csak az olly birtokosokra, kiknek nem törvényes czím alatt kezdődött birtok-gyakorlatuk, p. o. az erőszakkal foglalké. Az olly birtokosok, kiknek törvényes birtoki czímjök van, p. o. a' közbirtokosoknak, ha bár nem voltak is még a' közhasznok' gyakorlatában, azért abba bemehetnek, 's ha bemennek, azért nem ha-

talmaskodnak, 's nem lehet ellenök használni fegyver gyanánt a' birtok-gyakorlat' hiányát, mert tetszésektől függött azelőtt is gyakorlatban lenni vagy nem lenni, — elég hogy birtokosok.

Ha a' verekedő azon szempillanatban visszaverettetik, hatalmaskodás-e? hát időmulva?

A' verekedőt a' védelem' mérséklete mellett visszaverni szabad, III. r. 22. cz. Végz. 8. l. 126. sőt azon felül a' verekedőt perbe is lehet idézni; de időmulva, vagy a' kegyetlenebb visszaverés, nem csak hogy nem szabad, de maga után büntetést vonható, mert az időmulva történt visszaverés már nem ön védelem, hanem bosszuállás volt; — a' kegyetlenebb visszaverés pedig ön bírószkodás, a' mi nem szabad.

Ha a' közösből valamit elfoglalok, hatalmaskodó vagyok-e? hát a' többi közbirtokosok, ha engem a' foglalásban háborgatnak, hatalmaskodók-e? hát ha én őket, vagy ők engem megvernek, ki a' hatalmaskodó?

Én a' közösből szabadon foglalok, ha foglalhatok, valamint engem a' foglalásban szabadon háborgathatnak a' többi birtokosok, mert mindnyájan közös gyakorlatban vagyunk; 's ha én a' háborgató közbirtokosokat megverem, rajtok szárad, mert nem ön hatalmekkel kellett volna engem háborgatni, hanem bíró és per által, p. o. arányúsági perrel; és ha engem ők megvernek, én sem kereshetem, mert őket a' közöstől akartam megfosztani, és így egyikünk sem hatalmaskodó.

Ha én közbirtokos levén, most akarom magamat gyakorlatába tenni valamelly jognak, mellynek használatában eddig nem voltam, p. o. fáizásnak vagy legeltetésnek, melly eddig a' közbirtokosok által határozatlanul használtatott 's gyakoroltatott, 's azok nem engednek gyakorlatba menni,

sőt megvernek, vagy én azokat: — ki a' hatalmaskodó?

Én semmi esetre nem vagyok hatalmaskodó, mivel nekem, ha gyakorlatban nem voltam is eddig, mi ön tetszésemtől függött, elég a' gyakorlatra a' törvényes czím, t. i. hogy közbirtokos vagyok; de a' többi közbirtokosok, kik engem törvényes jogom' gyakorlásában háborgatnak, hatalmaskodók.

Ha vétő cselédem a' más udvarára, vagy házába szaladt, utána mentem, 's ott megvertem, hatalmaskodtam-e?

Nem, mert minden ártani akarás vagy a' más' jogai' megsértése nélkül tettem azt, mindazáltal a' netalán általam okozott kárt megtéríteni tartozom.

Ha valaki az erőszakkal elvitt vagyont ön hatalmával visszafoglalta, követelhet-e hatalmaskodási büntetést?

Nem követelhet, mert a' hatalmaskodást, ön hatalmával visszafoglalván az elvitt vagyont, visszafizette, *Végz. 22. lap 175*; mindazáltal kárpótlást követelhet.

Megtörténhetik-e, hogy a' tett egyforma, mégis különbözőkép büntettetnek a' tettek?

Megtörténhetik, p. o. két ember elvisz ugyanazon földről több vagy kevesebb szénát, vagy más termést; egyik azért, mert jogát tartja a' földhöz, 's ez ha megbüntettetik is mint hatalmaskodó, becsületes ember marad, a' másik mint tolvaj tömlöczbe is kerülhet; — vagy p. o. valaki utaz, egy ember előáll 's lovát kifogja, vagy egyéb portékáját elveszi, — egy más hasonlóképen előáll, 's a' másik lovát vagy egyéb portékáját elveszi: — az utolsót, meglehet mint útonállót 's ragadozót, ha megfoghatják, 24 óra alatt felakasztják, — az első pedig vagy semmit sem vétett, vagy csak hatalmaskodott, a' mint t. i. vagy

azt látta, hogy az utas kaszálóján vagy vetésén ment keresztül, vagy erdejéből fát vágott, 's kárt tett, vagy más követelése lehet az úton.

A' nemes és kiváltságosított közönségek egy díjt fizetnek-e?

A' nemes közönségek ugyan először egyet a' közönség' pénztárából, azután egyenkint a' hatalmaskodáson jelenlevők megidéztetnek, és kiki a' maga díját fizeti.

A' kiváltságosított közönségek pedig minthogy összevéve nem tesznek egy nemes személyt, mindnyájan a' hatalmaskodáson jelen levők megidéztetnek, és a' hányan voltak, annyi díjban marasztaltatnak el; melly az egész közönségre kivettetik.

Mellyek a' rendkívüli hatalmaskodási esetek?

1) Ha valaki a' hajósoktól és talpasoktól a' csupa átalmenetelért adót vesz, **100** arany a' büntetés.

2) Ha valaki valamelly hitfelekezet' egyházi épületeit, vagy azokhoz tartozó földjeit erőszakkal elfoglalja, **600** forint.

3) A' ki a' birói zárt feltöri, megszegi, 's áthalgja, **200** ft.

A' visszahelyheztetésről.

Mi a' visszahelyheztetés 's hányféle?

Valakinek erőszakosan elfoglalt vagyonaiba és jogaiba törvényes bírása általi behelyheztetése, — melly háromféle:

1. Rövid útu.

2. Ünnepeles gyakorlatból.

3. Ünnepeles gyökösségi jogból.

A' *rövid úton* kell keresni az alispán előtt, az erőszakos elfoglalástól számítandó egy esztendő alatt

22: 1802; 13: 1807. és az alispán a' folyamodót egy esztendő alatt visszahelyheztetni, vagy ha a' közbejöheto akadályok miatt vissza nem helyheztetethetné, legalább azt elkezdni — hivatala' elvesztése alatt köteles.

Az ünnepélyes visszahelyheztetés gyakorlatból kisebb hatalmaskodási per mellett kezdetik **32** esztendő alatt, akármikor; ha valaki az elfoglalástól számitott egy esztendő alatt nem kereste visszahelyheztetését, 's így a' foglalónak már esztendei békességes birtoka van; szinte az alispán előtt, a' keresetet alapítván, **1542: 4, 5, 15; 1625: 44; 1681: 11; 1802: 22.** Meg kell mutatni a' birtokbóli kivetést megelőző esztendei békességes birtok-gyakorlatot, vagy ha gyakorlata nem volt, a' gyakorlatra való törvényes czímet, p. o. tulajdonos jogot, a' haszonbérlo ellen az esztendők' kiteltével; vagy közbirtokosságot, a' háborgató közbirtokosok ellen 's a' t.

Az ünnepélyes visszahelyheztetés gyökösségi jogból, midőn a' birtokbóli kivetetés **32** esztendőn túl haladott, de a' jog a' szokott törvényes óvásokkal fel volt tartva, ha bár a' birtokba való visszahelyheztetésre sok akadályok volnának is, mint p. o. a' birtokos által időközben nyert kiváltságok 's a' t. a' királyi tábla előtt, — alapítván a' keresetet az egyéb gyökösségi perekre felhozott törvényekben, mivel gyakrabban gyökösségi próbát kell tenni; a' közbejöheto akadályok szinte azon perrel, a' kir. tábla előtt vagy elvettetnek, vagy megerőtleníthetnek.

Az erőszakosan elfoglalt jószágokat szabad-e visszafoglalni ön hatalommal?

Szabad igenis, **I. r. 68. cz. III. r. 22. cz.** de ha a' foglaláskor a' foglalót jól megverik, rajta szárad és nem keresheti, mivel ön bíróságát használta, és csak úgy, ha a' foglaló még esztendeig békességesen nem bírta a' jószágot; de ha már a' foglalástól esztendei békességes birtoka kitelt, akkor csak a' visz-

szahelyheztetés' útján bíró által lehet visszavenni az elfoglalt vagyonokat, de nem ön hatalommal is; mert az esztendei békességes birtok-gyakorlat után — noha a' maga tulajdonát — sem szabad hatalmaskodás' büntetése alatt, ön hatalommal visszafoglalni.

Miben különbözik az ön hatalommal visszafoglalás a' visszahelyheztetéstől?

Abban, hogy az ön hatalommal élő csak az ugyanazon elfoglalt vagyont foglalhatja vissza, de nem hasonló értékűt is, — azután az ön hatalommal foglaló, kárpótlást nem kereshet, sem hatalmaskodási büntetést nem kérhet; — de ki a' bíró által kéri magát visszahelyheztetni, ha már az elfoglalt vagyont a' maga valóságában visszavenni nem lehetne is, helyette hasonló értékűt, kárpótlással és hatalmaskodási büntetéssel követelhet, 's meg is ítéltetik.

A' hatalmaskodási per miben különbözik a' visszahelyheztetéstől?

Abban, hogy a' visszahelyheztetési perben nincs pénzbeli, sem helytelen keresetérti büntetés, azután a' visszahelyheztetést csak vagyonban, vagy jogban lehet keresni; de a' hatalmaskodási perben mind pénzbeli, mind helytelen keresetérti büntetésnek helye van, és nem csak vagyonra, vagy jogra, de a' személyre is kiterjeszthető.

Megegyeznek a' bíróságban, mert mindkettő az alispán előtt kerestetik, — és a' próbákban, mert mindkettőben vagy az elkezdett birtok-gyakorlatot, vagy a' gyakorlatra való törvényes ezímet kell megbizonyítani.

Mi a' helytelen kereset, és mi a' büntetése?

Midőn valaki más per helyett hatalmaskodásit kezd, azért a' büntetése is mint a' kisebb hatalmaskodásnak 100 forint; — elkövetetik pedig, midőn:

1) Csupán bosszantásból kezd valaki más ellen hatalmaskodási pert, még pedig olly tettért, mellynek még színe sem hatalmaskodás.

2) Ha valaki az ingyen birt jószág' birtokában magától a' tulajdonostól háborítatik, 's azért a' tulajdonost hatalmaskodási perbe idézné.

3) Ha a' hatalmaskodási per által valaki vagyon-tulajdont akar szerezni, p. o. ha a' hagyományos a' végintézet' betöltése, avagy örökösödési per helyett, a' hagyomány' letartóztatója ellen hatalmaskodási pert kezdene.

Mi által lehet a' helytelen kereset' büntetését elkerülni?

Az által, hogy a' kereset-levelet mindjárt még a' per' felvétele, vagy legalább a' perbe a' büntetés kérés előtt le kell tenni, 's a' keresetről lemondani: különben annyi helytelen keresetérti büntetést fizet a' kereső, a' hány hatalmaskodásit nyert volna.

Jegyzés. Miután a' nem nemeseknek is megadatott a' nemesek elleni személyes kereset; úgy tartom, ennekutána ők is kérhetik a' nemesek ellen a' helytelen keresetérti büntetést.

Ha a' jobbágyok hatalmaskodást követnek el a' földes uraság' közbejötte nélkül, hol pereltetnek?

Mindenkor az úriszék előtt, legyen az nagyobb vagy kisebb hatalmaskodás, melly úgy esik meg, hogy a' megsértetett a' szolgabíró és eskütt által meginteti a' hatalmaskodott jobbágy' földes urát úriszék' tartása iránt, a' melly megintés, alkalmaztatólag a' törvényekre, t. i. 29: 1609; 23: 1613; 41: 1729; III. r. 26. cz. magába foglalja, mellyik jobbágy mikor és millyen hatalmaskodást követett el? ezen megintésre köteles a' földes úr a' tartandó úriszék' határnapját a' megsértetettnek tudtára adni, 's azon napon a' hatalmaskodó jobbágyot törvény eleibe állítani, 's elégtételt szolgáltatni.

Hátha a' földes úr a' meghatározott napot is elhalasztaná, vagy egyáltalán fogva nem is akarna úriszékét tartani, 's elégtételt adni?

A' meghatározott úriszék' napját ugyan különös okokból egyszer szabad elhalasztani, de azt a' panaszolkodónak az újonnan rendelt úriszék' határnapjával tudtára kell adni, **32: 1681.** 's ezen másodszor rendelt napot többé el nem halaszthatja **100** forint büntetés alatt, nehogy a' szüntelen való halogatás által az igazság' kiszolgáltatását kijátsza.

Ha pedig egyáltalán fogva nem akarna úriszékét tartani, a' jobbágy megidéztetik a' kir. tábla eleibe a' nagyobb hatalmaskodásért, 's ott marasztaltatik el, a' földes úr pedig azért, hogy úriszékét nem tartott, és hatalmaskodó jobbágyaért elégtételt nem adott, az alispán eleibe idéztetik, és **100** forintba elmarasztaltatik, **41: 1729.**

Ha pedig a' jobbágy kisebb hatalmaskodást követett el: és a' földes uraság nem tartott úriszékét, 's jobbágyaért elégtételt nem adott; a' földes úr az alispán elébe idéztetik, és ott a' jobbágyaért is felelni tartozik, — és maga a' földes úr az elégtételt adni nem akarás' díjában **100** forint, a' hatalmaskodó jobbágy pedig a' hatalmaskodási büntetésben, azon alispán által elmarasztaltatnak.

*Ha a' panaszolkodó be nem tudná bizonyítani a' jobbágyra fogott hatalmaskodást, mi a' követke-
zése?*

A' földes úrnak az úriszék tartás által, úgy a' bepanaszolt jobbágyinak is, az okozott költségeket megtéríteni köteles.

A' vértagadásról és álorczáról.

Mi a' vértagadás? és mi a' büntetése?

Olly vétek, midőn valaki az ő negyed izigleni vérségi atyafiát megtagadván, azt törvényes jogaitól csalárdul megfosztani törekedik. Büntetése: a' tagadó azon jószágokat elveszti, melyekből ki akarta atyafiát tagadni, 's örökre szolgájává tételik a' megtagadottnak.

Melleyk esetei a' vértagadásnak?

1) Ha ki a' nemzetségi okleveleket eltitkolván, a' közös jószágokat új adomány által magának felkéri; 's ez által a' többi vérségi atyafiait abból ki-rekeszti.

2) Ha valamelly leány a' mind két ágat illető jószágokba magát fúszítja, 's ez által a' leány-ág-belieket a' közös jószágtól megfosztja. I. r. 39. cz.

3) Ha valaki szülőit, testvéreit, vagy oldalas atyafiait, eszelősöknek, bolondoknak, 's hold-kórságosoknak mondja, hogy az által tőlök a' jószágot el-tulajdoníthassa.

Jegyzés. Ezen esetekben, ha t. i. a' férfi-ágot illető jószágokba a' leányokat beeresztik, vagy a' bent levő leányokat ki akarják zárni, — vagy a' közös jószágok nem új adomány hanem más czím alatt felkéretnek, — és ha az tagadtatik meg, a' ki vérségi összeköttetésben nincs, mint az együtt nyerő idegenek egymás közt, a' vértagadásnak nincsen helye.

Hol kezdetik a' per a' vértagadás' büntetésére?

A' kir. táblán; a' kereset alapítatik, I. r. 38, 39. cz. 1723: 46. Meg kell próbálni a' vérségi összeköttetést negyediziglen, mivel csak negyediziglen tartozik mindenki vérségi atyafiát ismerni; de azon túl az atyafi tartozik magát a' származás' rendjén bebizonyítani: mindazáltal ha a' negyedizen túl levő atyafi magát 's vérségét bebizonyította, és mégis ta-

gadtatik vérsége, szinte büntetés a' következése, — be kell továbbá bizonyítani azon jószágokban, melylyekből ki akarják tagadni, a' jog-közösséget, — mert azért hogy valaki vérségi összeköttetését bebizonyította, nem következik, hogy a' jószágokból is részesessék.

Ki nevez a' magyar törvény álorczásnak?

A' ki valamelly nemzetség' nevét 's czimjét felvevén, annak jószágaihoz jogot követel, vagy abba magát csalárdul befúrja; a' költött és hamis név alatt a' más jószágát eladja, vagy a' más neve alatt adós-ságokat csinál 's a' t.

Büntetése: a' ki maga vette fel az álorczát és birtoktalan, örökös szolgaság, — ha birtokos: józága' és becsülete' vesztése; — ha pedig csak az eleiről reámaradott álorczát használja 's vele él, előbb arról meg kell győzni, 's felvilágosítani, — és ha meggyőzetése után is használja, hasonló büntetés kerestetik a' kir. táblán II. r. 16. cz. 1723: 46.

A' levelek körül hányféle vétet lehet elkövetni?

Háromfélét: 1-ör meghamisítás, 2-or letartóztatás, 3-or a' küldött levelek' feltörése és elfogása által.

Miből áll a' levelek' meghamisítása?

Midőn valaki, valamelly nemzetség' eredeti okleveleit kiigazítja, és más értelművé változtatja; vagy pedig egészen új és hamis leveleket kohol, hogy azok által annak jószágait eltulajdoníthassa. II. r. 16. cz. 1723: 12.

Mi a' büntetése a' levelek' meghamisításának?

1) Ha a' levél meghamisítás által valakinek élete' és józága' vesztesége eszközöltetik; a' hamisító, hasonló büntetésül, életét és vagyonát veszti.

2) Ha csak jószágvesztésre koholtatott a' hamis levél, — jószágvesztés.

3) Ha pedig valaki ön maga hasznáért, minden mások' kára nélkül csinált hamis leveleket, p. o. hamis úti-levelet, a' környülállásokhoz képest, a' bíróság' ítéletére bízatik a' büntetés. 12: 1723.

Az első és második esetben lefoly a' per a' kir. táblán, *Végz. 187.* a' harmadikban az alsó bíróság előtt.

A' levelek' letartóztatása véték-e ? és mimódon követtetik el?

Véték igenis, mert abból gyakran nagy kárai következhetnek valamelly nemzetségnek; elkövettetik pedig az által, ha valaki minden igaz ok nélkül a' mások' leveleit letartóztatja 's ki nem adja, mint p. o. a' káptalanok, vagy conventek, ha a' nálok letett nemzetségi okleveleket kiadni nem akarnák: melly esetben megintetik a' letartóztató, először 500 forint büntetés alatt, a' letartóztatott levelek' kiadására; — ha még sem adná ki, lehet ellene „leveleket visszakérő“ pert kezdeni az alispán előtt, a' keresetet alapítván 14, 75: 1623; 43: 1650; 35: 1662. és meg kell próbálni a' leveleknek a' letartóztató kezéhez lett kerülését vagy kerülhetését. A' letartóztató, hit alatt tartozik felfedezni a' leveleket, 500 forint büntetés alatt, és ha bebizonyodott a' leveleknek nála léte, 's azokat mégis kiadni nem akarná: az 500 forint büntetést annyiszor a' mennyiszer lehet ismételni, míg ki nem adja; vagy pedig a' királyi tábla elébe „örökös szavatosságra“ perbe idézni, hogy ha akármikor is ezen nemzetségnek, levelei' nem léte miatt, sérelme vagy kára lenne, azt a' leveleknek letartóztatója megtéríteni köteleztessék.

A' küldött levelek' elfogásának vagy feltörésének mi a' büntetése ?

Ha ki a' más küldött leveleit elfogja, vagy feltöri, az okozott kár' megtérítésén felül a' szolgabíró által megveendő 100 forintra büntettetik, 59: 1723.

's ezen pert a' megye' törvényszékénél nem lehet főlebbvinni.

A' kártételekről.

Mi a' kár és hányféle?

A' kár vagyonunknak elrontása és megkisebbitése; — melly kétféle, vagy már megtörtént, vagy csak megtörténhet.

Honnét származik a' történhető kár?

A' közös épületek' halogatott kijavításából és kiigazításából.

Az ártalmas malmok és töltések által.

Ha a' középületek' kijavítására valamellyik közbirtokos költséget adni vonakodnék, és a' közbirtokosok látják, hogy annak halogatása által kár következik: mit kell tenni?

Elsőben az illy vonakodó közbirtokost birói módon meg kell inteni, hogy a' javításra szükséges és reá esendő költséget fizesse, 's ha nem akarná, akkor a' többi közbirtokosok felépíthetik vagy kijavíthatják az épületeket: mindazáltal a' vonakodó részéből, melly neki a' köz hasznokból járandó, a' reá esett költséget levonhatják; — ha pedig netalán a' vonakodó, restsége és nem akarása miatt, csakugyan kárt is okozott, azt *kárkövetelő* perúton, költségeik' megtérítése mellett, az alispán előtt követelhetik, **69: 1715**, — melly esetben szinte a' közhasznokból a' kárt okozó' része letartóztatik, míg a' kár és költség ki nem pótolatik.

Az ártalmas malmokról és töltésekről mit kell tartani?

Itt meg kell különböztetni, ha valljon azok a' közönségnek-e, avagy csak magánosoknak ártalmasok? — ha a' közönségnek, p. o. valamely tö-

állás' lecsapolásában az árok húzásnak, vagy a' vízcsatornákon a' hajózásnak ártalmasak a' malmok, vagy gátok és töltések — előrebocsátván a' hozzáértők általi megvizsgálást — és ha csakugyan azokat másként nem lehet mint az eltörlés által megorvosolni: a' tulajdonosnak megparancsoltatik, hogy azokat szüntesse meg, és ha ő azokat továbbra is használná, 's megszüntetni nem akarná, a' megye' végzése következtében a' tiszti ügyész, a' malom' vagy töltés' eltörlésére a' megye' törvényszékére perbe idézi. **14: 1751.**

Ha pedig csak magánosoknak ártalmas, ezen esetben a' magános beadja panaszát a' megye' közgyűlésére, a' honnét a' dologhoz értők kiküldetnek 's a' dolgot megvizsgálják, és ha megorvosolható, a' megigazítást a' malom' vagy töltés' tulajdonosának megparancsolják, ki ha azt elmulasztja, 's ez által a' másoknak kárt okoz, azt annyiszor a' mennyiszor megtéríteni köteles; — ha pedig a' malom vagy töltés meg nem orvosolható úgy, hogy a' kár eltávoztassék; a' magános szinte úgy, mint a' tiszti ügyész, az alispán előtt, az illy káros malom' és gát eltörlésére pert kezd. **I. r. 87. cz. 1561: 14.**

Lehet-e a' más földén gátot vagy töltést tartani?

Lehet, ha kivált valaki régtől fogva gyakorlatban volt a' más földén gátot vagy töltést tartani a' malmára való vízvezetésért, azt továbbra is fenntarthatja, 's abban ötet senki sem háborgathatja, ha különben kárt nem tesz, hatalmaskodási büntetés alatt; sőt ha abban háborítatnék, p. o. a' malom' árkat valaki bedugná, vagy a' gátot keresztül fúrná, 's az által a' malomról a' vizet elfogná, előbbi gyakorlatába az alispán által visszahelyeztetik, **I. r. 87. cz. szerint.**

A' bírói zárnak mikor van helye?

1) Ha attól lehet tartani, hogy a' per alatt levő jószágot a' birtokos a' per' kimeneteleig elpusztítja,

p. o. az arányúsági per' lefolytáig féltetni lehet az erdőket, hogy a' kisebb birtokosok elpusztítják.

2) A' ki ősi vagyonait pazérolja. 48: 1723.

3) A' főpapoknak is papi jószágaik birói zár alá tétetnek, ha azokat pusztítják, vagy minden ok nélkül papi jószágaikon kívül mulatoznak; a' korona-ügyvéd' keresete alatt. 71: 1723; 16: 1741.

Hányféle a' birói zár?

1) Vagy folyamodás' útján 's többnyire az érdeklött felek' folyamodására tétetik.

2) Vagy pedig a' per' folyta alatt a' biró által tétetik; és vagy felmentő parancsolat, vagy a' per' lefolyta 's bevégezte által szabadítatik fel a' birói zár.

Ha valaki az erdön kártételekben találtatik, p. o. a' fa' haját lehántja, vagy gubacsot, avagy makkot szed, mit kell vele tenni?

Ha valaki úgy megy a' más erdejébe, hogy ahoz semmi jogot nem tart, az okozott kárt megtéríteni tartozik, — ha pedig valami jogot is tart az erdőhöz, és előbbi gyakorlat nélkül, ön hatalmából abba bemenyen, birtokot gyakorolni kezd: a' kártételen kívül még hatalmaskodás' díjában is elmarasztaltatik; azért ha helyben kapatik, minden nála levő eszközeit, lovát, szekerét el lehet venni, de magát letartóztatni, vagy megverni, hanemha magát makacsul ellenszegenzné, a' hatalmaskodási büntetés' terhe alatt nem szabad, hanem el kell bocsátani, és annakutána a' kárt és hatalmaskodást rajta követelni. *Végz. 1, 2. l. 181.*

Ha barmok és más állatok tették a' kárt, mit kell tenni?

Ha vad állatok tették a' kárt, a' földes úr hatalmaskodás' terhe alatt tartozik a' kárt megtéríteni, ha tulajdon jobbágyainak okoztatott is. Ha pedig szárnyas házi állatok, vagy kóborló sertések, mellyeket behajtani nem lehet, megintvén előbb tulajdonosaikat, hogy viselnék gondját; ha annakutána mégis kárba

találtnak, szabad agyon löni, de a' tulajdonosnak vissza kell adni; ha pedig olyan marhák által követtetett el, melyeket be lehet hajtani, azokat be kell hajtani, és a' kárt mindjárt a' helybeli előjárók által megbecsültetni, és a' becsü-levéllal a' marhákat az alispánnak, vagy a' legközelebbi szolgabírónak be kell jelenteni, vagy hozzá hajtani.

Hány napig szabad a' behajtott marhákat letartóztatni?

Csak három napig, és azalatt a' szolgabírónak be kell jelenteni, mert különben mint rossz lelkű letartóztatója a' más jószágának, minden napra 3 néhez girára, azaz, 12 forintra büntetetik, tekintetbe nem vevén a' behajtott marhák' számát és mineműségét; és ezen büntetés naponkint foly, ha t. i. a' megintésre sem adta ki a' behajtott marhákat, mind addig, míg az ez iránt kezdett per be nem fejeztetik.

A' behajtás hányféle?

Háromféle; vagy

1) A' természet szerint tilos helyről történt a' behajtás, p. o. vetésből, szőlőlől 's a' t. azért a' kárt meg kell becsültetni és a' behajtó nem tartozik előbb a' behajtott marhákat kiadni, mint vagy kész pénzzel a' kár megfizettetett, vagy annyit érő zálogot kapott, melyet 15 nap alatt ha a' tulajdonos vissza nem vált, elveszett; vagy

2) Csak bizonyos végre megtiltott helyről p. o. a' jármos marhák' részére a' határ' valamely részében, bizonyos büntetés alatt valamely darab megtiltatott, — a' hol kárt ugyan a' behajtott marhák nem tettek, de a' tilalom-általhágás miatt tilalom-díj fizetetik; vagy

3) Villongás alatt levő 's pörös helyről történt a' behajtás, melly helyhez mind a' behajtó, mind a' marhák' tulajdonosa jogot tart, azért akár tettek a' behajtott marhák kárt akár nem: ezen eset-

ben a' marhák' tulajdonosa kész pénzzel fizetni nem tartozik, hanem csak írást ad magáról, hogy ha a' behajtó a' törvény' útján azon pörös földet megnyerendi, akkor a' most okozott jogsértést és kárt megtérítendi.

Szabad-e a' behajtott marhák' tulajdonosának a' kárt újra megbecsültetni?

Szabad igenis; és ha a' két becsü.közt valami különbség lenne, azt a' bíró kétfelé osztja.

Hátha a' kárt többek' marhái okozták és csak egyé hajtatik be, hogy fizettetik a' kár?

Kinek marháji behajtottak, azon meg lehet venni az egész kárt, 's ő keresheti azután a' többin.

Miért büntettetik meg a' behajtó?

Ha a' behajtott marhákat be nem jelentette; vagy bejelentette ugyan, de a' kár' megtérítésébe ajánlott törvényes zálogot — vagy ha a' pörös földről történt a' behajtás, az írott elégtételt el nem fogadta, 's a' marhákat ki nem adta; avagy szabad helyről hajtotta be a' marhákat.

Micsoda bíróság előtt kell a' kárt követelni?

Mivel az adósság' természetét követi, azért az adóssági bíróság előtt, a' kereset alapítatik *Ulászló I. t. 16. cz. III. r. 26, 28. cz. 1659: 31.*

Millyen perek származnak a' behajtás körül?

1. Girás per, hatalmaskodási perrel, vagy a' nélkül, az alispán előtt *III r. 33. cz. 42: 1729,* meg kell mutatni, hogy szabad helyről hajtottak be a' marhák, vagy tilosból ugyan, de a' törvényes három nap alatt be nem jelentettek a' bírónak.

2. Hatalmaskodási per, a' behajtó ellen, ha a' marhák a' szabadból hajtottak be, *II. r. 82. cz.* az alispán előtt.

3. Kár követelő, ha a' behajtó a' behajtott marhákbán kárt tett.

A' pénzbeli büntetésekről.

Mi a' becstelenítés, 's ki előtt kerestetik?

Olly vétek, melly által valaki, jó hírében, nevében, szó, írás, vagy ezekhez hasonló értelmű jelek által megsértetik; kerestetik a' szolgabíró vagy alispán előtt; a' kereset alapítatik **II. r. 72. cz. 1723: 57.**

Mi a' becstelenítés' büntetése?

Ha nemes nemest becstelenít, **100** forint, mellynek $\frac{2}{3}$ a' bíróé, $\frac{1}{3}$ a' becstelenítetté, — a' nem nemesek között **20** ft.; ha pedig nem-nemes becstelenít nemest, testikép fenýítetik.

Ha valaki a' nemest nemtelennek mondja, becselenítés-e?

Becselenítés, még pedig az akár perben, akár azon kívül történjék; mellyért **200** forintot fizet a' becstelenítő, ha nemességét a' nemes bebizonyította; hasonlókép az ország' gyűlésén történt becselenítésért is **200** forint fizettetik. **7: 1723.**

Ha a' becstelenítő a' per' lefolyta előtt meghalt, a' kereset megszűnik.

Mi a' perpatvarkodás? 's mi a' büntetése?

Azon vétek, midőn valaki minden igaz ok nélkül mást megtámadván perrel bosszant, ezen esetekben:

1. Ha valaki ugyanazon egy dolgot két perrel keresi. **II. r. 70. cz.**

2. Ha azon dolgot keresi perrel, mellyről már megegyezett. **II. r. 15. cz.**

3. Ha olly dolgot keres máson, mit ön maga bír. —

4. Ha a' törvény által megengedett módon kívül használja a' törvényes orvoslásokat, p. o. kétszer megújíttja a' pert, a' nélkül hogy arra királyi engedelmet nyert volna. *Végz. 1. l. 35.*

Büntetése 200 forint, és a' pernek örök elvesztése, ha bár legigazságosabb volna is; és az illy esetbeli elmarasztaló ítéletet főlebb vihetni, de megújítani nem lehet soha. *Végz. I. l. 35.*

Mi a' törvényszék' megsértése? 's mi a' büntetése?

Olly véték, melly által valaki a' törvényszék' szentségét és méltóságát valamelly illetlen beszéd, vagy cselekedet által megsérti. Büntetése 100 forint, mellyet a' tisztí ügyész, *Zsigmond VI. t. 7. cz. Mátyás VI. t. 58. cz. Ulászló I. t. 67. cz. 1649: 94; 1723: 57; II. r. 69. 72. cz.* szerint tüstént azon gyűlés, vagy törvényszék alatt kérni köteles, mert a' gyűlés' végével többé nem kérheti. Ha a' sértő tüstént lefizeti, vagy zálogot ad, annak jeléül, hogy meg akarja fizetni, 25 forinttal megválthatja a' 100 forintot.

Mi a' konok perlekedés? 's mi a' büntetése?

Midőn valaki minden törvényszéken keresztül hurczolja perét, és sehol sem nyer; — büntetése 100 forint, mit a' hétszemélyes tábla szokott, mint legfelsőbb ítélőszék, megítélni, *1729: 32. §. 3.* szerint.

Az ügyvéd millyen büntetésbe keveredhetik?

1. Nyelv-váltságba.
2. Ügyvédsége' és
3. Becsülete' vesztésébe.

A' nyelv-váltságot milly tetteiért fizeti?

1) Ha valamelly perben minden megbízás nélkül dolgozik; — vigyázzon tehát az ügyvéd, hogy senki ügyét megbízás nélkül el ne vállalja, valamint

a' peresek a' nélkül az ügyvédre ne bizzák, mert ha az ellen-ügyvéd kérni fogja a' megbízó levelet, 's azt be nem bizonyíthatja, nyelv-váltság' büntetésébe esik az ügyvéd, melyet ugyan érte a' perlekedő tartozik megfizetni, 's azon kívül a' II. r. 86. cz. következtetéseit is viselendi.

2) Ha az elvégzett pert folyamatba veszi, 's a' fölébbi törvényszék elébe terjeszteti megvizsgálás végett. —

3) Ha az ügyelésben akár a' bíróságot, akár a' perlekedő feleket sértegeti. — Büntetése 100 ft. melyet ha tüstént lefizet, 25 forinttal megválthat.

Az ügyvédséget milly esetben veszti el?

1) Ha az ellenperlekedő féllel alattomban a' maga ügyese' megrontására egyet ért.

2) Ha a' felváltalt pert ok nélkül elhagyja, 's arról ügyesét nem értesíti, 's általa kárt okozott.

3) Ha a' barátságos egyességet akadályoztatja.

4) Ha hamis leveleket csinál, vagy azokat tudva használja.

5) Ha pert részibe vállalja fel.

6) Ha megintetvén a' pert mégis húzza.

Hányféle a' becsület-vesztés?

Kétféle: vagy csak tetteleges, azaz, midőn valaki ön rút cselekedetei által magát a' közönség előtt, p. o. részegség, paráznaság, 's a' t. által megjegyezteti; — vagy törvényes, melyet a' törvény bizonyos esetekben büntetésül szab valakire, p. o. a' vértagadókra, álorezásokra, hűségtelenekre, a' rendes országbírói parancsolatoknak nem engedelmeskedőkre, hamis-levél csinálókra 's azzal élő ügyvédekre 's a' t.

A' tettelegi becsület-vesztés, ellenkező jó magaviselet által helyrehozható; de a' törvény által szabott becsület-vesztést, vagy csak a' fejedelem, a' hoz-

zá intézett folyamodás' következésében, különös kegyelemből törölheti el, — vagy ha a' per' következésében íteltetett, csak a' per' megújítása és megnyerése által enyészik el.

Mi a' következése a' becsület-vesztésnek?

A' becsület-vesztett személyek akármelly közhivatalra fel nem vétethetnek; nem kereshetik a' rajtok elkövetett becsutelenítést, sem tanúknak fel nem vétethetnek, 's ellenök kifogást tenni lehet.

Harmadik Rész.

A' perlekedés' módjáról.

A' törvényhatóság hányféle?

Háromféle: egyházi, katonai, és polgári.— A' polgári ismét vagy folyamodási, vagy törvényszerű; — a' törvényszerű ismét vagy tulajdonkép' polgári, melly előtt a' vagyonszerzés, oltalmazás, vagy a' történt sérelmek' orvoslása ke-restetik, — vagy fenyítő, melly a' vétkek' bünteté-sével foglalkozik.

A' törvényszerű polgári törvényhatóság ismét hány-féle?

Kétféle: rendszeréti, melly a' személynek és vagyonnak minemiségéhez képest, már a' törvény által meghatározottat, p. o. nemes személyt és nemes jószág végett, csak a' nemesi törvényszék elébe le-het rendszerint perbe idézni; — a' szolgabíró elébe nem tovább 3000 forintnyi követelésnél; — minden megye csak a' maga kebelebeli személyekre és jó-szágokra terjesztheti ki bírószkodását 's a' t. vagy

Rendkívüli, 1-ör midőn a' törvényekben va-lamelly panaszra nézve nincs bíró rendelve, melly

esetben kijelelésnek van helye, p. o. két vagy több vármegye között az arányúsági perekre nézve; — az összehívó perben, ha a megbukott több megyében, sőt több körületben bírna jószágokat, és az egyházi gyám-jog körül támadható kérdések' elítélésében — a' király fog bírót kijelelni, ki a' panaszt elítélje. A' két megyei helység közt a' határról támadható kérdések' eligazítására és elintézésére az ország' nádora nevez ki bírót. A' házassági perekben pedig az olly kérdések' elítélésére, melyek a' római pápához főlebbviendők, ő szokott maga helyett bíróságot Magyarországbán kinevezni.

2-or A' viszontkövetelésre, p. o. osztály vagy arányúsági perekben; — vagy a' járadékokra nézve, p. o. a' kölcsön kiadott pénz' kamatjainak megítélésére külön pert kezdeni és külön bírósághoz folyamodni nem szükséges, hanem a' ki a' fő panaszt és tárgyat megítéli, az a' viszont követelésekről és járadékokról is hozhat ítéletet; így lehet a' *szavatost* és *kezest*, ollyan bíró elébe idézni, a' ki különben a' szavatosnak és kezesnek nem illető bírása; de mint mellelég bevádolt személyt, a' főszeméllyel együtt ugyanazon bíróság által lehet megítéltetni; — vagy

3-or Midőn a' perlekedő felek ügyök' megítélését nem a' törvényben megrendelt illető bíró elébe viszik, hanem időnyerés végett általok egyességnél fogva választott más személy' elítélésére bízzák. Az illy választott bíróság' ítéletétől főlebb vinni a' pert nem lehet, hanemha az, az egyességben előre kikötöttet volna.

A' bíróságok hányfélék?

Háromfélék:

I. Nemesi bíróságok; u. m. a' vármegyék, körületi, és királyi udvari főtörvényszékek.

II. Nem-nemesi bíróságok, u. m. a' szabad királyi városok', a' tárnok', és a' királyi személynök'

törvényszékeik; — némelly kiváltságosított mezővárosok' tanácsa, és úriszék.

III. Vegyes bíróságok, u. m. a' nádori ítélőszék, a' sz. szék, és a' pesti magyar királyi egyetem' ítélőszéke.

Milly részes bíróságokból áll a' megyei bíróság?

1. A' szolgabíró esküttjével együtt, bíraskodik, még pedig:

a) a' szökött szolgák' és szolgálók' visszavételében: és

b) a' küldött levelek' feltörése, 's elfogásában 100 forint büntetésre.

2. Az alispán, mellé veendő szolgabíró és eskütt társával, bíraskodik

a) az arányúsági perben gyakorlatból;

b) határozói perben gyakorlatból;

c) a' rövid útu visszahelyeztetési perben;

d) a' felkelési költség' beszédésére.

3. A' megye' törvényszéke, a' hol előlő egyik vagy másik alispán, vagy ezek' nem létében a' legöregebb táblabíró; — legalább is két táblabíró, szolgabíró, és eskütt, jegyző és tiszti ügyész, a' törvényszék' teljességére megkivátnak. Bíraskodik a' nemességet bizonyító perekben, — az evangélikusok' házassági pereikben, — tiszti ügyészi büntető és fenytő perekben, — főlebbvitel' útján megvizsgálja a' szolgabírótól, alispántól, úriszéktől, és némelly kiváltságosított városok' tanácsától elébe terjesztett pereket.

Hány kerületi tábla van?

Kerületi tábla van négy: Dunán túl Kőszegen, Dunán innen Nagy-szombatban, Tiszán innen Eperjesen, és Tiszán túl Debreczenben. Bíraskodnak pedig a' kerületi táblák:

a) a' királyi adományosnak birtokba lett állítása' tisztaságából.

b) Mindennemű szerződések' betöltésére kezdett perekben; úgy a' világos adóssági, örökösödési, zálogváltó's ezeknek természetét követő perekben, noha ezen utóbbiakban a' szolgabíró és alispán is bíráskodhatnak, a' somma' mennyiségéhez és a' jószág' fekvéséhez képest.

Hogy oszlik el a' királyi udvari főtörvényszék, és milyen perek folynak előtte?

A' királyi udvari főtörvényszék eloszlik két táblára, u. m. a' királyi táblára, és a' hétszemélyes táblára.

A' királyi táblán, mint első folyamodású bíróság előtt kezdődnek minden olyan perek:

- a) a' hol élet és jószág-vesztés,
- b) a' hol csak élet-vesztés,
- c) a' hol csak jószág-vesztés,
- d) a' hol csak polgári élet, azaz, becsületvesztés forog fenn;

e) minden gyökösségi jogból kezdett perek;

f) a' szerződések' megerősítését kérő perek, — továbbá az alsóbb törvényszékektől fölebbvitel' útján ide jött perek vizsgálatnak; — azért nehogy az igazság' kiszolgáltatása késedelmeztessék, a' királyi tábla, az 183²/₆: 45. értelmében két tanácsban ül össze.

A' hétszemélyes tábla nem lévén első folyamodású bíróság, előtte semmi perek sem kezdetnek; de az alsóbb törvényszékeken elvégzett perek' legfőbb és legutolsó megbírálója; ettől fölebbvitel nincs, kivéven a' büntető perekben, ha valaki élete' vesztésére ítéltetett, a' megkegyelmezésért ő felségéhez folyamodhatik.

Kik az ország' rendes birái? és melyek jogaik?

A' királyon kívül az ország' nádora, a' királyi udvar-bíró, a' királyi személynök, némelly kir. városokra nézve, a' tárnok-mester, és Horvátországra

nézve a' bán. Jogaik ezeknek: a' főtvényszéken együtt bíraskodnak, elnökséget viselhetnek; mindegyik, nevezetesen a' nádor országgyűlésen a' főrendek' táblájánál, a' magyar helytartó tanácsnál, hétszemélyes táblánál rendes előlülő; — a' királyi személynök pedig a' királyi táblán, úgy az ország' gyűlésén is a' rendek' táblájánál rendes előlülő; — továbbá a' nádor és a' királyi udvar-bíró egy helyettest és egy ítélő-mestert, a' királyi személynök pedig két ítélő-mestert nevezhetnek ki a' királyi táblára, a' kiknek megerősítése azonban a' fejedelmet illeti. — Az alsóbb tvényszékeken az igazság' kiszolgáltatását bírói parancsolataikkal igazgatják; — a' horvátországi bán az ő al-bánjával és ítélő-mesterével a' bán táblán a' horvátok' peres dolgait szinte ítéli és igazgatja; úgy a' tárnok-mester az al-tárnokkal hatósága alá tartozó némelly királyi városoknak főbirája, és pereiket parancsolatja által igazgatja; mindnyájan hiteles pecsétel bírnak.

Mellyek a' megkívántatók a' bíróban?

Hogy tvényszeresen rendelve, vagy választva, és hittel lékötelezve legyen; — tvénnytudó, igazságszerető és lelkismeretes levén, nem tulajdon tudománya, 's ön tapasztalása szerint, hanem a' perben bebizonyított oklevelek után ítéljen; noha a' tvényszeres kérdésben a' hibázott felet kipótolhatja, *Végz. 14. l. 15.* de nem a' dolog' történetes előadásában 's annak bebizonyításában; *Végz. 11. l. 75. §. 8.* mert bíró is, tanú is egy személyben nem lehet; inkább ha látja, hogy az igazság különben világosságra nem hozható, tegye le a' bíróságot, 's legyen tanú.

A' perlekedő személyekről.

A' perlekedő személyek hányfélék?

Háromfélék: főszemélyek, mint a' felperes és alperes, — mellékes személyek, mint a' perbeavatkozó és szavatos, — segéd személyek, mint a' meghatalmazott, és ügyvéd.

Mik megkívántatók a' felperesben?

Hogy mind személybeli, mind vagyonbeli keresete legyen, azaz, személyére nézve ne hátráltassék pert kezdeni, p. o. a' 12 esztendőn alól levő gyermek pert nem kezdhet a' legigazságosb keresetére nézve is, hanem helyette szülői, vagy gyám-attya perelhet; — úgy a' becsülete-vesztett a' becsstelentésért pert nem kezdhet, nem levén személybeli keresete; — a' vagyonra nézve szinte, hogy joga legyen pert kezdeni, p. o. a' gyermekek életben levő szülőik' vagyonaért nem perelhetnek, — úgy a' hűségtelenségbe esett, az elkobzott jószágokért; — valamint a' ki jószág nem birható szerzetbe lépett, ősi részét nem keresheti: — így nem perelhet az eladó, eladott vagyona' visszaszerzésére, ha bár az eladás ünnepélyes nem is volt, hanemha az eladó visszavárlaná az eladott jószágokat; *Végz. 7, 9, 13, 63.* vagy csalárdssággal és erőszakkal vétetett volna az eladásra.

Ki a' perbe-avatkozó? 's mit köteles bizonyítani?

A' ki tudja és meg is bírja bizonyítani, hogy a' perbe fogott jószágok a' vérség' jogán ötet is a' felperessel egyenlő joggal illetik, a' felperes által kezdetű perbe beavatkozhatnak, — mire nézve magát a' felperessel a' származás' rendjén összekapcsolni, és így vérségét megmutatni köteles; — továbbá be kell bizonyítani azt is, hogy azon jószágok' visszaszerzését

a' beavatkozó épen azon perúton kereshette volna, p. o. ha a' köz atya által elzálogolt javakat, egy a' testvérek közül, zálogváltó perrel keresi: a' többi testvérek is a' zálogváltó perbe beavatkozhatnak, mert mind a' jog közös, mind a' per-út egyenlő, — de ha a' nagy-apa által elzálogolt javakra, ennek három fiai közül az egyik a' maga illetőségét a' zálogosnak örökre bevallotta, a' másik ráadási summát vett fel, 's új esztendőket kötött — a' harmadik, vagy ennek fia, most az egész jószágra nézve pert kezdett: a' más kettő, vagy azoknak fiaik, a' perbe nem avatkozhatnak; *Végz. 10. l. 24.* mert noha a' vérségi jog egy, de a' per-út, mellyen azt visszaszerezhetnék, különböző. — Köteles a' perbe-avatkozó, a' felperesnek eddig tett költségeit aránylag viselni, 's megtéríteni?

Meddig van helye a' perbe-avatkozásnak?

A' végső ítélet előtt akármikor; azonban ha az ítélet főlebbvitetett, vagy megtiltatott, az avatkozásnak már nincs helye; mivel ezen törvényes orvoslások az ítéletet csak felfüggesztették, de el nem döntötték; *Végz. 7. l. 24.* mindazáltal ha a' felperes a' pert újonnan kezdi, az avatkozásnak ismét helye leend.

Ha a' felperes, a' beavatkozottnak tudta nélkül, a' perbe-fogott jószágról az alperessel megegyezett, mit kell tenni?

Ha a' perosztó egyesség, a' dolog' velejére szolgáló irományoknak a' perben lett közöltetésök 's előadások előtt történt, a' beavatkozásnak vége, *II. r. 85. cz.* és ha mit reményl a' beavatkozó, külön perrel keresheti; de ha a' dolog' velejére szolgáló irományok a' perbe már beiktattattak; 's azokból már látni a' per' kétséges vagy jó kimenetelét, és így a' perosztó egyesség' szükséges vagy sürgősségtelen voltát: ahoz képest a' beavatkozó a' pert vagy elhagyhatja, vagy folytathatja, *II. r. 85, 84.* ha folytatja,

az alperes felelni 's magát védelmezni kötele's, mert különbenmint magát nem védelmező makacs, elmarasztaltatik; — ha pedig a' perosztó egyesség teljességgel az utolsó elmarasztaló ítélet után, mintegy a' beavatkozó' jogai' kijátszására tétetett; a' mennyire az a' beavatkozó' részét is illetné, azt mint semmi erejűt félrevetetni lehet.

Ha a' beavatkozás a' próbák' hiánya miatt meg nem ítéltetett, lehet-e az illy ítéletet fölebbvinni?

Lehet igenis; valamint a' felperes is, ha gondolja, hogy a' beavatkozásnak helye nincs, és mégis megítéltetett, fölebbviheti, csak hogy vigyázzon, mert könnyen vértagadás' bűnébe eshetik, mint attyafiát jogától megfosztani törekedő.

A' korona-ügyvéd a' magánosok' pereibe beavatkozhatik-e?

Igenis, ha észreveszi, hogy olly jószágért perelnek, mellyhez sem egyiknek, sem másiknak, sem harmadiknak joga nincs, — 's a' perköltséget sem tartozik megtéríteni; — a' magánosok azonban a' korona-ügyvéd' pereibe be nem avatkozhatnak, kivévén azon esetet, ha valamelly felségbántásba esett testvér után a' zálogban levő közös jószágot fogná perbe; ezen esetben az ártatlan testvérek a' perbe avatkozhatnak, és részeiket a' korona-ügyvédtől követelhetik.

Ki az alperes?

Alperes az, a' ki valamiért perbe idéztetik. Alperes lehet minden, a' ki azalól a' törvény által felmentve nincs, p. o. a' királyt személyében perbe idézni nem lehet, hanem helyette a' korona-ügyvéd idéztetik, II. r. 39. cz. A' meghalt személyt, és 12 esztendőn alól levő gyermekeket, holt díjok' fizetése terhe alatt, perbe idézni szinte nem lehet, II. r. 23. cz. Az egyházi személyek, a' melly esetekben felpereskedhetnek, azon esetekben perbe is idéztethetnek, p. o.

személyes sértés, és az egyházi javak körül támadható perekben.

Ki a' szavatos, és mi a' kötelessége?

Szavatos az, ki a' felperes által perbe fogott jószágot az alperesnek adta, 's perbe hivatott az alperes által azért, hogy helyette a' felperesnek feleljen, 's a' perbe fogott jószág' birtokában védelmezze, 's megtartsa, vagy ha meg nem tarthatná, helyette mást adjon, és kárát pótolja. *Végz. 2, 5. l. 25.*

Hányféle a' szavatosság?

Háromféle: vagy törvényes, p. o. a' más leveleinek letartóztatója ellen: vagy

Természetes, melly mindenféle kétoldalú szerződésekben, adás-vevésben, cserében, *Végz. 3, 5. l. 24.* noha a' törvény nem is rendeli, de természet-szerint magában értetődik: úgy az atyafiságos osztályokban, *Végz. I. l. 24.* birói zálogban, *Végz. 4. l. 25.* a' vegyes királyi adományokban a' felfizetett somma' erejéig. *Végz. 14. l. 27.* 's a' t. vagy

Szerződési, a' hol p. o. sem a' honi törvények szerint a' szavatosságnak helye nincs, de különös egyesség mellett elvállaltatott, mint az ingyen aján-
dékban és adományban.

A' természetes szavatosság mikor szűnik meg?

Ha valamelly eladott jószággal az illető levelek átadattak — *Sándor perbe 1802.* Január. hozott ítélet szerint; vagy pedig a' szavatosságról világosan lemondott, a' szavatosságnak nincs helye; nincs helye a' személyes, vagy csak fenytést érdemlő tet-
tekben is.

Ha az alperes szavatosára hivatkozván, kér magának időt engedtetni, hogy szavatosát perbe idézhesse: el kell-e fogadni?

Igenis, azonban a' felperes okát kérheti a' szavatosra hivatkozásnak, mert meg lehet, hogy czál-

tal az alperes csak a' pert húzni szándékozik; *Végz. 9, 11, 13. l. 26.* Okát adván pedig a' szavatosra hivatkozásnak, a' bíró által határnap rendeltetik, melyre a' szavatos perbe idézendő.

Ha valaki perbe áll már mint alperes, és a' több alperesek közül egy, reá mint szavatosra hivatkozik; meg kell-e újra a' perbe idézni?

Igenis, mivel addig csak úgy áll mint alperes, de nem mint alperes társának szavatosra; tehát hogy a' reá hivatkozó alperesért a' szavatos kötelességeit teljesítse, szükség a' perbe külön megidézni. *V. 2. l. 25.*

Az örökösök tartoznak-e szavatossággal?

Az örökösök, hagyományosok, és engedményesek, az örökösödés' erejéig szavatossággal kötelesek. *Végz. 10. l. 26.*

A' határozó vagy arányúsági perekben van-e helye a' szavatosságnak?

Ha valamely jószág, vagy rész birtok, bizonyos és meghatározott határjelekkel és haszonvételekkel adatott el másnak, és később a' vevő, akár határozó akár arányúsági per' következtében, azon meghatározott határjeleken belől birtokából, vagy a' megnevezett haszonvételekből, valamit elvesztett, arra nézve az eladót szavatosságra szoríthatja; *I. r. 76. cz.* de ha valamely jószág, vagy rész-birtok, csak általában a' maga törvényes határjeleivel és haszonvételeivel adatik el, és később abból per által valamely rész elvétetik, az eladó szavatossággal nem tartozik, mert csak a' megmaradott határjel és haszonvétel volt a' törvényes, a' mire általában hivatkozott az eladó.

A' szavatosság hogy kerestetik?

Azon perben, melybe az alperes idéztetett, mellel; de lehet külön perrel is keresni, ha p. o. elmulatta mellel megidézteni szavatosát az alperes.

Ha az alperes, a' felperes' keresete alól feloldoztatik: a' szavatos, az alperes' költségeit mégtéríteni nem tartozik; mivel a' felperes, törvényes megtámadó nem volt, mivel nem nyert; már pedig a' szavatos mindenkor csak a' törvényes megtámadó ellen tartozik az alperest védelmezni; — ha a' szavatosság meg nem ítéltetik, lehet a' pert fölebbvinni, vagy megújítani is.

A' meghatalmazottról, és ügyvédről.

Milyen személy a' meghatalmazott?

Olly személy, melly a' benne helyezettett bizodalomnál fogva, a' meghatalmazónak rábízott dolgait teljes hatalommal igazgatja.

A' meghatalmazás történik káptalan, vagy az ország' rendes birái, vagy a' vármegye előtt, a' kik azonfelül hogy a' meghatalmazást jegyző könyveikbe bejegyeztetik, a' meghatalmazásról hiteles pecsétjök alatt bizonyság-levelet szoktak adni.

Milly hatás-köre van a' meghatalmazottnak?

Szinte ollyan, mint magának a' meghatalmazónak, ha általában mindenféle dolgokra meghatalmaztatott, mind a' törvényes, mind a' gazdasági dolgokban rendeléseket tehet, gazdasági tisztektől számot vehet, azokat továbbra feloldozhatja; ügyvédekett vallhat; — pert felvenni és letenni, az ügyvéd' ügyeléseit megmásítani, a' perekbe perosztó egyességet tenni, teljes hatalmában áll; — 's mind ezeket a' meghatalmazó, mint tulajdon tetteit elfogadni 's elismereni tartozik, mivel a' meghatalmazáskor már előre magát azoknak elfogadására kötelezte, — 's nem is vonhatja számadásra különben, hanemha a' gazdasági tárgyokban meghatalmazva nem lett volna, mégis magát a' bevételekbe vegyítette.

Meghatalmazottat ön dolgaiba tehet-e mindenki?

A' kinek magának valamely dolog' végbevételére személyes és vagyonbeli tehetsége van, az igenis tehet; de a' kinek magának sincs joga valamit cselekedni, p. o. a' kiskorúak, meghatalmazottat nem tehetnek.

A' meghatalmazás hányféle?

Ha csak bizonyos tárgy iránt vagy perbe történik, elég, ha szóval a' per' bírása előtt kijelentetik a' meghatalmazás, melly addig fog tartani, míg a' pörnek vége leszen, 's ezt nevezik szóbeli meghatalmazásnak; — vagy a' főlebbi mód szerint hiteles helyek és személyek előtt történik a' meghatalmazás, és írásba foglaltatik, azért írottak neveztetik.

A' ki pedig külföldön levén, itthoni akármely dolgára nézve valakit meghatalmazni akar, az ott levő országunk' követje előtt, vagy pedig ha az nem volna, azon környék bírása előtt teszi a' meghatalmazást, melly a' magyar kancelláriára küldetvén, onnét a' szokott formában eszközöltetik, 's a' meghatalmazottnak kezéhez szolgáltatik.

A' meghatalmazás miképen szűnik meg?

1) A' meghatalmazónak, vagy a' meghatalmazottnak halála által.

2) A' visszahúzás által, ha t. i. a' meghatalmazottra szüksége nem levén, azt valamely hiteles helyen visszahúzza.

3) A' bizonyos tárgyra nézve adott meghatalmazás megszűnik a' tárgy' végeztével; — így ha valaki bizonyos időre utazni megyen külső országokra, 's visszajöveteléig valakit dolgaiba felhatalmaz, a' visszajövetellel megszűnik.

Ki nevezünk ügyvédnek?

Azon személyt, melly a' felsőbbség előtt a' törvénybeli vizsgálatot kiállván, 's jövődöbeli köteles-

ségére meghiteltetvén, az ügyeseknek kereseteit, vagy panaszait, különös megbízás mellett, a' törvény előtt, fáradsága' megjutalmazásaért védi.

Mi a' következése annak, ha az ügyvéd valamelly ügyet megbízás nélkül folytat, vagy véd?

Ha a' felperes' részéről minden megbízás nélkül, azaz, a' nélkül hogy a' felperes ötöt akár a' per' bírāja, akár más hiteles helyek előtt ügyvédnek vallotta volna, a' pert felveszi 's folytatja, nyelv-váltsági díjt 100 forintot fizet, a' felperes pedig 24 forintban, 's azon felül az alperesnek okozott költségekben elmarasztaltatik; ha pedig az alperest védelmezi megbízás nélkül, szinte nyelv-váltsági díjt fizet, és az alperes úgy tekintetik, mintha meg sem jelent volna a' perben, azért az egész felperesi keresetben elmarasztaltatik. II. r. 86. cz. Végz. 5. lap 52. — Ha pedig sem a' felperesi, sem az alperesi ügyvéd, megbízását meg nem bizonyíthatja, a' per leszállítatik, 's úgy tekintetik, mintha el sem kezdetett volna.

Mellyek jogai és kötelességei az ügyvédnek?

A' felvállalt ügyet lelkismeretesen folytatni 's védelmezni tartozik; — azon perben melyet folytatott vagy védett mint ügyvéd, bíró nem lehet, II. r. 33. cz. a' peres jószágról felébe, vagy harmadába nem egyezhet. 38: 1723. — Ügyeseit valamelly perbeli egyesség' következtében 200 forintig kötelezheti. II. r. 81. cz.

Az ügyvéd-vallás vagy megbízás hányféle?

Kétféle: szóbeli, midőn az ügyvéd-vallás a' per' bírāja előtt előszóval történik; — vagy pedig írott, midőn valamelly hiteles hely vagy személy előtt történik, mint a' meghatalmazás, 's róla bizonyosság-levél adatik.

Mi a' megintés? 's hányféle?

Olly törvényszerű cselekedet, melly által másokat, hogy valamit cselekedjenek, vagy ne cse-

lekedjenek, vagy visszaadjanak, megintünk, melly kétféle; vagy

Barátságos, mellynek ugyan semmi ereje, *Végz. 11. lap 33.* kivén, az időmultát elenyészti az adósságokban **37: 1729**; — vagy

Törvényes, melly az a' végre kirendelt törvényes személyek által, p. o. a' megyékben a' szolgabíró és eskütt, az egész országban pedig akármelly hatóságban a' királyi tábla' hites jegyzői, — a' királyi városokban valamelly kiküldött tanácsnok, vagy hites írnok, — a' szabados városokban, és az úri hatóság alatt levő helységekben a' hajdúk, vagy urasági tiszt által, történhetik a' megintés.

Hányfélekép' történik a' megintés?

A' törvényes megintés, vagy szóbeli izenet által, vagy írásban közöltetik a' megintendővel. — Az írásba foglalt, vagy személyesen adatik által a' megintendőnek, vagy házában hagyatik; ha be lehet menni, vagy valamelly hatósága alá tartozó, még nem törvényes életidejű gyermeke, jobbágya vagy zsellérje, és ezeknek feleségeik, gyermekeik, vagy béres cselédjei által megküldetik az intő-levél; — vagy ha be nem lehet a' megintendőnek házába menni, és sem cselédje, sem hatósága alá tartozó embere nem volna, ki által neki kezéhez adatni lehetne: a' helybeli egy pár hites ember' jelenlétében a' kapujára, vagy ajtajára szegeztetik **8: 1807. §. 4.** — Mindenik esetben **15** napig várakozni kell az intettnek feleletére, eltelvén a' **15** nap, a' megintést végbevívő, köteles bizonyság-levelet adni az intőnek az intés' foganatjáról.

Jegyz. A' megintésre semmit sem felelni, gyakran jó; ellenben a' megintésnek nem engedelmeskedni, büntetést vonhat maga után.

Ha a' megintésnek elég nem tétetett, mi a' következése?

Gyakran utána mindjárt per következik, azaz, a' megintó az intett felet perbe idézi.

Hányféle a' per?

Sokféle: vagy polgári keresetet, vagy valamelly elkövetett vétket tárgyaz; azért az elsőbb polgári, a' másik büntető vagy fenytő per; — továbbá vagy anya-per, mellyel a' kereset megkezdett, vagy folytatólagos, midőn a' folyamatban levő per, vagy a' bíróság' vagy az alperes' változása miatt folytatólag újra felvételik; továbbá vagy írott, midőn a' felperes írásban adja a' bíró elébe panaszát, és az alperes írásban felel rá, vagy csak szóbeli, midőn a' felek a' bíróság előtt személyesen megjelenvén szóval adják elő panaszaikat, és a' vádlott szóval felel rá, és rendszerint a' szóbeli per rövid útu, azaz, olyan, mellyben semmiféle törvény által meghatározott rendszabályok nem szükségesek, p. o. az *idézés*, a' *felvétel*, a' *kikiáltás* 's a' t. noha írott per is lehet rövid útu, mint a' sommás visszahelyeztetés, és sommás határozás 's a' t.

A' szóbeli perekre nézve müllyen rendszabály?

Általában minden bíróságok, 60 forintot felül nem haladó világos adósságokat, a' csupa szóbeli előadásra felvenni, a' bepanaszolt felet tüstént megidézni, és 8-ad nap alatt meghallgatván a' panaszolt felet is, ítéletet hozni, és ugyan azt 8 nap alatt végre is hajtani kötelesek, 's a' főlebbvitelnek, csak birtokon kívül, az ellentállásnak pedig egyáltalában nem levén helye; — azonban itt meg kell jegyezni, hogy az olly jobbágy-helységek, a' mellyekben rendezett tanács nincs, csak 12 forintig ítélhetnek, azon felül pedig 60 forintig az uraság, vagy az a' végre megbízott tisztje; különben pedig ha az uraság sem maga, sem tisztje által a' panaszt megítélni nem akar, a' szolgabíró esküttjével fogja teljesíteni. 183²/₆:20.

Mi a' kereset-levél? 's hány részből áll?

A' felperesnek írásba foglalt követelése, melyet a' bíróságnak bead, hogy az alperest elébe idézven, annak betöltésére birói hatalmánál fogva szorítsa; — áll pedig három részből, u. m.

1) A' panasznak, vagy követelésnek történetes leírása és környülményes előadása, a' követelő' és követelt' neveikkel.

2) A' követelésnek a' törvényekben való alapítása; — elő kell ugyanis hozni azon törvényeket, melyeknél fogva valaki követelését törvényesnek mondja, — a' mit, mivel a' bíró különben is tartozik tudni, 's a' törvények' előidézése nélkül is megítélhetni a' követelés' törvényességét, el is hagyhatni; de mivel szokásban van, a' kifogások' elkerülése végett, mégis beiktatni jó a' törvényeket, és a' bírót azokra figyelmeztetni.

3) A' kérés; kéri t. i. a' panaszos a' bírót előadott követelése, 's annak járulatai, és perköltségei' megítélésére, 's az alperesen leendő megvételére, egy szóval a' kereset-levél ezen sorral és renddel: ki? mit? ki előtt? mi okon? és kitől követel valamit? a' megkülönböztető jelek' kitételével rendesen készítsék el.

Jegyzés. A' polgári perekben kereset-levélnek, a' büntető vagy fényítő perekben pedig vádlelevélnek akartam nevezni megkülönböztetésért — a' követelést magába foglaló levelet.

Mik megkívántatók a' kereset-levélben?

1) Hogy a' kereset-levél halmazott ne legyen, azaz, különbféle természetű 's bíróság elébe tartozó követelések egy kereset-levélbe össze ne vegyítessenek; *Végz. 9. lap 14.* — azonban azon egy természetű 's egy bíróság elébe tartozó követeléseket lehet egy kereset-levélbe is foglalni, a' nélkül hogy halmazott lenne, p. o. lehet örökösödési pert kezdeni, 's egyzersmind mellette a' közbejöhethő akadályokat, mint

örök *bevallást* vagy *végintézetet* megerőtleníteni kérni, — 's így lehet a' valaha egynek elzálogolt, de most sokak által bírt jószágra nézve egy pert kezdeni, noha a' sok birtokosok közül egyik egy, a' másik más czím alatt bírja a' jószágot, p. o. egyik ellen csupa *zálog-váltó*, a' másik ellen a' *zálogos feltételek' átruházására*, a' harmadik ellen a' *zálogos feltételek' megerőtlenítésére*, egy kereset-levél mellett pert kezdeni, csak hogy mindegyik alperesre a' kereset-levél megmagyaráztassék. *Végz. 5. lap 6; 9, 10. l. 7; 2, 5. lap 85.*

2) A' személyek, mellyek a' kereset-levélben előfordulnak, az ő neveikkel, jeleikkel 's hivatalaikkal egymástól megkülönböztetőleg írássanak be, megneveztessék a' hely, a' megye, mellyben a' peres vagy on fekszik.

3) A' kérés tiszta és meghatározott legyen, nem pedig p. o. akár adja vissza a' vett lovat, akár fizesse meg az árát; e' kettő közül csak egyet lehet kérni.

A' kereset-levél a' bírósághoz képest különbözik?

A' királyi, kerületi táblákra, úgy a' városi tanácsokhoz is, a' kereset-levél mindig folyamodás formába tételik 's kéretik az elégtétel; az eredeti kereset-levél annyi másolatban leíratik, a' hány az idézendő, 's mindegyiknek megküldetik.

A' megyékben pedig a' bíró ön személyében szól a' kereset-levélben az idézendőhöz, 's meghívja őtet, hogy az általa megrendelt napon előtte megjelenjen; 's a' megyékben a' kereset-levél annyi eredetiben készítetik, és íratik alá a' bírótól, a' hány az idézendő, és mindegyiknek eredeti küldetik.

A' királyi táblára ha többen lennének alperesek megidézendők, jobb egy perbe-idéző parancsolatot váltani a' királyi személynöktől, 's azt a' mennyi idézendő van, annyi másolatba vagy leírni, vagy ki nyomattatni, 's mindegyik idézendőnek megküldeni.

Ha pedig kevesen volnának idézendők, szinte az eredeti kereset-levél csak másolatban kapcsoltatik a' királyi személynök által aláírt perbe-idéző levélhez, és bepecsételve küldetik a' perbe idézendőnek.

Mi az idézés és hányféle?

A' perbe idézés azon törvényszerű tett, mellynél fogva a' bíró által aláírt, 's hatánapot magába foglaló kereset-levél, valamelly törvényes személy által az alperesnek megadatik, 's vele közöltetik. Az idézés kétféle: első, melly által a' per elkezdetik; és másod vagy folytatólagos, melly által a' folyamatban levő per, vagy a' bíró, vagy az alperes' változása miatt felfüggesztetvén, újra folyamatba vétetik. — A' szóbeli perekben szóval is megtörténhetik az idézés, 's akkor megmagyaráztatik az idézendőnek miért idéztetik perbe.

Az idézés hányféleképen történik?

Mint a' megintés, háromféleképen; t. i. vagy személyesen adatik által az idézendőnek az idézőlevél, — vagy hatósága alá tartozó cselédje, avagy jobbagya által megküldetik, — vagy kapujára avagy ajtajára szegezetik hites személyek' jelenlétében.

Maga az idézés ismét háromféle?

Vagy idéztetett valaki a' szokott mód szerinti megjelenésre, és akkor az idézendő, vallott ügyvéde által is megjelenhet a' perbe; — vagy a' szokott mód szerinti személyes megjelenésre idéztetett, 's ezen esetben is megjelenhet ügyvéde által, de egyszersmind kinyilatkoztassa, *Végz. 4. lap 4*, hogyha netalán személyére szükség lenne, új idézés nélkül meg fog jelenni p. o. hit letételre; vagy személyes megjelenésre és törvénytállásra idéztetik valaki, melly esetben tulajdon személyében tartozik megjelenni, és mind addig ott lenni, míg a' törvényszék tartand, és vigyázzon az ügyvéd, hogy az illy módon idéztetett helyett, nélküle meg

ne jelenjen, mert könnyen megtörténhetik, hogy az idézett ellen határozott áristomba ő záratik be, mit ha nem-nemes, szenvedni fog a' *Végz. 22. lap 129.* ellenkező értelmében.

Az idézésben mik a' megkivántatok?

1) Hogy a' megjelenésre elegendő határidő engedtessek **26: 1723.** t. i. ha az idézendő a' bírósággal, melly' elébe idéztetik, egy megyében lakik, a' határidő nem lehet **15** napnál kevesebb; ha a' második megyében lakik **30**; ha a' harmadikban **45**, és ha a' negyedikben vagy akárhol és mennyire, **60** napnál. **32: 1723. 23: 1613.** — Kivétetik ezen szabály alól a' fentebb érintett **183²/₆: 20** által felállított szóbeli perlekedés, hol az idézésre **8** nap határoztatik.

Úgy kell pedig érteni a' határidő elegendőségét, hogy a' kézhez adástól fogva, a' bíróság előtt leendő megjelenésig, a' törvényes **15** napok kiteljenek; mert különben leszállítatik az idézés; azért vigyázzon az idéztető, hogyha látja a' törvényes **15** napok ki nem telhetését, kézhez ne adja, hanem a' bíró által a' határidőt újra meghosszabbíttassa.

2) A' megjelenésre szabott határnap ne legyen innep, mellyen bíráskodni, törvénykezni nem szabad; — ilyenek minden vasárnapok, karácson, húsvét, pünköst' innepei, — a' Krisztus' körülmetéltetése, mennybe-menetele, és a' boldogságos szűz' öt innepei, úgy Péter és Pál', minden-szentek' és sz. István király' innepei 's a' t.

Továbbá ilyenek még a' négy rendes és rendkívüli, az országgyűlése alatt a' királyi táblán folyó perekre, és a' hadra-keles' idején az egész országban minden perekre nézve való törvényszünetek.

Az idézésnek mi a' következése?

Megintés gyanánt szolgál, az időmultát elenyécszti, a' per általa megkezdetvén az idéztetett függőben

van; azért a' perbe fogott jószágban már semmi változtatást nem lehet tenni. *Végz. lap 28.*

A' per' felvétele mikor szokott történni?

Midőn a' kereset-levél, a' biró által aláíratva és az idézendőnek valamelly törvényes személy által kezéhez adatva van, — az abban kiszabott határnapon a' felperes keresetét a' biró előtt felveszi, 's az idézett alperes háromszor kikiáltatván a' törvény elébe újra meghívatik. — A' per' felvétele tehát, még pedig az alsóbb bíróságoknál, mint a' megyei, királyi városi, vagy uradalmi bíróságoknál, azon napon, melly a' kereset-levéiben az alperesnek a' megjelenésre rendeltetett, szokott megtörténni. — A' királyi, valamint a' kerületi táblákon pedig az alperesnek megrendelt első és utána következő két, és így három nap alatt lehet felvenni a' pert, mivel az alatt az alperes is megjelenhet.

Ha az alperes a' megrendelt határnapra meg nem jelent, 's a' per' felvételét, mi a' következőse?

Az alsóbb bíróságoknál gyertyagyújtatig váratik az alperes; ha addig eljön, megjelenése elfogadtatik, ha nem jön, a' felperes' kértére mint makacs és a' bíróságot megvető, **32: 1723.** a' felperesi egész keresetben elmarasztaltatik; és ellene végrehajtás rendeltetik, — melly alól azután, ha ugyan törvényes okát adhatja meg nem jelenésének, az ország' valamellyik rendes birájától nyerendő folytatólágos feloldozó parancsolat által megmenekedhetik: a' meg nem jelenés miatt hozott ítélet eltöröltetvén, a' pert folytathatja 's magát védelmezheti; ha pedig okát nem adhatja meg nem jelenésének, és így parancsolatot nem kap, gondolja pedig, hogy a' felperesnek helyes keresete nem volna, a' végrehajtás után birtokon kívül a' pert megújíthatja.

A' királyi és kerületi táblákon az idézésre megszabott határnapokon túl, még két nap alatt akármi-

kor megjelenhet; *Végz. 1. lap 3; — 5, 10. lap 4.* — De ha ezen három nap alatt meg nem jelent, szinte mint az alsóbb bíróságoknál, a' felperes' egész keresetében elmarasztaltatik, azonban az ítélet felfüggesztetik, 's ki nem hirdettetik 15 napig, melly idő alatt megjelenvén, ha a' per rövid útu, okát adja késő megjelenésének, és az okozott költségeket megtéríti, *II. r. 59. cz. Végz. 9. lap 5; —* ha pedig a' per hosszú útu, okát adni nem tartozik, de a' költségeket a' per' végével megfizetvén, *Végz. 9. 13. lap 5.* a' pert folytathatja 's magát védelmezheti. Ha pedig azon 15 nap alatt sem jelenne meg, akkor az elmarasztaló ítélet kihirdettetik 's a' végrehajtás megrendeltetik; mellyet azután parancsolattal nem, csak a' birtokon kívüli per-megújítással orvosolhat, és segíthet magán. *32: 1723. 38: 1729.*

Ha a' felperes, a' meghatározott napon perét a' bíróság előtt fel nem vette, mi a' következése?

Akkor az alperes a' nála levő kereset-levél' másából felveheti, *Végz. 14. lap 6.* ha akarja, és a' felperest költségeinek megtérítésén felül még 24 forintban is elmarasztaltathatja; *Végz. 21. lap 42; 6. lap 52.* — Azonban kivált a' királyi táblán a' kereset-levél' másából a' pert felvenni nem mindenkor tanácsos; mert meglehet, hogy a' felperes szinte jelen van, és az alperes' felvételére várakozik; mellyet az alperes ha megteszen, a' felperes magát mint alperes jelenteni fogja, *Végz. 10. lap 5.* és az alperes magát felperessé tevén, a' kereset-levélben előadott dolgok' bebizonyítása' terhét magára vállalta, — a' mitől a' felperes magát szépen felmentette; — az illy esetben, jobb a' határnapot elmúlni engedni, mint azon néhány forint költségek' megtérítése miatt terhes bajba keveredni.

Ha a' felperes az elkezdett pert nem folytatja, vagy az alperes a' megjelenés után magát nem védelmezi, mi a' következése?

Ha a' felperes az elkezdett pert nem folytatja, az alperes' kérésére a' bíró által kitétetik a' folyamatból; — ha pedig az alperes magát a' megintés után nem védelmezi, mint makacs, egész keresetben elmarasztaltatik.

Milly perekbe nem hozatik a' meg nem jelenés miatt ítélet?

A' büntető, valamint a' házassági váló-perekben a' meg nem jelenő, mint makacs ellen, ítélet nem hozatik; hanem a' büntető perben a' meg nem jelenő kihirdettetik és elfogatik; a' házassági perekben pedig, ha a' kihirdetés után sem jelenne meg, a' házassági kötél feloldoztatik.

Melleyek a' pert leszállító vagy halasztó okok?

A' pert leszállító okok, a' kifogások; a' halasztók a' bírói vagy törvényes per halasztás.

A' kifogások hányfélék?

Kétfélék: vagy olyanok, melleyek a' pert nem csak leszállítják, de az egész keresetet úgy előlik, hogy azt többé bíró elébe vinni nem lehet; ilyenek: az időmulta és a' perpatvarkodás.

Vagy olyanok, melleyek a' jelen pert leszállítják valamely hiba miatt; de azért a' pert, kipótolván a' hibát, folytatni lehet; ilyenek a' nevezetesebb leszállító kifogások:

1) A' bíró ellen, ha t. i. a' felperessel az ítélő bíró közel atyafiságban van, — vagy ha távol attyafia volna is, de a' perbe fogott jószágokban valaha az ítélő bíró örökösödhetnék a' felperes után.

2) A' bíráskodás ellen, ha t. i. a' peres tárgyra nézve a' felvett bíróság nem illető; p. o. a' városi tanács a' városban lakó nemesek' személyére, vagy ingó vagyonokra, — vagy a' szolgabíró 3000, és az alispán 12,000 ftot meghaladó adósságokban vagy más megyében fekvő jószágokra 's a' t.

3) Az idézés ellen, ha t. i. a' megjelenésre a' törvény által rendelt 15 nap meg nem engedtetett.

4) A' kereset-levél ellen, ha abban több különböző természetű követelések foglaltatnak, p. o. adósság, kártétel, visszahelyeztetés 's a' t.

5) A' per' felvétele ellen, ha az különbözik a' kereset-levél' értelmétől, p. o. a' kereset-levélben örökösödést kér a' felperes, mégis a' pert mint zálogváltót vette fel, — és nem az ellen vette fel a' pert, ki ellen a' kereset-levelet intézte.

6) A' per-út ellen, ha t. i. zálogos pert kezd az örökösödési helyett, vagy adósságit a' kárkövetelési helyett.

7) A' személyes vagy vagyonbeli kereset ellen, ha t. i. a' becsülete-vesztett becsülete' megsértését keresné, — vagy a' gyermekek életben levő szülőiket illető vagyonokért perelnének.

A' leszállító ítéletet lehet-e fölebbvinni?

Rendszerint nem, ha csak olly környüállások nem forognának fenn, mellyek a' felsőbbi megvizsgálást megérdemlik, — vagy pedig az illy leszállító ítélet épen a' dolog' velejét érdekli, p. o. ha a' személy vagy vagyonbeli kereset ellen tett kifogás miatt szállítatnék le, — mert leszállítatván a' kereseti jog, az egész pernek vége a' keresőre nézve, — mindazáltal fölebbvitetettnek nyilatkoztatni szükséges, azért hogy az ítéletben megegyezni 's azt elfogadni ne láttassék, és idővel ha a' per csakugyan felsőbb bíróság elébe kerül, abból sérelme ne támadjon.

A' birói perhalasztás hányféle?

Kétféle: vagy a' felek közül kér egyik vagy másik magának szünetidőt, míg a' perbe előadandó szükséges okleveleit öszveszedi; vagy pedig a' bíró valamely más foglalatossága által megakadályoztatván önként elhalasztja a' pert, mit azonban a' feleknek tudokra adni tartozik 32: 1681. Beállván

a' törvénykezési napok, ha a' felperes folyamatba tette a' pert, az alperes köteles felelni, mert ha nem felel, mint magát nem védelmező makacs elmarasztaltatik: ha pedig a' felperes két három törvénykezési szakaszokban is elmulatta a' pert folyamatba tenni, az alperes' kérésére, a' folyó perek közül kitöröltetik, melyet folytatólágos új idézéssel kell kipótolni's a' pert újólág folytatólágosan folyamatba tenni.

Mi a' törvényes perhalasztás?

Törvényes perhalasztás az, midőn valaki a' szenvedőlegi perbe való állástól és feleléstől bizonyos időre a' törvény' különös engedelmevel felmentetik; illeti pedig:

1) A' főpapokat hivatalukba lett lépésök' első esztendejében, az általvett papi jószágok és jogok körül folyó szenvedő perekben.

2) Az özvegyet, özvegysege' első esztendejében, azon szenvedő perben, melyet idegenek és nem atyafiak kezdtek meghalt férje ellen. *II. r. 50. cz.*

3) A' kik az ország' dolgában távol vagynak, p. o. katonák, vagy ország' követei, *Mátyás II. t. 6. cz. Ulászló I. t. 71. cz. II. r. 14. cz.* míg haza nem jönnek; — azonban tapasztalásból tudhatni, hogy ezen személyek ellen lehet pert kezdeni.

4) A' 12 esztendőn alól levő gyermekek, atyokról rájuk maradott szenvedő perekben, egy esztendei törvényes perhalasztással élhetnek, *I. r. 130. cz.* ha pedig még elkezdve nem volt, 12 esztendőskora előtt elkezdeni nem is lehet, *II. r. 50. cz.* ha pedig hit letétel forog a' perben fenn, meg kell várni míg a' gyermek a' 16 esztendőt betölti.

Mit tesz a' pert elismerni?

A' perbe fogott keresetet vagy megismerni p. o. hogy adós az alperes megvallja, de fizetni nem tud, vagy megismerni ugyan a' keresetet, de mást vet ellen, mi által a' kereset alól menekedni akar, p. o. megismerni hogy adós, de egyszersmind a' felperest ön

adóssának tartja, vagy egyáltalán fogva tagadja a' keresetet.

Az elsőbb esetben, ha megismeri az alperes az ellene támasztott keresetet, a' felperes minden további próbák alól feloldoztatik, az alperes pedig elismervén a' keresetet, a' mi többet tesz, mintha száz tanú bizonyítaná, elmarasztaltatik.

Ha pedig a' második eset szerint megismeri ugyan az alperes a' keresetet, de ellenkövetelést vet ellenbe, az alperes köteles ellenkövetelését bebizonyítani.

A' harmadik esetben, ha egyáltalán fogva tagadja az alperes a' keresetet, a' felperes tartozik próbákkal bizonyítani, p. o. vagy tanúkkal, vagy birói szemle, vagy becsű és hit által, vagy oklevelekkel II. r. 32. cz. 1729: 27. Végz. 10. lap 169.

Mi kívántatik arra meg, hogy valaki tanú lehessen ?

Hogy se meg ne akadályoztassék a' törvény által, p. o. a' bolondok, vagy törvénytelen életidejűek, ítélletételi hiányok miatt, II. r. 27. cz. I. r. 126. cz. Se ne tiltassék el a' tanúságtól p. o. a' részegesek, hazugságról megjegyzettek, és a' felette szegények; továbbá eltiltatnak a' zsidók a' keresztények ellen, a' nem-nemesek a' nemesek ellen, szolgák urok ellen, II. r. 27. cz. 1729: 26. kiváltképen a' büntető perekben; azonban az ellenkező szokás ezen törvényeket lassankint meggyengíti, 's erejükből kivetkezteti; továbbá a' gyámatyák az árvák mellett, a' meghatalmazottak és ügyvédek, meghatalmazóik és megbízóik mellett vagy ellen, így az ellenségeskedők, valamint a' közel atyafiak egymás mellett, vagy ellen, kivévén a' felség-bántás' vétékét 1715: 7. I. r. 52. cz. a' tanúvallás tételtől eltiltatnak.

Mik megkívántatók a' tanúban ?

1) Szabadság, azaz, önként és szabad akaratból 's nem kényszerítésből vallja a' mit vall, noha

a' hitletételre a' tanúkat szorítani lehet, még pedig 64 forint büntetés alatt II. r. 28. cz. 1635: 49. 1563: 81. de arra hogy mit valljanak, kényszeríteni nem szabad.

2) Élet-idő, azaz, hogy a' történt dologról melyről vallást teszen, bizonyos tudománya lehessen, a' honnét a' 60 esztendőn túl nem terjedő dologról, az ön tapasztaláson épült vallás-tétel még elfogadható, *Mátyás VI. t. 71. cz.* de azon túl nem; a' hallás utáni vallástétel, kivált olyan tárgyról a' mi el nem enyészik, p: o. föld-birtokról, 60 esztendőn túl is elfogadtatik, de nem egyszersmind a' származás' hebizonyítására is, I. r. 47. cz. mivel a' neveket könnyű elfeledni.

3) Hogy vallomásának okát is tudja adni, p. o. ön tapasztalásából tudja-e, vagy csak hallotta másoktól, és becsületes állapotú, 's ne valamely elvetetett szegény sorsú legyen, mivel a' szegényt könnyű megvesztegetni.

4) Hitletétel alatt vallja azokat, a' miket vallott. A' hitletétel a' nyomozó törvényes személy előtt szokott megtörténni, a' jobb kézen levő három első ujj' feltartása mellett hangos szóval. A' főbenjáró vétkes ellen való tanúk, a' törvényszék' színe előtt előbb kikérdeztetnek, azután a' vétkessel szemközt állítatnak, 's annak szemébe mondják; 's ha a' vétkes tagadná, annak fejére tett kézzel esküsznek meg.

Hány tanú szükséges a' teljes próbára?

Legalább kettő, de olyanok a' kik ellen semmi kifogás ne tétethessék; azonban a' hivatalos személyek' bizonyítványaik, mint a' *sebészi, orvosi*, teljes próba erejűek.

Ha a' tanúk' vallásaik nem egyezők, tehetnek-e próbát?

Ha egyik a' dolgot itt, a' másik amott történnék mondja, és így akármennyi legyen is, de mind

másként adja elő, mindegyik *egyest tanú* levén, próbát nem tesznek: de ha több tanúk mind azon dologról beszélnek, p. o. egyik látta a' tolvajt bemenni, a' másik ugyanazon időtájban kijönni, a' harmadik az ellopott portékát árulni, ezek tesznek próbát.

A' tanú-vallatás hányféleképen történik?

Háromféleképen: vagy a' törvényszék' színe, vagy a' per' bírása előtt kikérdeztetnek a' tanúk, és vallásaik írásba foglaltatnak, 's ez nevezetik hiteles tanúvallatásnak; vagy pedig valamely törvényes személy p. o. szolgabíró és eskütt, vagy a' királyi tábla' hites jegyzője által vallató parancsolat mellett, kivált a' nemesek a' nélkül hitet letenni sem tartoznak, a' tanúk kikérdeztetnek, 's vallomásuk írásba tétetik, melly ellen azonban mindenkor lehet kifogást tenni, míg vagy a' törvényszék' színe előtt, vagy az onnan kiküldendő tag által újra meghiteltetvén vallásaikat megerősítik 's így meghitelesítetik, és ez mondatik meghitelesített tanúvallatásnak.

Jegyzés. A' tanúvallatást véghezvivő személy a' tanúk' vallását írásban 's bizonyító formában tartozik kiadni, annak a' ki azt rendelte, sőt az ellenfélnek is. 42: 1723. Eredetiben pedig az illető levéltárba szinte be-
tenni, hogy a' kit az érdekelni fog, később onnan magának kiadathassa. 25: 1729.

Mellyek a' tanúvallatásból eredő nevezetesebb perek?

1) Az ellen, a' ki törvényesen felszöllítatott a' tanúvallás-tételre és a' hitet letenni nem akarja, az alispán előtt a' nemesek és szabadosok, sőt némelyek szerint a' jobbágyok is, a' polgárok a' királyi városi tanács előtt idéztetnek perbe. II. r. 28. cz. 1635: 49. 1563: 81. Megbüntettetnek, még pedig annyiszor, a' mennyiszor a' hitletételre felszöllítattak és azt letenni nem akarták, 64 forintban, 's a' ki fi-

zetni nem tudna, testiképen büntettetik, 1563: 81. és az ítéletet főlebb sem lehet vinni. 30: 1729.

2) Az ellen, a' ki a' maga jobbágyait a' nyomozó személy elébe nem ereszti, vagy azt jószágai-ba be sem bocsátja, hasonlókép, hasonló büntetés.

3) A' hamisan letett hit' megbosszulásaért, a' ki az által megsértetett, kezdi a' pert a' sz. szék előtt, 1458: 9. és *Mátyás I. t. 3. §. 8.* és a' büntetés' kiszabásaért a' királyi táblán; azonban a' tapasztalás szerint a' mai időben a' királyi tábla mind a' két esetben bíraskodik, és a' hamis tanúkat gyakran a' tiszti ügyész tömlőczre, vagy fenyítő házba zárásra ítelteti.

Mi a' birói szemle?

Midőn a' bíró valamely peres tárgyat, melyet a' törvényszék elébe vinni nem lehet, a' hely színére kimenvén, ön szemeivel megvizsgálja. A' birói szemlére meghívattatnak a' szomszédok is, és ezen foglalatosságában a' birót háborítani, vagy akadályoztatni a' nagyobb hatalmaskodás büntetése' terhe alatt nem szabad.

Mik neveztetnek okleveleknek, 's hányfélék?

Azon irományok és levelek, melyek által a' bíró eleibe adott panasz' vagy kereset' valósága bizonyítatik, és ezek vagy hiteles helyek és személyek által, vagy magánosok közt készültek; mind a' két esetbeliek vagy eredetiek, vagy másolatok.

A' másolatok ismét vagy hiteles pecsét alatti másolatok, vagy magános személyek által aláíratnak, vagy aláírás nélküliek.

A' hiteles helyek és személyek által hiteles pecsét alatt kiadott eredeti oklevelek, valamint ezeknek ezen helyek és személyek által hiteles pecsét alatt kiadott másolataik, a' törvényben tökéletes próbát tesznek, 's azokon az ítélet alapíthatatik.

A' magánosok közt készült eredeti irományok a' készítő ellen, és nem a' készítőért is, próbául szol-

gálnak; ezeknek másolataik pedig akár legyenek aláírva, akár nem, próbát nem tesznek különben, hanemha az eredeti is a' bíróság előtt bemutatják, kivéven azonban a' zálog' esetét, hol az aláírt másolat próba gyanánt szolgál.

Jegyzés. Ha valaki átaljába megpróbálhatja levelei' elvesztét, azzal birtokát védelmezheti, de birtokot nem kereshet.

A' hiteles másolatok honnét eszközöltetnek?

A' levéltárral, hiteles pecséttel bíró káptalanoktól, conventektől, úgy a' királyi tábla által is, a' vármegyéktől, városoktól, az ott megfordult dolgokra nézve szinte azoknak pecsétjeik alatt, a' kik átaljában levéltáraikat rendben tartani, valamint a' folyamodónak a' kért okleveleket kiadni 500 forint büntetés terhe alatt kötelesek.

Az esküvés hányféle?

Kétféle: vagy önkéntes, midőn a' perlekedő felek magok ajánlják a' hitletételt, — vagy szükségkinti, melyet a' bíró a' perbeli körülállásokhoz képest egyik vagy másik perlekedőnek ítéletnél fogva letenni kötelességévé tesz; — a' melly vagy felfedező, mikor valamelly tudva nem lévő dolog felőli felvilágosítás' okáért a' hitletétel szükséges, — vagy ügydöntő, melyet a' felperes, ha fél-próbával terheli az alperest, és az alperes magát semmivel sem védelmezheti, a' fél-próba' kiegészítésére teszen le, — a' pert megnyerte, és ez pótló eskünek neveztetik; — vagy az alperes, ha t.i. a' felperes félig próbál, az alperes pedig félignél többet próbál, teszen le, és a' kereset alul feloldoztatik, és ez tisztító eskünek neveztetik. Minden esetre, a' ki a' perben esküszik az nyer, és az ilyen eskü által elvégzett pereket sem feljebb vinni, sem megújítani nem lehet; — azért ha az egyik fél látja, hogy a' hitletétel ellenfelének helytelenül ítéltezt, a' pert a' hitletétel előtt feljebb viheti és megvizsgáltathatja.

Az ítélet hányféle?

Kétféle: közbeszólló, mely által csak az előleges és mellesleges kérdések ítéltetnek el, 's melyet feljebbvinni rendszerint nem lehet, ha csak egyszerűsmind a' per' velejét is nem érdekli, de feljebbvitettnak nyilatkoztatni tanácsos; végső ítélet, mely a' kereset' tárgyát végképen meghatározza és ítéli.

Mik megkívántatók az ítéletben?

1) Hogy az ítélet-hozás alkalmával az ítélő bírák teljes számmal legyenek, p. o. a' hétszemélyes táblán 11-en, a' királyi táblán 9-en, a' kerületi táblán 3-an, a' tárnok-széken 7-en, — az alispán harmad magával, a' szolgabíró esküttjével — a' királyi városoknál a' nálok divatozó szokás szerint, az úriszéken legalább is öten jelen legyenek.

2) A' hozott ítélet az illető felek előtt kihirdetessék.

3) Az ítélet nappal (kivéven az alsóbb bíróságoknál a' meg nem jelenő gyertya-gyújtatkori elmarasztalását) és a' törvénykezésre alkalmas napon és ne szünnapon hozassék, mert a' szünnapon hozott ítélet semmi erejű.

4) Az ítélet világos, meghatározott, és elmarasztalást, vagy feloldozást magába foglaló legyen.

5) A' kereset-levélben kértnél többre ki ne terjeszkedjék, mivel az ítéletben a' kereset-levél szolgál sinormértékül; többet ítélni, mint a' felperes kereset-levélében feladott és kért, nem lehet.

6) Az ítélet, újabb törvény, nevezetesen az 183^{2/6}: 16. rendelete szerint, a' bíró által okokkal támogatva legyen.

Az ítélet' végrehajtását mi szokta megelőzni rendszerint?

Rendszerint, kivált a' mely perek fekvő vagyonok iránt folytak, az ítélet az épületek és javításokra kiterjeszkedni nem szokott, hanem az a' végre-

hajtó bíróság' bölcsességére bízatik; — azért a' végrehajtást meg szokta előzni a' becsű, mely háromféle:

Vagy örök-becsű, mely szerint egy telek 40 forintra becsültetik, **I. r. 133. cz.** vagy

Közbecsű, azon törvény szerint egy telek 4 forint; és

Igaz értékű becsű, melyet, hogy megtehesse a' bíró, az épületeket és javításokat hozzá értő emberek által hit alatt megbecsülteti, — a' fekvő vagyonnak pedig hat esztendei jövedelmét felveszi, azt öszveadja, hatfelé elosztván, a' mi egy részre esik, az lesz az igazi jövedelem, 's abból leszen az igazi érték megtudandó.

Ki a' végrehajtó bíró?

Mindenkor a' per' első bírása, ha bár a' feljebb vitel' után a' legfelsőbb bíróságig felment is, és annak ítélete fogna is végrehajtatni. — A' végrehajtás' napját legalább is 15 nappal előbb tudtára kell adni a' vesztés félnek, 's eljövén a' határnap, a' végrehajtó bíró a' hely' színére köteles kimenni, és ott az elmarasztaló ítéletet az eredeti perből vagy a' királyi udvari törvényszékek' ítéletét, hiteles pecsét alatt kiadott formában újra felolvasni, a' végrehajtásra a' szomszédokat, vagy legalább egy pár személyt meg kell hívni; és azoknak neveit a' végrehajtásról adandó tudósításba befoglalni, 's ezeket szorosan megtartani, mivel a' végrehajtás különben nem törvényes, 's ellentállásra szolgáltat alkalmat.

Milyen perek származnak a' végrehajtás körül?

1) A' végrehajtás' alkalmával, hogy a' mind két részről való feleselések elmellőztessenek, a' nyertes fél a' végrehajtási pert felveszi, hozzá csatolja az elmarasztaló ítéletet, annak az alperessel lett közléséről szőlő bizonyítványt, — 's felszólítja az alperest, hogy a' mely követelése, u. m. épületjei és javításai volnának, azokat iktassa be, melyeket az

alperes beiktatván, a' felperes azokra még egészrevételeket tehet, 's ítélet alá eresztetik, és a' rehajtó tüstént ítéletet hoz és végre is hajtja.

2) A' végrehajtás megigazítására, ha több vagy kevesebb vétetett a' végrehajtó bír végrehajtás alá, mint az ítélet meghatározta 133. *Végz. 2 lap 44.*

3) Az ítélet megújítására, 1574: 3 1723: 33. ha t. i. a' kihirdetéstől egy esztendő az ítélet foganatba nem vétetett, melly esetben a' tes fél a' per' volt első bírāja eleibe egy fordást nyújt, és kéri a' bírót, hogy a' hozott nek újonnan való kihirdetésére az alperesnek napot rendeljen; mi megtörténvén, a' szokott mórint az ítélet újra kihirdettetik, és a' végrehajtá elrendeltetik.

4) Azok ellen, a' kik valamelly más bír a' megkereső levél mellett hozzájuk küldött ítéhatóságok alatt birtokos alperesen végrehajtan akarják 1552: 25. — 1588: 45, 100 forint tésre; — a' melly bír azonban a' maga ítéleté akarja végrehajtani, a' királyi táblára idéztetik; forintban 's az okozott kár és perbeli költségek' térítésében elmarasztaltatik, *Ulászló V. t. 9. c*

A' perbeli törvényes orvoslásokról.

Mi a' törvényes orvoslásoknak haszna?

Midőn valaki a' perben hibát ejtett, vagy a' birói ítéletet sérelmesnek tartja, ezek által azt rehozhatja és megigazíthatja; — használatnak némellyek a' birói ítélet előtt, mint a' perlet ügyvédi ügyelet megmásítása, vagy visszása; — némellyek pedig az *ítélet után*, mint az letiltás és feljebbvitel; — némellyek a' *végrehajtáskor*, mint az ellentállás és visszaüze

némellyek a' *végrehajtás után*, mint a' visszafoglalás és perújítás; némellyek, mint a' birói parancsolatok, az egész perfolymat alatt *vegyest* használhatók.

Mi a' perletétel?

Olly törvényes orvoslás, melly által valaki a' hibásan kezdett pert, vagy egészen, vagy egy részben a' szokott díj mellett leteszi, 's a' hibát az újonnan kezdendő perben megigazíthatja, II. r. 82. cz. 1729: 40.

Melly okai lehetnek a' perletételnek?

1) Vagy a' büntetéstől fél a' perlekedő a' perlekedésért; p. o. a' perpatvarkodó, és a' mások nélkül hatalmaskodással vádoló; ezen esetekben addig kell a' pert letenni, míg az ellenfél a' büntetést nem kérte, mert azután késő, 40: 1729. vagy

2) Hibásan tette fel a' kereset-levelet p. o. csak 10 telket kér, pedig 15-öt kellett volna, azért nehogy az 5 telkért ismét új pert kelljen kezdeni, inkább ezen már elkezdett pert leteszi, 's újra kezd másikat. A' perletétel' díja az alsóbb bíróságnál 3 forint, a' királyi táblánál pedig 6 forint, mellynek $\frac{2}{3}$ része a' bírócé, $\frac{1}{3}$ része pedig a' perlekedő felet illeti, — azon kívül, a' mint vagy egészen, vagy csak egy részben tétetik le a' per, a' szerint az alperesnek a' bíró által meghatározandó költségeit is megtéríteni kell.

Lehet a' perbe egy szócskát is letenni, kivéven ha a' származás' bebizonyításában a' nevek hibásan volnának előadva, melly esetben az egész kereset-levelet le kell tenni, és helyette mást készíteni, mert különben is leszallítatik, *Végz. 12. lap 8.*

Hogy és ki által történik a' perletétel?

A' per' bírāja előtt; vagy a' perlekedő szemé-

lyesen elmegy hozzá, vagy meghatalmazottja, vagy ügyvéd által is leteheti azt. — Lehet egy perben a' végső ítélet előtt akárhányszor letétellel élni, ha csak vagy törvény által meg nem fosztattak, vagy szerződés által le nem mondtak a' törvényes orvoslásokról a' perlekedő felek.

Az ügyvédi ügyelet miért húzatik vissza?

Mert az ügyvéd olyakat írt a' perbe, mik a' perlekedőnek sérelmére lehetnek, p. o. elmellőzte a' hibás perbe idézés ellen tehető kifogásokat, és egyenesen a' per' érdemébe bocsátkozott, — vagy pedig olly irományokat iktatott a' perbe, mellyek keresetének akadályul lehetnek, II. r. 79. cz. 1729: 39.

Hányszor lehet egy perben az ügyvédi ügyeletet visszahúzni?

A' végső ítélet előtt átaljában minden perben, és minden bíróság előtt annyiszor, a' mennyiszor a' szükség úgy hozza magával, — sőt a' királyi táblán még ítélet után is, ha az *ítéletültással* felfüggesztetett, Végz 3. lap 28, az alsóbb bíróságoknál az ítélet után csak a' megújított perben.

Ki kell-e pótolni a' visszahúzott ügyeletet?

Igenis ki kell; mert különben a' perben hiánosság és zavar lenne, még pedig az alsóbb bíróságoknál azon napon, mellyen visszahúztak, új ügyelettel ki kell pótolni, a' királyi táblán pedig harmad nap alatt 1807: 8.

Lehet-e a' perből visszahúzott ügyeletet ismét beiktatni?

A' mi a' per' velejére tartozik, igen is, ha azért húztak csak vissza, mivel az ügyvéd a' kifogások helyett tette azokat be 39: 1729. de ha azért húztak vissza, hogy azok a' perlekedő jogainak sérelmesek, többé beiktatni nem szabad, — úgy a' kihú-

zott irományt is ismét vissza lehet iktatni, 's a' kihúzás által erejét nem veszítette.

A' melly ügyvéd' ügyeletei visszahúzottak, folytathatja-e tovább a' pert?

Igenis, még pedig minden új megbízás nélkül.

Mi a' díja az ügyelet' visszahúzásának?

Az alsóbb bíróságoknál 3 forint, a' királyi táblán 6 forint, mellynek $\frac{1}{3}$ része az ellen-perlekedőt, $\frac{2}{3}$ része pedig a' bírót illeti III. r. 6 cz. Ha pedig az ügyvédnek valamelly a' perenkivüli tette p. o. *egyesége, zálogosítása* 's a' t. húzatik vissza, azt valamelly hiteles helyen, vagy személy előtt kell II r. 81. cz. visszahúzni, és 200 forintot fizetni. Valamint az is 200 forintot fizet, a' ki királyi kegyelem mellett újítván meg a' pert, az anyaperbeli ügyeletet akarja visszahúzni, Végz. I. lap 28.

Mi az ítélet-tiltás? hányszor van helye, és mi a' díja?

Olly törvényes orvoslás, melly ezen szöcska' „tiltja“ bevételével a' perbe hozott ítéletet felfüggesztí, és a' dolog' velejére szolgáló okleveleket beiktatni megengedi. — Van helye egyedül a' királyi táblán kezdett 's folyó perekben, pedig az egész perfolymat alatt, ide értvén a' visszaüzeni és megújított pereket is, — csak kétszer engedtetik meg, az *első* díj nélkül, a' *második* 6 forint letétel mellett, mellynek $\frac{2}{3}$ része a' perelőadóé, $\frac{1}{3}$ része pedig a' perlekedő félé; használni lehet az ítélet kihirdetése' napján, II. r. 58. cz. 1829: 38.

Kell-e okát adni az ítélet-tiltásnak?

Kell, még pedig a' következő törvényszakaszon mindjárt; különben, valamint ha elegendő oka is nem adatik a' tiltó által, a' tiltás elvettetik, 's az ítélet erejét nyervén, végrehajtatik, 1807: 8.

Lehet-e a' királyi táblán folytatott perekben akár-melly ítélet ellen tiltással élni?

Lehet, legyen bár az hosszú vagy rövid útú, kivévén a' ki maga oka az ellene hozott ítéletnek, p. o. ha a' felperes elhagyván perét, a' folyó perek közül kitöröltetett, — vagy az alperes, az idézésre neg nem jelenés miatt, mint makacs elmarasztaltatott.

Mi a' fellebbevitel?

Olly törvényes orvoslás, melly mellett az alsóbb bíró' ítélete a' bővebb megvizsgálás végett, a' felsőbb bíró' eleibe terjesztetik. Be kell jelenteni az ítélet' kihirdetése' napján, ki a' pert fellebbevinni akarja. *Végz. 14. lap 41.*

Ha a' bíró' birtokon belől, azaz, a' végrehajtás előtt a' pert fellebbevinni nem engedi, mit kell tenni.

Lehet az ország rendes bírójától, vagy azoknak ítélő-mestereitől egy általküldő parancsolatot váltani, 's a' mellett a' pert a' fellebbi bíróhoz általküldeni, *Végz. 4. lap 39.* ha t. i. hiszi a' perlekedő, hogy jól ki van dolgozva, de az első bíró a' törvényt keresztül nézte, 's az ítéletet ahhoz rosszul alkalmazta, 's reménylhetni, hogy a' felsőbb bíró eze-
ket mélyebb figyelembe vevén, az ítéletet megváltoztatja; — különben, ha látja, hogy a' per nincs jól kidolgozva, tanácsosabb ha a' fellebbevitel helyett a' pert újra kezdi.

Milyen ítéleteket nem lehet fellebbevinni?

1) A' csupa közbeszólló ítéletet.

2) A' melly ítélet a' felsőbb bíróság által is megvizsgáltatott, és a' végrehajtás végett visszaküldetett, újlag fellebbevinni 's megvizsgáltatni nem lehet, *1729: 30. Végz. 7, 8. lap 40.*

3) A' megújított pereket, ha az első bíróságnál ismét elestek, *1729: 30.*

4) A' kik a' hit' le nem tétele miatt **64** forintban elmarasztaltattak **1729: 30.**

5) A' perosztó egyességen alapított ítéleteket.

6) A' meg nem jelenés miatt mint makacs ellen hozott ítéletet.

7) Ha szerződés által arról lemondattott; és mind azon ügyekbe hozott ítéleteket, a' hol a' törvény által a' fellebbvitel megtagadtattott, mellyek ha fellebbvitelenének is, a' felsőbb bíró által meg nem vizsgáltatnak, *Végz. 5. lap 39.*

A' bejelentett fellebbvitelt mennyi idő alatt kell folytatni?

1) A' ki birtokon kívül viszi a' pert fellebb, **32** esztendő alatt meg kell a' pert vizsgáltatni; — mert különben, ha igazsága volna, sőt nyerhetne is, minden jogát elvesztette, 's a' pert meg nem vizsgálják, *Végz. 18. lap 42; 3. lap 194.*

2) Ha pedig a' szolgabíró vagy alispán előtt folyt, a' pert a' birtokon belől fellebbvivő egy esztendő alatt a' megye törvényszékén megvizsgáltattatni elmulasztotta, az első bíró' ítélete állani fog, 's végrehajtatik, hanemha a' pert ugyan általvitette, de a' megyének sok közbejött dolgai miatt meg nem vizsgálathatott, — mi nem az ő hibája.

3) Ha pedig a' megyei törvényszékről a' királyi táblára vitte valaki perét, szinte birtokon belől fellebb; három hónap alatt, kivévén a' törvényszünetet, a' királyi táblára a' nyertes felet meg kell idézni, 's a' pert felvenni; mert különben, a' három hónap' elmulasztása után, a' pert a' királyi tábla többé meg nem vizsgálja, hanem a' pert az előbb hozott ítélet szerint a' végrehajtásra visszaküldi *Végz. 26. lap 43.*

A' királyi városi perekben a' fellebbvitel hogy történik?

A' városi tanács ítéletétől számítandó hat' hét

alatt, a' tárnok-mestertől vagy a' királyi személynök-től által-küldő parancsolatot köteles a' fellebbvivő váltani, mivel a' királyi városokban illy parancsolat nélkül a' fellebbvitel meg nem engedtetik, és más hat hét alatt a' nyert parancsolatot a' városi tanácsnál bemutatni tartozik, és úgy osztán 60 forintot meghaladó követelést a' tárnok-székre, -- onnét pedig 300 forintot haladót a' hétszemélyes táblára fellebb lehet vinni. Azon városok, mellyek a' királyi személynök' hatósága alá tartoznak, feljebb nem vihetik pereiket a' királyi személynök' székénél.

Jegyzés. A' büntető pereket ezelőtt csak a' nemesek viheték fellebb 30: 1729, de az 183²/₆: 17. a' nem-esekre is kiterjesztette.

Milly renddel vitetnek fellebb a' perek?

Némelly városoktól, mellyek földes-úri hatóság alatt vagynak, az úriszékre, onnét a' vármegyére. A' szolgabíró és alispán biroskodásától a' megyére. — A' megyéktől, valamint a' kerületi tábláktól is, minden perek, (kivéven az urbéri és nemességet bizonyító pereket, mellyek a' helytartó tanácshoz, onnét a' királyhoz vitetnek) a' királyi táblára, a' királyi tábláról, úgy a' horvátországi báni táblától 1808: 9, mellyek előbb a' királyi táblán felvétetnek, a' hétszemélyes táblára vitetnek *Végz. 22. lap 42.*

Mi az ellentállás?

Olly törvényes orvoslás, melly a' rövid útú perben hozott ítélet' végrehajtásának valamelly fenyegető tettel, p. o. pálcza-felemeléssel, ellentállani megengedi.

Az ellentállásnak milly törvényes okai lehetnek?

1) Ha valaki perbe sem idéztetett, még is elmarasztaltván ellene végrehajtás rendeltetett, *Végz. 12. lap 127; 3. lap 46. II. r. 72. cz.*

2) Ha a' végrehajtó bíró olyan jaraakra akarná

a' végrehajtást kiterjeszteni, melyek az ítéletbe nem foglaltatnak, **33: 1729. Végz. 6. lap. 47.**

3) Ha a' per' tárgyára nézve a' bíró nem volt illető, azaz, a' per' tárgya a' bírószkodást meghaladta és ellent nem álván az ellene tett kifogás, mégis bírószkodását megállapította 's a' perbe végső ítéletet hozott.

4) Ha a' pert, mely a' törvények' értelme szerint birtokon belől fellebbvihető, mégis a' birtokon belőli fellebbvitelt meg nem engedte, **Végz. 7. 9. lap 132; 41. lap 126.**

Ezen négy rendes ellentállási okokon kívül, vannak még több törvényes okok is, p. o.

5) Ha az elmarasztaltatottnak az elégtételül szolgáló vagyont kijelelni nem engedik, bár azon tehetségről le nem mondott, **Végz. 13. lap 49.**

6) Ha nem a' szerződésben megnevezett birtok vétetik bírói foglalás alá.

7) Ha többek' adósságaért csak egy ellen vétetnek az ítélet foganatba 's csak egyen akarja a' bíró az elégtételt végrehajtani, noha egymásért nem voltak lekötelezve. **Végz. 12 lap 48.**

8) Ha valaki nem azon bíró eleibe idéztetett, a' ki a' szerződésben meg volt határozva.

9) Ha az ügydöntő esküvés előtt a' bíró a' pert fellebbvinni meg nem engedte, **Végz. 4. lap 131.**

10) Ha az ítélet homályos és nem határozott értelmű, **Végz. 15: lap 49.**

11) Ha elegendő idő a' védelemre nem volt adva. **Pálffy per Január. 11-dik 1806.**

12) Ha a' végrehajtó bírónál az eredeti per, vagy az ítélet nem volna, p. o. ha a' királyi tábla' ítéletét kell végrehajtani, nem volna a' szokott forma szerint pecsét alatt kiadva.

13) Ha a' felperes nem akarná elfogadni, vagy

megtéríteni az alperesnek p.o. javításainak árát, vagy némelly esetben perköltségeit, *Végz. 13. lap 49. — 7. lap 50.*

14) Ha a' becsű alá tartozó dolgok nem annak rendje módja szerint becsültettek, **31: 1659.**

15) Ha a' végrehajtás' napja előre 's idején nem adatott a' vesztés félnek tudtára, *Végz. 5. lap. 132;* azonban ha a' bíró a' végrehajtást el nem végezheti, vagy pedig az elmarasztaltatottnak egy helyen levő vagyoni az elégtételre nem elégségesek, és így a' bíró máshova menni, és a' végrehajtást folytatni kén-telen, minden további bejelentés nélkül folytathatja. *Végz. I. lap 130.*

16) Ha a' folytatólagos idézés, a' melly ese-tekben szükséges volt, elmulasztatott, *Végz. 14 lap 49.*

17) Ha a' végrehajtást tanúk és szomszédok nél-kül akarja a' bíró véghezvinni, *Végz. 17. lap 128.*

18) Ha a' meg nem ítelt perköltséget is meg akarja venni a' bíró 's a' t.

Millyen perekben nincs helye az ellentállásnak?

A' hol a' törvény azt nyilván megtagadja, úgy a' királyi városi és jobbágyi telkeket illető perekben.

Mi a' büntetése, ki az ellentállásnak törvényes okát nem adja, 's hová idéztetik?

Büntetése 200 forint, mellynek $\frac{2}{3}$ a' bírót és $\frac{1}{3}$ a' perlekedő felet illeti, azonkívül az okozott kár', haszonvételek, és perköltségek' megtérítésében elmarasztaltatik, **31: 1681. — 1792: 16.** Ha valamelly közös jogért többen marasztaltatnak is el az ellentállás' díjában, azért csak egy díjt fizetnek **II. r. 74. cz. Végz. I. lap 46.** Idéztetik pedig az ellentálló a' per' első bírāja elébe **32, 34: 1729.** akár az tette a' végrehajtást, akár nem, — még akkor is, ha a' per a' legfelsőbb bírósághoz felvitetvén, 's az ott hozott ítélet

végrehajtása ellen történt az ellentállás. *Végz. 6. lap 13. 10. lap 133.*

A' ki pedig az ellentállást el nem fogadja, sőt annak ellenére a' jószágokat elfoglalja, ha bár legigazabb joga volna is hozzájuk, elveszti örökre, *Utászló IV. t. 19. cz. 1729: 33.*

Lehet-e kétszer ellentállni egy perbeli ítélet' végrehajtásának?

Nem lehet, sőt a' másodszori ellentálló ellen a' megye által rendelendő hatalom-karral is végrehajtatik az ítélet, **1807: 11.** azért a' ki magát sértettnek érzi a' végrehajtás által, kezdhet pert a' végrehajtás' megigazítására.

Millyen perben van helye az ellentállásnak?

Az úgy nevezett rövid útú perekben, — a' melyekben vagy a' törvény meg nem tagadta, vagy szerződés által ezen törvényes orvoslásról le nem mondatott; — a' honnét az ellentállási perben a' dolog' velejéről többé szó nem lehet, — 's nem is lehet többé a' dologra tartozó új próbákat előhozni; itt egyedül a' perbeli és végrehajtási hibákról lehet kérdés.

Mi a' visszaűzés?

Szinte törvényes orvoslás, mellynek erejével a' hosszú útú perekben hozott ítélet' végrehajtását megakadályoztatni lehet; itt nem szükséges a' pálcza-fel-emelés, sőt szóval, avagy a' bíró' kijötte előtt neki írásban is meg lehet jelenteni, 's elfogadni köteles.

Mellyek törvényes okai a' visszaűzésnek?

Mellyek az ellentállás' okaiul előszámláltattak, azok a' visszaűzés' okaiul is szolgálhatnak, mert a' visszaűző egyszersmind ellentálló is, — sőt azokon kívül még a' dolog' velejére tartozó új próbákat is iktathat a' perbe, 's azért neveztetik az illy per *hosszú útú* pernek, mellyben a' visszaűzésnek helye van, mivel a'

visszaűző per szinte egy második szakaszát teszi a folyó pernek, azért mintegy birtokon belől megújított pernek lehet mondani.

Mi a büntetése, ha okát nem adhatni a' visszaűzésnek? 's micsoda bíró előtt foly?

Egy gira arany, azaz 72 forint, és a' 11: 1807. értelménél fogva az elvett haszonvételek' és perköltségek' megtérítése — foly pedig a' királyi táblán 33: 1729. — II. r. 73. mivel az anyaper is ott folyt, mellynek végrehajtását visszaűzte az alperes.

Ha valaki a' bírói végrehajtás után a' jószágokat visszafoglalja, mi a' következése?

Ha a' végrehajtástól számitandó egy esztendő alatt foglalta vissza, úgy tekintetik, mintha csak ellentállott volna a' végrehajtásnak, 's azért az ellentállási okokkal magát védelmezheti; ha okát nem adhatja, szinte az a' büntetése; — ha pedig a' végrehajtástól elmúlt esztendő után foglalja vissza, mint hatalmaskodó úgy tekintetik, 's hatalmaskodási büntetésbe keveredik. A' ki pedig már egyszer ellentállott, 's azután a' jószágokat ismét elfoglalja, vagy egyszer visszafoglalta, 's a' végrehajtásnak ismét ellene akar állani, mind két esetben a' hatalom-karrali végrehajtásnak van helye. 1807: 11.

Mi a' per-megújítás?

Olly törvényes orvoslás, melly mellet a' már egyszer elvesztett pert birtokon kívül a' vesztés fél megújítja, és az anyaperben elkövetett hibákat megigazítani kívánja, II. r. 75, 77, 78. cz. A' megújított per, folytatása az anyapernek, azért az anyapert a' megújított perhez kell csatolni, mert a' megújított pernek alapja az anyaper; tehát ha az anyaperben akár valamelly iromány, akár ügyvédi ügyelet a' megújítónak sérelmére vált, úgy hogy ne talán a' per elvesztét is okozhatta: lehet az anyaperbeli sérelmes ü-

gyelleteket visszahúzni, úgy a' jog-elleni irományokat kivenni, 's helyettek másokat beiktatni 's a' t. egy szóval mind azon törvényes orvoslásokat használhatni, mellyeket az anyaperben használni lehetett, kivévén az *ítélet-tiltást*, melly ha az anyaperben kétszer használtatott, többször, mivel csak kétszer engedtetik, használni nem lehet.

Ki újíthatja meg a' pert?

Mind a' felperes, ha t. i. az alperes a' próbák' hiánya miatt a' felperesi kereset alól feloldoztatott; mind az alperes, ha t. i. gondolja később talált okleveleinél fogva, elvesztett vagyonát visszaszerezhetni. A' felperes ezen perben megújítónak, az alperes megújítottnak neveztetik.

Hányféle a' megújítás?

Kétféle: vagy t. i. valaki látván, hogy a' perbeli hiányos kidolgozás miatt, a' pert fellebbvivén semmit sem nyerend, azért egyenesen újra kezdi; vagy pedig keresztül vitte már minden ítélő bíróságoknál a' pert, 's a' próbák hiánya miatt elvesztette, később új oklevelekre akadván, mellynél fogva a' pert megnyerhetni reményli, folyamodik a' királyhoz, és királyi kegyelem mellett a' pert újra kezdheti; — azért vagy egyszerűen minden felsőbbi engedelem nélkül, vagy királyi kegyelem mellett újíthatatik meg a' per: de jól meg kell jegyezni, hogy csak bírói végrehajtás után lehet akár egyik akár másik esetben megújítani, és pedig királyi engedelem nélkül csak egyszer, azért neveztetik egyszerűnek is, mert ha valaki az egyszerű megújított pert másodszor, királyi kegyelem nélkül megújítaná, *perpatvarkodás'* büntetésébe esik; annyival inkább büntetést érdemel az, ki a' királyi kegyelem mellett megújított és elvesztett pert ismét megújítaná. Ha a' felperes az idézésre megszabott határnapon a' pert a' bíró előtt fel nem venné, ellenben az alperes a' kereset-levél' mássából azt felvévén a'

felperest költségei' megtérítésében, úgy a' 24 forint büntetésben elmarasztaltatná; míg a' felperes ezen ítéletnek eleget nem tesz, addig az alperes ellen újra nem kezdheti a' pert.

Ha az anyaperbeli ügyeletet vagy irományt akarja valaki a' megújított perben visszahúzni, mit kell érte fizetni?

Ha kegyelem nélkül újítja meg a' pert, az anyaperbeli ügyeletek' visszahúzásáért, mint az anyaperben, csak 3 forintot az alsóbb bíróságoknál, a' királyi táblán pedig 6 forintot fizet: de ha királyi kegyelem mellett újította meg a' pert, és az anyaperbeli sérelmes ügyeletet, vagy irományt, akarja abból kivenni, 200 forintot fizet.

Hogy és hol kezdődik a' megújított per?

Az egyszerű megújított per a' szokott kereset-levél mellett kezdődik ott, a' hol az anyaper folyt, csak hogy a' kereset-levélben megemlítsék az, hogy a' kérdéses tárgy iránt már egyszer per folyt 's meg is ítéltetett, 's hogy a' jelen per megújítása amannak. A' kegyelem mellett megújított per pedig a' kegyelmet adó parancsolat mellett, melly kereset-levél gyanánt fog szolgálni, kezdődik szinte az anyaper' bírása előtt. *Végz. 9. lap 17. II. r. 77. cz. 33: 1723.* A' perben álló személyek azok, a' kik az anyaperben voltak, vagy azoknak örököseik. *Végz. 13. lap 18.*

Lehet-e a' megújított perbe olyan követelést befoglalni, melly az anyaperben nem volt?

Nem lehet, p. o. az anyaperben kerestem 1000 telket, 's nem nyertem meg, — később olly irományokra akadok, mellyeknél fogva a' pert megnyerhetem, 's látom hogy előbb is nem 1000 hanem 1500 telkért kellett volna kezdeni pert, — az 1000 telekre nézve megújítom a' pert, az 500-ra nézve pedig anyapert kezdek.

A' birói parancsolatokról.

Hányfélék a' birói parancsolatok?

Kétfélék: törvényesek, mellyek a' törvények' értelmében a' parancsolat-adónak pecsétje és aláírása alatt kelnek, és

Törvénytelenek, mellyek a' törvény által egyenesen tiltatnak, p. o. bepecsételve parancsolatot nem szabad kiadni; **1625: 5. 1630: 10.** azonban a' nagyobb kancelláriától bepecsételt parancsolatokat kiadatni gyakran tapasztalunk; — a' szokatlan záradékú parancsolatok törvénytelenek **1608. 9.** ha kihagyatik ezen záradék: „*ha a' parancsolat kérő' előadása igaz*“ törvénytelen a' parancsolat, **1635: 12. 1681: 30. 1563: 80;** — ha a' parancsolat törvényekben nem alapítatik, törvénytelen **1681: 30,** — ha keltének helye, napja, feljegyezve nincs, az adó alá nem írta volna, 's pecsét nélküli, törvénytelen.

Kik adhatnak parancsolatokat?

A' királyon kívül a' nádor, a' királyi udvarbíró, és ezeknek ítélőmesterei **1647: 15,** — a' királyi személynök, a' nemesekre, a' horvátországi bán az al-bánnal a' horvátokra; a' kir. személynök, a' tárnok mester az al-tárnokmesterrel hatóságuk alá tartozó kir. városokra adhatnak parancsolatot, mellynek az alsóbb bírók hivataljok' és becsületök' vesztese 's **200** forint büntetés' terhe alatt engedelmeskedni tartoznak, **1563: 78.** hanemha a' parancsolat világosan hazugságon épült, azaz, a' parancsolat-kérő a' dolgot nem úgy adta elő mint van, vagy pedig a' parancsolat a' fellebb előszámlált esetekben törvénytelen, melly esetben a' bíró által minden becsülettel félretétetik; ha pedig kétséges értelmű volna a' parancsolat' kitétele, a' bíró vitatás alá eresztí a' felek

között és a' vitatásból ítéletet hoz, a' szerint osztán vagy elfogadja, vagy félreveti.

Mi a' büntetése annak, ki a' bíró ellen sértegető kifejezésekkel él a' parancsolat' kitételében? hát annak, a' ki a' bírót feladja a' parancsolat' el nem fogadásaért?

A' ki a' parancsolatban sértegeti a' bírót, nyelvé váltságot fizet, 1655: 53. ha pedig valaki a' bíróságot a' parancsolat' el nem fogadásaért perbe idézte, és a' királyi tábla a' parancsolatot törvénytelennek ítélte, és a' bírót annak el nem fogadása' büntetése alól feloldozta, a' feladó annyszor 400 forintot fizet, a' hány személyekből állott a' feladott bíróság. *Végz. 2. lap 130.*

Mel melyek nevezetesebb nemei a' bírói parancsolatoknak?

Perbeidéző parancsolat, ha t. i. igen sokan volnának a' királyi táblára megidézendők; költségkiméclés tekintetéből szokott kérettetni, a' királyi személynöktől, 's kinyomattatik annyi párban, a' mennyi az idézendő.

Eskető parancsolat, melly valamelly szolgabírónak és esküttnek, vagy királyi tábla' jegyzőjének szóll, melly mellett minden megkeresendő, ki a' hitletételre felszóllítatik, 64 forint büntetés alatt tartozik hitét letenni. *II. r. 28. cz. 1635: 49.*

Megkereső parancsolat, melly valamelly levéltárral bíró közönséghez p. o. káptalanhoz, conventhez, vármegyéhez, kerülethez, várashoz 's a' t. küldetik a' végett, hogy a' parancsolatot nyerőnek, azon levelek, mellyeket ő a' levéltárból kíván, hiteles másolatban kiadassanak, mellyeket 500 for. büntetés alatt tartoznak kiadni, ha bár tulajdon jószágait érdekelnek is, 1723: 42, 43. 1765: 11.

Perhalasztó, melly mellett a' folyamodó perlekedőnek idő engedtetik p. o. oklevelei' összeszedésére

II. r. 59. cz. 's ezen parancsolatot nem eresztheti a' bíró vitatás alá, hanem egyenesen elfogadni tartozik **1715: 19,** vagy a' főbb papoknak és özvegyeknek egy esztendei perlekedési szünet engedtetik **II. r. 59. cz.**

Tiltó, melly mellet a' bíró, bíróskodása alá nem tartozó tárgy' elítélésétől eltiltatik.

Általküldő, ha az alsóbb bíró a' pert a' végrehajtás előtt, megvizsgálás végett, felsőbb bírósághoz vinni nem engedi, annak általküldése parancsoltatik.

Feloldozó-folytalólagos, melly mellett az idézésre meg nem jelent az elmarasztaló ítélet alól feloldoztatik 's a' pert folytathatja; — 's a' t. ki a' parancsolatok több nemeit esmerni kívánja, olvassa: **Kassics „De mandatis Judicialibus“**

